

BR. 1

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA GLAVNIM PRAVCIMA NEPRIJATELJSKOG NASTUPANJA¹

ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE²

Danas cijeloga dana vođene su žestoke borbe na frontu od Bihaća do Sanskog Mosta i Ključa.

1.) Na pravcu Sanski Most — Ključ odbijeni su svi neprijateljski napadi, [s ciljem] da se preko sela Ramici probije za Ključ. Kod sela Ramici razbijen je jedan njemački bataljon. Tom prilikom ubijeno je 100 Njemaca, a zarobljeno 15 Njemaca i nešto legionara. Uništena su 4 tenka. Zaplijenjeno je 30 pušaka i druge opreme.³

2.) Neprijatelj je pokušao da od pravca Kamengrada traži⁴ pomoć opkoljenoj grupi kod Majkić Japre.⁵ Svi neprijateljski pokušaji da se probije označenim pravcem prema Majkić [Japri] odbijeni su sa velikim gubitcima po neprijatelja. U ovoj borbi bilo je i zarobljenih, a ima nešto i plijena.

¹ Iz Drvara, gde su se tada nalazili Aleksandar Ranković i Velimir Terzić, izveštaj je telefonom prenesen u Livno, gde se nalazio Stab Četvrte operativne zone NOV i PO Hryatske. Redakcija je pronašla samo original prijemnog izveštaja, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, u Sta'bu Četvrte operativne zone. Dokumeijat se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 2—8, k. 13.

² Po napuštanju Ostrošca kod Une, Vrhovni komandant se zadržao nekoliko dana u Bosanskom Petrovcu i Drvaru. Odatle je pošao za Livno i smestio se kod rudnika Tušnice. Pošto iz Drvara nije postojala direktna telefonska veza s Vrhovnim komandantom, to se ona održavala preko Štaba Četvrte operativne zone.

³ Opširnije o ovoj borbi vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 6.

⁴ Treba da piše: pruži. Omaška je nastala pri telefonskom prenošenju izveštaja ili prilikom prepisivanja u Štabu Četvrte zone.

⁵ Odnosi se na 737 puk iz 717 nemačke divizije (vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 244 i knj. 10, dok. br. 9).

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 2 FEBRUARA 1943 GOD. STABU TREĆE
NOU DIVIZIJE DA SE ZADRŽI NA PROŠTORU GORNJI
VAKUF — MAKIJEN I NE PRIVLAČI PAŽNJU NEPRIJA-
TELJA DEJSTVOM NA PROZOR I DOLINU RAME¹**

1.

ZA III DIVIZIJU

Gornji Vakuf i Makljen držite. Dolinu Rame još nemojte zatvarati dok ne dobijete za to naređenje, jer bi time privukli pažnju neprijatelja i otkrili naš daljni plan. Čete držite dalje od Prozora, da neprijatelj ne primijeti koncentraciju. Za koji dan ću doći i ja kod Vas.

Tito

2. II. 1943

¹U opkoljenoj koloni kod Majkić Japre nalazi se jedan nje-
mački general. Borbe se na svim sektorima nastavljaju.

3.) Na pravcu Bihać — Ripač vođene su cio dan žestoke borbe. Neprijatelju je uspjelo jučer po podne, pred mrak, da izbije na desnu stranu obale Une i dođe do linije sela Ripač — sela Tihotine, gdje je zadržan od strane jedinica VII divizije.

Danas poslije podne jedinice ove divizije prešle su u opći kontranapad. Tom prilikom je opkoljena jedna kolona u selu Tihotine. Likvidirana je i potpuno uništena.⁶ ... Zarobljeno je nešto oružja. Pojačanja koja je neprijatelj uputio iz Bihaća nisu stigla na vrijeme.

Kod Ripča neprijatelj je bio razbijen, odbačen nazad i prinuđen da se vrati u Bihać. U ovim borbama jedinice VII divizije imale su 5 mrtvih i 10 ranjenih. Danas prije podne jedna neprijateljska kolona uspjela je da se iz Bihaća preko sela Sokaja⁷ probije u pravcu Krupe. Nemamo podatke dokle je došla ova kolona poslije podne. Poznato nam je da su se borbe vodile oko sela Velikog Radića.⁸

4.) Na sektoru Grahovo nema nikakvih promjena. Štab te zone je naredio da se Dinarski i Kninski bataljon premjeste sa ovog sektora za novi zadatak.⁹ Obzirom na važnost ovoga sektora i jačinu naših snaga, mi smatramo da treba zadržati i dalje Kninski bataljon na ovom sektoru, bar dotle dok se ne izvrši mobilizacija ljudstva Drvarskog područja koja veoma povoljno napreduje. Vama se upućuje sada Dinarski bataljon u duhu Vašeg naređenja — komandantu sektora. Ovu depešu odmah predajte drugu komandantu Titu.[^]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab
T e r z i ć

Do daljnje odluke drug Čeco ostaje
na vašem sektoru.¹⁰

Primljeno 1. II. 1943.
u 22.30 č.

⁶ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 9.

⁷ Nije nađeno na geografskoj karti — verovatno je greška nastala pri telefonskom prenošenju ili prilikom prepisivanja.

⁸ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 94.

⁹ Ova dva bataljona (Dinarski i Kninski) dobili su naređenje da uđu u sastav Pete dalmatinske NOU brigade (vidi tom V, knj. 11, dok. br. 111 i 112).

¹⁰ Ovo obaveštenje se odnosilo na Štab Četvrte operativne zone, na čijem se Dodružju tada nalazio Svetislav Stefanović-Ceco, kao instruktor CK KPJ.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 14—1, k. 7.

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O FORMIRANJU DESETE KRAJIŠKE I PETE DALMATINSKE NOU BRIGADE¹

STABU IV OPERATIVNE ZONE

1.) Danas su opet vođene žestoke borbe na sektoru Bihać — Ripač. Borbe su počele oko podne. Rezultat ovih borbi nemamo, jer je telefonska veza prekinuta uslijed oluje.²

2.) Na sektoru Sanski Most — Ključ i oko Majkić Japre nije bilo naročitih borbi.³

3.) Na sektoru Grahovo — bez promjena. Tamo su formirali X krajišku brigadu od ranijeg Hrvatskog bataljona⁴ i novog ljudstva, mobilisanog ovih dana; U sastav ove brigade neće ući dalmatinski bataljoni, i to: Dinarski, Kninski i Primorski, već će **Stab** Zone od istih formirati V dalmatinsku brigadu na području sjeverne Dalmacije. U ovu svrhu **Stab** Zone treba da odmah preduzme potrebne mjere za formiranje ove brigade.

4.) Za formiranje stigao je na Mliništa [...]® i sutra do mraka biće na prostoru Pribelja — Dubrave, gdje će sačekati dalje naređenje.

5.) Jučer su 12 aviona bombardirali Petrovac. Žrtava nije Trilo.

Ovu depešu odmah predati drugu komandantu Titu.

2. XII. 1943.	Primio:	Za Vrhovni štab:
20.30 sati	u 23 sata 2. II.	Terzić
	Barba	

¹ Redakcija nije pronašla otpremni izveštaj, već objavljuje kopiju originala prijemnog izveštaja Štaba Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske, otkucanu na pisačkoj mašini, latinicom, koja se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 2/1—7, k. 1491.

² U ovim 'borbama je neprijatelj prisilio Sedmu NOU diviziju da glavninom snaga odstupi jugozapadno od Grmeča i zadrži se na liniji Tarkovac — Lipa — Teočak (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 19).

³ Ovog dana jače borbe vodile su se u rejonu Majkić Japre (kod Benakovca) — vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 16.

⁴ U otpremnoj depeši je verovatno pisalo: Drvarskog bataljona. (To se pretpostavlja na osnovu toga što je Deseta krajiška NOU brigada formirana od Drvarskog bataljona i mobilisanog ljudstva sa teritorije Drvarskog područja.)

⁵ Na ovom mestu trebalo bi da piše: Štab X (tj. Desete krajiške "brigade). Redakcija je to zaključila po jednom drugom dokumentu, koji sadrži nepotpuni tekst ovog izveštaja, gde je na označenom mestu napisano: »šta...« (vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1/26—7, k. 1491).

OBAVESTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 3 FEBRUARA 1943 GOD. GLAVNOM STABU NOV I PO ZA HRVATSKU DA CE VRHOVNI STAB GLAVNINOM OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA OTPOČETI OFANZIVNA DEJSTVA U PRAVCU CRNE^ GORE IS CEGOVINE¹

GLAVNI STAB HRVATSKE

Preduzete mjere u pogledu povlačenja vaše glavnine u pravcu Petrovac — Drvar odobravamo.² Isto tako i ostavljanje manjih odreda u pozadini neprijatelja. Za vaše ranjene pripremljeno je mjesto smještaja. U slučaju daljnjeg povlačenja i dobićete naređenje. Jakšić³ štiti pravac Bihać — Petrovac. Na sektoru Bos. korpusa neprijatelj trpi velike gubitke i ništa nije napredovao. Preduzimamo sa 3 divizije⁴ ofanzivu u pravcu j-i,⁵ da spriječimo neprijateljsku ofanzivu sa te strane.

i ' Za Andriju: Sa kadrovima ste dobro postupili. Samo pa-is zite da budu maksimum osigurani.

3-II-1943.

Tito

¹ Original pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. l'5—I, k. 7.

² Do povlačenja glavnine sn^ga Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (Šeste i Osme NOU divizije, Primorsko-goranske grupe i Ličkog NOP odreda) ovim pravcem nije došlo, već je ona vodila odbranbene borbe zapadno od r. Une (na prostoru Bihać, Plješivica, Kuk, Gornji Lapac).

³ Pavle Jakšić, komandant Sedme NOU divizije

⁴ Odnosi se na Prvu i Drugu proletersku i Treću NOU diviziju, v One 'su predstavljale udarnu snagu Glavne operativne grupe divizija, koju je Vrhovni komandant formirao 26 januara 1943 (vidi tom II, knj. 7, dok. br. 165, 167, 172 i 173.

⁵ jugoistoka

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 3 FEBRUARA 1943 GOD. STABU PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE DA PREBACI RANJENIKE U
SASTAV CENTRALNE BOLNICE VRHOVNOG ŠTABA¹**

I DIVIZIJI

Ranjene ne smijete ostaviti tamo.² Mi ćemo ići daleko.³ Treba ih prebaciti preko Mliništa u Glamočko Polje, a odatle će onda dalje. Naredite da se to odmah izvrši. Sa vašim maršem požurite.⁴ Koča bi trebao doći prije ovamo radi dogovora. Ja se nalazim blizu.⁵

Tito

3. II. 1943

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se - u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 16—1, k. 7.

² Bolnica Prve proleTERSKE divizije bila je u to vreme smeštena u centralnoj Bosni, na prostoru između Sipraga i r. Ugar (vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 150 i knj. 10, dok. br. 7 i 173).

³ Odnosi se na Glavnu operativnu grupu, u čijem sastavu su bile Prva i Dpuga proleTERSka, Treća, Sedma i Deveta NOU divizija.

⁴ Prva proleTERSka divizija imala je zadatak da se prebaci u rejon Gornjeg Vakufa (vidi tom II, taj. 7, dok. br. 167, 172 i 175).

⁵ Drug Tito se tada nalazio u rejonu Duvna.

BR. 6

IZVESTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 3 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM
KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA GLAVNOM
PRAVCU NEPRIJATELJSKOG NASTUPANJA¹

STAB IV OPERATIVNE ZONE

Na pravcu Bihać — Ripač, poslije jučerašnjih borbi, neprijatelj je uspio da ovlada položajima VII divizije i da izbiје na liniju Klanac — Ripač — Lugari. VII divizija zauzela je sljedeće položaje: Tarkovac — Cmi Vrh — neposredno zapadno od sela Lipa.² Neprijatelj napada jačim snagama. Jedinice VII divizije su jako premorene.

Naredili smo da organizuju odbranu na svim položajima. Sada mi odmah odlazimo tamo, kod VII divizije.

Ovu depešu predati drugu Titu.

3. II. 1943
10.20 sati

Za Vrhovni štab
Terzić

Primio:

Barba

(M. P.)³

¹ Original prijemnog izveštaja Štaba Četvrte operativne zone, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog: ,v instituta JNA, pod reg. br. 2—1/7, k. 1491. U istoj arhivi, pod rég. br. 14—2, k. 1491, nalazi se još jedan primerak prijemnog telefonskog izveštaja.

* Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 19 i 20.

³ Okrugli pečat: Štab Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske.

BR. 3

OBAVJEŠTENJE PAVLA PEKICA OD 3 FEBRUARA 1943
GOD. STABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA O IZ-
DATOM NAREĐENJU SEDMOJ NOU DIVIZIJI ZA PRO-
TIVNAPAD NA NEPRIJATELJSKE SNAGE KOJE SU PRO-
DRLE PREKO RIPAČKOG KLANCA¹

STABU I BOS. KORPUSA

U vezi neprijateljskog prodora na Ripačkom Klanacu, Vr-
hovni štab izdao je naređenje VII hrvatskoj diviziji² da stupi
u protivnapad, da posjedne stare položaje i odbije neprijatelja
prema Bihaću.³

O ovom se obavještavate radi znanja.

3/II-1943
u 16 časova

Pekić⁴

Primio: **Gido**
Predala: Rada

KOriginal, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog
istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 17/1—1, k. 407—A.

² Redakcija nije pronašla ovo naređenje.

³ Protivnapad, o kome je ovde reč, nije izvršen, jer je neprijatelj
preduhitrio Sedmu NOU diviziju, nastavljajući borbu, potisnuo je u
pravcu s. Teočak (vidi dok. br. 14).

⁴ Pavle Pekić

BR. 4

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 4 FEBRUARA 1943 GOD. GLAVNOM
STABU NOV I PO HRVATSKE ZA OBEZBEĐENJE PRAVCA
VRTOČE — KULEN VAKUF — DONJI LAPAC¹

1-²

GLAVNOM STABU HRVATSKE

Posle žestokih bojeva 2. II. Nemci zauzeli Klanac Ripač.
•Vii divizija se povukla na liniju Lipa.³ U slučaju daljnjeg
njenog povlačenja pripazite na pravac Vrtoče — Kulen Vakuf
— D. Lapac. Krajišnici kod Ključa uništili 4 tenka i zadali
mnogo gubitaka.⁴ Banijskom odredu dati ćemo naređenje za
povratak čim bude moguće.⁵

Tito

#0.11.1943.

•tre
v

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog
, istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 12—1, k. 14.

² Vrhovni komandant je 4 februara 1943 god. napisao nekoliko
x depeša i arapskim brojevima označio red njihove predaje preko radio-
stanice (vidi još dok. br. 9 i 10).

» Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 19 i 20 i tom V, knj. 12, dok. br. 8.

⁴ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 16.

⁵ Vidi dok. br. 12.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 4 FEBRUARA 1943 GOD. STABU TREĆE
NOU DIVIZIJE DA JEDNU BRIGADU ORIJENTISE PRO-
ZORSKOM KOTLINOM I OBAVESTENJE O OPSTOJ SITU-
ACIJI NA GLAVNIM PRAVCIMA NEPRIJATELJSKOG
NASTUPANJA¹

2.

TREĆOJ DIVIZIJI

Prebacite jednu brigadu do sela Kopčići — Rumboci.²
Bolnicu nemojte slati u Livno, nego negdje blizu vas — na-
primer u selo Zvirnjača.
Kod Ripča, kod Ključa, Podgrmeča i Korenice vode se ogor-
čene borbe sa velikim njemačkim, talijanskim, ustaškim i čet-
ničkim snagama. U bojevima učestvuje mnogobrojna avijacija.³
Petrovac, Bihać i druga mjesta potpuno su srušena.

4. II. 1943.

Tito

» Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog
istoriskoe instituta JNA, pod reg. br. 15—1, k. 14.

IstonsKogmsx_ ^ ^ ^ dalmatinsku NOU brigadu, koja se tada nala-
zila u reionu Šćita (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 32).

V z a £>dršku iz vazduha, u operaciji »Vajs I« učestvovalo je 12
eskadrila (tri nemačke, četiri domobranske i oko pet italijanskih).

IDBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
ÖRUGA TITA OD 4 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE O SITUACIJI NA ODBRANBE-
)M FRONTU PRVOG HRVATSKOG I PRVOG BOSAN-
SKOG NOU KORPUSA¹

PRVOJ DIVIZIJI

Velike njemačke snage, poslije žestokih borbi 2. II., zau-
le Klanac Ripač kod Bihaća. Pravac Petrovac brani VII
•nijska divizija. Košta junački odbija sve napade kod Ključa
ijanskog Mosta.² 2. II. uništio 4 njemačka tenka. Talijani pro-
do Korenice, a Njemci do Plitvičkih Jezera.³ Njemci pod
cu cijenu nastoje zauzeti Petrovac, Grmeč itd. Uslijed 13
na neprekidne borbe naše trupe jako umorne. 3½ [hiljade]
jènika pretstavlja veliki problem. Zadatak I, II i III divi-
e od ogromne važnosti. Imamo opsežan plan, ali moramo
*ti hitno.

Tito

4. II. 1943

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog
•Jstorskog instituta JNA, pod reg. br. 14—1, k. 14.

² Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 16.

» Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 117 i 215 i knj. 12, dok. br. 9,
89 i 99.

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA ODBRANBENOM FRONTU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA¹

STABU IV OPERATIVNE ZONE

1.) Na pravcu Vrhpolje — Ključ pokušaji neprijatelja da se iz Ramića, preko Paunovca, probije prema Ključu odbijeni su sa velikim gubicima po neprijatelja. Danas se ponovno očekuje pokušaj neprijateljskog nadiranja u ovom pravcu.²

2.) Borbe oko Majkić Japre i dalje se nastavljaju.³ Neprijatelj je ovdje podijeljen na više grupa, koje su izmoždene neprekidnim napadima naših jedinica. Neprijateljska grupa kod Majkić Japre pokušala je da se povuče ka Sanskom Mostu, ali je u tome spriječena. Na jednom mjestu nađeno je 26 njemačkih grobova.

3.) Na pravcu Ripač — Lipa nema nikakvih promjena niti događaja. Neprijatelj koji je prekjučer izbio na liniju Ripački Klanac — selo Hrgar nije u toku jučerašnjeg dana i prošle noći preduzimao nikakvih pokreta.

Naša VII divizija, koja se nalazi kompletna na ovom pravcu, dobila je jučer zadatak da cjelokupnim snagama preduzme kontranapad, povрати izgubljeni položaj i odbaci neprijatelja ka Bihaću.⁴

4.) Na Grahovskom sektoru jedinice X krajiške brigade jučer su ušle u Strmicu i isturile svoje prednje dijelove u pravcu Golubića. Lički odred dobio je zadatak da upadne u selo Plavno i da sadejstvuje sa X krajiškom brigadom.⁵

Prema prikupljenim podacima, primijećena je četnička koncentracija kod sela Otrića sa namjerom, navodno, da se probiju prema selu Srbu.,

Lički odred dobio je zadatak da budno pazi na ovu grupu i, čim ista krene, da preduzme kontramanevar.

¹ Redakcija nije pronašla otpremni izveštaj, već objavljuje original prijemnog izveštaja Štaba Četvrtne operativne zone, otkucanog na pisačkoj mašini, latinicom, koji se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—8, k. 13. '.

² Opširnije o ovome vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 29.

³ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 28.

⁴ Vidi dok. br. 7.

⁵ VJdi tom V, knj. 12, dok. br. 18.

Novoformirana X krajiška brigada na sektoru Grahovo Strmica broji sada preko hiljadu boraca.

U ovoj brigadi nedostaje još oko 350 pušaka.

Rukovodstva kod ove brigade su. već određena.

Posljednji stav sinoćne depeše nisam razumio.⁶

Ovu depešu odmah predajte drugu Titu.

4. II. 1943.
i 10.40 sati

Za Vrhovni štab
Terzić

Primljeno 4. II. 1943.
u 13.15 sati

Barba

(M. P.)⁷

Napomena.

Zadnji stav sinoćne depeše otpremili smo danas ponovno.

4. II. 1943.

Sekretar Štaba:
Barba

⁶ Verovatno se odnosi na poslednji stav dok. br. 4.

⁷ Okrugli pečat: Štab Četvrtne operativne zone NOV i PO Hrvatske.

BR. 33

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 4 FEBRUARA 1943 GOD. STABU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA VRAĆANJE BANIJSKOG
NOP ODREDA U POZADINU NEPRIJATELJA¹**

ŠTABU I BOSANSKOG KORPUSA

Ispitajte i, ako postoje realni uslovi, Banijski partizanski odred vratite na svoj teren, prema zahtevu G. Š. Hrvatske.²

4/II-943 g.
15 č.

Vrh. komandant
Tito s. r.

BR. 13

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIK^ NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O BORBAMA NA FRONTU PRVOG BOSANSKOG I PRVOG HRVATSKOG NOU KORPUSA¹

STABU IV OPERATIVNE ZONE

- 1.) Na pravcu Vrhpolje — Ključ svi pokušaji neprijatelja da se danas probije ka Ključu od Sanice odbijeni su.
- 2.) Kod Majkič Japre nastavljaju se ogorčene borbe.
- 3.) U toku jučerašnjeg dana, posle podne, neprijatelj je sadejstvom tenkova i avijacije uspeo da se probije do sela Pravoslavne Jasenice, gde je zadržan. Namera je ovoj neprijatelj-

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—1, k. 14. Rukopis je pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba — Pavla Ilica, tojki, verovatno, nije prepisivao depešu, već je, po naređenju Vrhovnog komandanta, sastavio.

* Banijski NOP odred Glavnog štaba NOV i PO za Hrvatsku dejstvovao je tada u sastavu Četvrte NOU divizije Prvog bosanskog NOU korpusa (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 4 i 24). O njegovom prebacivanju u Baniju vidi tom V, knj. 12, dok. br. 78.

¹ Redakcija nije pronašla otpremni izveštaj, već objavljuje original prijemnog izveštaja Štaba Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske, otkucanog na pisačkoj mašini, latinicom, koji se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4—8, k. 13.

m

- skoj koloni da se spoji sa snagama kod Benakovca i Japre i da Ha taj način zavlada cestom Krupa — Sanski Most.

U slučaju da neprijatelj postigne ovo, što je vrlo verovatno,² Štab korpusa³ namerava da ostavi izvesne bataljone u pozadini neprijatelja, za akcije na ovoj cesti.

U jednoj takvoj situaciji glavne snage Štaba korpusa zatvoriće pravac od severa prema Risovcu.

4.) Na pravcu Ripač — Lipa, a na prostoru između Dubovskog i Tarkovca, ceo dan vođeni su krvavi bojevi.⁴ Borbe su vođene na 10—15 metara ostojanja od neprijatelja. Neprijatelj je zadržan i odbijen. Oštećena su tri neprijateljska tenka. Neprijatelj je imao veliki broj mrtvih, za koje se je ogorčeno lbo⁵io i nije [ih] hteo ostaviti na bojištu.

5.) Večeras Jakšić izvodi akciju po našem planu, za koju amo "Vam već ranije javili."⁵

6.) Na sektoru Grahovo nema promena.

7.) Po izjavi kuririca, koji su danas stigli iz Like od Glavnog štaba Hrvatske, vode se žestoki bojevi na pravcima, i to: j⁶trijeboj — Korenica, Lovinac — Udbina i na pravcu Gračac iš- Mazin.⁶

Do sada su naše jedinice uspele da zadrže neprijatelja na Jnosnim pravcima.

8.) Štab Bosanskog korpusa formira X diviziju na rejonu f|ce — Glamoč — Grahovo⁷. Predlaže za komandanta Divizije sadašnjeg komandanta Grmečke⁸ V brigade, a za politkoma Sadašnjeg politkoma IX krajiške brigade.⁸

Odgovorite nam da li da se usvoji ovaj predlog.

Ovu depešu predati vrhovnom komandantu drugu Titu.

n. 1943.
21.50

Za Vrhovni štab
Terzić

Primio:
22.30

Barba
(M. P.)¹⁰

² Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 28.

³ Odnosi se na Prvi bosanski NOU korpus.

⁴ Ove borbe; je vodila Sédma NOU divizija protiv nemačke 7 SS divizije »Princ Eugen« (vidi tom V, knj. 12, dok. br. 3 i tom IV, knj. 10, # dok. br. 30 i 187).

⁵ Vidi dok. br. 7.

⁶ Vidi tom V, knj. 12, dok. br. 9, 13, 17 i 89, i knj. 13, dok. br. 35.

⁷ O formiranju Desete NOU divizije vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 67.

⁸ Omaška; treba da piše: kozarske.

⁹ Komandant Pete krajiške (kozarske) NOU brigade bio je tada Miloš Siljegović, a politički komesar Devete krajiške NOU brigade Nemanja Vlatković.

¹⁰ Okrugli pečat: Štab Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske.

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI I PREDUZETIM MERAMA NA FRONTU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA¹

STABU IV OPERATIVNE ZONE

Situacija na ovdašnjem frontu je sledeća:

1.) Na pravcu Ripač — Lipa neprijatelj je uspeo da posle jučerašnje vrlo žestoke borbe² potisne VII diviziju i da je odbaci sa dosadanih položaja prema selu Teočak. Na taj način neprijatelj je onemogućio Jakšićev plan,³ kojega je trebao noćas izvesti.

Na ovom pravcu, uprkos teških gubitaka, neprijatelj, koji je mnogo nadmoćniji, nadire besomučno.

2.) Također u Podgrmeču situacija se znatno izmenila. Neprijateljske snage koje su iz pravca Krupe prekjučer izbile kod Jasenica spojile su se sa snagama kod [Majkić] Japre.⁴ Na taj način je neprijatelj ovladao cestom Krupa — Sanski Most i Podgrmečom.

3.) Obzirom na ovakav razvoj situacije, a naročito na pravcu Ripač — Vrtoče, mi⁵ smo bili primorani da naredimo sledeće:

a.) Da se VII divizija sa prihvatom povuče na Oštrelj, i to sa dve brigade, a sa jednom na pravcu Petrovac — Drinić — Srnetica — Potoci (Uvala), koje bi neprijatelj mogao politički da manevrom u odnosu na Oštrelj.⁶

b.) Stabu Bosanskog korpusa naredili smo da sa jednom brigadom dejstvuje prema Vrtoču, odnosno na cestu između

¹ Redakcija nije pronašla otpremni izveštaj, već objavljuje original prijemnog izveštaja Štaba Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske, otkucanog na pisačkoj mašini, latinicom, koji se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—6, k. 18. U istoj arhivi pod reg. br. 2—3/7, k. 1491 nalazi se i kopija prijemnog izveštaja.

² Vidi dok. br. 13.

³ Bilo je predviđeno da Sedma NOU divizija protivnapadom odbaci neprijatelja sa položaja s. Ripač prema Bihaću (vidi dok. br. 7 i 13).

⁴ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 28.

⁵ Odnosi se na Aleksandra Rankovića i Velimira Terzića.

⁶ Kraj rečenice je nejasan; verovatno bi trebalo da piše: koje bi neprijatelj mogao pokušati da obiđe manevrom u odnosu na Oštrelj.

ovog mesta i Petrovca, zatim da sa jednom brigadom V divizije zatvori pravac Ključ — Ribnik — Vrbjani.⁷

Ostale snage Korpusa da dejstvuju u više udarnih grupa na neprijateljske komunikacije u zahvatu Grmeča — Srnetice, oslanjajući se na ova dva masiva kao na dva glavna uporišta u ovoj situaciji.

4.) Mi smo naredili dr-u Gojku⁸ da ubrza da transportuje ranjenike i da ih što više približi prostoru Glamoč — Livno.

Kod Jakšića ostavićemo druga Ljubišu⁹ sa detaljnim instrukcijama za daljnji rad VII divizije. Mi ćemo se u roku za dva dana najdalje rokirati negdje oko Glamoča.

Ovu depešu odmah predati drugu Titu.

5. II. 1943
4.50 sati

Za Vrhovni štab,
Terzić

Primljeno

5. II. 1943.
11.30 sati

Barba

(M. P.)¹⁰

⁷ Ovo naređenje Redakcija nije uspela pronaći.

⁸ Gojko Nikoliš, načelnik Sanitetskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ

⁹ Ljubiša Urošević

¹⁰ Okrugli pečat: Stab Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske.

BR. 11

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 5 FEBRUARA 1943 GOD. STABU PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE ZA PRIKUPLJANJE JEDINICA
NA PROSTORIJI MAK LJEN — GORNJI VAKUF I PRISU-
STVOVANJE KOMANDANTA I POLITIČKOG KOMESARA
DIVIZIJE SAVETOVANJU U DUVNU¹**

1.

I DIVIZIJI

Vaše jedinice smjestite za sada na prostoriju Makljen, G. Vakuf.² Daljni pravac biće — Uzdol — Solakova Kula.

Koča i Fića neka hitno dođu na savjetovanje. Kod Pere će saznati mjesto.³

Neprijateljska ofanziva se nastavlja sa nesmanjenom žestinom na svim sektorima.⁴ Kod Ripča jučer krvavo odbijeni svi pokušaji prodora. Isto tako kpd Sanica — Ključ. Jedna kolona sa tenkovima prodrla do Pravoslavnih Jasenica. U Lici se vode borbe kod Korenice.

Tito

5. II. 1943

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 17—1, k. 14.

² Prva proleTERSika divizija nalazila se tada na prostoriji Turbe — Jajce (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 17 i 37).

³ Savetovanje je održano 8 februara 1943 god. u Duvnu (vidi dok. br. 20, 21 i 23).

Vidi dok. br. 13.

**^ NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 5 FEBRUARA 1943 GOD. GLAVNOM
STABU NOV I PO HRVATSKE DA SE ZATVORI PRAVAC
KULEN VAKUF — VRTOČE¹**

1.

HRVATSKOM GL. STABU

VII divizija potisnuta prema Petrovcu. Terzić javlja da je naredio zauzeti položaje na Oštrelju.² U vezi sa time, pazite pravac prema Kulen Vakufu — Vrtočama. Košta javlja da je neprijatelju uspjelo spojiti grupu od Krupe sa grupom od Majić Japre. Na taj način Njemci drže drum Krupa — Sanski Most, tj. Podgrmeč.³ Odstupnica vaše glavnine može da ide u Petrovcu Srba — Grahova i Drvara. Javite stanje kod vas.

5. II. 1943.

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 16—1, k. 14.

² Vidi dok. br. 14.

³ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 28.

ZAJEDNIČKI IZVEŠTAJ ALEKSANDRA RANKOVICA, VELIMIRA TERZICA I DURA PUCARA OD 5 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O POGREŠNOJ ORIJENTACIJI ŠTABA PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA U POGLEDU ODBRANE GRMEČA¹

Mi smo vam izložili sinoć razvoj situacije na ovdašnjem frontu.² Večeras će divizija³ zauzeti nove položaje, na liniji: 24 77 46 29 57 49 — 31 29 17 38 17 13 17. [Oštrelj — Drinići.] Verovatno je da će neprijatelj u toku sutrašnjeg dana do mraka 37 13 17 37 55 57 46 29 24 12 81 48 [ući u Petrovac] i odmah izbiti na 32 29 81 12 33 27 24 [Bravsko] — pozadi 65 57 43 81 [leđa] iste divizije. Na taj način biće 27 29 37 19 24 27 24 19 29 11 57 51 81 [krug oko Grmeča] potpuno zatvoren i sve snage koje se u njemu nalaze izložene 32 65 24 27 81 31 17 [blokadi].

Mi smo u dva maha od sinoć predložili tu situaciju Štabu Bosanskog korpusa, avijon,⁴ 38 57 33 66 12 81 46 81 16 37 13 17 [neshvatajući] ozbiljnost situacije i procenjujući istu nepravilno, nije usvojio naše 31 17 29 57 27 46 17 12 57 [direktive] kojima smo mu predložili kako da postupi u ovoj situaciji. I pored ovakvog obrta u situaciji i naših upozorenja, Štab korpusa ostao je uporno pri svome gledištu — to je da ostane sa s[^]jjm glavnim snagama u 19 29 11 57 51 37, 38 57 55 29 57 31 37 71 17 11 81 16 37 13 17 38 17 77 46 81 [Grmeču ne preduzimajući ništa] da parira neprijateljski plan 24 55 27 24 49 81 12 81 69 81 14 29 11 57 51 81 [opkoljavanja Grmeča]. Mi smo dali u zadatak Štabu korpusa da rokira glavninu V 31 17 12 17 71 17 16 57 [divizije] na 33 29 38⁵ 46 1*7 48 37 [Srneticu], s tim da, sa jednom 32 29 17 19 81 31 24 11 [brigadom] zatvori pravac 27 49 37 51 — 29 17 32 38 17 27, — 12 29 32 49 81 38 17 [Ključ — RLbnik — Vrblijani], a sa jednom da se nađe oko 24 77 46 29 57 49 81, [Oštrelja], da bi u momentu rokiranja VII 31 17 J2 17

¹ Redakcija nije pronašla otpremni izveštaj, već objavljuje originalni prijemni izveštaj, pisanog mastilom, ćirilicom, koji se nalazi, u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6—8, k. 13. Rukopis je, verovatno, Pavia Savića. Dešifrovanje reči je izvršeno crvenom olovkom na originalu.

* Vidi dok. br. 14.

² Odnosi se na Sedmu NOU diviziju.

³ Pogreška. Treba da piše: ali on.

⁴ Ovde je omaškom ispuštena grupa 57, tj. slovo e.

71 17 16 57 [divizije] na svoj osnovi zadatak 71 81 77 46 17 46 38 17 48 57⁶ [zaštitnice] preduzeo na sebe zatvaranje pravca 55 57 46 29 24-12' 81 48 — 31 29 12 81 29 — 19 29 81 66 24 12 24, [Petrovac — Drvar — Grahovo], kao i [pravca] prema 29 24 29 81 11 81. [Rorama]. Međutim, Štab korpusa nije usvojio ovu našu 31 17 29 57 27 46 17 22 37, [direktivu], provlađujući svoj stav i gledište da oni mogu još ostati u 19 29 11 57 51 37, [Grmeču], da tamo treba da brane narod, da im je to ekonomska baza i slično. Obzirom na pogrešnu procenu vladajuće situacije od strane 77 46 81 32 81 27 24 29 55 37 33 81, [Štaba korpusa] ne udovoljavajući naše direktive na njihov zadnji rad,⁷ molimo najhitnije naredite 77 46 81 32 37 27 24 29 55 37 33 81 [štabu korpusa] sledeće:

1.) Da odmah, u cilju izbegavanja 24 55 27 24 49 81 12 69 81 [opkoljavanja] na 12 29 11 57 51 37, [Grmeču], izvrše pregrupisanje svojih snaga i da iste razrede u više udarnih upa na što većem prostoru, stvarajući baze ne samo na 19 29 11 57 51 37, 33⁸ 38 57 46 17 48 17 i 12 17 46 24 29 24 19 37 'Grmeču, Srnetici i Vitorogu] nego i u centralnoj 32 24 33 38, [Bosni], gde treba najhitnije da uputite jednu 32 29 17 19 31 37, [brigadu], da se ne bi ponovila 27 24. 71 81 29 81 [Korala] iz koje 31 29 37 19 24 12 17 [drugovi] nisu izvukli sve 38 II 16 55 24 46 29 57 32 38 17 46 57 [najpotrebnije] pouke.

2.) Da hitno rokira V 31 17 12 17 71 17 16 37 — 33 81 12 57 [diviziju sa dve] vrijeme⁹ 32 29 17 19 81 31 57, [brigade], sa zadatakom kako smo to istakli. Ako Štab korpusa 38 1 29 24 27 17 29 81 [ne rokira] na vreme potrebne snage na <prostor 24 77 46 29 57 49 — 31 29 12 81 29 — 55 29 57 27 81 16 81, [Oštrelj — Drvar — Prekaja], desiće se zato [da pri] 55 24 12 65 81 51 57 65¹⁰ 37 VII 31 17 12 17 71 17 45¹¹ 16 57 38 57 56 29. [povlačenju divizije nepr.] bez 11 57 46 27 81 24 27 37 55 17 29 37 [metka okupira] sve one¹² do 65 17 12 38 81 i 19 29 81 66 24 12 81. [Livna i Grahova]. To se po našem mišljenju ne sme dešavati. Prema tome, neophodno je potrebno da u smislu ovog našeg predloga naredite najhitnije 77 46 81 32 37 27 24 29 55 37 33 81 [Štaba korpusa] da izvrši pregrupiranje svojih snaga, kako se ne bi zadocnilo. Čekamo vaš odgovor u 65 17

• U sklopu Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba, određene za ofanzivno dejstvo u pravcu severne Hercegovine, Crne Gore i Sandžaka, Sedma NOU divizija dobila je ulogu zaštitnice.

⁷ Verovatno treba da piše: ne udovoljavajući našim direktivama za njihov sadašnji rad.

⁸ Ovde je ispuštena grupa 29, tj. znak za slovo r.

• Pogreška. Verovatno treba da piše: njene.

¹⁰ Umesto grupe 69 (nj) omaškom je napisana grupa 65 (1).

¹¹ Znak je suvišan.

¹² Verovatno treba da piše: ovo.

12 28 37. [Livnu]. Ovu depešu najhitnije dostavite 31 29 37 19
37 27 24 11 81 38 31 81 38 46 37 46 17 46 37. 46 57 29 71 17
13, 11 81 29 27 24, 43 37 29 81. [drugu komandantu Titu. Terzić,
Marko, Đura].¹³

5/II-43
u 22 15

Krajišnici zarobili 6 Nemaca, neku komoru i nešto oru-
žja. Boban iz Bugojna tražio da mu se pošalje V puk.

BR. 18

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 6 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE DA OBEZBEDI PRAVAC BU-
GOJNO — GORNJI VAKUF¹**

I DIVIZIJI

VII banijska divizija potisnuta prema Petrovcu.² Zauzima
položaje na Oštrelju. Njemci zauzeli cijeli drum Sanski Most
— Krupa u Podgrmeču. Talijani ušli u Udbinu.³ Tvoje jedinice
neka zauzmu položaje koje je držao Pero: Gračanica — G. Va-
kuf.⁴ Kreni hitno sa Perom do nas.

Tito

6. II. 1943.

¹³¹ Duro Pucar

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog
istoriskog instituta JNA, pod reg. for. 18—1, k. 14.

• Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 33.

» Vidi tom V, knj. 12, dok. br. 17, 18, 89 i 105.

* Položaje u rejonu Gračanica — Gornji Vakuf držala je Peta
(crnogorska) brigada Treće NOU divizije (vida tom IV, knj. 10, dok.
br. 32).

- BR. 16

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 7 FEBRUARA 1943 GOD. GLAVNOM
ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA DOSTAVI OPERATIVNI
IZVEŠTAJ I SPRECI NEPRIJATELJU OKRUŽENJE GLAV-
NINE SNAGA GLAVNOG ŠTABU NA USKOM PROSTORU¹**

Vrhovni štab NOV i POJ
7-II-1943 g.

Radiogram

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Javite hitno o stanju kod vas. Osigurajte dobro pravac
otstupanja vaše glavnine na Drvar.² Ne dozvolite da se trupe
"rasture. Mogli biste već sada poslati barem jednu brigadu
na pomoć Jakšiću kod Drvara. Javite možete li to učiniti. Ne
dozvolite da vas neprijatelj opkoli na uskom prostoru.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

TITO

Radiogram, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u
arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 19—1, k. 14.

* Vidi primedbu br. 2, uz dok. br. 4.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 7 FEBRUARA 1943 GOD. STABU PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE ZA PRISUSTVOVANJE KOMAN-
DANTA I POLITIČKOG KOMESARA DIVIZIJE SAVETO-
VANJU U DUVNU I ZA RAZMEŠTAJ BRIGADA NA PRO-
STORIJI GORNJI VAKUF — ZDRIMCI¹**

VRHOVNI ŠTAB NOV i POJ
7-II-1943 g.

ŠTABU I DIVIZIJE

Ustaši tražili iz Bugojna da se šalju bombarderi da tuku komunikaciju Bugojno — Prozor. Boban² tražio pomoć od 5 puka za Bugojno. Trupe smestite na prostoriji G. Vakuf — Ždrimci. Javljajte se svakog dana. Koča i Fića neka hitno dođu.³

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

TITO

Radiogram

¹ Radiogram, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 21—1, k. 14.

² Ustški komandant u Bugojnu

³ Osim njih, bili su pozvani komandanti i politički komesari Druge proletherske i Treće NOU divizije (vidi dok. br. 21). Radilo se o savetovanju u vezi s odlukom Vrhovnog komandanta za otpočinjanje protivofanzive. Glavne operativne grupe divizija Vrhovnog štaba.

Sem toga, drug Tito je ocenio da su stvoreni potrebni uslovi i za prelazak u ofanzivu svih jedinica NOV i POJ na područjima ran centralne oslobođene teritorije, jer je neprijatelj bio koncentrisao svoje snage na glavninu NOVJ. (Vidi tom II, knj. 1, str. 226—227).

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 7 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE
NOU DIVIZIJE DA KOMANDANT I POLITIČKI KOMESAR
DIVIZIJE PRISUSTVUJU SAVETOVANJU U DUVNU I DA
SE OBEZBEDI TAJNOST PRIPREMA NAPADA NA PROZOR¹**

VRHOVNI ŠTAB NOV i POJ
7-II-1943 g.

Radiogram.

ŠTABU III DIVIZIJE

Pero i polit, komesar² neka hitno dođu u Duvno do Peka.⁸ Prebacite još jednu brigadu do Šćita, a jednu u Pidriš — da se ? **ne** bi suviše rano približile Prozoru. Javljajte se svakog dana **redovno**.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

TITO

¹ Radiogram, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 20—1, k. 14.

² Petar (Pero) Četković i Radomir Babić

⁸ Peko Dapčević. Naređenje druga Tita komandantu i političkom komesaru Treće NOU divizije da dođu u Duvno bilo je u vezi s pretstojećim savetovanjem (vidi dok. br. 20 i dok. br. 23).

IZJAVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ I ANTIFAŠISTIČKOG VECA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE O KARAKTERU NARODNOOSLOBODILACKOG POKRETA U JUGOSLAVIJI¹

I Z J A V A
Vrhovnog štaba NOV i POJ
i Antifašističkog vijeća NOJ

Usijed toga što okupatori, ustaše i četnici Draže Mihailovića neprekidno, na razne načine, šire klevete i lažne informacije o Narodno-oslobodilačkom pokretu i njegovim ciljevima, smatramo za potrebno da izdamo sljedeću izjavu:

Narodno-oslobodilački pokret u Jugoslaviji, pod rukovodstvom Vrhovnog štaba NOV i POJ i Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, jeste opštenarodni pokret u kojem učestvuju svi pravi rodoljubi, bez obzira na političko i vjersko ubjeđenje i nacionalnost. Taj pokret ima za cilj:

1. Oslobođenje zemlje od okupatora i izvojevanje nezavisnosti i istinski demokratskih prava svima narodima Jugoslavije;

2. Neprikosnovenost privatne svojine i punu mogućnost samoinicijative u industriji, trgovini i poljoprivredi;

3. Nikakvih radikalnih promjena u odnosu na društveni život i djelatnost, osim zamjene reakcionarnih općinskih uprava i žandarma — koji su se bili stavili u službu okupatora — narodno-oslobodilačkim odborima, koji imaju istinski demokratski narodni karakter.

Sve važnije mjere, kako u odnosu na društveni život, tako i u državnoj organizaciji, rješavaće poslije svršetka rata predstavnici naroda, koje će zaista slobodno birati sam narod;

4. Narodno-oslobodilačkom pokretu, koji se bori za slobodu naroda, za socijalna i demokratska prava — jeste tuđe svako nasilje i nezakonitost;

¹ Izjava je otštampana na tigl mašini, latinicom. Umnožavana je na razne načine i rasturana širom Jugoslavije. Zbog toga je u arhivama i muzejima, koji čuvaju dokumenta iz NOR-a, očuvano više takvih primeraka. Redakcija ovde objavljuje primerak originala, zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 14/10—1, k. 12, gde se nalazi 1 jedan primerak, umnožen na gešitetneru, na čijoj je poleđini izrađena slika ranjenog partizana sa natpisom: »Sta si učinio za Narodno-oslobodilačku borbu?« (vidi dok. br. 10/6, k. 865). U Istoriskom arhivu CK SKJ originali izjave nalaze se zavedeni pod res. br. 17499/1Vi — 32 (43).

5. Oficirima, koji pristupaju u Narodno-oslobodilačku vojsku, zagarantovani su njihovi činovi i položaj koji odgovara njihovim sposobnostima;

6. Narodno-oslobodilački pokret priznaje u potpunosti nacionalna prava Hrvata, Slovenaca, Srba, kao i Makedonaca, Crnogoraca i drugih. Taj pokret je jednako hrvatski kao i, srpski i slovenački. Prema tome, on predstavlja garanciju da će biti izvojevana nacionalna prava svim narodima Jugoslavije.

U IME VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ
VRHOVNI KOMANDANT TITO

XI IME ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NOJ
PRETSJEDNIK, DR. IVAN RIBAR

.,8-11-1943 godine

BR. 23

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 8 FEBRUARA 1943 GOD. GLAVNOM
STABU NOV I PO HRVATSKE ZA OBEZBEĐENJE SLOBODE
MANEVRA GLAVNINI SVOJIH SNAGA ZATVARANJEM
PRAVACA VRTOČE — KULEN VAKUF — GORNJI LA-
PAC I DONJI SRB — TRUBAR — DRVAR¹**

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
8-II-1943 g.

Radiogram

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Njemci od Vrtoča došli do Kulen Vakufa. Oni teže da se spoje sa Italijanima prema [Gornjem] Lapcu.² Bacite na taj pravac jednu brigadu, a jednu pošaljite na Drvar, za pojačanje

¹ Radiogram, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 22—1, k. 14.

² Do Kulen Vakufa su prispeli delovi 7 SS divizije »Princ Eugen«, a na pravcu Mazin — Gornji Lapac probijala se grupa od pet bataljona italijanske Divizije »Sasari«.

Jakšiću. Ne dozvolite da vam opkole glavninu u Lapačkoj dolini. Tu treba da ostavite jednu diviziju, a drugu — VIII ili VI, držite na pravcu Drvara.³ Slažemo se sa pozivanjem Brigade iz Žumberka na Kordun.⁴ Znajite da Jakšić mora biti zaštitnica za transport ranjenika, kojih ima ogroman broj, a naše I, II i III divizija počele su dejstvovati ofanzivno, da bismo proširili prostoriju i smjestili ranjenike i izbjeglice.⁵ Nije isključeno da će Italijani i četnici početi sa ofanzivom i iz Knina. Prema tome, čuvajte pravac Drvar i slobodu manevrisanja glavnini. Na taj način ćete sačuvati glavninu i biti u mogućnosti da povratite izgubljeni teren u Lici, čim za to dođe vrijeme. Postupite po ovom naređenju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

TITO

³ Glavni štab NOV i PO Hrvatske već je bio preduzeo odgovarajuće mere: Osmom NOU divizijom (bez Četvrte NOU brigade) zatvarao je pravac Bihać — Nebljusi i kontrolisao prelaze preko Une, glavninom Šeste NOU divizije (Deveta i Prva brigada) — pravce Udbina — Donji Lapac i Bruvno — Gornji Lapac, a grupom Primorsko-goranskih brigada zatvarao je prolaze iz Koreničkog Polja ka Plješivici.

⁴ Reč je o Četvrtoj brigadi Osme NOU divizije, koja se tada nalazila u sastavu Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske.

⁵ Na savetovanju, održanom 8 februara 1943 god. u Duvnu, Vrhovni komandant je upoznao komande Prve i Druge proleTERSke i Treće NOU divizije sa planom za protivofanzivu i dao im određene zadatke:

— Druga proleTERSka ima da nastupa osnovnim pravcem: Livno — Duvno — Imotski — Posušje — Drežnica. — Treća NOU osnovnim pravcem: Gornji Vakuf — Prozor — Rama — Ostrožac — Konjic;

— Prva proleTERSka — osnovnim pravcem: Gornji Vakuf — Solakova Kula — Ivan Sedlo.

Štabu Sedme NOU divizije naređeno je da najpre preda svoje položaje Četvrtoj NOU diviziji i preuzme ulogu zaštitnice Glavne operativne grupe na pravcu: Drvar — Glamoč — Šujica — Prozor, a zatim da nastupa za Trećom NOU divizijom.

I, najzad, Deveta NOU divizija, koja je bila u formiranju, trebalo je da sa prostorije Imotski, Biokovo obezbedi povlačenje ranjenika pravcem Livno — Duvno.

BR. 33

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O FORMIRANJU DEVETE NOU DIVIZIJE I TEŠKOĆAMA PRI EVAKUACIJI RANJENIKA¹

DRUGU CRNOM²

1. Naši su juče ušli u Golubić.³ Lički odred ušao u Plavno.⁴ Četnici su [otstupili] ka Kninu, gde se nalaze u okolnim selima i prikupljaju za ofanzivu zajedno sa Italijanima i ustašama na Muć.

2. Sa fronta Petrovac — Grmeč — Sanski Most do sada nisam dobio nikakvih izveštaja. Čim dobijemo, odmah ću javiti.

3. Sa evakuacijom ranjenika ide dosta sporo, zbog nedostatka prevoznih sredstava. Mi smo naredili mobilizaciju svih vozila na sektoru Drvar — Glamoč — Mlinište. Večeras stiže jedna partija od 300 [ranjenika] u Livno koju ćemo sprovesti u poznatom pravcu. Bolnica I divizije polazi od Mrkonjića za Mlinište sa 1 divizijskim bataljonom.⁵

4. Krajiškom odredom,⁶ koji je pratio ovu bolnicu sa svoja 2 bataljona, naredio sam da se odmah vrati na svoje područje u Centralnu Bosnu. Mi smo bili predvideli Ratka Sofijanića za komandanta V dalmatinske brigade. Međutim, drug Stari kaže da on za sada ne ide na ovu dužnost, već je predvideo druga Marka,⁷ koji komanduje jednim bataljonom II prolet. brigade. Molim po ovome hitan odgovor, kako bismo ga pozvali na novu dužnost.

¹ Prepis originala, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5&—1, k. 9—A. Po sadržini dokumenta, Redakcija zaključuje da je pisan oko 8 februara 1943 godine.

² Sreten Zujović. Tada je preko telefona primao operativne izveštaje od zamenika načelnika Vrhovnog štaba i prosledivao ih Vrhovnom komandantu.

³ Vidi tom V, knj. 11, dok. br. 75 i 200.

⁴ Odnosi se na Prvi i Drugi bataljon Odreda (vidi tom V, knj. 13, dok. br. 5).

⁵ Odnosi se na Treći bataljon (Kragujevački) Prve proleTERSke brigade.

⁶ Odnosi se na Četvrti krajiški NOP odred.

⁷ Verovatno Marko Milovanović. Međutim, za komandanta Pete brigade Devete NOU divizije postavljen je Vojin Popović — Petar Božović, koji je bio predviđen za partisko-organizacioni rad u Politodelu iste brigade (vidi dok. br. 32).

5. Odredili smo⁸ rukovodstvo Dalmatinske brigade, koja dolazi u sastav Dalmatinske divizije.⁹ Stab Zone, kao Stab Divizije, odlazi sutra na teren da prihvati komandu nad Divizijom.

Stab Zone je pravilno shvatio ulogu i zadatak novoformirane Dalmatinske divizije.

6. Naredili smo da čika Deva¹⁰ krene. On je već pošao. Naredili smo Komandi područja da pošalje seno.

Terzić, s. r.

BR. 25

POZIV IZVRSSNOG ODBORA ANTIFAŠISTIČKOG VECA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE NA SVEOP- ŠTU BORBU PROTIV OKUPATORA I NJEGOVIH SLUGU¹

NARODIMA JUGOSLAVIJE!

Počela je i traje već dvadeset dana velika njemačko-italijansko-ustaško-četnička ofanziva protiv naše oslobođene teritorije i naše Narodno-oslobodilačke vojske. Učestvuje oko 100 hiljada neprijateljskih vojnika — Njemaca, Italijana, ustaša i četnika — sa velikim brojem tenkova i aviona, specijalno poslanih za ovu ofanzivu iz Njemačke.

Cilj ofanzive je jasan: uništavanje Narodno-oslobodilačke vojske, krvavo gušenje narodnog ustanka, ropstvo naroda Jugoslavije.

Njemački fašistički psi bacaju ogromne snage na nas, u trenutku kad im je na Istočnom frontu potreban svaki vojnik. Hoće baš sad da nas unište, jer se boje naše snage, kao žive

⁸ Sa Velimirom Terzićem se tada nalazio i Aleksandar Ranković.
⁹ Odnosi se na Devetu NOU diviziju, u čiji sastav su ušle Treća, Četvrta i Peta dalmatinska NOU brigada. Za komandanta Divizije postavljen je Vicko Krstulović, za političkog komesara Ivica Kukoč, a za načelnika Štaba Josip Škorpik (vidi tom V, knj. 12, dok. br. 41).

¹⁰ Milan Belovuković-čika Deva

¹ Original, otštampan na tigl mašini latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 15/2—1, k. 12.

vatre, u događajima koji pretstoje. Front na Balkanu sa Narodno-oslobodilačkom vojskom u pozadini, kao žarištem narodno-oslobodilačkog rata, ne samo u Jugoslaviji, nego na cijelom Balkanu — to je ono čega se Hitler plaši i zbog čega mu se diže kosa na glavi, to je ono zbog čega on na nas baca svoje posljednje podivljale divizije. Ustaški i četnički krvnici mobilisali su sve što si mogli po nalogu svojih fašističkih gospodara. I Olli bi željeli da unište Narodno-oslobodilačku vojsku. U njenom uništenju ustaše gledaju svoj spas, u njenom uništenju četnici i njihova vlada — ona prokleta šačica izbjeglica — vide jedinu mogućnost uspostavljanja svoje krvave četničke vlasti, pogoršane stare jugoslavenske vlasti.

Svi — i njemački i italijanski fašisti i ustaše i četnici — ujedinili su se i svi žele jedno: uništenje naše Narodno-oslobodilačke vojske, krvavo gušenje narodnog ustanka, istrebljivanje i ropstvo naših naroda.

Njemačko-italijansko-četničkoj ofanzivi suprotstavili su naši narodi, suprotstavila se naša junačka, naša rođena, naša jedina Narodno-oslobodilačka vojska.

Vodi se posljednja velika bitka. Još ova ofanziva — i onda više nijedna! Neprijatelj čini posljednji veliki napor. Nje-
jva krv je istekla na Istočnom frontu. Njegova snaga je raz-
ijena i potrošena na širokim prostorima sovjetske zemlje. Ova ofanziva pretstavlja posljednji skok pred padom. Ma koliko bila velika, ma kako bila brižno pripremljena — ona neće vtispjeti, ona ne može uspjeti, ona već nije uspjela.

Narodno-oslobodilačka vojska je neuništiva. Neuništiva je, jer je postala jedno s našim narodima. Neuništiva je, jer je «dahnjuta ljubavlju prema slobodi, vjerom u svoju snagu, igviješću o pravednosti svoje borbe, odanošću saveznicima. Neuništiva je, jer je sjajno organizovana i čvrsto ujedinjena. Neuništiva je, jer zna da ne može biti uništena. Neuništiva je, jer /s njom komanduje drug Tito.

Njemački i italijanski fašistički psi neće dobiti čistu pozadinu, ustaške ubice neće spasiti svoju nezavisnu špilju klanja i pljačke, četnički krvoloci neće očistiti teren za povratak izbjegličke vlade i — za vladu svoje kame.

Svi narodi Jugoslavije moraju u ovom trenutku da dadu sve od sebe. Radi se o njihovoj budućnosti, radi se o njihovom opstanku.

S R B I

Dižite se svi na oružje! Samo s puškom u ruci, samo na položaju, u rovu, u vatri, u smrtonosnoj vatri, možete pobijediti smrt i ropstvo. Uništavajte četnike, jer u njihovim rukama na-

lazi se ustaški nož. Borite se protiv četnika, jer vam oni nose novo ropstvo i novu sramotu. Visoko dižite vašu ponosnu zastavu Narodno-oslobodilačke borbe.

HRVATI

Dižite se svi na oružje! Samo Narodno-oslobodilačka vojska može spasiti i spasiće hrvatski narod od pokolja koji četnici pripremaju. Uništavajte ustaše, jer u njihovim rukama nalazi se četnička kama. Spas hrvatskog naroda — to je pobjeda Narodno-oslobodilačke vojske. Čast hrvatskog naroda leži u njihovoj borbi protiv okupatora, četnika i ustaša. Ova ofanziva uperena je i protiv vas.

SLOVENCI

Dižite se svi na oružje! Vaš opstanak je u pitanju. Vaša borba spasila vas je do sada od uništenja, i borba — krvava i Uporna borba — može vas i konačno spasiti. Ova ofanziva uperena je i protiv vas.

CRNOGORCI

Dižite se svi na oružje! Četnici su pokušali da uprljaju vašu čast, čast prvih boraca Narodno-oslobodilačke borbe. Četnički zločinci htjeli bi da ostali narodi Jugoslavije proklinju Crnogorce. To vi ne smijete dozvoliti! Dižite se ponovo svi na ustanak! Sadašnja ofanziva uperena je i protiv vas.

MAKEDONCI

Dižite se svi na oružje! Nastavite započetu borbu. Vaša sudbina, sudbina makedonskog naroda, rješava se danas na raznim bojištima Jugoslavije. Sadašnja ofanziva uperena je i protiv vas.

MUSLIMANI

Dižite se svi na oružje! Vi ste osjetili što znači ustaška vlast: logori smrti puni su muslimana. Vi znate šta znači četnička vlast: kama, -jama i oganj za sve muslimane bez razlike. Zar se i jednog časa smijete kolebati? Samo Narodno-oslobodilačka borba može vas spasiti. Ova ofanziva uperena je i protiv vas.

NARODI JUGOSLAVIJE

Svi na oružje! Niko ne smije ostati kod kuće. Sve za borbu! Sve što radite — sve morate raditi za vojsku, za borbu, za slobodu, za život i opstanak naš. Sadašnja ofanziva uperena je protiv svih vas.

Bije se posljednja bitka,
i Snaga naše Narodno-oslobodilačke vojske, bratsko i borbeno jedinstvo naroda Jugoslavije), zajednički napor svih, i muškaraca i žena, i starih i mladih, svih i svakog; — to su zalozi naše pobjede.

I ova ofanziva svršiće se kao prijašnje. U njoj smo postali jači! Pobjedićemo!

Živjela naša Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi!

Živio drug Tito!

Živjelo bratstvo svih naroda Jugoslavije!

Svi u borbu — sve za borbu!

, SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

9. II. 1943.

IZVRŠNI ODBOR
ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE

.

BR. 26

**UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
»RUGA TITA OD 9 FEBRUARA 1943 GOD. ZAMENIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA O ZADACIMA KOJE TREBA POSTAVITI PRVOM BOSANSKOM NOU KORPUSU I SEDMOJ NOU DIVIZIJI RADI OLAKŠANJA DEJSTAVA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE¹**

VRHOVNI STAB NOV I POJ

9-II-1943 g.

* Telefonom u 10 časova.

DRUGU TERZIČU

Slažem se da Košta pošalje jednu brigadu na sektor Grahovo. Javi mu to odmah telefonom.² Jakšićevu brigadu ću povući iz Martin Broda i narediti Glavnom štabu Hrvatske da

¹ Telefonska depeša, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 23—1, k. 14.

² Na sektoru Bosansko Grahovo tada se nalazila Deseta krajiška NOU brigada. Da bi se pojačao ovaj sektor, bilo je predviđeno — u

zatvori taj pravac.³ Jednu Jakšićevu brigadu treba odmah uputiti [pravcem]: Šujica — Zanolina,⁴ koja će zamijeniti Sandžačku brigadu, jer ova kreće prema Maklenu, da bi Koča mogao na vrijeme stići na svoj određeni sektor.⁵ Naredi hitno da i bataljon I brigade I divizije krene u sastav Kočinih jedinica.⁶ Druga Jakšićeva brigada,⁷ koju će zamijeniti Košta kod Oštrelja, trebala bi takođe što prije krenuti u pravcu Llvna, da bi ovdje ostala kao rezerva za upotrebu u kojem bilo pravcu. Ona Jakšićeva brigada, koja se nalazi kod Martinroda, kreće odmah čim-Hrvati pošalju zamjenu.

Nadiranje neprijatelja kod Grahova ne treba shvatiti suviše panički. Saopštite komandi X kr. brigade da ne pravi glupe i nepotrebne pokrete [bataljona] u pravcu Knina, već da ih rasporedi tako, da brane pravce Grahovo — Drvar i Grahovo — Livno dok ne stigne još jedna Kostina brigada.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

STARI"
e

duhu naređenja Vrhovnog komandanta —> da se uputi još i Druga krajiška brigada Četvrtre NOU divizije. Međutim, Četvrta divizija je zakašnila š izvlačenjem iz Grmeča, pa je glavnina Divizije (u kojoj se zatekla i Druga krajiška brigada) otsečena od ostalih snaga Prvog bosanskog NOU korpusa jakim neprijateljskim snagama. Zbog toga je Vrhovni štab bio prinuđen da za pojačanje sektora Bosansko Grahovo uputi dva bataljona Sedme NOU divizije. (Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 52, 56, 59, 60 i 64.)

⁸ Naređenje Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske za smenu Šesnaeste brigade Sedme NOU divizije upućeno je 10 februara 1943 god. (vidi dok. br. 29).

⁴ Na ovaj pravac je bila upućena Osma (banijska) NOU brigada (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 74).

⁵ Vidi primedbu br. 5 uz dok. br. 23.

⁶ Odnosi se na Treći (Kragujevački) bataljon. On je (sa Prvim i Drugim bataljonom Četvrtog krajiškog NOP odreda) od s. Šiprage do s. Mliništa pratio bolnice Prve proleterske i Treće NOU divizije, a kad su se one priključile Centralnoj bolnici Vrhovnog štaba, Treći bataljon se vratio u sastav svoje brigade (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 83, 102 i 173).

⁷ Odnosi se na Sedmu NOU brigadu (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 53).

⁸ Josip Broz — Tito.

BR. 27

**NAREĐENJE VELIMIRA TERZIĆA OD 9 FEBRUARA 1943
GOD. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV
I POJ DA TRAŽI SAGLASNOST VRHOVNOG KOMAN-
DANTA DRUGA TITA ZA HITNO PREBACIVANJE JEDNE
BRIGADE ČETVORTE NOU DIVIZIJE NA SEKTOR BOSAN-
SKO GRAHOVO¹**

DRUGU VELJKU

Izvesti druga Starog da je naše² mišljenje da treba odmah rokirati I brigadu³ iz IV divizije prema Grahovu. Za sada imamo dovoljno snaga na sektoru Oštrelj — Bravsko. O ovome nas izvesti odmah.

9-II-1943 g.
19,15 časova.

Terzić, s. r.

¹ Telefonska depeša, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 24—1, k. 14.

² Odnosi se na Aleksandra Rankovića i Velimira Terzića.

³ Treba da piše: 1 (jednu) brigadu. (Očigledno, omaška je nastala usled nedostatka na pisačkoj mašini posebnog znaka za arapsku cifru 1. Inače, Prva krajiška brigada je bila u sastavu Pete NOU divizije, a tada se nalazila u srednjoj Bosni. — Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 45 i 48.)

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 10 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE ZA HVATANJE NEPRIJATELJ-
SKIH IZVIĐAČKIH DELOVA NA PRAVCU GORNJI VAKUF
— BUGOJNO¹**

VRHOVNI STAB NOV I POJ
10-11-1943 g.
Telegram No 1.

STABU I DIVIZIJE

Iz Bugojna traže listaše pomoć² i javljaju da danas prave izviđanje na lijevoj strani puta Bugojno — G. Vakuf, u pravcu vaših jedinica.³ Preduzmite mjer⁴ da se uhvate ove izvidnice «stasa.

TITO

¹ Radiogram, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 25—1, k. 14.

² Vidi dok. br. 20 i tom IV, knj. 10, dok. br. 58.

³ Pošto je obavio izviđanje, neprijatelj je 13 februara 1943 god. izvršio napad. O rezultatu te borbe vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 72. 73 i 173.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 10 FEBRUARA 1943 GOD. GLAVNOM
ŠTABU NOV I PO HRVATSKE ZA IZVRŠENJE SMENE I
POSEDANJE POLOŽAJA ŠESNAESTE BRIGADE SEDME
BANIJSKE NOU DIVIZIJE KOD MARTIN BRODA¹**

VRHOVNI STAB NOV I POJ
10-11-1943 g.
Telegram No 2.

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Pošaljite hitno jednu brigadu u Martin Brod da zamijeni Jakšićevu brigadu,² koja mora odmah da krene prema Dryaru, radi zaštite evakuacije ranjenika. Noćas naša II brigada³ napada Imotski i Posušje.⁴ Nijemci su se spojili na komunikaciji ,Bihać— Ključ 9-II.® Glavno njihovo nadiranje od Bihaća u pravcu Ključa završeno i sada očekujemo novo nadiranje prema ilamoču. Italijani i četnici već nadiru u pravcu Grahova.®

zvršite odmah naređenje.

TITO

¹ Radiogram, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 27—1, k. 14.

² O smeni ovih brigada vidi tom V, knj. 12, dok. br. 40.

³ Daktilografska omaška; umesto brigada treba da piše: divizija.

⁴ Opširnije o borbama oko Posušja i Imotskog vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 41, 75, 322, 323, 327, 328, 329, 330 i 340.

⁵ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 43, 52 i 1916.

⁶ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 49.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 10 FEBRUARA 1943 GOD. STABU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA DA KAO KORPUSNU RE-
ZERVU PRIKUPI JEDNU BRIGADU U REJONU DRVARA¹**

, VRHOVNI STAB NOV I POJ
10-11-1943 g.
Telegram No 2.²

I BOSANSKOM KORPUSU

Prikupite jednu brigadu kod Drvara kao rezervu, a, u, slučaju potrebe, dovoljno će biti u prvi čas poslati jedan bataljon u pomoć X brigadi³ kod Grahova.

TITO

¹ Radiogram, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 26—1, k. 14.

² Umesto No. 2 verovatno treba da piše No. 3.

³ Odnosi se na Desetu krajišku (drvarsku) NOU brigadu Prvog bosanskog NOU korpUSA.

**IZVESTAJ SEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 11 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOV-
NOM STABU O TEŠKOĆAMA NASTALIM PRI EVAKUACIJI
RANJENIKA¹**

**SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA**
11. II. 1943 god.

Predmet: izveštaj o
kretanju bolnica

VRHOVNOM ŠTABU NOV i POJ

I) *Brojno stanje* Prebačeno iz Glamočkog Polja u pravcu
Livna — — — — — — — — — 600
Nalazi se u Glamočkom Polju oko — — — — — 380
Na putu je sa pravca Mliništa oko — — — — — 450
Na putu je sa pravca Prekaja oko — — — — — 900
Svega oko 2330

Evakuaciju smo počeli sa perspektivom na 1000 ranjenika, Ovako veliki broj (dve i po hiljade) potiče otuda što se naknadno prešlo na totalnu evakuaciju grmečkih bolnica i gotovo potpunu evakuaciju Banije, Korduna i Like. Van pokreta nalazi se još oko 300 do 400 ranjenika u Plješivici i 400 zaraznih bolesnika na Jasikovcu. Pokret ovih poslednjih predstavljao bi, i u boljim uslovima nego što ih sada imamo, takvu opasnost koja bi imala katastrofalne posledice po celokupnu vojsku i narod.

II) *Organizaciono stanje*: do sada smo uspeli organizovati tri grupe ešalona:

prva grupa ešalona	—	—	—	—	—	500 ranjenika
druga „	„	—	—	—	—	460
treća „	„	—	—	—	—	350 „

Svega organizovano 1310 ranjenika, odnosno oko polovina svih ranjenika koji su u pokretu. Organizaciono stanje druge polovine ranjenika do ovoga trenutka je sasvim nezadovoljavajuće. Druga polovina još je potpuno neorganizovana. Dok se prva polovina kreće u potpunom poretku, sa potpunim

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4—7, k. 13.

rukovodstvom (komandanti grupa i ešalona, politički komesari i delegati, intendanti i ekonomi), dotle se druga polovina kreće još uvek stihijno, ranjenici su nedovoljno obezbeđeni u pogledu smeštaja, ishrane, brzog prevoza i sanitetske službe. Velike patnje pretrpeli su na putu Oštrelj — Mlinište — Glamoč. Razlog ovoj neorganizovanosti je sledeći: evakuacija prve polovine ranjenika vršena je sa više plana i blagovremeno, dok su se ranjenici druge polovine (grmečke bolnice) evakuisali prisilno pod veoma teškim vojnim i terenskim uslovima. Pokret prve polovine vršio se pravcem Martin Brod — Drvar — Frekaja — Glamoč, tako da je na svim etapama bilo vremenske mogućnosti za razvrstavanje ranjenika, osoblja i ekonomata. Druga polovina kretala se prugom Oštrelj — Mliništa gde nisu postojali ni najmanji uslovi za zadržavanje i ešaloniranje (bombardovanje, hladnoća, potpuna oskudica prostorija). Kako je ko pristizao, nastavljao je put u istom stanju, to jest neorganizovano. Posledice takvog stanja su zaista teške: veliki broj tih ranjenika nije previjen ni nahranjen po nekoliko dana. (Gotovo sve rezerve hrane i znatan deo materijala sanitetskog nije se uspelo evakuisati iz Grmeča.)

Ipak, u svemu ova prva etapa evakuacije, kada se uzme u obzir ovoliko veliki broj ranjenika i, s druge strane, ogromne transportne poteškoće, može se smatrati uspešno izvedenom. Ni jedan ranjenik nije do sada pao u ruke neprijatelju.

III) *Neposredne zadaće:* Glamočko Polje treba da bude poslednja etapa na kojoj se sme osetiti dezorganizacija. U Livanjsko Polje ranjenici moraju stizati u potpunom poretku. Osnovni i najhitniji zadatak jeste, dakle, izvršiti organizaciju ranjenika koji pristižu sa Mliništa. Za izvršenje toga zadatka potrebna su dva dana.

Predlog: dosadašnje grupe ešalona sastojale su se obično iz tri ešalona: ešalon nosila, ešalon konjanika i ešalon pešaka. Mišljenja sam da bi sada trebalo sva nosila spojiti u jednu grupu podeljenu u ešalone nosila, sve konjičke ešalone spojiti u jednu grupu — konjičku i sve pešadijske ešalone spojiti u jednu grupu —> pešačku. Prednosti ovakve organizacije su sledeće:

a) Sabiranjem svih teških ranjenika na okup olakšava se hirurška služba. Pri sadanjem stanju, kad su teški ranjenici raštrkani u više ešalona veoma udaljenih jedan od drugog, ne možemo racionalno iskoristiti jednog ili dva hirurga — koliko ih imamo.

b) Ubrzao bi se pokret. Konjanici i pešaci, koji su sada organizaciono vezani za ešalone teških ranjenika, mogli bi se kretati nezavisno od njih svojim vlastitim tempom. Mobilizacija

transportnih sredstava bi se na taj način pojednostavila, tiptizirala.

c) Ako bi se pešaci i konjanici organizaciono odvojili od nosila, onda bi, u izvesnim situacijama, mogli da koriste i nepodesnije komunikacije (planinske puteve). Na taj način dobili bismo u slobodi manevrovanja, izbegli bismo sadanju krutu vezanost svih ranjenika za drumove. Dakle, u slučaju ugroženosti izvesne komunikacije, imali bismo na toj komunikaciji manji broj ranjenika, to jest samo teške i u tom slučaju mogla bi se izvršiti bolja koncentracija naših snaga za obezbeđenje. Ovo smatram najozbiljnijim razlogom. Molim da ovaj predlog ispitajte i donesete odluku.

IV) *Daljni problemi:*

a) Broj teških ranjenika na nosilima iznosi oko 700. To znači da je glavni problem čitave evakuacije problem ovih 700 nosila. To znači da je suština čitavog problema u transportnim sredstvima. Problem se potencira još i postojanjem prilično glomazne intendanture. Na primer: pojedini ešaloni, iako dobro organizovani, ešaloni teških ranjenika rastegli su i na dužini od čitavih 60 kilometara! Sve usled nedostatka kola. Jasno je kakve sve posledice prouzrokuje takvo stanje, jedan ešalonski lekar ne može da bude istovremeno na čelu na začelju ešalona, tako da jedan deo ranjenika neizbežno staje po nekoliko dana bez lekara. Ima u tome pitanju i nejstataka organizacione prirode, ali najbitniji uzrok je nedostatak kola.

b) Trpimo oskudicu zavojnog materijala kao nikada do sada — za čitavo vreme rata. Ta oskudica je upravo strašna. a čitavih grupa ranjenika koji nisu mogli da budu previjeni > 5 do 6 dana zbog nemanja zavojnog materijala. Jasno je da tu ima organizacionih nedostataka i neravnomernosti u imovini, koje su neizbežne u ovakvim situacijama, ali, u suštini, ta oskudica je apsolutna. I od ono malo što smo imali materijala Jpre ove ofanzive pogubilo se mnogo. Organizacione nedostatke imi ćemo brzo ukloniti, ali i pri najboljoj organizaciji, prema mojoj proceni, zavojnog materijala ćemo imati svega još za 5 ; do 6 dana.

c) Sa ishranom za sada ne stojimo rđavo, izuzev opet i ovde organizacionih slabosti usled kojih ima slučajeva masovnog gladovanja po 2 do 3 dana. Problem će se više postavljati u budućnosti. Naime, ranjenici će se kretati pozadi naših oružanih snaga, a to znači da će se kretati po terenu koji je već iscrpen.

Po svim ovim pitanjima neophodno je potrebna pomoć Vrhovnog štaba.

Konkretno, ta pomoć bi se sastojala u sledećem:

1) Da se sva motorna vozila stave na raspoloženje Sanitetskom otketu za prebacivanje teških ranjenika. Uz autokolonu pridodati jednog dobrog komandira — šofera (drug Bećo).² Posle oslobođenja Imotskog, ovaj problem je sasvim rešiv.

2) Da se pristupi masovnom prikupljanju, odnosno реквизиiji svakovrsnog platna, zavesa, čaršava itd. u Livnu i Imotskom. Svu količinu deponovati u Livno i okolinu, i staviti pod rukovodstvo Sanitetskog otketa.

3) Još jedanput uputiti nalog divizijama da one od svoga sanitetskog plena odvajaju izvesnu količinu za bolnice. Ovaj poziv upućivao sam već nebrojano puta, ali bez uspeha.

4) Po pitanju ishrane, preduzeti isto kao pod tačkom 3.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sef
Sanitetskog otketa
Vrhovnog štaba.
Dr. Gojko

5)³ Za savlađivanje ovolikog prostora, koliko zauzima kolona ranjenika, neophodno mi je potrebno jedno *stalno* motorno vozilo (laki auto).

Molim da mi se po ovome pitanju što hitnije iziđe u susret.

² Bećo Lazović, umro 23 septembra 1953 god. kao načelnik Uprave za drumski saobraćaj Narodne Republike Crne Gore.

³ Tekst iz ove tačke dopisan je u celini zelenim mastilom, latinicom. Rukopis je Gojka Nikoliša.

BR. 32

IZVESTAJ ALEKSANDRA RANKOVICA OD 11 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O FORMIRANJU DEVETE NOU DIVIZIJE¹

Druže Stari,

Evo na brzu ruku nekoliko važnih obaveštenja:

1. — Posle mnogo razmišljanja i kombinacija, u pogledu iznalaženja vojnih i političkih kadrova, formirana je IX dalm. udarna divizija² od tri brigade, i to:

a) III udarna brigada: k-t: Branko Dude

650 boraca polkom: Višić Miro³

z. „ Roje Ante

nač. štaba: Petranović Branko, kapetan domobr.

Politodel: 1 — Vidić,⁴ part. [ijsko] org. [anizacioni] rad

2 — Kada,⁵ kult. - pol. rad

3 — Stojilović Zaga, omlad. rad.

b) IV udarna brigada: k-t: Drljević Savo

oko 1000 boraca z. „ Peko Bogdan, Dalmatinac

polkom; Ujević Mate

z. polkomi: Ristić Duško

Politodel: 1 — Mladenović Tasa,⁶ part. org. rad.

2 — Burić Mirko, kult-pol. rad.

3 — Maksimović Milić,⁷ omlad. rad.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5807/11, 2—1 (43).

² Deveta NOU divizija u dokumentima se često naziva: Deveta dalmatinska divizija ili kraće: Dalmatinska divizija. Redakcija je u dokumentima ostavila kako gde piše.

³ Poginuo posle Pete neprijateljske ofanzive na Ozrenu 1943 godine.

⁴ Dobrivoje Vidić-Baja

⁵ Branko Petričević-Kada

⁶ Tanasije Mladenović-Tasa

⁷ Poginuo 1944 godine.

c) V udarna brigada: k-t: Marko, sadašnji k-t bataljona
 510 boraca II prol. brig.
 polkom: Bagat Vlada⁹
 z. „ Lalović Pero
 nač. Štaba: Đukić Mileta
 Politodel: 1 — Božović Petar, org. p.
 rad.

2. — Vušović Ljubo, kult. pol.

3. — Koštan Desa, omi. rad

Osim gore navedenih vojnih i političkih rukovodilaca, do sada su stavljeni na raspoloženje **Stabu** zone: 4 komandanta bataljona, 4 politkoma bataljona i dva zamenika. Ovo je samo jedan deo onoga što bi im trebalo dati, jer su skoro svi bataljoni bez politkomesara i njihovih zamenika. Od hitnog rešenja tog pitanja zavisi daljnje jačanje ove divizije kako u vojničkom tako i u političkom pogledu. Kao najhitniji zadatak postavili smo popunjavanje brigada novim ljudstvom. U tom cilju uputili smo na teren tri člana Pokrajinskog komiteta,¹⁰ a istovremeno kod brigada su pošli drugovi Jordan i Milić.¹¹

2. — U toku sednice P. K-a uvideo sam da je neophodno potrebno stvoriti više slobodnog vremena drugu Vicku,¹² kako bi se mogao posvetiti i partijskom radu. S obzirom na ovo, kao i na stvaranje divizije, koja spada pod neposrednu komandu Štaba zone, svi su drugovi prihvatili ovo mišljenje, kao i predlog za postavljanje zamenika drugu Vicku i načelniku, tj. pomoćnika načelnika Štaba. — Za zamenika komandanta predvideli smo druga Baninu,¹³ jednog od najboljih, najhrabrijih i najpouzdanijih drugova. Isti je trebao biti postavljen za komandanta Brigade »Rade Končar«, ali je ranjen i sada se nalazi u Livnu na oporavljanju. Za pomoćnika načelnika Štaba predvideli smo druga Ljubišu.¹⁴ ...

3. — Drug Milić je do sada bio prilično zapostavljen u Stabu. Istina, on nije pravio od toga nikakvo pitanje, ali meni se čini da je taj drug većih vrednosti nego što se misli. Ovo mišljenje su potvrdili i ostali drugovi. ... Na sednici P. K-a pretresli smo pitanje rasporeda partijskih kadrova i učvršćivanja partizanskih odreda u srednjoj i severnoj Dalmaciji, koji

⁸ Verovatno Marko Milovanović (vidi primedbu br. 7 uz dok. br. 24).

⁹ Umesto Vlade Bagata (poginuo 1944 god., narodni heroj) za političkog komesara Pete NOU brigade određen je Milija Stanišić.

¹⁰ To su bili: Andrija Božanić-Stevo, Ivan Amulić-Bajer i Neda Marovšć (Stefanović)-Ranka.

¹¹ Ivan Kukoč-Jordan i Maks Baće-Milić

¹² Vicko Krstulović

¹³ Ante Banina

¹⁴ Ljubiša Urošević

za slučaj neprijateljske ofanzive ostali na terenu. S obzirom na pravac [angažovanja] glavnine dalmatinskih snaga, predložio formiranje Štaba grupe odreda, koji bi imao da objedini odredske snage i njihove akcije. Za komandanta sam predložio druga Milica, uz jednog dobrog politkoma, koga bi trebalo ronači.¹⁵

4. — Na sednici PK-a, pored ostalog, bilo je reči o ununjim odnosima u rukovodstvu, njegovom nedovoljnom radu, pravilnoj politici kadrova i neostvarivanju punog rukovodstva u radu partijskih organizacija u Dalmaciji, kako na terenu ko i u vojsci.

Posle svestrane diskusije, izvršena je reorganizacija rukovodstva i kooptirano 6 novih drugova. Pokrajinski komitet da izgleda ovako;

- I a) Biro: Vicko, polit, sekretar i odgovoran za kadrove;
 2. Bajer,¹⁶ org. sekretar
 3. Jordan, partijski rad. u vojsci
 4. Ranka,¹⁷ sekretar obi. K-ta SKOJ-a
 5. Božanić, pomoć Vicku i [sektor] AFŽ-a.
 b) Plenum: 1. Marasović,¹⁸ poslat na radu splitsku organ.
 2. Gizdić Drago, sekretar OK-a u srednjoj Dalm.
 3. Marjan Zuvic-Karlo, sekretar OK-a u severnoj Dalm.
 4. Antun,¹⁹ sekretar OK-a Brač — Hvar.
 5. Zanko Miloš, sekretar N.-O. Odbora za Dalmaciju.
 6. Ujević Mate, politički komesar IV Brigade.
 c) Agitprop P.K-a: 1. Bajer, sekretar
 2. Šahović²⁰
 3. Sekulić,²¹ predavač
 4. Zanko Miloš

Jedan od osnovnih zadataka, koji je postavljen pred P. u ovom sastavu i sa ovakvom podelom rada, jeste: ostvarenje istinskog i punog rukovodstva radom part. org. na terenu i u vojsci. Naročito je naglašena potreba kolektivnog rada svođenja. ...

U duhu reorganizacije P-K-a izvršili smo i reorganizaciju lasnog komiteta SKOJ-a. Rukovodstvo SKOJ-em preuzeo je

Za političkog komesara Grupe odreda određen je Ratimir Ko-
 • (kasnije je na tu dužnost postavljen Vlado Bagat).

" Ivan Amulić

" Neda Marović (Stefanović)-Ramka

" Ante Marasović-Mirko

" Benko Matulić-Antun

" Serif Sahović

¹¹ Redakcija mu nije mogla saznati ime.

član P.K-a,²² što do sada nije bilo ostvareno, a osim toga kooptirana su tri nova druga.²³

Molim te, družo Stari, da pre odlaska staviš svoje primedbe, ukoliko ih imaš, a naročito po vojnim pitanjima.

5. — Svi ranjenici i bolesnici su stavljeni u pokret. Broj od 2.400 predstavlja veliki i zamašan posao, ali dobrom organizacijom on će biti savladan, upravo on se mora savladati. Već do sada sam poslao drugu Gojku nekoliko odgovornih drugova — dobrih organizatora. Ali taj broj nije još dovoljan za savlađivanje onoga krupnog i za našu vojsku časnog zadatka.

Organizacija pokreta se vrši po ešalonima i grupama ešalona. Ešaloni i grupe imaju svoje komandante, političke komesare, intendante, bolničko osoblje i lekare. Do sada je formirano 7 grupa ešalona, u svakoj po 3—4 ešalona. Ešalon je sastavljen od teških (na kolima ili na nosilima), srednjih (na konjima) i lakših (pešaka). Računa se da na nosilima ima oko 400 ranjenika i bolesnika, puta 8 nosača (dve smene) = 3200 nosača.

Izvesni naponi će se izbeći ako oslobodimo komunikaciju Livno — Duvno — Prozor — Konjic, a još više će se izbeći ako u Imotskom i Prozoru pronađemo dovoljnu količinu nafte. U tom cilju, poslao sam juče ujutro tri druga iz naše Autočete da u Imotskom blokiraju sav benzin i naftu, kao i motorna vozila.

Prva grupa ešalona stigla je danas u Livno. Organizacija funkcionira dobro, ovde je stavljeno sve u pokret da se ranjenicima na prolazu kroz Livno pruži što veća pomoć u hrani, toplom čaju i kafi, svi: i CK-a SKOJ-a, naši instruktori, mesne vojne i civilne vlasti, partijska organizacija, — svi su na nogama i pomažu. Ranjenici, iako u ovoj grupi ešalona ima dosta teških, pevaju kroz Livno i kliču: Ziveo naš Vrhovni komandant — drug Tito.

Najteže je pitanje 400 zaraznih bolesnika. Predlog druga Gojka je razumljiv i, s jedne strane, opravdan.²⁴ Ali ja se kolebam i ne mogu sam da se odlučim, jer nisam sasvim siguran da će biti obezbeđeni od neprijateljskog noža.

6. — Na zboru u Livnu posvećenom pitanju mobilizacije novih boraca prijavilo se dobrovoljno 45 Livnjana i iz najbližih sela. Po mome mišljenju, a s obzirom na razne okolnosti, ovo je dobar uspeh. Veći je uspeh postignut kod bišćanskih muhadžira ... Od njih (oko 300) dobrovoljno se javilo u borbu 120. Sporazumeo sam se s Fićom²⁵ da ih sve uputim u San-

²² Odnosi se na Nedju Marović (Stefanović)-Ranku.

²³ To su bili Ante Raos, Ive Marić i još jedno lice, čije ime Redakcija nije uspela saznati.

²⁴ Vidi dok. br. 31.

²⁵ Filip Kljajić-Fića, tada politički komesar Prve proleterske divizije

džačku brigadu, u kojoj takođe ima muslimana i koja će se najviše tući sa četničkim bandama. Ne znam da li je ovo rešenje dobro?

7. Sutra će biti prebačeni u Livno svi zarobljeni oficiri. Mislim da ja i Terzić porazgovaramo sa pojedincima posebno i da ih pozovemo da stupe u Narodno-oslobodilačku vojsku.

8. — Danas sam uzeo od druga Milentija podatke o rasporedu nastavnika iz Vojne škole, koji smo izvršili još u Bihacu.

- 1) Vojislav Đokić, upućen na rad pri Stabu II divizije
- 2) Dura Roganović, upućen na rad pri Stabu III divizije
- 3) Mileta Đukić, određen za nač. Štaba V brigade IX divizije
- 4) Milan Lah, nalazi se na radu kod V.S-a
- 5) Dane Rajičević-Ličanin, upućen Glavnom štabu Hrvatske
- 6) Rade Vuković-Hrvat, upućen Glavnom štabu Hrvatske
- 7) Gvido Crvić-Hrvat, dom. oficir, upućen Glavnom štabu Hrvatske
- 8) Đura Novaković-Kordunaš narednik, upućen Glavnom štabu Hrvatske
- 9) Doka Pilipović-Ličanin p. narednik, upućen Glavnom štabu Hrvatske
- 10) Franc Ivanušić-Slovenac, upućen I Bosanskom korpusu.

11-11-43

S drugarskim pozdravom
Marko

BR. 33

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGAUTA OD 12 FEBRUARA 1943 GOD. STABU DRUGE
PROLETERSKE DIVIZIJE DA PREPOCINI GLAVNINU
HAUBIČKOG DIVIZIONA VRHOVNOG ŠTABA TREĆOJ
NOU DIVIZIJI¹**

STABU II DIVIZIJE

Hitno uputite Obradovića² sa 4 haubice u Ščit, gde mora
stići 14 februara do ponoći.

Tito

BR. 34

**IZVEŠTAJ ALEKSANDRA RANKOVICA OD 12 FEBRUARA
1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU
TITU O TEŠKOJ EKONOMSKOJ SITUACIJI IZBEGLICA
PRISPELIH U LIVNO I GLAMOČKO POLJE I PREDLOG DA
IM SE DODELI POMOĆ¹**

[. . .]² Naše izbeglice nalaze se u vrlo teškim ekonomskim i
stanbenim prilikama. Danas dolazi u Livno oko 2000 izbeglica.
U Glamočkom Polju smešteno je oko 4000, a ima ih i po dru-

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, ćirilicom, nalazi se u
arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 27—2, k. 14. Ruko-
pis je Pavla Ilića. On je, po odobrenju, potpisao i druga Tita.

Na dokumentu nema datuma, već se iz knjige prijemnih radio-
depeša Druge proleTERSKE divizije vidi da je depeša primljena 12 fe-
bruara 1943 god. u 11,20 č. (Vidi u Vojnom istoriskom institutu JNA
prvu depešu iz knjige prijemnih radiodepeša Druge proleTERSKE divizije,
reg. br. 5—9, k. 371.)

² Branko Obradović, tada komandant Haubičkog divizionu Vr-
hovnog štaba NOV i POJ. (Opširnije o ovom divizionu vidi tom II,
knj. 7, dok. br. 54 primedbu 10.)

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, ćirilicom, nalazi se u
Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5668/V, 3—15 (43).

² Redakcija je uspela pronaći samo završnu stranicu izveštaja,
a deo koji nedostaje označila je s tri tačke.

gim mestima. Ja i drug Milutin³ predlažemo da se od imotskog
brašna dodeli izbeglicama najmanje 4 vagona.⁴ Pošto u Imot-
skom inia dosta duvana, predlažemo da im se stavi na raspo-
loženje 1 ili 2 vagona. Duvan bi mogli menjati za žito i druge
potrebne stvari. Molim da se po ovom odgovori što pre.

12-11-1943.

Marito

BR. 35

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
*RUGA TITA OD 12 FEBRUARA 1943 GOD. ALEKSANDRU
SOVICU O SAGLASNOSTI S RASPODELOM PLENA
IMOTSKOG I UPUTSTVO ZA RAZMESTAJ RANJENIKA
NAČIN PRIBAVLJANJA SANITETSKOG MATERIJALA¹**

Druže Marko,

Pišem ti na brzinu, jer odlazim.² 1.) Slažem se da se po-
če brošura koju sam video, kao i sa reorganizacijom u
itpropu KPH. 2.) Isto tako, možemo organizovati kurs koji
jredlažeš pri CK KPJ, odnosno Vrh. štabu. 3.) Naredbu za
zdavanje brašna ću ti napisati sutra i poslati kurirom, a vi

• Ivan Milutinović

⁴ Neki intendantski organi Druge proleTERSKE divizije podneli su
hetačan izveštaj Stabu divizije o količini zaplenjenih namirnica, pa je
osnovu toga pogrešno obavešten i Vrhovni štab (vidi tom IV, knj.
4Jt, dok. br. 75). Ustvari, tu se radilo o neznatnim količinama namirnica
vidi dok. br. 47 ove knjige i dokumenat zaveden u Istoriskom arhivu
•tac SKJ pod reg. br. 5047/V, 3-^1 (43).

¹ Original, pisan mastilom ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu
CK SKJ, pod reg. br. 551/11, 1—1 (43).

² Radi neposrednijeg rukovođenja dejstvima Glavne operativne
grupe, Vrhovni komandant je pošao iz Tušnice i preko Duvna, Pakline
. pl. i s. Ravno, oko 14 februara stigao u Ščit;

Tih dana neprijateljska avijacija je u stopu pratila Vrhovnog
komandanta. (Oštrej je bombardovala dan posle njegovog odlaska, a
•rudnik Tušnicu i Ščit baš kada se u njima nalazio.) Iz Ščita je drug
Tito pošao najpre u jednu kuću na zapadnoj ivici Ramske doline, a
zatim, posle oslobođenja Prozora, prešao u s. Gračac, gde se smestio
u jednoj brvnari — vodenici — na samoj r. Rami.

izdajte telefonom naređenje u moje ime da vam se izda duvan i brašno za izbeglice.³ Ako izbeglice mogu dati svoje konje i kola, uputite ih u Imotski da to prime. Ostalo brašno nam je potrebno za vojsku i bolnice. Neka Terzić javi Kosti da pošalje za veću količinu duvana za njegove divizije. 4.) St. Mitrović neka ostane gde jeste dokle ga ne rasporedimo u koji politodel. Ostale drugove, koji su bili u pozadini, slati u jedinice — Prvu, Drugu, Treću i druge divizije, jer ih oni i sami traže. Od ovih, iole sposobne pol.[itički] i organizaciono, upotrebiti za prevoz ranjenika.

Gojku⁴ saopšti sledeće: ranjenike neka ne gura dalje od ovog terena. Neka budu razmešteni od Glamoča do duvanjskih sela. U okolicu Šćita i Prozora ne smeju se ranjenici slati, jer će tamo biti borbe. Ja ću dati zapovest kada treba dalje da kreću. Tifusne [bolesnike] smestiti u Glamočko Polje u neke zgrade. Za prevoz ovih daćemo kamione. Vi ste trebali odavno poslati jedan kamion da primi naftu da bi se sva vozila stavila u pokret. Razume se oni će prevoziti teške ranjenike. U isto vreme treba hitno evakuisati i materijal iz Imotskog, jer naše jedinice odlaze na drugi zadatak.® Zavojnog materijala verovatno ima I Divizija (22 sanduka rezerve) koje je spremila za Centralnu bolnicu. Gojku zaista stavite neki mali auto na raspoloženje. Slažem se da treba prikupljati zavojni materijal, ali ne rekvizicijom, već dobrovoljnim davanjem. Upozori Gojka da je njegov personal ne samo upropaštavač konja već i sanit. mat. Protiv takvih treba preduzeti najstrožije mere.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

12-11-1943.

S pozdravom,
Tito

Vidi primedbu br. 4 uz br. 34, kao i dok. br. 47.
dr Gojko Nikoliš
Vidi primedbu br. 6 uz dok. br. 23.

BR. 27

IZVESTAJ IVA RIBARA-LOLE OD 12 FEBRUARA 1943
GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU' NOV I POJ DRUGU
TITU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U SLOVENIJI¹

DRUGU TITU

12 februar 1943

Dragi dfuže Tito!

Koristim jednu priliku da Ti se bar ukratko javim — uprkos za sada nesigurnim i teškim vezama do vds, tako da _e znam kad ćete dobiti ovo pismo.

Do sad sam vam se javio dva puta: prvi put, ukratko, sa rolaska kroz II hrv. operativnu zonu (Zumberak) i drugi put, „četkom ovog meseca, poslao sam Valdesu depešu za vas.² Ne jam još je li u redu došla do njega i jeste li je vi primili, mom prvom pisamcu obavestio sam vas da od Štaba II hrv. 'one do Bevca³ imam svega dva-tri dana puta; ta informacija, eđutim, pokazala se je netačna čim sam tada prešao u Belu ajinu.

U Beloj Krajini sreli smo se odmah sa drugom Janezom,⁴ dlanom CK KPS1., koji je bio na obilasku terena, a malo dalje, i putu u Dolenjsku, sa drugom Viktorom, sekretarom SKOJ-ã Sloveniju⁵ i sa Angelom (Mačekom)⁶ koji je bio pošao k vama Bihać noseći vrlo iscrpne izveštaje o položaju u Sloveniji,⁷ 5a njim su već bili na putu i Dr. Kocbek⁸ i Dr. Rus⁹ (pret-tavnik »Sokola«) koje je Izvršni odbor OF delegirao za Izvr-ni odbor AVNOJ-a. Početak ofanzive neprijatelja na Slunj i Bihać, i pretvaranja baš onih terena kuda su imali da prođu ,4 zonu borbe, prinudilo je nas da zajednički donesemo odluku 7o privremenom odgađanju njihovog puta. Oni će krenuti k vama čim to prilike i veze dopuste, a u krajnjem slučaju sa .nama, na našem povratku.

Iza Novog Mesta susreli smo se i sa Štabom Dolenjske operativne zone (komandant: Saranović)¹⁰ koji je tu operisao

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskopa arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5817/11, 3—17 (43).

² Redakcija nije uspjela pronaći ni depešu ni izveštaj.

³ Edvard Kardelj

⁴ Boris Krajer

⁵ Viktor Stopar

⁶ Ivan Maček

⁷ Vidi tom II, knj. 7, dok. br. 19, 94, 112 i 113:

⁸ Eduard Kocbek

⁹ Jože (Josip) Rus

¹⁰ Milovan Saranović, narodni heroj

sa svoje tri brigade: »Tomšičevom«, »Gubčevom« i »Cankarjevom«.

Svi ovi susreti, kao i neposredni uvid koji smo odmah preduzeli u stanje Partije i SKOJ-a u Beloj Krajini, u slovenačkim brigadama i ovdašnjem lokalnom odred, te izveštaji koje je vama nosio Angelo — omogućili su nam da se već na prvim koracima u Sloveniju iscrpnije upoznamo sa općim karakteristikama stanja, problema i uslova rada na ovim terenima. Morali smo odmah konstatirati da duga neobaveštenost o ovdašnjim prilikama, u kojoj smo živeli svi dole,¹¹ snosi krivicu za prilično netačne pretstave koje smo imali pre svega o uslovima rada i opštem položaju ovde. Tako: 1) Neke oslobođene teritorije u našem smislu reči u Sloveniji za sad nema (izuzev kontrolisane teritorije u Dolomitima i uskog graničnog pojasa u Beloj Krajini, prema Zumberku); 2) Beve, Arso i njihovo društvo¹² ne nalaze se dva dana puta od granice već (u povoljnim okolnostima) 8—10 dana puta. Njihove veze sa nekim delovima Slovenije dosta su dobre, ali sa ovim ovde (Dolenjska), gde se momentano nalazi glavnina slovenačke partizanske vojske, dosta slabe i spore; 3) Uslovi kretanja i rada na ovim terenima potpuno su različiti od svih drugih koje sam vidio do sada. Gusta mreža italijanskih i belogardističkih postojanki, mreža puteva i komunikacija osiguranih bunkerima, sva moguća ograničenja legalnog kretanja itd. jako otežavaju i usporavaju veze, koje se najčešće moraju održavati nasilnim probijanjem oružanih partizanskih patrola. Napr. put od Bele Krajine do Bevca treba prevaljivati gotovo isključivo u noćnim marševima!; 4) Rascepanost Slovenije još više otežava veze sa onim delovima koji su pripali Nemačkoj, naročito sa Štajerskom. Put u bilo koju od slovenačkih pokrajina nije danas stvar par dana, već mesec-dva-tri dana, ako se hoće nešto uraditi.

U vezi sa ovakvim uslovima i daljinom puta do Bevca, jasno je da ćemo, ako želimo da izvršimo zadatke koje si postavio pred nas, morati da produžimo rok našeg bavljenja ovde *bar za mesec dana*, pa čak i u tom roku nije sigurno da li ćemo uspeli da tehnički omogućimo partisko savetovanje na jednoj široj razmeri. U svakom slučaju, nadam se, da se nećeš ljutiti na nas što se nećemo moći vratiti u predviđenom roku i što ćemo ga morati produžiti. Shodno ovdašnjim uslovima, i svemu gornjem, mi smo ovde već postavili naš plan rada.

Rato je sa drugovima iz CK KPS1. krenuo ravno do Bevca (uspust će videti stvari u Notranjskoj), kako bi se odande mogao

¹¹ Odnosi se na Vrhovni štab NOV i POJ.

¹² Odnosi se na Glavni štab NOV i PO za Sloveniju i Centralni komitet KP Slovenije.

posvetiti radu u drugim važnim i danas najvažnijim slovenačkim pokrajinama. U vezi sa ofanzivom neprijatelja na Slunji i Bihać, Angelo i ja ostali smo izvesno vreme u Dolenjskoj i Beloj Krajini sa slovenačkim brigadama, da bismo i njihovu aktivnost upravili tako, da najbolje posluži opštoj borbi protiv ofanzive na oslobođenu teritoriju i organizovali njihovu saradnju i zajedničke akcije sa dve hrvatske brigade koje se nalaze na **Zumberku**. Istovremeno, ovaj boravak dobro mi je poslužio radi upoznavanja stanja, rada Partije i rukovodećih kadrova u slov. brigadama.

Još pre Tvoje naredbe svim partizanskim jedinicama Slovenije, Srbije, Slavonije itd., o opštoj ofanzivi na uporišta i komunikacije neprijatelja,¹³ mi smo doneli odluku da sve tri slovenačke brigade, zajedno sa IV i XIII hrvatskom brigadom, bacimo u napad na komunikaciju Zagreb — Karlovac i polazne baze neprijatelja prema Kordunu (na Kupu).¹⁴ Na ovaj način fle samo što smo ovde stvorili jednu moćnu udarnu grupu od pet brigada, već se je omogućilo slovenačkim brigadama da lakše dođu do oružja i naoružaju svoje novomobilisano ljudstvo, da steknu nova i veća borbena iskustva, i da se učvrsti jedinjenje i borbeno bratstvo hrvatskih i slovenskih partizana, preko tih lokalnih pregrada i »separatizma«.

Obrazovan je privremeni Operativni štab grupe hrvatsko-slovenskih brigada, na čelu sa Šaranovićem kao komandantom; odmah su otpočete akcije. Preduzeli smo sve da slovenački partizani ispravno shvate značaj ovog pohoda, i u tome smo uspeheli.

U prilogu dostavljam Ti izvod iz operativnog izveštaja Hrv. zone svom Glavnom štabu, o izvršenim zajedničkim akcijama, iz kojih ćeš videti njihov uspeh. Odjek tih akcija bio zaista velik — vojnički i politički. Sada slovenačke brigade acaju se na slovenački teren (jednu smo već vratili), a biće feduzete i neke zajedničke akcije hrvatskih i slovenskih brigada u Dolenjskoj.

Provevši petnaestak dana u Dolenjskoj i na hrvatskoj strani sa slovenačkim brigadama, dobio sam dobar uvid o njihovom stanju, kadrovima i sposobnosti. No, o tome drugi put. Održao sam i part. sastanke u Beloj Krajini i savetov. JKOJ-a za Dolenjsku. (U prilogu [dostavljam] i zajednički letak tabova Dolenjske i II Hrv. zone u vezi sa ofanzivom na Slunji i Bihać i zajedničkom protuofanzivom naših brigada.)

Postavivši ovako stvari, nadam se da smo pogodili i misao vašeg naređenja, i izvršili vojnički i politički »prodor« koji je*

* Vidi tom II, knj. 1, str. 226—227.

j. " Vidi tom V, knj. 12, dok. br. 12, 15, 29, 30 i 44, tom V, knj. 13, dok. br. 43 i tom VI, knj. 5, dok. br. 32, 37, 102, 103 i 134.

likvidirao dosadašnju usamljenost slovenačkih brigada od naše ostale vojske. Slovenačke jedinice vraćaju se u Sloveniju znatno bogatije oružjem i iskustvom.

Sto se tiče opšteg političkog i part.-org. stanja i problema, pokazalo se tek sada kako su naše informacije dolje bile oskudne. Neke od naših ocena odgovaraju stanju stvari, neke — ne. Tako npr. ne postoji, kao što smo mislili, institucija »tri politkomesdra« u vojsci. Kako sam do sada mogao viditi glavni su problemi: partisko i vojničko učvršćenje naše vojske, pravilno postavljanje rada masovnih antifašističkih organizacija (omladina, žene itd.), i samostalnije istupanje Partije sa svojim licem i na terenu, a ne samo od strane CK KPSI. itd. O svemu ovome izvešću vas opširno izveštajem ili po povratku i učinimo sve da se do kraja sprovedu direktive i napomene koje smo dobili, što neće biti teško.

Angelo i ja napuštamo danas ovaj sektor i odlazimo ravno k Bevcu i Arsi. Pismeno već smo tamo zakazali potrebno, da bismo se dogovorili o svemu.

Pošto su veze sa vama danas još teže i duže no pre, ako imate nešto hitno, javite mi preko »Slob. Jugoslavije«.

Kako ste vi svi tamo? Sa napregnutom pažnjom pratimo tok borbi naših junačkih divizija. Želimo drugarski mnogo uspeha i sreće, a budite sigurni da ćemo ovde učiniti sve da Slovenci vojnički i politički daju maksimum u ovoj odlučnoj zajedničkoj bitki.

Didu, Marku, Crnom, Šikiju, Milutinu i svima drugima, a naročito Tebi, mnogo drugarskih pozdrava.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Lola.—

PS: U prilogu:^{1*}

- 1) Izvod iz operativnog izveštaja II Hrv. zone o zajedničkim akcijama hrv. i slov. brigada;
- 2) Zajednički letak Štaba Dolenjske i II Hrv. zone;
- 3) Pismo za mog starog, koje mu, molim, predati.

¹⁵ Ove priloge Redakcija nije uspjela pronaći.

- BR. 16

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 14 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVI PROLETERSKE DIVIZIJE ZA HITNO PRESECANJE KOMU- NIKACIJE SARAJEVO — KONJIC¹

VRHOVNI STAB NOV I POJ
14-11-1943 g.

STABU I DIVIZIJE

Čudi me da niste shvatili, iako je bilo dovoljno jasno kalandano, da vaše jedinice moraju biti prikupljene 14 o.mj. na rostorijskoj Solakova Kula — Zdrimci,² kako bi mogle u toku jednoga marša stići na određeno mjesto, radi izvršenja svoga adatka.³ Prema tome, naređujem, da još u toku 15 o.mj. najitnije uputite jednu brigadu (I) da zatvori Ivan Planinu aveče 16 o.mj.⁴ To je potrebno zbog toga što su jedinice II ivizije već u pokretu i stići će tačno 16 o.mj. na prugu na ređenom mjestu⁵ i, prema tome, bilo bi vrlo nezgodno da vaša akcija zakasni.

S obzirom na obavještenje koje ste nam poslali,[®] riješili io da obje vaše brigade — Sandžačka i Krajiška — ostanu _a položajima gdje se sada nalaze, radi zatvaranja pravca

¹ Kopija origiilala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi ?e u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 18—1, k. 7. tJ istoj arhivi, pod reg. br. 19—1, k. 7 sačuvan je i koncept ovog ^dokumenta.

² Na ovu prostoriju trebalo je da se prikupe dve brigade Prve proletherske divizije, i to: Prva proletherska i Treća NOU krajiška. (Ovakav zadatak Prvoj proletherskoj diviziji postavio je drug Tito 8 februara na savetovanju u Duvnu.) To se vidi kako iz očuvanog koncepta {arhiva Vojnog istoriskog instituta JNA, br. 19—1, k. 7) tako i iz toma IV, knj. 10, dok. br. 83.

[®] Njihov zadatak je bio da izbiju na Ivan Planinu i tu preseku komunikaciju Sarajevo — Konjic.

⁴ Cim je primio ovo naređenje Vrhovnog komandanta, Stab Prve proletherske divizije je na Ivan Planinu uputio Prvu prolethersku brigadu (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 84).

⁵ Druga proletherska divizija je imala zadatak da preseče komu- nikaciju Mostar — Rama u rejonu s. Drežhica, s. G. i D. Jablanica (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 75).

* Ovo obaveštenje Prve proletherske divizije odnosilo se na podatke •» o koncentraciji ustaško-domobranskih snaga u Bugojnu, radi ofanzive u pravcu Prpzora (vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog insti- tuta JNA pod reg. br. 19—1, k. 7).

prema Bugojnu, kako nas neprijatelj s te strane ne bi ugrozio i sa eventualnim, jačim prodorom doveo u pitanje našu komunikaciju radi koje i poduzimamo ove akcije. U vezi sa time Peri smo dali u zadatak da odmah po likvidaciji Prozora krene prema Rami, Ostrožcu i Konjicu.

Obje vaše brigade kod G. Vakufa biće zamijenjene čim stignu Jakšićeve brigade, koje su već u pokretu. Po oslobođenju Prozora uputićemo dvije haubice na Makljen, da biste ih imali pri ruci u slučaju eventualnog neprijateljskog prodora. Mišljenja sam da Stab vaše divizije ostane negdje u blizini važih dviju brigada.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant,

BR. 38

OBAVESTENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O DOLASKU KOMANDANTA TREĆE NOU DIVIZIJE U S. SCIT I PRIVLAČENJU HAUBICKOG DIVIZIONA VRHOVNOG ŠTABA RADI ART. PODRŠKE NAPADA NA PROZOR¹

Druže Stari,

Pero je stigao danas oko 11 časova i čeka Vas.²

Sa Korpusom* smo imali veze, ali nije predao nikakav izveštaj; verovatno nema ničeg novog.

Šaljem Vam najnovije podatke o Prozoru⁴ i depeše I, II i III divizije.

Municija je iznesena i razređena.

Sklonište će do mraka biti gotovo, a otpočet ćemo sa izradom rovova po obližnjim čuvicima u šumarcima.

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 39—2, k. 9—A. Dokument nema datuma, ali, prema događajima o kojima se govori, Redakcija smatra da je pisan 14 februara 1943 godine.

² Komandant Treće NOU divizije čekao je dolazak Vrhovnog komandanta u s. Ščit, radi prijema poslednjih direktiva u vezi s napadom na Prozor.

* Prvi bosanski NOU korpus

⁴ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 76.

Uputio sam jednoga kurira na konju jutros u susret artiljeriji.⁵ Artiljerija je stigla jutros u svanuće u s. Ravno. Prema izjavi ovog druga, koji je došao iz Duvna, oni voze 7 haubica i 2 brdska topa. Verovatno su uzeli Pekova dva brđanina. Ovaj drug kaže da je video kamion sa autobusom između Duvna i Ravna, — prema tome će i drug Crni biti večeras ovde.

Stiglo je oko 40 kg. trotila sa dosta kapisla i štapina.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Veljko

BR. 39

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 15 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA ŠTO HITNIJE PRESECANJE KOMUNIKACIJE MOSTAR — SELO RAMA¹

II DIVIZIJI

Ako je ikako moguće, pristupite izvršenju vašeg zadatka 116. II. prije podne,² da neprijatelj ne bi mogao poslati pomoć napadnutom garnizonu u Pr.³

15. II. 1943

Tito

⁵ Odnosi se na Haubički divizion Vrhovnog štaba NOV i POJ, 'koji je bio određen za podršku Treće NOU divizije u napadu na Prozor. Divizion je 13 februara pošao iz Duvna (vidi dok. br. 42) i preko Pakline Pl. i s. Ravno stigao 14 februara u Prozorsku kotlinu. (Sa dve baterije — 2 i 3 — razmešten je u rejonu s. Rumboci, s. Jaklići, s. Bulići, a sa jednom — 1 — u rejonu s. Ripci.) Petnaestog februara predveče Divizion je poseo vatrene položaje u rejonu Kiselice (1 baterija k. 799, 2 i 3 baterija k. 728), odakle je vršio art. pripremu napada Treće NOU divizije na Prozor. Art. priprema napada otpočela je 15 februara u 21,00 i trajala 30 minuta.

¹ Radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 28—1, k. 14.

² Zadatak Druge proleTERSKE divizije bio je da preseče komunikaciju Mostar — Rama na otseku s. Drežnica — s. Jablanica (vidi primedbu br. 5 uz dok. br. 23 i dok. br. 37).

³ Prozoru. Njega je napadala Treća NOU divizija (vidi primedbu br. 5 uz dok. br. 23 i dok. br. 44 i 45).

BR. 40

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 15 FEBRUARA 1943 GOD. GLAVNOM
STABU NOV I PO HRVATSKE O KOLIČINI PEŠADISKE
MUNICIJE KOJU MOŽE IZUZETI ZA SVOJE POTREBE¹

2.

GLAVNOM STABU HRVATSKE

Javite odmah ako vam treba municije, jer mi vam je
možemo dati do 40.000 metaka i dostaviti do Glamoča, a možda
i dalje. Isto tako možete dobiti i duvana, jer smo ga u Imot-
skom zaplenili 23 vagona.

15.11.1943

Tito

¹ Radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Voj-
nog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 29—1, k. 14.

BR. 41

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 15 FEBRUARA 1943 GOD. STABU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA REDOVNO DOSTAVLJA-
NJE OPERATIVNIH IZVEŠTAJA I ZA PRENOŠENJE NARE-
ĐENJA KOMANDANTU SEDME NOU DIVIZIJE O SMENI I
PRAVCU KRETANJA NJEGOVIH BRIGADA¹

3.

STABU BOSANSKOG KORPUSA

Javlajte redovno situaciju kod Vas. Pošaljite čim više
onja za duvan.

Saopštite Jakšiću neka odmah krene još jedna njegova
'gada u Livno, da zamjeni onu prvu njegovu brigadu kod
:jice,² jer dotična mora da krene na Makljen čim prije,
obodite čim prije i Jakšićevu³ treću brigadu⁴ sa vašim
gama.

15. II. 1943.

Tito

¹ Radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Voj-
istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 30—1, k. 14.

¹ Kod Sujice se tada nalazila Osma (Druga banijska) NOU bri-
a radi njene smene je upućena Sedma (Prva banijska) NOU
"ada.

® Naredni deo dokumenta je napisan olovkom, latinicom. Ruko-
je u celini druga Tita.

⁴ Odnosi se na Šesnaestu (Treću banijsku) NOU brigadu.

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA FRONTU PRVOG HRVATSKOG I PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA¹

Drugu Veljku,

Izvesti druga Starog u sledećem:

1) Situacija na sektoru Ključ — Bravsko — Petrovac bez naročitih promena. Neprijatelj ne pokušava neke naročite napade prema Oštrelju, već »pipa« nešto prema Drinićima. Njegove glavne snage rokirane su na Bravsko. U Petrovcu su slabiji delovi. Saobraćaj na cesti Bihać — Petrovac nepr. održava.

Jedinice Bos. korpusa drže položaje Drinići — Kolunić, prema Petrovcu.²

Pre tri dana, baš onim pravcem gde sam ti govorio da će pokušati da izmane vruju Oštrelj, nepr. — Nemci prešli su greben kod Ajzer Jezera,³ "[izbili] na selo Očijevo (stazom) i iznenadili selo, gde su poklali oko 200 seljaka. Na tom pravcu bila je XVI brigada, kao i Bihaćki bataljon⁴ ...

2) Po sadašnjim obaveštenjima, primljenim od Ljubiše," četnici su ušli u D. Lapac juče, izgleda, po podne.® Ličke je-

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9—2, k. 8.

² Opširnije o borbenom rasporedu Prvog bosanskog NOU korpusa vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 64, 67, 77 i 81.

³ Na geografskoj karti piše: Ajznara Bunar.

⁴ Bihaćki NOU bataljon je formiran 29 januara 1943 god. od ljudstva koje je bilo na službi u vojnoteritorijalnim komandama i njihovim organima u Bihaću. Bataljon je dejstvovao, uglavnom, samostalno sve do polovine marta 1943 god., a tada je kao Četvrti bataljon ušao u sastav Osme krajiške brigade Četvrtje NOU divizije.

⁵ Ljubiša Urošević

⁶ Obaveštenje da su četnici ušli u Donji Lapac 14 februara 1943 god. bilo je netačno (vidi dok. br. 47). Njega je zauzela 15 februara 1943 god. grupacija »Pederžani« (dva bataljona iz Drugog puka italijanske Divizije »Re« i delovi 34 ustaške bojne), nadirući pravcem Udbina — Visuć — Donji Lapac (vidi tom V, knj. 12, dok. br. 89 i 155). Takođe se to he može, odnositi ni na Gornji Lapac, jer su ga još 13 februara 1943 god. zauzeli delovi italijanske Divizije »Sasarić, nastupajući pravcem Bruvno — Mazin — G. Lapac, pri čemu su im sadejstvovali četnici sa pravca Srba (vidi tom V, knj. 12, dok. br. 89 i 152).

jedinice su se slabo snašle. Tamo ne poznajem dovoljno situaciju, jer su izveštaji kratki, retki i nepotpuni, ali sam naredio i Stabu VI divizije (Manoli), preko Štaba VII divizije,⁷ da odmah te bande preseku negde između Srba i Lapca i da ih u (Lapačkoj Kotlini opkole i unište. To se može lako uraditi ako bude iole inicijative, energičnosti i snalaženja tamošnjih naših jedinica. Čudi me uopšte kako su *Ličani* (VI div.) *moгли dozviliti* da četnici *preko Srba naprave onakav brz prodor — čak do Lapca*. Napomeni drugu Starom da je *neophodno* — *putem radio-veze* — narediti VI diviziji (Manoli) da odmah pristupi uništenju ove četničke bande, koja je prodrila, izgleda, na jeftin način u Lapac.

3) Situacija na Grahovu, posle odbijanja četničkih naida, povoljna je. Naši drže svoje stare položaje: Derala — tožišta — iznad same Strmice. X krajiška izgleda da se je obro držala u posljednjim borbama i odbila četničke napade rema Grahovu.⁸

4) Na pravcu Sinj — Vaganj nema nikakvih promena, o ćemo od dosadašnje Kamešničke čete formirati 1 bataljon, da zatvara pravac Sinj — Vaganj, pošto dalmat'nske gade su u pokretu ka južnoj Dalmaciji — prema Ljubuom, Vrgorcu i Širokom Brijegu. Ove su snage još u fazi ncentracije prema navedenim objektima. Ovo možeš videti priložene zapovesti Štaba Dalmat. divizije,⁹ koja ima neke iostatke — zbog »zadržavanja« jedinica na nekim »linia«. To ćemo već ispraviti. Ne *kočiti* ofanz. duh k-ta, *ni pe*. Ako postoji [povoljna] situacija za dublje prodore — to je ne iskoristiti?

Ova Dalmat. divizija je slabog naoružanja, i zaista je eba pomoći, ako se nešto dobije bar u Prozoru. Kao što već ' aš u Imotskom ni jedne puške! Ustaši su se *planski* i u du, *sačuvavši sve svoje snage*, povukli iz Imotskog, zapalivši &ći broj magacina.

j Stanje naoružanja i opreme Dalmat. divizije vidi se iz iriloženog pregleda, kojeg su nam dostavili.¹⁰

5) Pošto sa rokiranjem Dalmat. divizije u južnu Dalma:ju ostaje prostor Duvno — Šujica — Livno bez naših snaga, azume se, posle odlaska VII divizije kao opšte zaštitnice, mi "smo — ovde u Livnu — ostaviti Bihaćki *bataljon*. Ali to je

⁷ Ovo naređenje Redakcija nije uspela pronaći.

⁸ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 60 i 67, knj. 12, dok. br. 138 i aj. 13, dok. br. 5.

⁹ Odnosi se na zapovest Štaba Devete NOU divizije, izdatu 14 februara 1943 godine (vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 21—1, k. 7).

¹⁰ Vidi tom V, knj. 12, dok. br. 41.

nedovoljno. Tražićemo od Korpusa¹¹ da ovamo uputi nešto jače snage, naročito *prema Kupresu* — koji se mora budno čuvati, jer je IX kr. brigada mlada i slabo naoružana jedinica i neće moći izdržati jedan eventualni jači pritisak od Kupresa ka Šujici i dalje. Moraju se čuvati leđa Dalmat. diviziji, da može nesmetano da čisti južnu Dalmaciju. Ja ću, već, ovo predočiti Štabu korpusa i izdati im potrebne direktive za Kupres.

6) Jakić¹² sa Brigadom pošao [je] juče za Pidriš — G. Vakuf. Ja sam mu dao konkretan zadatak da zatvori pravac G. Vakuf — Makljen i pravac dolinom Vrbasa, ka selu Mejniku.

Na njeno mesto već je stigla VIII hrvat, brigada, a pošto danas stiže u Glamoč. Polje VII brigada, to će ona smeniti VIII brigadu, koja će smeniti Jakića, da bi isti mogao krenuti za svoju diviziju.

Naredio sam Jakiću da održava vezu sa vama preko **Sćita**.

7) Sa ranjenicima teško ide sa transportom, jer nam se stalno kvare ovi automobili. Najzad, puno smo zauzeti evakuacijom Imotskog. Ipak ide, ali dosta sporo. Sada smo naredili da ona 2 autobusa i 2 laka kamiona budu na raspoloženju Dr Gojku* za ranjenike, a teški — veliki autobus — za evakuaciju iz Imotskog. Neophodno su nam potrebni kamioni koji su kod Vas za najkraće vreme, za *"prevoz ranjenika"*. Najveći deo ranjenika još je u Glamočkom Polju. Zato nam treba za prebacivanje u Livanjsko i Duvanjsko Polje, odnosno sela duž ove komunikacije, što više automobila. Ti ovo iznesi drugu Starom.

Sto se tiče organizacije ešelona ranjenika, sve je dobro organizovano i svi ešloni imaju sve što im treba: rukovodstvo, sanit. osoblje, ekonomat, sanitet, materijal itd. To će ići brzo, samo da ih pokrenemo bržim sredstvom.

8) Poslao sam eksploziv, i to: prvi put 40 kgr., a drugi put 7 sanduka sa štapinom i kapislama. Kad, i u kakvom stanju su stigli ovi transporti eksploziva? *Odmah uputi I diviziji eksploziv za njen zadatak.* Eksploziva biće još iz Imotskog. Tamo je, po neproverenim podacima, nađeno oko 1500 kgr. Ja ću to proventi i sve hitno uputiti čelnim divizijama. Mislim da je II diviz. uzela za sebe. To proveriti radio-vezom.

9) Haubički divizion, kompletan, uputio sam Vam pre tri dana. I on je već tamo.¹³

¹¹ Odnosi se na Prvi bosanski NOU korpus.

¹² Velimir Jakić, tada komandant Treće proleterske (sandžačke) brigade.

¹³ Vidi dok. br. 38.

Potrebno je radio-vezom:

a) Dati dalju direktivu Dalmatinskoj diviziji u vezi zahtaka i dejstva I, II i III naše divizije, tj. angažovanje prema njem toku Neretve, ka *Vrgorcu* i *Ljubuškom*,

b) Štabu korpusa — da bude aktivniji na cestama: Pepravac — Bihać i Petrovac — Ključ kao i s. Most — Krupa, nepr. saobraća.

c) Glavnom štabu Hrvatske — da pristupi hitnom i neodoljivom uništavanju ove četničke grupe koja se je probila do **apca**.

To je, uglavnom, šta bi trebalo odmah narediti.

.S. Za Dalmaciju obrazovali smo *Stäb Grupe dalmat. parti-kih odreda*, sa komandantom drugom Milićem.¹⁴ On je već ao na dužnost.

Mobilizacija u Dalmaciji ide dobro.

Obrazovali smo *etapne* — prihvatne — stanice za ishranu: vno i Ravno, a takođe ćemo je obrazovati i u Šćitu.

Onaj kamion te je išao sa drugom Crnim još nismo ikli iz snega. Poduzeli smo sve da ga izvučemo što pre.

S drug. pozdravom

S. F. — S. N.!

Terzić

15/11 u
10 čas.

Odmah o svemu izvesti druga Starog.

¹⁴ Maks Baće (vidi tom V, knj. 12, dok. br. 63).

**UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 15 FEBRUARA 1943 GOD. SRETENU ŽU-
JOVICU o NAČINU KRETANJA DO SELA SCITA I OBA-
VEŠTENJE O NAREĐENJIMA IZDATIM ZA OSPOSOBLJA-
VANJE KOMUNIKACIJE DUVNO — ŠCIT I HITNO PRE-
BACIVANJE TREĆE (SANDŽACKE) PROLETERSKE BRI-
GADE U REJON GORNJEG VAKUFA¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

dana 15 februara 1943 god.
časova 11.15

Druže Crni,

Primili smo tvoje pismo.² Bili smo jako zabrinuti kako ste prošli i zato smo jutros uputili kurire do tebe. Oni su, izgleda, stigli kasnije i mimoišli se s tvojim kuririma.

Ovde nema kola ni stoke za vuču, jer su četnici sve opljačkali i popalili. Zato treba da nađeš sanke u s. Ravno i s. Zvirnjača, da na njih natovariš stvari i pošalješ drumom u pravcu Šcita. Mi ćemo u 18 časova uputiti kamion u susret, da primi stvari s kola i doveze ih do nas.

Kamion i autobus, kojim ste došli do blizu s. Ravno, vratite nazad u Duvno i dalje za Imotski, gde da se stave na raspoloženje Štabu Dalmatinske divizije — koje organizuje i sprovodi evakuaciju plena iz Imotskog.

Svi drugovi i drugarice koji su pošli s tobom, ukoliko nisu upotrebljeni za sprovodnike kola, neka krenu pešice u manastir. Usput ne treba da se raspituju za nas, već neka idu drumom i videće manastir, do koga drum direktno vodi.

Mi smo uputili tamo druga Živu,³ inženjera, sa 5 pionira da pomoću čete s. Ravno⁴ i mobilisanih meštana dobro pročisti put između Duvna i Šcita, kao i da ga neprekidno održava u ispravnom stanju, kako bi se mogao nesmetano i

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5794/11, 1—3 (43).

² Ovo pismo Redakcija nije uspela pronaći.

³ Zivadin (Ziva) Đorđević, tada zamenik šefa Tehničkog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ.

⁴ U s. Ravno nalazila se komanda mesta sa jednom četom parti-
zanske straže.

sigurno obavljati automobilski saobraćaj. Ziva treba da je stigao juče po podne u s. Ravno. Vidi šta je uradio i malo porazgovaraj s njime o tome.

Sandžačka brigada treba hitno da krene, bez obzira da je došla brigada VII divizije da je smeni,⁵ jer ona do mraka 5/II mora biti na položajima između Pidriša i G. Vakufa, a ajkasnije do ponoći 15/II, jer je noćas važna akcija u ovome ravcu.⁶ Zato njene delove ne treba upotrebljavati ni za kakve
•slove.

Ovo pismo za Sandžačku brigadu uputi odmah,⁷ kao i ismo za Pantu.⁸

SMRT FAŠIZMU SLOBODA NARODU!

Tito

⁵ Treća (sandžačka) proleterska brigada Prve proleterske divi-
"je nalazila se na položajima: s. Gornje i Donje Vukovsko, s. Ravno.
⁶ Ju je, prema naređenju Vrhovnog komandanta, na tim položajima
rebaio da smeni Osmu brigadu Sedme NOU divizije (vidi dok. br. 41).

⁸ Odnosi se na napad Treće NOU divizije na Prozor.

⁷ Redakcija nije uspela pronaći ovo naređenje upućeno Trećoj
tsandžačkoj) proleterskoj brigadi.

⁸ Ni pismo upućeno Panti Pantiću Redakcija nije uspela pronaći.
jVerovatno se odnosilo na upućivanje konja iz komore Pratećeg bata-
ljona Vrhovnog štaba radi transporta ranjenika (vidi dok. br. 77).

**OBAVESTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 16 FEBRUARA 1943 GOD. STABU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA O SITUACIJI NA PRAVCIMA
DEJSTVA DRUGE PROLETERSKE I TREĆE NOU DIVIZIJE¹**

1.

BOSANSKOM KORPUSU

II Divizija izbila na prugu kod Drežnice, blizu Mostara. Nastavlja napredovanje prema Jablanici. Talijani daju silan otpor. Napad na Prozor 15-og noću nije uspio.² 16-og se napad ponavlja. Talijani se jako brane iz utvrđenja.

16. II. 1943

Tito

¹ Radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 31—1, k. 14.

Ovog dana Vrhovni komandant je uputio još nekoliko radiograma, od kojih neke Redakcija nije uspela pronaći (vidi dok. br. 45 i tom IV, knj. 10, dok. br. 88).

² Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 219.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 16 FEBRUARA 1943 GOD. STABU DRUGE
ROLETERSKE DIVIZIJE DA SADEJSTVUJE SNAGAMA
FRECE NOU DIVIZIJE U PONOVNOM NAPADU NA PRO-
ZOR¹**

STABU II PROL. DIVIZIJE

Prozor nismo zauzeli; [napad] obnavljamo večeras. Ener-
čno napadni. Pomozi Treću uzvodnim dejstvom.

(V. S.)

Ijeno: Perutac (Drežanka)

15-11-43 1120*

Pavle®

¹ Redakcija nije uspela pronaći otpremni radiogram, već objav-
prijemni, iz knjige primljenih depeša Štaba Druge proleTERSKE
"vizije, koja se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, zave-
pod reg. br. 5—9, k. 731, a radiogram u njoj pisan je mastilom,
ipicom.

* Datum je pogrešan. Vrhovni štab je depešu mogao uputiti;
jranije, 16 februara, usto se i po događajima, o kojima je reč u
djenju, može zaključiti da dokumenat potiče od 16 februara 1943
a4.

* Pavle Bojčević

**upuTSTVo SEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 16 FEBRUARA 1943
GOD. STABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA O
OSNOVNIM ZADACIMA I NAČINU RADA VOJNO-POZA-
DINSKIH KOMANDI I NJIHOVIH ORGANA¹**

STAB
I BOSANSKOG N. O. U. KORPUSA
Br. 29/43
20. H. 1943 g
P o l o ž a j

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Póv. broj službeno
16. II. 1943 g.

**OTSEKU ŠTABA I BOSANSKOG KORPUSA ZA VOJNE
VLASTI U POZADINI**

Primio sam dva vaša pisma i po njima postupio, o čemu sam vas i depešom izvestio.

Nemam pregled gde se sve nalaze drugovi iz komandnog osoblja raznih evakuisanih pozadinskih komandi. Neki su drugovi otišli u vojsku, neki su upućeni vama. Drug Slavko Odić pošao je juče vama sa još nekim drugovima. Drug Slavko se pokazao odličan kao komandant Područja,² kao što je pre toga bio odličan kao pomoćnik iste komande. Smatram da bi trebao svakako da dobije važnu funkciju u vašem otseku, ili da bude šef Vojnosudskog otseka, ukoliko to već nije popunjeno. U svakom slučaju treba iskoristiti njegove sposobnosti, koje treba i dalje da razvija.

Sada imam. izveštaje da rad u Komandi područja i Komandi mesta tamo dobro ide. Odobrio sam premeštaj Komande područja iz Mrkonjićgrada u jedno selo između Mrkonjićgrada i Mliništa, zbog sadašnje situacije.

Komanda Mrkonjičkog područja uspela je da uhvati osam bandita iz sela Trnova, koji su na prevaru i na spavanju

¹ Original se nalazi u arhivi CK SKJ za Bosnu i Hercegovinu, a posleratni prepis u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 11/2-4, k, 6-A.

² Odnosi se na Bihaćko vojno područje.

uhvatili drugove Volođu, Tršu i Zizića³ i ubili ih, te ih je svu osmoricu streljala. No, petorka Tode Noktaša još je aktivna i ubila je dosad, poslednjih dana, tri partizana. Trebalo bi pomoći Komandu da se ta petorka već jednom likvidira.

U sadašnjoj situaciji treba da veza između Otseka i podređenih komandi bude stalna, čvrsta i brza. Komande treba Hitno da šalju izveštaje, a po mogućnosti da se svakodnevno kratkim depešama javljaju vama, dajući kratke raporte o ituciji. Isto im tako treba slati redovno uputstva za rad pojedinim danas važnim pitanjima. Treba ih stalno uporjavati na najpredanije i najekspeditivnije vršenje svih zataka koji su u današnjoj situaciji od važnosti. Tu spada jaganje N.O. odborima i odborima izbeglica oko upućivanja Zbrinjavanja izbeglica, prema kojima naše pozadinske vojne lasti moraju pokazati maksimum predusretljivosti i pružati najsvestraniju i najusrdniju pomoć. Čuo sam da se k'andant mesta u Prekaji prema izbeglicama vrlo grubo našao. Snabdevanje vojske, evakuacije ranjenika i bolnica, 'ni kontakt s narodom i N.O. odborima, velika budnost "ma petoj koloni itd., sve su to zadaci koji danas stoje na oni mestu, i koji se moraju izvršavati bez pogovora, tačno -brzo. Danas "tifiše no ikada narod treba da u našim vojnim lasftma vidi svoju vlast i da se na nju osloni s punim po* penjem. Zbog toga je lično ponašanje pojedinih drugova iz iblja pozadinskih komandi od velike važnosti, kao i njihov čin odnošenja sa narodom.

Vrlo mnogo pažnje treba posvetiti izgradnji partizanstraža. Partizanske straže nisu samo neke »zaštitnice«, su to organi naše pozadinske vojne vlasti i treba uložiti sile da se one i izgrade kao takve da postanu sposobne za enje svoje važne dužnosti. Ljude, sposobne za front, a koji ije nisu bili u vojsci, treba iz,straža slati u brigade, a iz gada slati u straže izmorene drugove.

Međutim, to ne treba raditi tako da se sastav straže nekidno menja, jer je to najgore rešenje i takva se straža ada ne može izgraditi. Straža mora biti stalna, i mora se stražarima stalno politički i vojnički raditi. Komandiri ažarskih postaja: treba da budu otresiti, bistri partizani, tpuno odani i čvrsti ljudi, pismeni, vojnički sposobni i polički na visini, ako se hoće da kako treba odgovore svojoj žnosti. Treba ih naučiti kako da održavaju stalni dodir sa

³ Vladimir Knežević-Volođa (komandant Treće sandžačke proleške brigade), Rifat Burdžević-Tršo (politički komesar Treće sančke proletherske brigade) i Tomaš Zizić (komandant Četvrtog batana Treće sandžačke proletherske brigade) — svi narodni heroji, ubi u su noću 2/3 oktobra 1942 godine.

komandom mesta, pod čijom komandom stoje, kako i o čemu da je izveštavaju, na koje stvari da paze, kako da vrše obilaženje rejonu i patroliranje, kako da organizuju obaveštajnu službu itd. Treba im dati dobre političke i vojne instruktore koji će zapeti da cele straže podignu vojnički i politički, jer treba imati na umu da su straže oni naši organi koji su u direktnom dodiru s narodom i da ugled naših vlasti i njihov autoritet vrlo mnogo zavise od toga kako straže vrše svoju dužnost i kako se one prema narodu odnose. Bar jedan kontrolor partizanskih straža u oblasti jedne komande područja morao bi stalno biti na putu obilazeći straže, kontrolisati njihov rad, davati im uputstva, ispravljati na licu mesta greške. Kod stražara treba stvoriti svest i osećanje odgovornosti kao organa naše vojne vlasti, koja time što je vojnička ni najmanje ne sme gubiti od svog narodnog karaktera. Držim da usled evakuacije izvesnih krajeva ima dovoljno sposobnih ljudi za vojne i političke instruktore i kontrolore, - pa ih treba hitno iskoristiti za podizanje kvaliteta straža.

Sam vaš osek ne mora imati neko veliko osoblje. Drugovi Stole⁴ i Slavko,⁶ s jednim tehničkim licem, mogli bi postići sav posao, jer je Osek više direktivan i kontrolni organ, a više sposobnih ljudi treba poslati u komande područja, komande mesta i straže, jer su to izvršni organi.

S. F. — S. N!

Šef oteka
Janko

⁴ Stojan Kovačević
⁵ Slavko Odić

BR. 57

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA SEKTORIMA PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA I ČETVIRTE OPERATIVNE ZONE NOV I PO HRVATSKE I REDLOG DA PRAVAC KRETAJANJA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE BUDE ISTOČNO OD NERETVE¹

VRHOVNOM KOMANDANTU,

Druže Stari,

Situacija ovamo je sledeća:

1) *Sektor Sinj — Vaganj*: nema promena. Ovde nije zanikakva aktivnost neprijatelja. Na Vagnju smo formirali jedan bataljon od bivše Kamešničke čete,² tako da smo sad "obodili sve tri dalmatinske brigade³ raznih položaja i punka. Sada je Dalmatinska divizija mobilna jedinica, spremna akcije.

2) *Sektor Grahovo* — takođe nema nekih promena. Tamo sto drži svoje položaje X krajiška brigada.⁴ U Strmici je lina četnička posada. Glavne četničke snage pošle su u zivu prema Srbu, koji su zauzeli pre tri dana.⁵ Nisu zauzele pac, kao što sam Vas izvestio u prošlom izveštaju.⁶ Mene su rešno izvestili. Sada se već dva dana vode žestoke borbe oedu Srba i Lapca. Četnici i Talijani pokušavaju prodor od ia ka Lapcu sa jednom kolonom, dok je ova kolona od ba čisto četnička — u jačini od 1200—1500 boraca.⁷ Ne znam "je rezultate borbe. Tamo se od naših snaga nalazi VI di-ija sa jednim odredom.⁸ Vjerujem da će ih odbaciti i po-si. Juče im je kod Mazina jedna brigada VI divizije zaro-

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog oriskog instituta JNA, pod reg. br. 12—2, k. 8.

² Redakcija Oije uspela saznati tačan naziv ovog bataljona.

³ Odnosi se na Treću, Četvrtu i Petu brigadu Devete NOU divi-e.

⁴ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 82.

⁵ Pored četnika, u borbi za Srb učestvovala je i italijanska artija (vidi tom V, knj. 12, dok. br. 147, 149, 152 i knj. 13, dok. br. 5).

⁶ Vidi dok. br. 42.

⁷ Vidi primedbu br. 6, uz dok. br. 42.

⁸ Odnosi se na Lički NOP odred, tj. njegov Prvi udarni i Drugi Udarni bataljon (vidi tom V, knj. 13, dok. br. 5).

bila bojnu komoru od 100 konja — sa municijom.⁹ Tamo — prema Srbu i Martin Brodu — nalazila se je do sada XVI brigada. Ova jedinica, izgleda, nije bila angažovana u ovim borbama sa četnicima. Ovo je brigada VII divizije i, obzirom na zadatak ove divizije, naredio sam da se rokira prema Glamoču,¹⁰ kako bi preuzela oko Kupresa novi zadatak.

3) *VII hrvatska divizija* jednom brigadom¹¹ nalazi se na prostoru Zanolina — Ravno, a jednom¹² u Glamočkom Polju.

Danas sam naredio da se preksutra, 18. II., u zoru prebaci brigada VII divizije sa prostora Zanoline — Ravno, na sektor G. Vakuf, da smeni Jakićevu brigadu, a na mesto ove brigade odmah dolazi ona Jakšićeva brigada iz Glamočkog Polja. Čim pristigne XVI brigada ove VII divizije, odmah ću rokirati i drugu njenu brigadu na sektoru G. Vakuf, sa Štabom divizije, dok ću XVI brigadu zadržati prema Kupresu sve dok se ne formira kolona ranjenika, odnosno dok začelje ove kolone ne prođe Ravno.

Naročito napominjem da je ova VII divizija neverovatno zamorena — već je 30 dana u neprekidnim borbama. Zato činimo sve da se bar malo odmori i predahne posle toliko teških neprekidnih borbi.

Ova divizija je mobilisala sve sposobno boračko ljudstvo iz sastava izbeglica sa Banije, tako da sada broji 3000 boraca...

4) *Sektor Bos. korpusa*: Petrovac — Grmeč — Ključ. Prema Oštrelju i Drinićima neprijatelj pokušava već dva dana sa napadima, koji nisu osobito žestoki. Verovatno je da neprijatelj ovde vrši demonstrativne napade, dok grupiše jače snage na sektoru Bravsko — Ključ. Po znacima ovog grupisanja može se pretpostaviti da nepr. pokušava sa jednim prodorom prema Vrbljanima i dalje ka Mliništu. Ja sam preporučio Štabu korpusa da budno pazi na ovaj pravac koji je za nas veoma osetljiv i vrlo važan. Svakako da bi nepr. trebao da ovu akciju koordinira sa jačim ispadom iz Jajca u pravcu Mrkonjića — odnosno prema Šipovu. Naročito Vam ističem slabu odnosno nikakvu, obaveštajnu i izviđačku delatnost jedinica Bos. korpusa. Zato sam i ja u priličnoj neizvesnosti o stanju i namerama neprijatelja na ovom sektoru. Na ovo sam. skrenuo pažnju Štabu korpusa.

⁹ Verovatno se odnosi na borbe između Gornjeg Lapca i Kulen Vakufa (kod s. Boričevca), u kojima su se protiv delova 151 puka italijanske Divizije »Sasari« borile jedinice Prve brigade Seste NOU divizije, kao i Pete i Petnaeste brigade Osme NOU divizije. (Vidi tom V, knj. 12, dok. br. 89, 90, 155 i 157.)

¹⁰ Ovo naređenje Redakcija nije uspela pronaći.

¹¹ Osma NOU brigada

¹² Sedma NOU brigada

Prema izvesnim neproverenim podacima, izvesne nemačke snage sa ovoga sektora povukle su se ka Bihaću. Ovo su podaci primljeni od seljaka iz okoline Petrovca.

Mobilizacija krajiških jedinica [u pogledu] novih boraca teče veoma povoljno. VI grmečka brigada,¹³ koja je ostala u Grmeču, već broji 2000 boraca. U Glamočkom Polju formira

XI krajiška brigada,¹⁴ a od Bihaćkog bataljona formiraćemo II krajišku brigadu,¹⁵ pošto ovaj bataljon broji već preko 1600 boraca. Takođe se na sektoru oko Kupresa — rejon IX brigade, može mobilisati još 1000 boraca koji čekaju muške. Na sektoru Grahovo — Livno — Kupres formira se [lova] krajiška divizija.¹⁶

Namera Štaba korpusa da na području Centralne Bosne rebaci još jednu brigadu i tamo formira diviziju, vršeći opštu obilizaciju tamošnjeg ljudstva — mislim da je potpuno pralina i odgovara situaciji. I kod Krajišnika se izrazito oseća lik nedostatak pušaka.

5) *Sektor Dalmatinske divizije*. Kao što Vam je poznato, Va divizija već je grupisana u južnoj Dalmaciji. Mobilizacija ,ovo-pridošlih boraca teče veoma povoljno. Već jedna dalmarska brigada ima 1600 boraca,¹⁷ ali 1/2 bez pušaka. Skoro isti ičaj je i kod ostajih brigada. Štabovi kod ovih brigada su leni; to su vrlo dobri kadrovi — iz naših starih brigada. m divizija sada ima sva kompletna rukovodstva. Veliki je dostatak oružja kod ove divizije.

v 6) *O Imotskom i zadobivenom plenu*. Pre svega, izveštaj aba II divizije o plenu u Imotskom je skroz netačan i nereal. Sasvim je drugo stanje u pogledu piena nego ono što nam je pretstavio Štab divizije. Tako, na primer, za brašno: ume- 20 vagana — ustvari nije bilo ni 2 vagona itd. Nije ovo put da Štab II divizije podnosi posle akcija nerealne i ačne izveštaje. To se je desilo i posle Livna i posle akcija Kninu.

Mi smo na bazi njihovog izveštaja iz Imotskog stvarali raspodele tih namirnica, ali, pošto smo bili obmanuti — smo obmanuli druge, na primer: izbeglice.

¹³ Ovako se Šesta krajiška brigada Četvrte NOU divizije pone- d u dokumentima naziva.

¹⁴ O formiranju Jedanaeste krajiške brigade Desete NOU divizije a1 tom IV, knj. 10, dok. br. 67 i 68.

¹⁵ O njenom formiranju vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 116.

¹⁶ Odnosi se na Desetu krajišku NOU diviziju (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 67).

¹⁷ Verovatno se misli na Četvrtu dalmatinsku brigadu, čije je ujno stanje bilo najveće u Devetoj NOU diviziji (preko 1000 boraca).

Smatram da je neophodno potrebno da se skrene pažnja Štabu II divizije na ovakvo nerealno prikazivanje jedne situacije, koje može imati vrlo štetnih posledica. Najzad, to je vojnički i politički skroz pogrešno i pretstavlja još težu i zamašniju grešku kada se to svesno radi.

Najzad, podela plena bila je nepravilna od strane Štaba II divizije u odnosu na dalmatinske brigade, koje su učestvovala u ovim operacijama. Ni tu Štab II divizije nije postupio kako treba.

To malo živežnih namirnica — nešto kukuruza i brašna — jedva ako nam bude da prehranimo na prolazu ranjenike i prolazeće jedinice ovim pravcem.

Sav plen, uglavnom, sastoju se u duvanu i nafti (benzina nema), koji se izvlači ka Duvnu.

7) *O ranjenicima.* Iz priloženog pregleda vidi se raspored ranjenika i njihov sastav.¹⁸ U toiku sutrašnjeg dana nastojaćemo da prebacimo i ostatak iz Glamočkog Polja u Livanjsko i Polje.

Vi ćete nas izvestiti o daljem pravcu i času pokreta ranjenika iz Duvanjskog Polja prema Prozoru.

Problem ranjenika, naročito teških, težak je i velik, ali verujem da ćemo ga uspešno savladati. **Treba** ispitati mogućnost i uslove smeštaja izvesnog broja teških ranjenika na prostoru Prozor — Ostrožac — razume se u jednoj povoljnoj taktičkoj situaciji

8) *Organizacija marša dalje — istočno od pruge.*

Ovde sam hteo da Vam napomenem sledeće:

— Marš treba organizovati u tri kolone, na tri pravca. (Ovde ne računam onu diviziju koja skreće ka severnoj Hercegovini — bilo između Prenja i Veleža, bilo između Prenja i Crvinja.)

Ove tri kolone treba da idu sledećim pravcima, i to:

1) — *Konjic* — Jošanica — Boračko Jezero — Glavatičevo — Biskup — Janjina — Zivanj — Uzriječje — Sela — Ulog;

2) — *Konjic* — Špiljani — Kašići — Crkvine — Zabrdžani — Doljani — Ocrkavlje — Ljubuča — Hotovlje — Obalj;

3) — *Podorašac* — Džepi — Vrdolje — Jasenova Glava — Koprivna Strana — Pričepak — Polje — Lokva — Turisova Voda — Barni Do — Okruglica — Bjelemići — Gradelina — Sviženča — Polje — Bojići — Daganj — Golubići — Kuta (Kutski Grad) — Vlaholje.

¹⁸ Ovaj pregled Redakcija nije uspjela pronaći.

Prvim pravcem išla bi glavna kolona. Drugim pravcem išla bi I divizija, bez jedne brigade, a trećim pravcem išla bi jedna brigada I divizije.

Kolona upućena prvim pravcem, likvidira Ulog, tj. ovladava prelazom i seče vezu sa Kifinim Selom, odnosno Nevešnjem. Čim pređe Ulog, upućuje jednu brigadu pravcem: I Jelen Potok — Konjske Vode — dolina Gvozd Potoka,¹⁰ ka I Jeleču i Rataju, sa zadatkom da preseče vezu Kalinovik, — Foča, postavljajući jake zasede na Vratio Karauli i kod sela Ocrkavlja na Bistrici. Ostalim snagama nadire ka Kalinoviku, istočno od ceste Ulog — Kalinovik, obuhvatajući Kalinovičku «kotlinu sa istoka.

Srednja kolona, izbijanjem na Obalj pre nego izbije i glavna kod Uloga, seče vezu Kalinovik — Ulog, a zatim se feokira prema Kalinoviku sa juga i jugozapada. Leva severna gkolona (1 brigada), pošto izbije oko sela Golubići i Kute, hita prema selu Vlaholju i dalje prema Mosorovićima, da na basacima kod ovog sela preseče vezu Kalinovika sa Trnovom. Ja taj način Kalinovički četnički garnizon bio bi opkoljen sa strana. Posle ovog, odmah bi se prešlo na *stezanje* obruča i brzu likvidaciju. U ovakvoj kombinaciji manevra ne bi mogli ići iz Kalinovika.

Marš na ova tri pravca, do linije Ulog — Obalj — selo Džubići, trajao bi dva dana. Ova tri paralelna pravca, ka Btom cilju, omogućavaju veću brzinu pokreta i udobnost ipa, a sem toga su dosta blizu jedan drugom, te se time lakše iva veza između naporednih kolona, sadejstvo i koordinacija u radu.

Svakako d[^] bi krilne kolone imale svoje jače pobočnice; napred, svaka kolona — daljne izviđačke čete.

Ja Vam iznosim ovu kombinaciju marša, kao jednu od ih. Vodio sam računa o terenskim uslovima i o dužinama — dubinama pojedinih kolona i njihovim zadacima.

Još kad bi se obezbedilo blagovremeno izbijanje jedinica IVI brigade²⁰ na prostor: Trnovo — Dobro Polje, ovaj manevar ao bi dati najveće rezultate.²¹

Sa Vama nemamo telefonsku vezu, zato nam je teško odavanje veze sa Vama. Kurirska veza je spora i neredovna.

Onu radiostanicu koju su zaplenili Krajišnici, ne dajemo predlogu Štaba korpusa; odobrili smo da se dodeli onoj

¹⁹ Verovatno: Govza potok

²⁰ Sesta istočnobosanska NOHJ brigada

²¹ Predlog za organizaciju marša istočno od Neretve nije usvojen, I jer je Vrhovni komandant već bio razradio detaljan plan za prodor Glavne operativne grupe kroz Hercegovinu (vidi dok. br. 51).

brigadi (I kr. br.) koja je pošla u Centralnu Bosnu. Verujem da ćete se Vi sa ovim složiti.

Iz Hrvatske nemamo nikakvih naročitih podataka.
S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

16/11 — u 24 č.

Terzić

BB. 48

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA UTA OD FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE O NACINU ZAPRECAVANJA
TUNELA NA IVAN PLANINI¹

_____ dana _____ 194— . god.
časova _____

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

ŠTABU I DIVIZIJE

Voloda² bolestan.

Tunel³ ovako zakrčiti: stvoriti kompozicije od jedne lokomotive i 7 vagona. Šest vagona dobro napuniti zemljom, kairienom, šinama ili ugljem, a krajnji da bude prazan. Lokomotiva prve kompozicije nabacuje punom parom vagone na polje

¹ Radiogram, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 26—5, k. 2. Radiogram je napisan na hartiji koja je imala otštampano zaglavlje.

Na dokumentu nema datuma, ali prema izveštaju Prve proleterske divizije od 28 februara 1943 god. (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 173) Redakcija zaključuje da je uputstvo pisano 16 ili 17 februara 1943 godine.

² Vladimir Smirnov

³ Odnosi se na tunel u Ivan Planini.

dužine kompozicije s koga je skinut kolosek. Potom "skinuti opet šine za dužinu druge kompozicije. Sad lokomotiva druge kompozicije, gurajući pod sobom vagone najvećom brzinom, sudara se s drugom kompozicijom u tunelu. Tako postupati sa svim kompozicijama. Mašinist iskače iz lokomotive, kad joj da punu paru. Svakoj lokomotivi kad se ohladi minirati kazan sa 2 kg. eksploziva.

Zakrčivanje tunela izvesti na sredini.

Most; na potoku Lukač minirati. Kolosek otvorene pruge prevrnuti, a pragove popaliti.

Tito

BR. 49

JAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
-jiUGA TITA OD 18 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE
PROLETERSKE DIVIZIJE O OSLOBOĐENJU PROZORA¹

II DIVIZIJI

Prozor pao jučer; ratni plen ogroman: 5000 haubičkih _____nih granata i 3 vagona pušćane municije, 4 haubice i 2 Ičotuavionska topa.² Vašu municiju otpremajte prema Rami. u⁸ ćemo javiti da dođe po municiju. Hercegovačka već ada Ramu.⁴

Tito

18. II. 1943

¹ Radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 32—1, k. 14.

² Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 91, 92, 100, 233 i 342, kao i dok. Bivedeh u Istoriskom arhivu CK SKJ pod reg. br. 5047/V, 3—4 (43). c" » Vicko Krstulović, tada komandant Devete NOU divizije

* Opširnije o tom napadu vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 92 i 100.

**NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 18 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA PREBACIVANJE ČETVR-
TE NOU DIVIZIJE SA GRMECA NA PRAVCE VRBLJANI —
MLINIŠTA I MRKONJIC GRAD — MLINIŠTA¹**

ŠTABU I BOS. KORPUSA

Po izveštaju I bataljona VII brigade na *pravcu Jajce — Mrkcmjić* neprijatelj je otpočeo *napad, prema Jezeru*. Ovaj bataljon ceo današnji dan vodio je borbe.

Verovatno je namera neprijatelja da glavnim snagama proдре *prèko* Mrkonjića i Šipova ka Mliništu, sa jednim pomoćnim krakom prema Sitnici. Ova neprijateljska akcija verovatno će biti koordinirana sa jednim prodorom od Ključa preko Ribnika ka Vrbljanima i Mliništu, sa ciljem upada u Glamočko Polje, te da na taj način izmanevruje odbranu vaših jedinica na liniji Oštrelj — Vrbljani. Zato, u ovakvoj situaciji, trebate hitno rokirati jednu brigadu na pravcu: Mrkonjić — Mliništa. Čudi nas kako već 5 dana nemate veze sa vašim brigadama u rejonu Grmeča.² To niste smeli dozvoliti. Ove vaše jedinice, na tome prostoru, prinuđene su da se brane pod teškim uslovima, bez mogućnosti za manevrisanje.

Najhitnije preduzmite potrebne mere da se uhvati veza sa ovim jedinicama i da se dve od njih prebace n^ prostor Vrbljani — Mliništa.

Kao što vidite, ova situacija neminovno¹ zahteva pregrupisanje vaših snaga. Izvestite nas šta ste po ovom preduzeli.

18/11 1943

Za Vrhovni štab
Teraić

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 22/1—2, k. 487—A.

² Odnosi se na Drugu, Petu i Šestu brigadu Četvrte NOU divizije.

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18 FEBRUARA 1943 GOD.
SHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI
ZONI DEJSTVA PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA¹

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Situacija u toku današnjeg dana je sljedeća:

1) *Četnička ofanziva prema Lapcu* izgleda da je zastala.² emamo zvaničnih i tačnih izvještaja, ali je jedno pouzdano da se već dva dana ne vode borbe. Talijani koji su bili u oj desnoj koloni, koja je išla od Knina, vratili su se iz Srba Otrić. Takođe, iz Srba vratili su se pop Dujić i major Bavić za Otrić, koji su rukovodili od strane četničkog štaba akcijama.

Situacija u Lici mi je nepoznata, jer nemamo iz toga \vca nikakvih izvještaja.

2) *Na sektoru Bos. korpusa stanje je sljedeće:*

Na frontu Oštrelj — Vrbljani danas nije bilo borbi. tros oko 7 časova neprijatelj je poduzeo ofanzivu iz Jajca la Jezeru.³ Tamo je neprijatelj, po dobivenim izvještajima, centrisao jače snage Njemaća i ustaša.⁴ Danas je neprijatelj do Jezera. Tamo je jedan bataljon VII brigade vodio v dan žestoke borbe sa nadmoćnijim neprijateljem. Vjerolo je da će ove neprijateljske snage pokušati sa prodorom ma Mliništu, uz sadejstvo i koordinaciju onih nepr. snaga Je su jače grupisane na prostoru Sanica — Ključ. Cilj ove :r. ofanzive, vjerovatno, trebalo bi da bude: upasti u Glajo Polje i na taj način izmanevrovati odbranu krajiških "nica na položaju Oštrelj — Vrbljani. Ovo je jedna moguća vjerovatna kombinacija neprijatelja.

Ja sam ovu situaciju predočio Štabu korpusa i stavio mu znanja da je neophodno potrebno da na pravcu Mrkonjić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog riskog instituta JNA, pod reg. br. 14—2, k. 8.

² Vidi tom V, knj. 12- dok. br. 89, 90 i 169, kao i knj. 13, dok. 5.

³ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 96, 97 i 253.

⁴ Odnosi se na nemačku grupu »Fogl« i Peti ustaški zdrug (vidi IV, knj. 10, dok. br. 235, 245 i 251).

— Mliništa odmah rokira jednu brigadu.⁵ Ovo je tim potreb-
nije što se na pravcu Jezero — Mrkonjić nalazi svega 1 bata-
ljon VII brigade i 1 bataljon IX brigade. Više drugih naših
snaga nema.

Po izvještaju Štaba korpusa od danas, tri njihove brigade
nalaze se u rejonu Grmeča, sa haubičkim divizionom. Te brigade
nisu u stanju da se probiju ovamo, ka jugu iako su dvije od
njih ranije dobile naređenje.⁶ Štab korpusa nema sa ovim bri-
gadama već pet dana nikakve veze. Po izvještaju Štaba kor-
pusa, ne mogu se ni kuriri probiti, što je vrlo malo vjerovatno.
Štab korpusa nema veze sa svojim jedinicama, a još manje
poznaje stanje i namjere kod neprijatelja. To mi je danas
izjavio načelnik Štaba korpusa. Njihova obavještajna i izvi-
đačka služba uopšte, izgleda, ne funkcioniše. — Ja sam na sve to
skrenuo pažnju Štabu korpusa i predočio im posljedice takvog
gledanja i shvatanja situacije.

Sto se tiče kupreške posade, ona je za sada mirna. Ništa
ne preduzima. Nije isključeno da i ova ustaška banda pokuša
nešto prema Sujici, — u jednoj neprijateljskoj ofanzivi prema
Mliništu. Taj pravac, od Kupresa, za nas je najosjetljiviji. Za
sada, na tome pravcu, mi imamo dva bataljona IX krajiške
brigade,⁷ jer XVI hrvatska brigada još nije stigla, niti će stići
još za dva dana. Ovu je brigadu Štab korpusa zadržao nepo-
trebno duže vremena prema Srbu, zato će sa tolikim zadoc-
njenjem stići na položaje prema Kupresu.

Ostale dvije brigade VII hrvatske divizije, sa Štabom di-
vizije, odmarševale su u rejon G. Vakufa danas po podne, da
smijene Jakićevu brigadu, koja odlazi u sastav svoje divizije.

Potrebno je napomenuti Štabu korpusa da poslije roki-
ranja i Xyi hrvatske brigade povede računa o obezbjeđenju
teritorije: Mliništa — Kupres — Sujica — Duvno — Livno —
Livanjsko Polje.

Štab IV operat. zone vodiče računa samo o obezbjeđenju
pravca Sinj — Vaganj.

3) O *ranjenicima*. Sjutra do mraka biće svi ranjenici iz
Glamočkog Polja prebačeni u Livanjsko Polje. Poslije toga
prebacićemo i bolesnike — zarazne bolnice. Sa transportom i
prevoženjem ranjenika u Prozorsku kotlinu treba požuriti, da
bi se što prije tamo prebacili svi ranjenici. Sjutra na večer ot-

* Vidi dok. br. 50.

* Na Grmeču su se nalazile Druga, Peta i Šesta brigada Četvrte
NOU divizije, a naređenje za povratak bilo je upućeno Drugoj i Petoj
NOU brigadi (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 87).

⁷ Odnosi se na Drugi i Treći bataljon Devete krajiške brigade
Desete NOU divizije (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 81).

Seće prevoz ranjenika, prvih ešelona, iz Duvanjskog Polja ka
>zoru. Sa prevoznim sredstvima teško ide: automobili se
iovno kvare, a seljačkih kola uvijek nedostaje i seljaci ih
tom mukom daju. Zato bi dobro bilo, ako se može, da se
io zaplijenjeni kamioni hitno upute za Duvno, za prebaci-
le ranjenika.

Takođe neophodno je potrebno da se prebaci 3000—4000
brašna na Ravno, za ishranu prolazećih ranjenika, sa po-
ābinim količinama ostalih potreba — variva. Treba se imati
vidu da ranjenici troše dnevno 2000 kgr. brašna, a toliko isto
mesa. Broj ranjenika neprekidno se povećava, tako da ćemo
iti za dalji transport oko 3000 samih ranjenika — bez bo-
ika.

Stanje bolesnika. Na Mliništu je do sada ostalo još 105
lesnika. Svi ostali su prebačeni u Glamočko Polje. Čim zavr-
o prebacivanje ranjenika iz Glamočkog Polja, odmah ćemo
baciti i ove bolesnike. Do sada je umrlo 17 zaraznih bole-
ca, ima nešto i promrzlih. To se je sve desilo prilikom
porta od Jasikovca do Mliništa i uslijed slabog smještaja i
~og čekanja na Mliništu. U toku sjutrašnjeg dana biće i ovih
bolesnika prebačeno sa Mliništa u Glamočko Polje.

Druže Stari,

sam dostavio onu napomenu — prijedlog za organizaciju
arša⁸ — iskreno i dobronamjerno, ne znajući da ste "Vi već
uradili plan pokreta od pruge do Zagorja. Vašu primjedbu
vodom toga primio sam na znanje radi upravljanja u
duće.

U prilogu dostavljam Vam Obavještajni izvještaj sa te-
Dalmacije — iz Splita, koji je vrlo karakterističan.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Terzić

18-11-1943.
u 23 časa

⁸ Vidi dok. br. 47.

**IZVEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 18 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KO-
MANDANTU DRUGU TITU O EVAKUACIJI ZAPLENJENE
MUNICIJE I GONJENJU RAZBIJENIH NEPRIJATELJSKIH
DELOVA IZ PROZORA¹**

Druže Stari,

Noćas smo izvukli skoro polovinu artiljerijske municije, svu pešadisku municiju, koje ima oko 3 vagona, a artiljerijske oko 5000 udarnih granata.² Tek večeras ću moći da vam pošaljem tačne podatke o municiji. Ovo što sam naveo — ima sigurno. Artiljer. municija je nova i prvoklasna.

Da bi mogao u toku ove noći završiti posao, bilo bi potrebno da mi oko 16.30 pošaljete kamion. U toku dana ne smemo ništa raditi, jer se bojim da ne bude žrtava zbog dejstva avijacije.

Jučerane gonjenje Hercegovačkom brigadom urodilo je punim uspehom: ubijeno i zarobljeno 500 Talijana (220 ubijeno, 280 zaroblj.) i zarobljeno 5 oficira — kapetana.³ Naređeno je da se upute u štab divizije.⁴

Zaplenjeno 4 ispravna tenka, 8 kamiona — 2 ispravna. Talijani iz straha porušili most kod Ustirame. Noćas su Hercegovci⁵ napali Ramu. Izveštaj još nije stigao. Nadaju se u Štabu divizije da su u njoj.

Pošaljite mi svakako kamion da ovo sredim.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

18-11-1943 g.

Veljko

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—2, k. 8.

* municiju je zaplenila Treća NOU divizija 17 februara 1943 god. prilikom oslobođenja Prozora.

² Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 100.

³ Odnosi se na Štab Treće NOU divizije.

⁴ Deseta (hercegovačka) brigada Treće NOU divizije

**BAVEŠTENJE ALEKSANDRA RANKOVICA OD 19 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I
)J DRUGU TITU O POSTAVLJENJU KADRA U POLIT-
ODELIMA BRIGADA SEDME NOU DIVIZIJE¹**

Druže Stari,

Hoću i ovoga puta da te obavestim o nekim stvarima, ma još nisam siguran da si dobio moje zadnje pismo. Šaljem nešto pošte, od koje je najvažnije pismo druga Tempa.² Čudi da Tempo ne piše opširnije o prilikama u Srbiji, ali iz oga što je napisao vidi se da je situacija dosta povoljna za ?. Činjenica da su Nemci napustili pojedine važnije gradove, "je su sada okupirali Bugari, pruža odlične mogućnosti za eanjanje partizanskih odreda i razvijanje naših akcija u Srbiji.

se tiče odnosa u PK-u,³ pokazalo se da smo pravilno uočili "ihove greške i propuste i da smo još pravilnije postavili inje druga Seljaka⁴ u »Proleteru« i kasnije u pismu P. K-u.⁵

Osim pisma druga Tempa, drugo nije ništa došlo sa toea avca. I drug Andrija⁸ je postao jako škrt na pisanju. Ne stoji iskoristiti mogućnosti današnjih veza.

Zabrinut sam za sudbinu tri krajiške brigade koje su ile u Grmeču i sa kojima Korpus ne može da uspostavi vezu ć 7 dana. Iz Korpusa izveštavaju o borbama koje se čuiu, nijedan pokušaj kurira da se probiju do ovih brigada nije jeo. O tome će opširnije pisati drug Terzić.

Održali smo sednicu sa Štabom VII hrvatske divizije, valitet boraca je vrlo dobar... Najslabija jedinica ove divile jeste XVI brigada, koja je skoro formirana i nije (prošla veće okršaje, pa je zato dosta podbacila u poslednjim rbama.

Druga Marka iz II prolet. brigade, koji je bio predviđen k-ta V dalm. brigade,⁷ dali smo za zamenika k-ta VIII briade VII divizije, a za k-ta V dalm. brigade otišao je drug

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom ivi CK SKJ, pod reg. br. 5808/11, 2—2 (43).

² Vidi tom II, knj. 7, dok. br. 83.

³ Odnosi se na Pokrajinski komitet KPJ za Srbiju.

⁴ Mirko Tomić, narodni heroj

⁵ Vidi tom II, knj. 7, dok. br. 105.

• Andrija Hebrang

⁷ Vidi dok. br. 24 i 32.

Božović Petar,⁸ dosadašnji rukovodilac ipolitodela hercegovačke brigade. Drug Božović je odličan komandant. Politodeli VII divizije sad izgledaju ovako:

- a) VII brigada; 1 — Vukčević,⁹ part. org. rad
2 — Goša,¹⁰ kult. polit, rad
3 — Kaja,¹¹ omlad. rad
- b) VIII brigada: 1 — Mitrović Stefan, part. org. rad
2 — Perović Bogdan, kult. pol. rad
- c) XVI brigada: 1 — Bili¹³ — željez. rad. iz Zagreba, part. org.
2 — Kostić Dušan, kult. pol. rad
3 — drugarica¹⁴ iz OK-a SKOJ-a za Baniju

Sa zadnja dva politodela održan je sastanak i oni su pošli na dužnost, a prvi je već na dužnosti. Ovo nije još dovoljno, potrebno je pružiti Još veću pomoć u kadrovima.

»Ka pitanjima Lenjinizma« štampano je 2200 primeraka. Danas sam izvršio raspored i poslao'svima organizacijama. Predložio sam štampanje »Komunističkog manifesta« i čim pronađem jedan primerak, a mislim da sam u tragu jednom, uzeće se u štampu. Molim te, druže Stari, odgovori mi gde bi bilo najzgodnije (negde oko Prozora) da smestimo štampariju.

Zadržao sam Broza.¹⁵ Posle izvesnog vremena provedenog kod nas mogli bismo ga rasporediti na neku ozbiljniju dužnost.

19-11-1943 god.
u 0,45 časova

S drugarskim pozdravom
Marko

U naše ruke pao je i danas doveden kod nas pop Breka Miloš, desna ruka popa Đujića, koji je odmah izdao štampani letak i u njemu obećao puštanje svih zarobljenih partizana ako mu pustimo njegovog Miloša.

⁸ Vojin Popović

⁹ Savo Vukčević

¹⁰ Dragoslav Đorđević-Goša, metalski radnik, umro 1949 godine.

¹¹ Kaja Garibović—Lalović

¹² U originalu nedostaje ime trećeg člana Politodela.

¹³ Stjepan Debeljak-Bil

¹⁴ Vera Cvetković-Majer

¹⁵ Velimir Broz

BR. 54

JEDENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ UGA TITA OD 19 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE)LETERSKE DIVIZIJE ZA NAPAD NA JABLANICU)I SADEJSTVA SNAGAMA TREĆE NOU DIVIZIJE U OSLOBODENJU RAME¹

ŠTABU II DIVIZIJE

Javite hitno još u toku dana da li je ikako moguće da as napadate Jablanicu. Ovaj napad je potreban zbog toga već 2-go večje napadamo Ramu,² ali neprijatelj iz Jabla-žestoko reagira artiljerijom. U slučaju da danas napadate, e će jedinice napasti Ramu.

Tito

Druže Veljko,³

Udesi vezu sa II Divizijom da danas obavezno dobiješ rnr.

- ¹ Radiogram, pisan mastilom, 'ćirilicom, nalazi se u arhivi Voj-istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 20—1, k. 7. Dokumentat je datuma, ali po njegovoj sadržim, kao i drugim dokumentima, Re-ja zaključuje da je pisan 19 februara 1943 godine. (Vidi dok. br. -ove knjige i tom XV, knj. 10, dok. br. 105, 109 i 241).

² Ramu je napadala Deseta (hercegovačka) brigada Treće NOU je. Prvi napad je izveden noću 17/18 februara 1943 god., a drugi, žešći, sledeće noći. Međutim, neprijatelj se uporno branio, te se završio bezuspešno: Zbog toga je Štab' Treće NOU divizije Vrhovni štab za sadejstvo Druge proleterske divizije. To sadej-je ostvareno napadom delova Druge proleterske divizije na s Jacu, te je Ramu oslobodila Deseta (hercegovačka) NOU brigada 20 mara 1943 (vadi dok. br. 65 ove knjige i tom IV, fcnj. 10, br. 105, i 241, 249 i 257).

³ Veljko Dragičević, rukovodilac racBo-veze Vrhovnog štaba i POJ

**OBAVESTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 19 FEBRUARA 1943 GOD. ALEKSANDRU
RANKOVICU O OSLOBOĐENJU PROZORA I UPUTSTVO ZA
EVAKUACIJU I ZBRINJAVANJE RANJENIKA¹**

Drugu Marku,

Primio sam tvoju prvu i drugu poštu. Nisam odgovarao zbog toga što sam još uvijek bolestan. Štampariju uputite odmah, a Đido neka dođe još prije da bi oko Prozora našao za nju mjesto. ...

Do propasti svih magazina sa hranom u Grmeču nije moralo doći, jer sam ih² ja stotinu puta upozoravao da magazine razmeste i na Klekovači i Oštrelju. Hranu za bolesne su morali dati, jer smo ih mi uzeli pod svoju brigu, ali, razumije se, ne možemo ih sami ishranjivati bar dok ne stignu na mjesto. Bišćanski bataljon* niste ni trebali ovamo pozivati, jer on spada kod njih. Po pitanju raspodjele koman. i polit, kadra ja se slažem.⁴ Za ranjenike ćemo poslati do Ravna sir, marmeladu i dvopek, tako da im se tu daje jedan obrok u toku puta. Dr. Gojku naredite da pošalje ljude sa kotlovima za kuhanje čaja i kafe. Transporti ranjenika ni po koju cijenu ne smiju se kretati danju, već polaziti u 5h.⁶ Poslaćemo neke kamione za prevoz ranjenika.

Kod Prozora su Italijani doživjeli najteži udarac u ratu s nama, a mi zadobili najveći plijen. Iako je utvrđenje bilo najjače na koje smo do sada naišli, ipak su borci III Divizije izvršili zadatak sa zadivljujućim junaštvom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

19-11-1943

Tito

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5795/11, 1—4 (43).

* Odnosi se na Štab Prvog bosanskog NOU korpusa.

² U nekim dokumentima se naziva i Bihaćki bataljon.

⁴ Reč je o komandnom, političkom i političko-partiskom kadru u Devetoj NOU diviziji i političko-partiskom kadru u Sedmoj NOU diviziji.

⁶ Odnosi se na poslepodnevno vreme, tj. 17 časova.

**EDENJE POMOĆNIKA NACELNIKA VRHOVNOG
ABA NOV I POJ OD 19 FEBRUARA 1943 GOD. STABU
SME BRIGADE SEDME NOU DIVIZIJE ZA UPORNU OD-
ANU PRAVCA BUGOJNO — GORNJI VAKUF I MOBI-
ZACIJU TRANSPORTNIH SREDSTAVA RADI EVAKUA-
CIJE PLENA IZ PROZORA¹**

dana 19 februara 1943 god.
časova 12

i

VRHOVNI ŠTAB
-- NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Po oslobođenju Prozora mi smo otvorili vrata za produ-
ce naših ofanzivnih operacija na istok. U Prozoru smo našli¹ like količine municije, artileriske i pešadijske, oružja i hrane.

Održanjem svojih položaja između Bugojna i Gornjeg akufa² Vi ćete nam omogućiti da prevezemo 2.500 ranjenih bolesnih drugova i prenesemo zaplenjenu hranu za njih, kao auniciju za produženje daljih operacija. Jednom rečju, Vaša uloga: bočna zaštita našeg operaciskog pravca. Od Vašeg Senja zadatka zavisi uspešno produženje ofanzivnih opera-
ia u pravcu istoka i juga i definitivno ostvarenje ofanzivnog
ia našeg štaba.

Objasnite svojim borcima značaj i veličinu uspešnog iz-
lja zadatka Vaših jedinica.

U rejonu Vaše brigade ima dosta tovarnih konja i kola volujskom ili konjskom zapregom. Potrebno je da mobilite što je moguće više tovarnih konja i kola, kako bismo u to kraćem vremenu mogli preneti hranu, municiju i ranjenike alje. Ukoliko biste uspeli da mobilizujete veći broj tovarnih

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 22—1, k. 7. o sadržini naređenja, Redakcija zaključuje da je upućeno Štabu Osme rigade Sedme NOU divizije, koja je na levoj strani r. Vrbasa sme-
"la Treću sandžačku brigadu.

² Na pravcu Bugojno — Gornji Vakuf nalazile su se tada dve brigade, i to: Treća krajiška brigada Prve proleterske divizije (na desnoj strani r. Vrbasa) i Osma (banijska) brigada Sedme NOU divizije (na levoj strani r. Vrbasa). Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 107 i 111.

konja i kola, utoliko će transport moći brže da se izvrši i jedinice se moći osloboditi za odlazne zadatke.

Mobilisanu komoru ovako organizovati:

1. — Sa tovarnim konjem da pođe i seljak kao konjovodac ili sa kolima kao teralac.

2. — Na deset tovarnih konja, ili 5 kola, odrediti jednog druga partizana, kao sprovodnika i vođu transportnog odjeljenja.

3. — Na svu volovsku komoru: jednog komandira komore. Na svu konjsku komoru i svu tovarnu komoru takođe po jednog komandira komore.

4. — Za svu komoru koju je mobilisala Vaša brigada odrediti jednog komandanta komore.

Komandant komore sa ovako mobilisanom komorom ima da se javi pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba u s. Gmići, 3 km severno od Prozora, u grupi kuća između kote 946 i kote 469, na drumu Prozor — Gornji Vakuf, 20 februara u 17 časova.

Jedanput dnevno upućivati izveštaje po kuriru o situaciji na Vašem sektoru u s. Gmići. Nastanite da pomoću Vaših pionirskih vodova organizujete telefonsku vezu od Vaših položaja, odnosno od G. Vakufa, do Prozora. Drum Bugojno — Pidriš treba neprekidno rušiti, tako da na mestima koja se mogu teško obići [treba] kopati jame dubine 3—5 m, a širine do 10 m; na ostaloj dužini prekopati tvrdu površinu druma, tako kao kad biste ga preorali. Za ove radove mobilisati seljake iz obližnjih sela i neprekidno raditi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab

BR. 57

**STAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
V I POIOT 19 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM
MANDANTU DRUGU TITU O DEJSTVIMA TREĆE NOU
UE POSLE OSLOBOĐENJA PROZORA I O RAZME-
ŠTAJU EVAKUISANOG PLENA¹**

dana 19 februara 1943 god.
časova

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

Drugu Starom,

Prema dogovoru s Vama na sastanku od 17. o. m. učinio sledeće:

1. — Sandžačku brigadu uputio sam preko Solakove le na Ivan Sedlo.

2. — III Diviziji naredio sam da sa Hercegovačkom² pro- u pravcu Rame i oslobodi ovu raskršnicu od talijanskih

Ova brigada noćas je vršila napad na Ramu. O rezultatu još nisam obavešten. Sa V Crnogorskom brigadom da adne Ostrožac, što je ova i učinila. Jutros sam izvešten da Uša u Ostrožac bez otpora. Talijanska posada iz Ostrožca cgla je u pravcu Konjica.

, Ove dve brigade čim se sastanu sa II Divizijom organizacije pokret i napad na Konjic.

U rejonu Prozora ostala je Dalmatinska brigada,³ da posluži kao rezerva za pravac Bugojno — Gornji Vakuf — Prozor.

3. — Plen iz Prozora evakuisan je, i to: artiljerijska jedinica smeštena je u nekoliko zgrada na 3 km od Prozora u pravcu Šćita. Tu je bilo najpodesnije mesto za njen smeštaj, om da su ove kuće pristupačne motornim i kolskim vozilima, a dobro zaklonjene.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 17—2, k. 8. Izveštaj je pisao Pavle Ilić na hartiji sa otštampanim zaglavljem četvrtastog štampa Vrhovnog štaba.

² Odnosi se na Dešetu (hercegovačku) brigadu Treće NOU divizije. Prva dalmatinska brigada Treće NOU divizije

Namirnice su prebačene u crkvu i župnikovu kuću. Za nju je određen kao nadzornik jedan drug iz Pratećeg bataljona.⁴

Pešadiska municija smeštena je u nekoliko kuća, na kilometar od Prozora. Nju smo prevukli još u toku prve noći, a juče sam postavio kapetana Čeranića da sredi, prebroji i primi municiju i oružje koje se prikuplja po bunkerima.⁵ Odredio sam mu i četiri druga za magacionere i pomoćnike.

Benzin sam smestio na izlazu iz Prozora, u jednu kuću blizu pećine, koja je dosta zaštićena od bombardovanja i postavio sam za magacionera jednog druga iz Pratećeg bataljona.

Zob i mekinje smestio sam takođe u odvojenu zgradu i postavio jednog druga za magacionera.

4. — Za evakuaciju plena iz Prozora preduzeo sam sedeće mere: Uputio sam **Stabu** III Krajiške, VIII Banijske i I Dalmatinske brigade naređenje da mobilišu što veći broj tovarnih konja i kola.⁶ Od mobilisane tovarne stoke i kola da svaka brigada formira po jedan ešalon komore, pod komandom drugova iz njihovih brigada i sprovedu ih u Prozor 20 februara u 17 časova, kako bismo pomoću njih mogli da izvršimo evakuaciju suvim do Rame. Naravno, oyo ćemo preduzeti samo u tom slučaju ako naši zauzmu Ramu.

5. — **Sto se tiče evakuacije namirnica, municije i bolnice, ja sam to ovako zamišljao:**

Hranu, artilerisku municiju i pešadisku municiju da prenesem mobilisanim tovarnim konjima i kolima do železničke stanice Rama. Ovde utovariti na voz i vozom prebaciti do Konjica, a od Konjica dalje opet mobilisanom komorom do mesta gde ćemo je smestiti za duže vreme. Sva municija je u sanducima, a hrana u džakovima, tako da seljak neće moći ništa da ukrade* kao druga sigurnost bili bi partizanski sprovodnici, kojima ćemo mi objasniti prethodno njihov zadatak.

Za bolnice smatram da treba koristiti sve kamione do Rame, vozom od Rame do Konjica, autobusima i kamionima dalje.

U tom smislu, dogovorio sam se sa Perom⁷ da osposobi drum i od raspoloživih lokomotiva i vagona formira 3—4 železnička transporta. Bilo bi dobro da uputimo druga Volodu⁸

⁴ Odnosi se na Prateći bataljon Vrhovnog štaba NOV i POJ.

⁵ Vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3/2—3, k. 13.

⁶ Redakcija je uspela pronaći samo naređenje upućeno Osmoj (banijskoj) brigadi Sedme NOU divizije (vidi dok. br. 56).

⁷ Komandant Treće NOU divizije

⁸ Vladimir Smirnov

.pionirskom četom u Ramu, da na toj raskrsnici organizuje (jbraćaj u tom smislu, a u isto vreme da se nađe tu za rutije mostova na Neretvi, kao i da uspostavi telefonsku vezu našim jedinicama i Prozorom.

6. — Trebalo bi narediti drugu doktoru Gojku da pošalje dnu zdravstvenu ekipu u rejon **Sćita** da pripremi smeštaj s. Rumboci, Jaklići i Ripci za jedan ešalon.

7. — Smatram da bismo pomoću kamiona mogli prevoditi samo teške ranjenike od Duvna do Prozora (Rumboci). Ako lemo prevozili i lake ranjenike, to bi išlo dosta sporo, a naši kamioni bi se dosta iskvarili prevoženjem preko piala po teškom putu. Zato bi trebalo da se naredi Terziću da stave svi kamioni na raspoloženje drugu doktoru Gojku za **JUL** ranjenika na nosila do prostorije Rumboci — Prozor, jbdatle bismo mi organizovali dalji transport. Laki ranjenici jlesnici [...]⁹

BB. 58

STAJ SEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG A NOV I POJ OD 19 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOV- STABU O NEDOSTACIMA PRI TRANSPORTOVANJU JENIKA I PLANU EVAKUACIJE RANJENIKA U PRAVCU PROZORA¹

Poverljivo!

«TETSKI OTSEK
IOVNOG ŠTABA
februara 1943 g.

VRHOVNOM STABU NOV i POJ

1. Nalazeći se pred daljnjim etapama pokreta naših ranjenika, potrebno je ukazati na izvesne greške i propuste učile od strane nekih rukovodilaca, koje su donele dosta te-

• Redakcija je od izveštaja uspela pronaći samo prvi list, a o koji nedostaje označila je s tri tačke.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u ¹ ivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6—7, k. 13.

ških posledica kako po naše ranjenike tako i po ugled našeg saniteta. Te greške još su predmet ispitivanja i o njima će naknadno još biti reči. Za sada, potrebno je ukazati na sledeće:

Opšta karakteristika dosadanje etape pokreta jeste ta da naši rukovodioci grupa i ešalona nisu pokazali ne samo dovoljno rutine, nego, štaviše, mnogi od njih pokazali su veoma ružne crte nemarnosti, nepožrtvovanosti i sebičnosti u odnosu na ranjenike naše Narodno oslobodilačke vojske. Te greške graniče se u pojedinim slučajevima sa zločinima. Opšta posledica takvoga stanja bila je ta da su ranjenici bivali napuštani po selima bez i jednog jedinog lica koje će se o njima starati, neprevijeni po nedelju dana, izloženi gladovanju, nečistoći i zimi. Dalje, neki, inače veoma revnosni rukovodioci, pokazali su ružnu crtu »grupnog egoizma«, pretpostavili su interese svoje grupe interesima jednog — pojedinog ranjenika koji se, bilo iz kojih razloga, našao izvan svoje jedinice, izložen gladovanju i zimi. Konačno, gotovo opšta pojava kod svih grupnih rukovodstava bilo je skroz nevojničko odnošenje prema sasvim jasnim i konkretnim naređenjima koja su im stizala od strane ovoga otseka. Tako na primer bilo je grupa koje su po dva dana boravile na jednom mestu, a nisu, pored svih naređenja, slale izveštaje o svome dolasku i brojnom stanju. Takva praksa onemogućuje rukovodstvo pokretom i unosi haos. Nameće se dakle, kao najglavniji zadatak u ovoj etapi, likvidacija svih gore navedenih nedostataka.

2. Opšti pravac: Livno — Duvno — Mokronoge — Zvirnjača — Prozor.

a) *I grupa* krenuće iz Eminovog Sela, Sarajlija, Mokronoga, po ešalonima, 19 i 20 februara uveče u pravcu sela Zvirnjača, gde ima da stigne 20 i 21 februara u rano jutro. U Zvirnjači predanak. Na dan 21 i 22 februara uveče krenuće u pravcu Prozora i osvanuće sa pešačkim i konjičkim ešalonima u selu Jaklići, a sa teškim ranjenicima u selu Ripci. Po dolasku i smeštaju u ta sela, obavestiće se preko nadležnih u Prozoru o daljnjem pravcu. Rezervni pravac: selo Duge. Ako ne stigne neko novo naređenje, ešalon teških ranjenika ostaće i dalje u selu Ripci.

b) *TV grupa — pešačka* — krenuće iz sela Letke na dan 21 februara uveče, s tim da stigne u Zvirnjaču 22 februara u rano jutro, gde će predaniti. Na dan 22 februara krenuće iz Zvirnjače u pravcu Prozora, s tim da osvane i zadrži se u selu Jaklići 23 februara. Daljnji pravac: kao pod tačkom a).

c) *V grupa — konjička* — krenuće iz sela Stipanići na dan 22 februara uveče, s tim da preko Duvna i Mokronoga stigne

selo Zvirnjaču na dan 23 februara ujutro, gde će predaniti. **dan 23 februara uveče** krenuće u pravcu Prozora, s tim da /lane i da se smesti u selu Rumboci na dan 24 februara **tro**. Daljnji pravac: kao pod tačkom a).

d) *III grupa — pešačka* — krenuće na dan 21 februara s tim da stigne preko Duvna u selo Letke na dan 22 'ruara u rano jutro, gde će odmah i bez odlaganja preduzeti e parenje svih ranjenika i osoblja pomoću četiri bureta a će joj tamo ostati od IV pešačke grupe. Na dan 24 februara uće u pravcu sela Zvirnjača, gde će stići i predaniti 25 truara. Na dan 25 "februara uveče krenuće u pravcu Prozora ranuti u selu Jaklići. Daljnji pravac: kao pod tačkom a).

e) *Grupa teških* krenuće od 22 do 26 februara iz Podhum pravcu Eminovo Selo, gde ima da stigne u toku 23 do 27 faara. Daljnji pravac: preko sela Zvirnjače u selo Ripci.²

Prilika P	E 3 C o a,	g > u "C o O	ju G a. 55	"3 J	Sarajlije Mokronoge Eminovo	XJ 'c t- N	Rumboci Jaklići Ripci
jfgtupa					19-20-11	20-21-11	21-22-11
r grupa'				21-11		22-11	23-11
Fgrnpa			22-11			23-11	24-11
* grupa		21-11		22-11		24-11	25-11
pipa teških	22-26-H				23-27-11		24-28-H

3. Komande grupa odmah će pristupiti pripremama za sđeni pokret. Pokret se mora izvršiti tačno po ovome raspolu.

4. Pokret vršiti isključivo noću. Jedino u slučaju magle iše kretanje se može obaviti i danju.

5. Ponovno se skreće pažnja da je neophodno potrebno red grupe, ispred ešalona, ispred voda, poslati ekipu u cilju preme smeštaja.

6. Snabdevanje: na prolazu kroz Duvno intendanti pojeih grupa moraju se obratiti na druga Miloša Radovića iz onomskog otseka Vrhovnog štaba, od koga će primiti trevanje za živežne namirnice koje će podignuti u magacinu

U narednoj preglednoj tablici datumi su ispisani mastilom.

Komande mesta. U selu Zvirnjači postavljena je prolazna kupa (odgovorni drug Voja Caričić), po dolasku u rejon Prozora obratiti se na druga Marka Vučinića,³ delegata Ekonomskog oteka u Prozoru. Obavezno podići duvan u proizvoljnoj količini.

7. Apotekarska služba: glavna slagališta u selima Sturba (4 kilometra od Livna) i Ripci (kod Prozora). Platno za zavoje i manje količine lekova mogu se dobiti u Duvnu (drugarica Duka u Komandi mesta).

8. Prevozna sredstva: kola i konje zatražiti od Komande mesta i to grupe koje stacioniraju u selima Stipanići, Letka, Eminovo Selo zatražice od Komande mesta Duvno, a grupe koje stacioniraju u selima Podhum i Golinjevo zatražice od Komande mesta Livno. Kola i konji, mobilisani sa područja ovih dveju komandi, mogu se upotrebiti najdalje do sela Ripci. Odatle moraju se bezuslovno vraćati nazad.

9. Svi oni ranjenici koji još dosad nisu uvršteni ni u jednu od pomenutih grupa imaju se priključiti najbližoj grupi koja odgovara vrsti njihovih rana. Komande grupa moraju ovakve pojedince, bez pogovora, prihvatiti. Ukoliko komande grupa saznaju da se u nekom selu nalazi grupica neorganizovanih ranjenika, obavezne su da ih same, i bez njihovog zahteva, pozovu i priključe bilo u svoju grupu, bilo da ih upute u grupu koja odgovara kategoriji tih ranjenika.

10. Higijenska služba: vreme koje ostaje slobodno do dana pokreta mora se iskoristiti za uništavanje vašiju. Ni jedna grupa ne sme krenuti na put neoparena. Svima ranjenicima mora se ošišati kosa, makar i makazama. Komanda IV grupe pešaka ostaviće 4 bureta Narodno oslobodilačkom odboru u selu Letke, s tim da istu burad preuzme i upotrebi za parenie svojih ranjenika komanda III grupe pešaka kad stigne u selo Letke, tj. na dan 22 februara.

11. Upozorenje: sva sela oko Prozora poznata su kao legla pegavca.

12. Izveštaje slati Sanitetskom oteku, preko Komande mesta Duvno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

" Šef Sanitetskog oteka
Vrhovnog štaba
Dr. Gojko

³ Posle borbe na Sutjesci uspeo je bio da se probije u pozadinu Nemaca, ali je sredinom juna 1943 poginuo u borbi protiv četnika u Pivi.

BB. 59

**BAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
RUGA TITA OD 20 FEBRUARA 1943 GOD. GLAVNOM
ABU NOV I PO HRVATSKE O USPEŠNOM OFANZIV-
NOM DEJSTVU GLAVNE OPERATIVNE GRUPE¹**

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Naša ofanziva sjajno napreduje.² Zatvorili [smo] prugu arajevo — Mostar, na duljini 80 kilometara, kod Mostara ' reznica) i Sarajeva (Raštelica). Do sada pao Prozor, Ostro- c, Bradina, Raštelica i sve ostale stanice osim Konjica, Ja- anice i Rame. Plijen je ogroman u oružju, municiji, hrani, obijenim Talijanima, a naročito ubijenim. Svi su garnizoni potpuno uništeni ili zarobljeni. Do sada ubijeno 1.500 Ta- ana.

**ite se dobro jer će
a Talijani morati u
rcegovinu.**

20. II. 43

Tito

¹ Radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog riskog instituta JNA, pod reg. br. 33—1, k. 14.
• ² Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 99, 100, 102, 104, 105, 106, 109, 3 i 115.

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 20 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA O SAVLAĐIVANJU ITALI-
JANSKIH UPORIŠTA U DOLINAMA RAME I NERETVE I O
STAVLJANJU NA RASPOLOŽENJE ŠTABU KORPUSA PO-
TREBNE KOLIČINE MUNICIJE¹**

BOS. KORPUSU

Pao Prozor, Bradina, Raštelica, Ostrožac, Drežnica, Grabovica, i druge stanice. Svi garnizoni Talijana uništeni ili zarobljeni. Ubijeno do sada: 1500 Talijana, a 600 zarobljeno. Mi smo zadobili 6 topova sa 6000 granata, 7 tankova, 34 kamiona, 8 vagona pušćane municije, oko 15 bacača i ogromnu količinu mitraljeza, pušaka i puškomitraljeza, nekoliko radio stanica, a naročito veliku količinu namirnica. Ovdje smo razbili neprijateljsku bazu za ofanzivu. Javite stanje kod vas. Možemo vam dati municije i oružja.

Tifo

20. II. 43.

¹ Radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—2, k. 14.

**AREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
UGA TITA OD 20 FEBRUARA 1943 GOD. STABU PRVE
ROLETERSKE DIVIZIJE DA SADEJSTVUJE PETOJ BRI-
ADI TREĆE NOU DIVIZIJE PRI SAVLAĐIVANJU NEPRI-
JATELJSKOG UPORIŠTA U KONJICU¹**

I DIVIZIJI

Ako vidite da je moguće odmah likvidirati Konjic — ojtè oklijevati. Neka vam pomogne V Crnogorska. Zatvo- dobro pravac prema Medaskoviću i **Spiljanima** da niko pobjegne.²

Tito

' 20. II. 43.

¹ Radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog riskog instituta JNA, pod reg. br. 1—2, k. 14.

² Dva bataljona Prve proleterske brigade pokušala su noću 19/20 ra 1943 god. da na prepad oslobode Konjic. Oni su dejstvovali pravca Ivan Sedla, ne sačekavši aragažovanje Pete (crnogorske) NOU "ade koja je dejstvovala od Ostrošca, uzvodno, dolinom Neretve, j prvi napad na Konjic, nedovoljno organizovan i preuranjen, za- io se bez uspeha. On se i negativno odrazio na kasnija dejstva. ne, Prva proleterska brigada suviše se bila razvukla i oslabila svoj vni sektor: Ivan Planinu. Usled toga je neprijatelj uspeo da najpre rati ranije izgubljene položaje na Ivan Sedlu, a zatim da odbaci "ove Prve proleterske brigade od Konjica i u njemu pojača svoju po- *u. Time je neprijatelj stvorio uslove za upornu odbranu Konjica, idi tom IV, knj. 10, dok. br. 106, 113, 115, 150, 173, 278, 283 i 296.)

- BR. 16

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 20 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE
PROLETERSKE DIVIZIJE DA BRZO I ODLUČNO DEJ-
STVUJE NA JABLANICU¹**

II DIVIZIJI

Naša artilerija od Rame podupreti će vašu akciju ha Jablanicu. Javite kad napadate. Dejsvujte brzo i odlučno.

Naši zauzeli Bradinu, Ivan Planinu, St. Raštelicu² itd. Plen ogroman a dosta i zarobljenih. Ostrožac isto pao.

20.11.1943

Tito

BR. 63

**NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 20 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU
TREĆE NOU DIVIZIJE DA OSPOSOBI HAUBICKU BATE-
RIJU ZAPLENJENU U PROZORU ZA POKRET I DEJSTVO
I DA UPUTI ZAPLENJENA MOTORNA VOZILA ZA PRE-
VOZ RANJENIKA¹**

dana 20 februara 1943 god.
časova 11

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO — OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

ŠTABU III U. DIVIZIJE NOVJ

Zauzećem Prozora od strane Vaše divizije zaplijenjena je jedna haubička baterija sa zapregama i zaprežnim priborom.

¹ Radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se ii arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 2—2, k. 14.

² Železnička stanica Raštelica

¹ Kopija originala, otkucana na pisačoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 24—1, k. 7.

Fotokopija dokumenta br. 63

Saterija je ostala na položaju, dok su zapregu, koju su sačinjavale mazge sa zaprežnim priborima, povele sobom Vaše jedinice. Kako se bez ove zaprege ne može osposobiti haubička baterija za pokret i dejstvo, to treba hitno narediti Vašim brigadama da upute sve konje — štajerce i 22 mazge sa zaprežnim priborom i artiljeriskim sedlima. Artiljeriska sedla su sječena po sredini i snabdjevena potrebnim predicama za apanje sa zaprežnim priborom. U svojim jedinicama ne smijete zadržavati artiljeriski pribor, niti artiljeriske konje, jer bismo od toga imali više štete nego koristi. To su teški konji i zahtijevaju naročitu njegu i nisu sposobni za pokret van imova. U krajnjem slučaju, oni bi kod Vas mogli izdržati jesec dana i bU bi upropašteni, dok Haubički divizion neće da pruži potrebnu pomoć pješadiji zbog nedostataka zaprega i zaprežnog pribora. Artiljeriska sedla su nepodesna za naše konje, jer ih ubijaju. To treba objasniti jedinicama i azatrim da gledaju malo šire, a ne samo sopstvene interese. Ljudstvo iz svoje divizije, koje je služilo u haubičkim jedinicama, treba staviti Haubičkom divizionu na raspoloženje, aliko nisu kakvi funkcioneri.

Sva motorna vozila koja ste zaplijenili treba privremeno izdjeti sa Vašim šoferima i staviti nama na raspoloženje prevoz ranjenika i hrane. Desilo se da su neki drugovi iz ercegovačke brigade zastupali gledište da su oni zaplijenili motorna vozila i da će ih oni i koristiti. Tu se jasno ispoljava gledanje na opšte interese, jer su se oni vozili često puta ionima koje oni nisu zaplijenili.

Odrediti jednu telefonsku ekipu, koja će popraviti telefoniju između Rame i Prozora i povezati Vaš štab sa nama u Prozoru.

Kad zauzmete Ramu, od zaplijenjenih lokomotiva i formirajte bar jednu kompoziciju, na koju postavite dobru osoblje pod kontrolom naših drugova. Pomoću ovih avaznatno ćemo olakšati prevoz ranjenika i materijala.

Preduzmite opravku drumaz Rama — Prozor, ukoliko je cvaren. Za ovo koristiti pionirski vod sa mobilisanom radnom snagom.

Ja se nalazim kod Štaba divizionaz, na kilometar od Prozora (ka u pravcu Prozor — Šćit.

SMRT FAŠIZMU SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 21 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE DA GLAVNINOM SNAGA ZA-
TVORI PRAVAC SARAJEVO — IVAN SEDLO I NE DO-
ZVOLI NEPRIJATELJU PRODOR NA OVOM PRAVCU¹

I DIVIZIJI

Ivan Planinu dobro zatvorite kod Raštelice. Uputite iz-
vidnice i dalje prema Sarajevu. Lekić nije smio uputiti svoje
jedinice na Konjic, a oslabiti Ivan Planinu.² Napad na Konjic
treba dobro pripremiti i napasti sa najmanje 2 brigade — u grad
upasti klinom.

Po mogućnosti, ako je sve spremno, Konjic zauzeti 21. II.
noću.

Tito

21.11.1943.

¹ Radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog
istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4—2, k. 14.

² Vidi primedbu br. 2, uz dok. br. 61.

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABU NOV I POJ OD 21 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU
VII DIVIZIJE ZA UPORNU ODBRANU PRAVCA
BUGOJNO — GORNJI VAKUF — PROZOR¹

21 februara 3
8.45

ŠTABU VII BANIJSKE DIVIZIJE

Sa vašom VII i VIII Brigadom zatvorićete pravac: Bu-
jno — G. Vakuf — Prozor.

Obzirom da je taj pravac neobično osjetljiv i bočno po-
ljen prema našem operacijskom pravcu kojim, po prolasku
rativnih jedinica, ima da prođu pozadinske ustanove i bol-
a koja broji oko 3000 bolesnih i ranjenih drugova, to bi
uštanjem vaših brigada i gubitkom Prozora bile izložene
"tenju velike količine ratnog materijala i čitave bolnice.

Naše jedinice u toku 18. i 19. ov. mjes. zauzele su: želj.
Raštelica, Ivan Sedlo, želj. st. Bradina, most na potoku Lu-
i želj. st. Brđani. Tom prilikom ubijeno je: 80 Talijana,
četnika i 20 ustaša.²

20 ov. mjes. jedinice III Divizije zauzele su s. Ramu,
je je ubijeno 200 Talijana i zaplijenjeno 6 tenkova, veliki
mitraljeza i druge sprema.³

U toku sutrašnjeg dana, po sređivanju prilika i upozna-
ija svojih jedinica sa njihovim zadacima, dođite u Prozor
Štab Haubičkog divizionara, jedan kilometar od Prozora u
"vcu Šćita, gdje ću vas upoznati detaljno sa našim namje-
la i do sada postignutim rezultatima.

Vašu bolnicu premjestite negdje bliže Prozoru, gdje bi
stavila pod komandu Centralne bolnice i na taj način bolje
iranjivala.

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi
u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 26—1, k. 7.

Original je pisan na hartiji sa otštampanim zaglavljem, pa je
kopiji originala ostao samo datum sa krajnjom cifrom godine, tj.
o što je bilo otkucano na pisačkoj mašini.

² Opširnije o ovome vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 102.

³ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 115.

Vašoj VII i VIII Brigadi dali smo izvjesnu količinu hrane, koliko nam je to bilo moguće.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrh. štab

BR. 66

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE NOU DIVIZIJE DA JACIM SNAGAMA ZATVORI PRAVAC SARAJEVO — IVAN SEDLO¹

21 februara 3

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

Prema naređenju druga Starog, na Ivan Sedlu i sjeverno od ovog, morate držati najmanje jednu jaku brigadu, pošto je to najosjetljiviji pravac za nas.

III Krajišku brigadu oslobodili smo sa položaja kod Bugojna, zbog dolaska VII Banijske brigade i uputili je pravcem Prozor — Rama — Ostrožac — Konjic i dalje, gdje da uhvati vezu sa Vama i stavlja Vam se na raspoloženje. Ona polazi večeras po padu mraka.²

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 30—1, k. 7.

* Trećoj krajiškoj brigadi Prve proleTERSKE divizije naredio je pomoćnik načelnika Vrhovnog štaba 21 februara 1943 god. u 8.30 časova da se prikupi u rejonu Gornjeg Vakufa i krene pravcem Gornji Vakuf — Makljen — Prozor — Rama — Ostrožac — Konjic u sastav svoje divizije (vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 25—1, k. 7). Međutim, koncentracija neprijateljskih snaga u rejonu Bugojna i nagla promena situacije na pravcu Bugojno — Gornji Vakuf — Prozor uslovile su da se Treća krajiška NOU brigada zadrži na njenim dotadašnjim položajima. (Vidi dok. br. 74,75 i 76.)

X Hercegovačka brigada 20 o. mj. zauzela je Ramu i ubila Talijana. Zaplijenila je 6 ispravnih tenkova, veliki broj itraljeza i drugog materijala. Zaplenjivanjem ovih tenkova io ukupno 12 ispravnih tenkova. U sporazumu sa drugom odlučili smo da formiramo tenkovski bataljon Vrhov-štata.³ Za komandanta ovog bataljona postavićemo druga „rišu Grujića iz II ProleTERSKE divizije. Bilo bi potrebno da lžete sve drugove koji su služili u tenkovskim jedinicama goslovenske vojske. Pored toga, iz Vaše divizije nemamo ni Inog druga u Haubičkom divizionu, stoga nam pošaljite sve gove koi su služili u jedinicama haubičke artilerije, sem koji imaju važne funkcije.

Telefonsku liniju Raštelica — Ivan Sedlo — Konjic treba staviti da bismo po zauzeću Konjica mogli imati i telefon-vezu.

Drug Stari riješio je da pošalje druga Volodu sa jednim om pionirske čete i eksplozivom za rušenje Ivanjskog tu-

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za vrhovni štab
Veljko

³ Kako nije bilo uslova da se formira bataljon, formirana je nkovska četa.

**UPUTSTVO ŠEFA OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI OD 21 FEBRUARA 1943
GOD. OTSEKU ZA VOJNE VLASTI U POZADINI PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA O NAČINU ODRŽAVANJA
VEZE I DOSTAVLJANJA REDOVNIH IZVEŠTAJA¹**

OTSEK VRHOVNOG ŠTABA
ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
Broj 301
21. II. 1943 g.

**OTSJEKU ZA VOJNE VLASTI U POZADINI
ŠTABA I BOSANSKOG KORPUSA**

Uslijed današnje situacije i teškoća održavanja brzih direktnih veza ovog odsjeka sa pojedinim komandama područja i mjesta, a i uslijed toga što sa organizacijom vašeg odsjeka otpada potreba takvih direktnih veza nas sa vama podređenim komandama, održavaće ovaj odsjek od sada direktnu vezu samo sa vašim odsjekom, te treba da preporučite vašim podređenim komandama da više ne šalju izvještaje direktno nama.

Vi se u izvještajima ograničite na davanje nama ukupnog pregleda na osnovu izvještaja podređenih vam organa, kao što ćemo se mi ograničiti na opšte napomene i prijedloge.

Obraćamo vam pažnju na više puta ponavljani i opravdani zahtjev komandanta Mrkonjićkog područja, druga Milorada Markovića, da mu se stavi za Srez mrkonjički jedna četa oružanih ljudi za pozadinsku službu, koje je i ranije bilo neophodno, a danas je tim više neizostavna potreba.

Molimo vas da uzmete u obzir da izvjesne drugove zaposlene u vama podređenim komandama, a koji su iz srbijanskih i crnogorskih brigada, eventualno zamijenite, ukoliko nisu-neophodno potrebni, da bi mogli poći sa svojim brigadama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef Odsjeka:
Janko

¹ Original se nalazi u arhivi Centralnog komiteta SKJ za Bosnu i Hercegovinu. Posleratni prepis ovog dokumenta nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 12—4, k. 6—A.

**PERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 FEBRUARA 1943 GOD.
HOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI
NA VAŽNIJIM SEKTORIMA¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Situacija na ovdašnjim sektorima je sledeća:

1) *Sektor Grahovo* — Srb. Na pravcu Strmica — Grahovo nema nikakvih promena, niti makakve aktivnosti neprijatelja, aše jedinice — X krajiške brigade — drže svoje stare položaje iznad Strmice. Na frontu prema Srbu četnici su razbili, pretrpevši osetne gubitke; povukli su se prema Kninu, aše jedinice su opet u Srbu. U ovim borbama oko Srba došlo su se držale ličke jedinice, ² kao i bataljoni XVI brigade 1. divizije, koji su učestvovali u gonjenju četničkih bandi.

Po izjavi Štaba XVI brigade, koji je stigao sa brigadom 1. čete u Glamoč, VI lička divizija, koja je vodila borbe na avcima prema Mazinu, postigla je velike rezultate i nanela alijanima i četnicima ogromne gubitke, osobito Talijanima.³ e dva dana, Talijani su još bili u G. Lapcu, ali u teškoj situaciji jer su ugroženi sa svih strana.

Dakle, situacija na ovom sektoru je vrlo povoljna.

¹ Situaciju u Lici ne poznajem detaljnije, jer nemam izveštaja. Iz pisma druga Andrije drugu Marku može se zaključiti je tamo situacija, takođe, dobra.

2) *Sektor Petrovac* — *Ključ*. Na ovome sektoru nije bilo nekih naročitih promena. Pokušaji neprijatelja: da se od Ključa probije prema Ribniku, odbijeni su.⁴ Zapaženo je da neprijatelj i dalje grupiše svoje glavne snage na prostoru: ravsko — Sanica — Ključ. Juče je neprijatelju uspelo da u kolonom iz Banja Luke, preko Han Kola, izbiće do Ključa, istu zauzme i, po jutrošnjim izveštajima, izgleda da

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 25—2, k. 8.

² Odnosi se na Treći bataljon Prve hrvatske (Prve ličke) NOU "ade i Prvi i Drugi udarni bataljon Ličkog NOP odreda (vidi tom knj. 12, dok. br. 89 i knj. 13, dok. br. 5).

³ Vidi tom V, knj. 12, dok. br. 61 i 89.

⁴ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 126.

je ovladao raskrslom Čađavica. Verovatna je namera neprijatelja da ovim pravcem ugrozi Mrkonjić i da se veže sa Jajačkim garnizonom, čije trupe već dva dana pokušavaju prodreti prema Mrkonjiću.⁵

Naređeno je Štabu korpusa da rokira svoje glavne snage ka istoku, tj. prema Ključu — Čađavici — Mrkonjiću. Sa ovim se je potpuno složio Štab korpusa.

3) *Sektor Mrkonjić — Jajce*. Na ovom sektoru vođene su dva dana žestoke borbe. Posle jučerašnje borbe naše jedinice na ovome pravcu⁶ uspele su odbaciti neprijatelja u Jajce. Sada naše jedinice drže prema Jajcu svoje prvobitne položaje. Situacija na tome pravcu je povoljna. Neprijatelj je imao teške gubitke — po izveštaju štaba jednog bataljona — preko 100 mrtvih i ranjenih, dok su naše jedinice imale oko 15 mrtvih i ranjenih.

4) *Sektor Kupres*. Ovde nema nikakvih promena. Kupreska posada za sada miruje. XVI hrvatska brigada, koja je sinoć stigla u Glamočko Polje, sutra u zoru polazi na prostor: Vukovsko — Ravno — Zanolina, sa zadatkom da budino mo-
xi na Kupres. Tamo je i 1 bataljon i 2 čete iz IX krajiške brigade. Na ovome zadatku, ova (XVI) brigada ostaće sve dok začelje ranjenika ne uđe u Prozorsku dolinu.

5) *Sektor G. Vakuf — Bugojno*. Tamo se nalaze dve brigade VII divizije (VII i VIII brigada) sa štabom divizije koji je smešten u Podrišu. Ne poznajem situaciju na tome sektoru, jer sa istima nemam veze. Naredio sam štabu divizije da Vama šalje izveštaje preko Makljena i Prozora, jer ste bliži. Verujem da su već stigli kuriri ove divizije kod vas — tamo.

6) *U Centralnoj Bosni* ne poznajem situaciju. Tamo je već stigla I krajiška brigada.⁸

7) *Sektor: Južna Dalmacija*. Nema nekih naročitih promena. Prema neproverenim podacima, Talijani evakušu Široki Brijeg. Među ustašama je velika panika. Ustaške jedinice, koje su pobegle iz Imotskog za Ljubuški, nisu mogle ući u varoš, jer im Italijani nisu dozvolili. Sada se one nalaze oko

⁵ U Mrkonjić Grad je ušla 717 nemačka pešadijska divizija 22 februara 1943 god., nadirući iz pravca Ključa (vidi torn IV, knj. 10, dok. br. 274).

⁶ Pravac Jajce — Mrkonjić Grad zatvarali su delovi Devete krajiške NOU brigade »Sitno Solaja«.

⁷ Na sektoru Gornji Vakuf — Bugojno osim Sedme i Osme brigade Sedme NOU divizije nalazila se, još od ranije, i Treća krajiška NOU brigada Prve proleterske divizije (vidi primedbu br. 3 uz dok. br. 66 ove knjige i tom IV, knj. 10, dok. br. 107, 111, 118 i 121).

⁸ Vidi tom IV, knj. 10, dok. hr. 112.

ubušskog u okolna ustaška sela. Juče i prekjue bile su neke ije borbe prema Ljubuškom, verovatno sukobi sa našim "dačkim delovima.

8) Mobilizacija:

a) U Dalmaciji mobilizacija teče veoma uspešno. Svadana stižu u Imotski velike kolone novomobilisanih.

b) Takođe i u Krajini mobilizacija se sprovodi sa veliuspehom. Krajišnici su već formirali još tri nove brigade.*

Kako Dalmatinci, tako i Krajišnici stalno traže oružja *novomobilisane i formirane jedinice. To ćete videti iz priloge pošte.

9) *Ranjenici — bolesnici*. Svi ranjenici su već prebačeni Livanjsko Polje (istočni dio Polja — duž ceste Livno — io — Mokronoge). Sada se noću prebacuju u Prozorsku lu. Samo taj dalji transport sporo ide, jer nam nedostaju ozna sredstva.

Bolesnici biće u toku današnjeg dana svi. prebačeni u ljsko Polje.

Šaljem Vam poštu.

Drugih naročitih promena u situaciji nema.

S drug. pozdravom

SMRT FAŠIZMU SLOBODA NARODU!

Terzić

21-11-1943 god.
u 12,15 časova

* Odnosi se na Devetu, Desetu i Jedanaestu brigadu Desete NOU "e.

1. Politički i vojnički ovladati čitavim terenom od linije Pirot — 'Niš, pa između Morave i bugarske granice, sve do Makedonije (Preševo — ' Kumanovo) u borbi protiv bug. okupatora.

⁴ Maksim Đurović

" Ova dva odreda u ovo vreme još nisu bili oformljeni.

3. Prvi Moravski odred (Kukavički, Jablanički i Jastrebački) da politički i vojnički zavlada terenom između Vranja, Leskovca, Niša, Kruševca, Kraljeva, Raške, Kos. Mitrovice, Prištine, Uroševca, Skoplja i Kumanova. Ovo, naravno, u zajednici sa Rasinskim, Kosmetskim, Prištinskim, Gnjilanskim i Skopskim odredom⁷. Pojedinačni neposredni zadaci ovoga odreda jesu: a) Kukavički bataljon, odnosno, I bataljon — vojnički rasčistiti nedićevsko-dražinovsku bazu: Gornju Oruglicu i politički i vojnički zavladatai čitavim terenom, sve do Vranja, sa lijeve strane Južne Morave, b) drugi (Jabl.) bataljon — vojnički i politički ovladatai terenom Gornje Jablanice, razbivši Dražinu bazu u jednom dijelu Gornje Jablanice (ovaj zadatak je već upola završen), c) treći bataljon — da vojnički razbije Pećančevu i Dražinu bazu u Kosanici (kraj oko Kuršumlje) i da zavlada ovim terenom prodirući prema Prokuplju i Aleksincu.

4. Rasinski odred da rasčisti Dražino uporište sa Koponika i da prodire prema Kruševcu, Kraljevu i Trsteriiku.

5. Kos. mitrovačkom odredom⁸ da rasčisti teren u pravcu Koponika, Podujeva i Kuršumlje, povezujući se sa Jast. bataljonom i Rasinskim odredom.

6. Prištinski odred da prodire u pravcu Gornje Jablanice, Gornje Oruglice i Gnjilana, povezujući se sa Kuk. i Jabl. bataljonom i sa Gnjilanskim odredom.

7. Gnjilanski odred da zavlada terenom oko Gnjilana, povezujući se sa Vranjskim, Kumanovskim i Skopskim odredom.

Ja se nadam da će se u najskorije vrijeme na ovom terenu **PQ**javiti prva oslobođena teritorija i sigurna baza za veće akcije. Vjerujem da ću brzo i ja doći na ovaj teren. Situacija je odlična, naročito u Jablanici, Kukavici, Gnjilanu, Prištini i Kos. Mitrovici. *Samo sada je najvažnije da svi odredi drže međusobne čvrste veže, da bi mogli uspješno djelovati.*

Vi vidite kakve sam sve zadatke postavio pred ove odrede, pa ih što češće kontrolišite. U pogledu part. org., ovdje sam uredio kao i na jabl.[aničko]-kuk. terenu, te neću da vam ponavljam. OK još nijesam formirao, pa ću vam javiti naknadno o tome ko je sve ušao.

⁷ Poslednja tri odreda (Prištinski, Gnjilanski i Skopski) u ovo vreme još nisu bili oformljeni.

⁸ Ni ovaj odred još nije bio oformljen.

Sve moje izvještaje prepishite i dostavite Vrhovnom Stabu, jer su od interesa za njih.

Pozdrav svima
Aleksandar⁹

Dragi drugovi,

Održao sam sastanak sa part, rukovodiocima i pretresao tanje Partije na ovom terenu. U tom pogledu, kao i u pogledu sjnog i političkog "rukovodećeg kadra, stanje je očajno. A odpostaje masovan. Za ova tri dana odred se već povećao na oko 120 boraca. Priliv je sve veći. Ljudstvo je sirovo, a sovodećeg kadra nema. Tome treba dodati još činjenicu da predložiti Bugarima da ovu bazu iskoriste za formiranje arskih četa, odakle će oni prodirati u Bugarsku, pa će se no vidjeti koliko važnost ima ovaj kraj.¹⁰ S obzirom na sve -e činjenice, izdao sam naređenje (novo¹¹) I moravskom od- iu da odmah pošalje na ovaj teren drugove: 1. Ratka Pav- ića,¹² kao komandanta Vr. odreda, Vladu Vujovića, kao pol. iesara i Bajua,¹³ kao zamjenika pol. komesara i člana OK-a. ijenio sam naređenje u pogledu Čiča-Maksima, jer on ne odgovorio za ovaj teren. Slanjem ovih drugova, I moravski mnogo izgubiti, ali oni imaju dosta veliki broj kadrova, se vidi i iz činjenice da su imali dovoljan broj kadrova formiranje OK, St. odreda, Sr. komiteta, št.[abova] bataljona. sada Ratka ne moraju zamjenjivati novim, jer može se i nač. štaba, a Bajua će zamijeniti đak iz SK Jablanice,¹⁴ -čije će mjesto doći drugarica Nada,¹⁵ kao odgovorna po 1. radu. Naredio Sam još da se i lekar¹⁶ iz Kuk.favičkog] ba- ljona prebaci na ovaj teren, pošto ovi nemaju lekara. Drug atko biće bliže meni i moći ću ga držati pod čvrstom kon- lom. Na taj način stvorili smo dobar Stab Vranjskog od-

⁹ Svetozar Vukmanović-Tempo-Aleksandar

¹⁰ Na području Drugog južnomoravskog (ovde Vranjskog) NOP "reda formiran je najpre bugarski Trnski partizanski odred (avgusta 3), zatim partizanski bataljon »Vasil Levski« (marta 1944), Prva i ga sofiška brigada (aprila i maja 1944), dok je na području Prvog ōmoravskog NOP odreda (u okolini Lebana) formiran bugarski par- nski bataljon »Georgi Dimitrov« (maja 1944), koji je jula 1944 pre- ao u brigadu.

Sve ove jedinice prodirale su duboko u bugarsku teritoriju, dok posle 9 septembra uključene u elitne jedinice otečestvenofrontovske arske.

¹¹ Ovo naređenje Redakcija nije uspela pronaći.

¹² Ratko Pavlović-Čičko, narodni heroj

¹³ Rista Antunović-Baja

¹⁴ Redakcija nije uspela saznati n^ koga se ovo odnosi.

¹⁵ Nada Stojanović, uhvaćena kao ilegalni partiski radnik i stre- sana od Bugara sredinom 1944 god. u Babušnici.

¹⁶ Dr Jovan Čekić

reda, u koji je još ušao jedan vrlo popularan borac iz Crne Trave, kao zamj. komand.¹⁷ Ovaj štab odreda odgovoriće svim zadacima koji se postavljaju pred njega. Formirali smo tri bataljona (ovo su ustvari zasada samo čete, ali će kroz kratko vrijeme prerasti u bataljone), i to: Prvi — na teritoriji južno od Surdulice pa sve do Tabanovca, koji je dobio kao najvažniji zadatak da likvidira Dražino uporište na Kozjaku; Drugi — na teritoriji između Surdulice i Vlasotinaca, sa zadatkom da likvidira Dražino uporište u Vlasotincinija i Treći — na terenu između Vlasotinaca, Niša i Pirota, sa zadatkom da likvidira dražino uporište na Suvoj Planini. U Štabove bataljona predvidjeli smo samo komandante i političke zamjenike,¹⁸ s tim da se kasnije popune njihovi zamjenici. U Štab I bataljona ušli su: kao komandant Sotir¹⁹ (rez. nar. iz Cr. Trave), a kao polkom Zika,²⁰ st. farmacije. U Štab II bat. kom. Dobr. Dikić,²¹ učitelj, iz Cr. Trave, a polkom Stevo,²² učitelj. U Štab III: kom. Brka²³ (finans), a polkom Aca,²⁴ st. tehn. Štabovi bataljona nisu tako dobri, ali pod rukovodstvom Štaba odreda ići će nekako.

Formirali smo OK, u koji su ušli — Zine²⁵ (kao sekretar i odgovoran po AFZ), Vasa,²⁶ (odgovoran po agitpropu), Baja (odgovoran po part. org. u vojsci), Đera,²⁷ st. (odgovoran po omladini) i Plavi,²⁸ radnik iz Vranja (odgovoran po NOO).

Sreski komiteti nijesu formirani, ali su predviđena tri SK, i to: a) SK na terenu I bataljona, za koji je predviđen Aea,²⁹ radnik iz Preševa, kao sekretar, b) SK na terenu II bataljona, za koji je predviđen kao sekretar Milovan,³⁰ tekstilni

¹⁷ Skradin Milenović, poginuo kao zamenik komandanta Drugog južnomoravskog NOP odreda 14 oktobra 1943 god. u selu Radosinju, u borbi protiv Bugara.

¹⁸ Omaška; treba da piše: komesare.

1943 god. u borbi protiv jednog odreda bugarske policije u s. Duga " Mirko Sotirović, narodni heroj, poginuo na istoj dužnosti jula 1943 god. u borbi protiv jednog odreda bugarske policije u s. Duga Luka (kod Vranjske Banje).

²⁰ Dušan Deverdžić-Zika

²¹ Dobrivoje Dikić

²² Branko Pavlović-Stevo

²³ Zivojin Nikolić-Brka

²⁴ Dragomir Nikolić-Aco

²⁵ Dušan Puđa-Sava (Zine)

²⁶ Vasilije Smajević

²⁷ Slavoljub Petrović-Đera

²⁸ Čeda Stošić-Plavi, stolarski radnik iz Vranja, poginuo 1943 godine.

²⁹ Alija Abdul-Aca. Umro je 1945 godine.

³⁰ Jovan Milošević-Milovam

radnik iz Leskovca i v) SK na terenu III bataljona, za koji je predviđen kao sekretar Radovan (bivši, polkom Bab,[iökg] odreda). Popunjavanje sreskih komiteta i štabova bataljona izvršiće se naknadno.

Kao što vidite, kadrova ima strašno malo. Što se tiče uputstava, po svim pitanjima, dao sam kao na savjetovanju na Kukavici.

Na kraju da vam ponovim razmještaj kadrova: 1) Ratko Pavlović, Vlado Vujović i Baja idu sa terena I moravskog na teren Vranjskog odreda, 2) Rakić³¹ i Novica³² idu sa terena I moravskog na teren Nišavskog odreda, 3) Marko³³ i Grudica³⁴ idu na teren Makedonije sa terena I Mor. odreda.

Izveštaje za Vas ovaj OK slaće direktno, preko Leskovackog OK-a. Kontrolišite izvršavanje svih ovih zadataka, a i ja ću ih kontrolisati.

Izdajte naređenje Rasinskom odreda da čisti teren Kopaonika, povezujući se sa I moravskim i Kos. mitrovačkim redom.

Sve ove izveštaje vam pišem na brzinu, ali čim stignem, pošlaću detaljan izveštaj za CK.

Sve vas mnogo pozdravlja vaš
Aleksandar

21 februara 1943

³¹ Milić Rakić-Mirko narodni heroj, poginuo 18 februara 1943 god. kao politički komesar, Jastrebačkog NOP odreda na Velikom Jastrepču, u borbi protiv Neanaca.

³² Branko Paunović-Novica, poginuo aprila 1943 god. kao član OK KPJ — Zaječar, kod sela Dobrujevca (Boljevac), u borbi protiv nedićevaca.

³³ Jelisić Papovski-Marko

³⁴ Kiril Mihajlovsiki-Grujica.

**OBAVEŠTENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 21 FEBRUARA 1943 GOD. ALEK-
SANDRU RANKOVIĆU O USPESIMA GLAVNE OPERA-
TIVNE GRUPE I POTREBI POMERANJA DELA VRHOVNOG
ŠTABA IZ LIVNA U PROZOR¹**

Druže Marko,

Juče sam bio kod druga Starog i on mi reče da bi Ti sa Terzićem trebao da dođeš u Prozor, pošto on smatra da za vas tamo nema više posla. Međutim, mi bismo trebali za koji dah da krenemo dalje, preko Rame za Konjic, dok bi ovde trebao neko da ostane.

U Prozoru smo zadobili veliki plen u municiji, oružju i hrani. Zaplenjeno je 3000 haubičkih granata, udarnih i probojnih, sa 4 haubice 100 mm, zatim 4—5 vagona pešadijske municije i 10 vagona hrane: pšeničnog brašna, dvopeka, konzervi, makarona, vagon pirinča, graška, 3000 litara zejtina, oko 100 kačica marmelade, konzerviranog paradajza, sira itd., tako da za 10—20 dana možemo obilno ishranjivati našu bolnicu. Zaplenili smo nekoliko hiljada kilograma zobi, oko 2 vagana mekinja i nešto sena, tako da ćemo i konje moći da prehranimo. U ovim akcijama na drumu Prozor — Rama — Jablanica zaplenili smo 12 ispravnih tenkova i veći broj kamiona, tako da ćemo uskoro [pri.]stupiti formiranju tenkovskog bataljona.

I Proleterska brigada strašno je potukla Talijane, četnike i ustaše na sektoru Raštelica — Brđani i ubila: 23 ustaša, 80 Talijana i 20 četnika. Bradinu su bili jako utvrdili i branili je 80 Talijana, 20 ustaša i 20 četnika. Lepo društvo, zar ne? Još im je samo nedostajalo desetak do 15 Nemaca pa da budu kompletni. Koča će, izgleda, inkognito likvidirati Konjic. On je bio dodeljen III Diviziji, ali, pošto je Koča bliži, to je teško da će moći doći a da ne uđe u Konjic.

Trebalo bi poslati druga Radovića² i Poleksića³ da preuzmu ove magacine i podele municiju kome treba, a naročito Dalmatinskoj diviziji, koja ima dosta talijanskih oruđa, a malo municije. Mi ćemo koristiti kamione koji budu išli po ranjenike da prebace municiju do Duvna. Oni bi trebali preuzeti dalje.

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 24—2, k. 8.

² Miloš Radović

³ Momčilo Poleksić

Drug Crni mi je rekao da Ti javim:

1. — Da pošalješ nekoliko večnika⁴ za rad sa NOO-ima 'okolini Prozora.

2. — On predlaže da se drug Boriša Kovačević⁵ povuče lbrigade i ostavi za rad na terenu.

3. — Da uputiš druga Malika,⁶ koji je radio na telefon-j centrali u Petrovcu, drugu Feridu⁷ za rad na Prozorskom Dru.

4. — Druga Kajtaza,⁸ bivšeg komandanta Konjica, treba ititi ponova za rad u Konjicu i okolini.

5. — Drug Kulturni⁹ tražio je da mu se upute dva DJ-evca, odnosno dva druga za rad po SKOJ-u i jedan za »E., a za sebe je tražio takođe zamenu.

" Drug Stari reče da bi trebalo i Vlatka¹⁰ poslati ovamo, :mi znamo da je on daleko, pa, izgleda, da i u Imotskom završio onaj posao, — prema tome Ti odluči.

Drug Gojko¹¹ je došao danas i mi smo izvršili organiza-transporta ranjenika, a na prihvatnim stanicama uputi- o noćas dovoljno hrane. Uputićemo i bolesnicima od pe- g tifusa dosta hrane. Magacini hrane, odnosno etapne sta- u.toku noći biće formirane: u Eminovnom Selu, Zvirnjači, ~6u, i na prostoru Gračac — Rama. Nadam se da ćemo od e do Konjica moći da prebacimo sve ranjenike vozom.

Dakle, do sada smo zauzeli Prozor, očistili drum od Pro- do Rame, Ostrožac, juče smo zauzeli i Ramu. Ja još ne- izveštaja, ali nadam se da su u tōku noći 20/21 zauzeti lanica i Konjic. Na ovim tačkama uništeno je i zarpljeno ataljona Italijana.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

S drugarskim pozdravom

⁴ Odnosi se na članove AVNOJ-a.

⁵ Boriša Kovačević, narodni heroj, član Pokrajinskog komiteta J za Bosnu i Hercegovinu. Poginuo je 14 juna 1943 god. u Petoj ne- ateljskoj ofanzivi.

⁶ Redakcija nije mogla tačno ustanoviti na koga se odnosi.

⁷ Ferid Čengić

⁸ Ni ovde Redakcija nije ustanovila na koga se odnosi.

⁹ Avdo Humo

¹⁰ Vladimir Velebit

¹¹ Gojko Nikoliš

OBAVEŠTENJE SEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ OD 21 FEBRUARA 1943 GOD VRHOVNOM ŠTABU O DOLASKU U PROZOR I O SADRŽINI UHVAĆENOG NEPRIJATELJSKOG RADIOGRAMA¹

VRHOVNOM ŠTABU

Stigao sam sada iz Duvna. Na polasku dobio saffi od drugog Terzića sledeću depešu;

- 1. Uхватili smo² danas u 12.10 sledeći nemački radiogram: »Predajte prije svega 718 diviziji odmah ovaj brzoglasnik: Odjeljenje »štuka« odmah je potrebno u prostoru Zljeb — Vrđi — Drežnice — Jasenjani, pošto tamo neprijatelj nastupa u masama. Uzalud pokušavamo dobiti radiovezu. Molim za odgovor zašto nema nikakve veze preko hrvatske radiostanice?

Mostar — major Lachman.«

Za Štab I bos. korpusa,

Načelnik — Branko

- 2. Već 2 dana vode se borbe na sektoru Ključ — Jezero — Jajce. Ja sam došao ovde radi kamiona za prevoz ranjenika i radi direktiva za daljnji transport preko Prozora.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Prozor, 21. II. 3.30 časova.®

Dr Gojko

Ordinal, pisan olovkom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 8—8, k. 13.

Odnosi se na Stab Prvog bosanskog NOU korpusa, sova ^{Verovatno se} odnosi na poslepodnevno vreme, tj. na 15.30 ča-

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 21 FEBRUARA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABU DA ISPITA SITUACIJU I NA PRAVCU BUGOJNO — GORNJI VAKUF I HITNO DOSTAVI O TOME IZVEŠTAJ¹

Druže Veljko,

Uputi se smesta nekim mot. vozilom na Makljen i vidi u čemu je stvar kada neprijatelj deluje tako snažnom art. vatrom.² Dalm. brigada³ neka bude spremna da ide na pomoć -Jakšiću.⁴ Isto tako i Kraj. brigadu,⁵ ako nije otišla, zadrži u pripremi, a ako je otišla, neka Ostone blizu Prozora da bi je upotreбили kao pojačanje u slučaju potrebe. Ako je nepr. prodro do Vakufa⁶ — kao što izgleda, — onda ćemo baciti sve 4 ibrigade u kontraofanzivu, da bismo ga odbacili natrag.

Zašto niste poslali haubice na Makljen, kao što sam rekao? Neka još rano večeras krenu 4 haubice na Makljen i 4izmu elemente prema Vakufu da spreče neprijatelja da ovako -nesmetano tuče naše položaje. Javi mi odmah u čemu je stvar.

Tito

21.n.43

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 29—1, k. 7.

² Borbu su vodile Treća krajiška brigada (Prve proleterske divizije) i Osmo banijska brigada (Sedme NOU divizije) protiv nemačke iborbene grupe »Fogl« i Petog ustaškog zdruga (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 122, 123 i 261).

³ Prva dalmatinska brigada (Treće NOU divizije). Nalazila se tada kod Prozora kao rezerva Vrhovnog štaba.

⁴ Pavle Jakšić, komandant Sedme NOU divizije

⁵ Odnosi se na Treću krajišku NOU brigadu (Prve proleterske divizije), koja je tada zatvarala pravce Bugojno — Gornji Vakuf i Travci nik — Gornji Vakuf, držeći položaje na prostoriji: s. Bojska, s. Lužani, S. D. Rečica, si Hrastnica, s. Bistrica (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 123).

⁶ U ovom dokumentu se odnosi na Gornji Vakuf.

**IZVEŠTAJ IVANA MILUTINOVICA OD 21 FEBRUARA 1943
GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O IZVR-
ŠENIM PRIPREMAMA ZA UPIS NARODNOG ZAJMA¹**

Livno 21-11-943 god.

Druže Tito,

Šaljem Ti poziv na upis zajma koji smo izdali ovih dana.² Mi smo gotovi sa obveznicama za Hrvatsku u vrijednosti od 10,000.000 dinara — kuna i predali smo ih Dalmatincima da ih oni upisuju a samo da jedan mali dio sačuvaju za Glavni stab Hrvatske. Sada radimo za Bosnu i Hercegovinu i za tri dana bićemo gotovi.

Ja mislim da bi trebalo ovaj poziv poslati »Slobodnoj Jugoslaviji« da ga objavi, i to stalno da radi bar jedan mjesec dana. Poslao sam naš proglas o ofanzivi³ i ne znam da li si ga dao za »Slobodnu Jugoslaviju« — dobro bi bilo i njega dati, da ga objavi. Razgovarao sam sa Nurijom,⁴ a on je stalno sa mnom, da da jednu izjavu koja bi se objavila preko »Slobodne Jugoslavije« — zašto je on otišao u partizane. On kaže da hoće, samo je sada preopterećen potpisivanjem obveznica — šest dana stalno potpisujemo i to po 10 sati dnevno. On se odlično drži — mnogo bolje nego mnogi od ovih koji su u Izvršnom odboru.⁵

Čestitam na sjajnom uspjehu kod Prozora.

21-11-943 god. "

Mnogo te pozdravlja
Milutin⁶

[Prilog]⁷

**POZIV NA UPIS
ZAJMA NARODNOG OSLOBOĐENJA**

Izvršni odbor Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, svojom Uredbom od 15 januara 1943 go-

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi SG U arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 21/1, k. 10.

² Vidi prilog ovom dokumentu.

³ Vidi dok. br. 25.

⁴ Nurija Pozderac, tada potpredsjednik Izvršnog odbora AVNOJ-a

⁵ Odnosi se na Izvršni odbor AVNOJ-a.

⁶ Ivan Milutinović-Milutin

⁷ Prilog je otštampan na tigl mašini, * latinicom. Primerak koji se ovde objavljuje nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 16/2—1, k. 12.

e, raspisao je Zajam narodnog oslobođenja u iznosu od 10,000.000 dinara — kuna.⁸

Ovo je prvi zajam koji se raspisuje za potrebe Narodno-lobodilačke vojske i partizanskih odreda i za potrebe postralog, pogorjelog i opljačkanog stanovništva. Ovo je prvi pravi rodni zajam, prvi apel, prvi neophodni apel svima koji aju, da i novčanim sredstvima pomognu oslobodilačku borbu oda Jugoslavije, svoju vlastitu borbu.

Uvjeti zajma su slijedeći:

1. Zajam narodnog oslobođenja raspisan je na 10 godina kamate od 3% godišnje, koje će se redovno isplaćivati sva- šest mjeseci (1 juna i 1 decembra svake godine).

2. Zajam je podijeljen u dvije tranše po 250,000.000 di- — kuna. Za prvu tranšu već su izdane obveznice u koma- od 10.000, 5.000, 1.000, 500 i 100 dinara — kuna.

3. Zajam narodnog oslobođenja upisuju u pojedinim zem- Jugoslavije zemaljska antifašistička vijeća narodnog bođenja dotičnih zemalja, a gdje ova još nisu formirana, će vršiti Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugo- je preko narodno-oslobodilačkih odbora.

4. Zajam se upisuje u dinarima ili u kunama. U onim jevima naše zemlje, u kojima je okupator zaveo svoju va- zajam se može upisivati u toj valuti prema dnevnom

5. Zajam narodnog oslobođenja upotrebiti će se za po- Narodno-oslobodilačke vojske i za potrebe selâ unište- od okupatora, ustaša i četnika.

Zajam narodnog oslobođenja treba da počiva na rodo- 'voj svijesti svih građana oslobođenog i neoslobođenog te- 'ja, on treba da pretstavlja veliki zajednički napor svih

Jugoslavije da i ovim putem pomognu svoju Narodno- bodilačku borbu. Zajam narodnog oslobođenja je narodni borbeni zajam, čiji upis nije obično rentabilno ulaga- novca, nego udio i sudjelovanje u zajedničkoj borbi.

Obraćamo se svima: seljacima i radnicima, zanatlijama, cima i industrijalcima, činovnicima i namještenicima, koji rodoljubivo osjećaju, s pozivom da upisuju Zajam log oslobođenja. Upis zajma je rodoliubiva dužnost. zo nema pravo da danas, u trenucima najvećih i najsvetlijih ra, prikriva i čuva novac. Svaki dinar, svaka kuna, sve imamo, mora se. štaviti na raspoloženje Narodno-oslobo- čkoj borbi.

* Ostvarenje upisivanja Zajma narodnog oslobođenja onemogu- je neprijateljska ofanziva.

Obraćamo se svima radnicima i seljacima, zanatlijama, trgovcima i industrijalcima, činovnicima i namještenicima, svima koji pošteno misle, s pozivom da izvrše svoju patriotsku dužnost, da pomognu Narodno-oslobodilačku borbu, da sudjeluju u njoj.

Oni time ne vrše samo svoju dužnost kao rodoljubi, nego istovremeno spasavaju i svoj imetak. Vrijednost novca svakim danom sve više pada i nije daleko dan kada će on pretstavljati gomilu bezvrijednog papira. Upisom Zajma narodnog oslobođenja spriječiti ćete da se s vašim novcem ne dogodi to isto. Upisom Zajma spasavate svoj imetak.

Upisivati Zajam narodnog oslobođenja znači, dakle, ne samo posvjedočiti svoju rodoljubivu svijest i svoju vjeru u pobjedu, nego znači i spasavanje vlastitog imetka, da ne propadne s propašću fašizma. Zajam narodnog oslobođenja donosi i kamate i osigurava vam glavnicu.

Naša Narodno-oslobodilačka vojska stoji pred novim, velikim zadacima i novim, odlučujućim borbama. Stvorimo sredstva za te velike i odsudne bitke! Stvorimo sredstva za ostvarenje najvažnijih zadataka! Upisujmo Zajam narodnog oslobođenja!

Kao široka rijeka treba da struji novac iz svih krajeva naše zemlje, iz svih slojeva našeg društva. Radi se o sredstvima za našu vojsku, radi se o olakšanju bijede i nevolje opljačkanih i popaljenog naroda! Sve naše zemlje, svi naši narodi treba da upisom Zajma, da utakmicom u upisu Zajma narodnog oslobođenja potvrde svoju rodoljubivost i svoju privrženost Narodno-oslobodilačkoj borbi!

Upisujte prvi pravi narodni zajam — Zajam narodnog oslobođenja!

Sudjelujte u Narodno-oslobodilačkoj borbi!

Sve za borbu, sve za pobjedu!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Februara 1943

IZVRSNI ODBOR
Antifašističkog vijeća
narodnog oslobođenja Jugoslavije

BR. 74

DENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ABA NOV I POJ OD 21 FEBRUARA 1943 GOD. STABU
5CE KRAJIŠKE BRIGADE PRVE PROLETERSKE DIVI-
DA OSTANE NA SVOJIM POLOŽAJIMA DO DALJEG
NAREĐENJA¹

21 februara [1943]

STABU III KRAJIŠKE BRIGADE

Primio sam Vaš izveštaj od 12 časova. Obzirom na poja-
nje koje je neprijatelj dobio u Bugojnu,² Vi ćete sa svojom
gadam ostati na dosadašnjim položajima do daljeg nare-
đaja.

\ U s. Pidriš nalazi se Stab VII divizije. Uхватите vezu sa
ima i koordinirajte rad.

Danas u 19 časova uputili smo jednu haubičku bateriju
dovoljno municije, koja je stavljena pod komandu Štaba
I divizije za dejstvo na tome pravcu,

t* Danas popodne čuli smo artiljerisku vatru i mitraljesku
^pravcu Bugojno — Gornji Vakuf, pa nas hitno izvestite da
ima kakvih novosti s tim u vezi. Sutra, između 9 i 10 časova,
'i ću u Štab VII divizije, a odatle krenućemo na kotu 785
trmica), 800 m. jugoistočno od Gornjeg Vakufa. Dodite i Vi
ovu kotu oko 11 časova.

20 februara jedinice III divizije zauzele su Ramu, važnu
obraćajnu raskrsnicu, a u toku noći biće likvidirana i posada
Jablanici. Do sada smo zaplenili 12 tenkova i veliku količinu
leriske municije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi
se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 28—1, k. 7.

² Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 125.

S ^ x i T TM ¹ IZVEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21 FEBRUARA 1943 GOD VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA PRAVCU BUGOJNO — GORNJI VAKUF¹

dana 21 februara 1943 god.
časova 19,15

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO — OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Druže Stari,

Primio sam Vaše pismo danas u 17 časova.²

Danas u 16,30 časova dobio sam izveštaj od Štaba VII divizije, pisan u 14 časova,³ da se njegova VIII brigada nalazi na prostoriji s. Kutu — s. Paloč — s. Vrsi, sa zasedom kod s. Podgrađe i izviđačkim vodovima u pravcu Bugojna.⁴ Njegova VII brigada nalazi se na prostoriji s. Pidriš — s. Mačkovac — s. Mračaj i s. Zdrimci u rezervi. Stab divizije nalazi se u s. Pidriš.

Od VIII brigade dobio sam izveštaj u isto vreme da ima tesnu vezu sa Štabom III krajiške brigade, koja se nalazi na svojim položajima.

Od III krajiške brigade dobio sam izveštaj oko 16,45 časova, pisan danas u 12 časova, da se nalazi na svojim položajima i da su obavešteni da je u Bugojno stiglo oko 400 Nemaca, koji pronose glasove da će napasti na naše jedinice 21. o.m. Međutim, do 12 časova oni nisu ništa pokušali.

U nijednom od ovih izveštaja, kao što vidite, nisam obavešten o dejstvu neprijateljske artiljerije u pravcu njihovih položaja. Raspitao sam se i od kurira da li su čuli kakvo artiljerisko dejstvo na putu od brigade do mene, ali oni su mi odgovorili da nisu čuli nikakvu vatru.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 23—2, k. 8.

² Vidi dok. br. 72.

³ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 121.

⁴ Raspored Osme banijske brigade bio je drukčiji nego što je ovde dat. Naime, jedan njen bataljon nalazio se u s. Planinica, jedan u s. Tihomišlje, a jedan u brigadnoj rezervi u s. Paloč (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 123).

Štabu III krajiške brigade uputio sam jutros naređenje, prema dogovoru s Vama, da krene u sastav svoje divizije.® «Međutim, kako sam ovo pismo uputio preko VII divizije, a Jakšić u to vreme nije imao veze sa III krajiškom brigadom, skratio je pismo nazad. Prema tome, mi na ovom pravcu imamo brigade s kojima ćemo izvršiti protivnapad u slučaju da [neprijatelj] išta pokuša u ovom pravcu.

Jednu haubičku bateriju uputio sam blagovremeno na 'Makljen.

Prema Vašem pismu, krenuo sam odmah sa jednim motciklom na Makljen, s namerom da uhvatim vezu sa Štabom II divizije, ali mi se motor pokvario, a drugog brzog preoznog sredstva nisam imao, te ću sutra rano krenuti na polaj.

Štabu VII divizije i Stabu III krajiške brigade uputio kurire sa detaljnim zadacima u slučaju da neprijatelj nepokuša,⁶ a tražio sam od njih podatke o tom artiljeriskom 'stvu, koje ste Vi čuli.

Danas od 15—16 časova bombardovali su Prozor⁵ aviona smackog tipa, ali nam nisu naneli nikakve materijalne štete, ginuo je jedan konj i jedna starija žena je ranjena. Bacali i zapaljive bombe.

Naš kamion bio je danas u kvaru i nije mogao stići do časova, a nalazi se malo dalje od Prozora. U toku noći treba stignu do mene tri kamiona, a imam na raspoloženju ovde "n autobus, samo nisam mnogo siguran u njegovo svetio.

Ću Vam uputiti sve čim bude stiglo, pa Vi koristite koliko am treba.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Veljko

⁵ Vidi dok. u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 25—1, k. 7.

⁶ Vidi dok. br. 74 i 76.

**OBAVEŠTENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 21 FEBRUARA 1943 GOD. STABU
SEDME NOU DIVIZIJE O PREDUZETIM MERAMA ZA OJA-
CANJE PRAVCA BUGOJNO — GORNJI VAKUF — PROZOR¹**

21 februara
20

STABU VII DIVIZIJE

Primio sam Vaš izveštaj danas od 14 časova.²

Vi izveštavate da nemate nikakve veze sa III Krajiškom [bril]gadam i ne znate gde je ona. Međutim, jednovremeno sa Vašim izv[ešta]ljem dobio sam izveštaj od Vaše VIII Brigade,³ gde me izveštava [da] ima vezu sa III Krajiškom brigadom i od nje je dobila podatke [da] je neprijatelj u Bugojnu dobio pojačanje od 400 Nemaca i da na[me]rava u toku današnjeg dana da izvrši napad na naše položaje.

Danas smo čuli neku artiljerisku vatru i mitraljesku vatru [na] Vašem sektoru, međutim, nemamo nikakvog izveštaja šta se to zbi[va].⁴ Obavestite nas, povratkom kurira, kakva je to borba vođena na Va[šem] sektoru, ili na nekom susjednom sektoru.

Obzirom na verovatnoću neprijateljskog pokušaja [prodo-
ra] iz Bugojna u pravcu Gornjeg Vakufa i Prozora, III Krajiška brigada ostaće do daljeg naređenja na položajima koje je do sada držala. Sa svojim brigadama, takođe, zadržite isti raspored. Mi imamo pored toga u rezervi za taj pravac i Dalmatinsku brigadu, u rejonu s. Gmići.

Uputili smo Vam danas u 19 časova jednu haubičku bateriju sa dovoljno municije. Uхватите vezu što pre sa ovom baterijom, jer Vas ona čeka na drumu Prozor — Gornji Vakuf, u blizini porušenog dela puta, i postavite je prema svom nahodanju da može tući neprijateljsku artiljeriju i pešadiju.

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 27—1, k. 7. Pošto indigo-papir nije hvatao na desnoj strani dokumenta sva slova, Redakcija je udopunila tekst, stavljajući odgovarajuća slova u uglaste zagrade.

² Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 121.

³ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 125.

⁴ Toga dana neprijatelj je pokušao prodor na pravcu Bugojno — Gornji Vakuf, ali je bio odbijen (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 122 i 123).

Sutra, između 9 i 10 časova, doći ću kod Vas u s. Pidriš, pdakle bismo preko s. Mračaja i Gornjeg Vakufa mogli doći u jipezu sa III Krajiškom brigadom.

SMRT FAŠIZMU SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab

BR. 77

**BAVEŠTENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 22 FEBRUARA 1943 GOD. SRETENU
JOVICU O PRODORU NEPRIJATELJA NA PRAVCU
BUGOJNO — GORNJI VAKUF I MERAMA KOJE TREBA
PREDUZETI U VEZI S TIM¹**

Druže Crni!

Jutros sam dobio izveštaj od druga Jakšića da je neprijatelj uspeo da zauzme položaj njegovih bataljona na jedno 7 8 kilometara severno od G. Vakufa. Njegov izveštaj je dosta imistički. S tim u vezi, ja sam krenuo odmah na položaj naredio pokret I Dalmatinske brigade, kako bi njome izvršio napad.

U svakom slučaju Ti bi trebalo da preduzmeš sledeće:
f. ' 1.) da mobilize kola i u mrak da preduzmeš pokret sa
tatkod V. S.;

2.) da uputiš pismo drugu Marku, ili još bolje depešu, da
biliše sva moguća prevozna sredstva i da se ubrza evaku-
a, naročito teških ranjenika. Panta² sa jahaćim konjima i
iranim mogao bi olakšati transport ranjenika koji mogu da
"u i da i on pređe Prozor i spusti se ka jugu. Panta se nalazi
prvim selima istočno od Livna.

Ja sam jučer uputio pismo i depešu drugu Marku,³ ali
će biti suviše ako i ti urgiraš.

Čim se budem uverio o situaciji na položaju, uputiću
] izveštaj, kao i drugu Starom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

11-43 g.

Veljko

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u
arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 26r—2, k. 8.

² Panta Pantić

* Pismo koje je Pavle Ilić uputio Aleksandru Rankoviću objav-
o je kao dok. br. 70 ove knjige, a depešu Redakcija nije uspela
naći. ; ia! j *>!

**NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 22 FEBRUARA 1943 GOD. PAVLU ILICU
ZA HITNO UPUĆIVANJE KAMIONA RADI TRANSPORTO-
VANJA RANJENIKA IZ LIVNA U REJON PROZORA¹**

Drugu Veljku,

Dobili smo izveštaj od 21. II — poslat u 15 č.² Što se tiče transporta ranjenika ide vrlo sporo. Mi nemamo prevoznih sredstava. Ono malo kamiona što je bilo — 1/2 je u defektu, a 2 danas upućujemo vama sa štamparijom »Borbe«. Prema tome, mi smo skoro bez ikakvih motornih vozila. Zato se ne može računati na takav brz prevoz — prenos ranjenika, kakav zahteva taktička situacija i organizacija marša uopšte. Pod ovim uslovima, odnosno sa ovim prevoznim sredstvima, transport ranjenika do Prozora trajaće i nedelju dana. Tu je 3000 ranjenika.

Zato je neophodno potrebno da najhitnije uputite 5—8 kamiona za prenos ranjenika. Drug Dr Gojko vam je izložio situaciju u pogledu ranjenika i bolesnika.

Ja mislim da prvenstvo u prevozu imaju ranjenici, — zato svi drugi obziri imaju da otpadnu, ukoliko se odnose na prenos nekih drugih stvari — namirnica itd.

Molim te ovo shvati najhitnije i najpreče — i hitno uputi kamione.

S drug. pozdravom

S. F. — S. N.!

Terzić

22/11 u 19 č

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 28—2, k. 8.

² Verovatno se odnosi na dok. br. 70.

**ĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ABA NOV I POJ OD 22 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU
;CE KRAJIŠKE NOU BRIGADE ZA UČEŠĆE U PROTIV-
ADU NA NEMACKU BORBENU GRUPU »FOGL« U RE-
JONU GORNJEG VAKUFA¹**

dana 22/11 — 1943 god.
časova 19,30

**VRHOVNI ŠTAB
JARODNO - OSLOBODILAČKE VOJSKE
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

ŠTABU III KR. BRIG.

Noćas u 20 časova vršimo protivnapad sa VII i VIII bri-
*om VII divizije i sa I dalmatinskom brigadom na neprija-
a,² koji je večeras do 18 časova^ ovladao selom Vagance,
i, Paloč i Mračaj.

1 bataljon Dalmat. brigade napada G. Vakuf;

VII brigada napada na otseku: ^trmica — Podovi (919);

VIII brigada napada na otsek s. Kutu — s. Vaganci.

1 bat. Dalm. brig, vrši obuhvat na levom krilu, uglavnom,
ma s. Tihomišlje.

Potpomognite jednim bataljonom napad dalm. bataljona
G. Vakuf, jednim bataljonom ugrozite leđnom vatrom nepr.
Paloču, a jednim bataljonom iz s. Bojske na Lužansko Brdo.

Mi moramo tući nepr. i zato učinite sve i dajte sve od
da ga odbacimo i stvorimo potrebno vreme za evakuaciju
»lnica.³

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

**Za Vrh. štab
Veljko**

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog
riskog instituta JNA, pod reg: br. 31—1, k. 7.

² Odnosi se na nemačku borbenu grupu »Fogl«, ojaćanu Petim
kiru zdrugom (vidi torti IV, knj. 10, dok. br. 132, 133 i 135).

³ Protivnapad glavnine Sedme NOU divizije (Sedme — Prve ba-
ske i Osme — Druge banijske brigade), Prve dalmatinske NOU bri-
de i Treće krajiške NOU brigade delimićno je uspeo (vidi dok. br.
ove knjige i tom IV, knj. 10, dok. br. 140).

OBAVEŠTENJE SRETENA ZUJOVIĆA OD 23 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O PREMEŠTANJU DELOVA PRIŠTAPSKIH JEDINICA, VRHOVNOG ŠTABA, BOMBARDOVANJU SCITA I OKOLNIH SELA I TRAZENJE UPUTSTAVA ZA DALJI RAD¹

23-11-1943 (7 č)

Druže Stari,

Mi smo noćas stigli u Gračanicu. Ostalo je još nešto stvari sa Devom i čiča Lukom u Šćitu. Poslao sam mali talijan. kamion, koji će tamo stići do 7 č, pa će se i oni večeras prebaciti.

Juče u toku dana primio sam pismo od Veljka, koje ti prilazem.²

, Očekivao sam u toku dana vesti od tebe, misleći da ćete motociklistu slati natrag, jer nisam bio siguran da li se je Veljko saglasio s tobom o pokretu.

Juče celoga dana imali smo posetu aviona. Po podne, od „tri sata, počeli su bombardovanje. Tukli su gotovo sva okolna sela (Kopčići, Rumboci, Jaklići, Ripci). Koliko sam mogao saznati, poginuo je jedan partizan (komandir straže pri bolnici u Rmcima). Tukli su sa vrlo velike visine malim bombama sa 4 bombardera.

Sinoć, oko 12 č noću, došao je čiča Janko u Šćit sa Pekićem, kapetanom i jednom drugaricom. Reče da u Livnu nije imao više posla i, dogovorivši se sa Markom, pošao ovamo. Zadržao se u Prozoru da se nađe radi svršavanja posla, koji, čini mi se, ide dosta bezglavo.

U Prozoru je i dr. Gojko, koji je ostao dosta nemoćan, jer se oslonio bio na Veljka, koji mu je govorio i obećavao da će se sve svršavati u redu (nabavka kola, konja, kamiona. itd). U Prozoru je i Poleksić. Došli su i 10 šofera koje ie Terzić poslao, ier izgleda da su oni čuli kako ovamo ima kamiona, samo još šoferi fale. Itd, itd.

Veliko se nije još vratio, te ga svi ljudi očekuju za sve poslove. Razgovarao sam sa Gojkom, Poleksićem, čiča Jankom da posao raspodele i organizuju ekspeditivnije.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu GK SKJ, pod reg. br. 5830/VI, 5—10 (43).

² Vidi dok. br. 77.

Ne znam da li će se moći održati magacin u crkvi u Prozoru — i nju su gađali.

Veljko mi se u toku dana nije javio sa izveštajem. Kad sam noćas došao u Prozor, čujem da je Dudić došao sa motociklom i čeka (!) Veljka da se vrati. Odmah sam ga uputio ka Veljku da mu odnese Đidino pismo i od njega donese ti izveštaj. Od tebe se posle može vratiti da čeka u Prozoru Mitru i štampariju.

Ja ću, možda, u toku dana doći do tebe.

U Prozoru sam zatekao Peka, pošao do tebe. On se sa ! mnom vratio i po njemu ti šaljem ovo pismo.

S drug. pozdravom
Crni

: P. S. — Imam sada ovde onaj naš kamion, koji nije najsigurniji i jedan mali talijanski, koji sam poslao u Šćit. — Da li da ih sadržim ili pošaljem, bar jedan, Gojku za njegove potrebe?

C.

Šaljem ti 3 depeše stigle juče u toku dana.

**IZVEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 23 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KO-
MANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA SEKTORU
GORNJEG VAKUFA¹**

dana 23 februara 1943 god.
časova 9

**VRHOVNI STAB
NARODNO - OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

Druže Stari,

22 februara ujutru izašao sam na položaje VII divizije i III krajiške brigade. Sobom sam poveo i I dalm. brigadu. Kad sam stigao na položaj, neprijatelj je podilazio položajima VII divizije, koja je VII brigadom držala liniju: G. Vakuf (Strmica k. 785) — s. Paloč — Stražica — (k. 853), a VIII brigadom: s. Vaganac i s. Kutu sa osloncem na Kobilu.

III krajiška brigada, prema podacima od 12 čas. 22/11, držala je: 2 bataljona u s. Bojska i G. Ričica, 1 bat. u s. Bistrica, a 1 bat. na položajima kod s. Krupa i s. Zvižde (sev. od G. Vakufa) — sekc. Travnik i Prozor. Prema ovoj brigadi nije bilo nepr. aktivnosti do 13 čas, a kasnije, pred pad mraka, čula se vatra u pravcu s. Krupa.

Do mraka nepr. je uspeo da ovlada selima Mračaj, Jelače i Kutu. Izvršili smo protivnapad po padu ipraka cei. snagom izbacili nepr. na drum. Nismo uspeli da ovladamo k. 785 (Strmica) južno od G. Vakufa, iako smo 3 put jurišali, i [to] nam je znatno otežalo situac.fiju].

Ovog momenta dobio sam izveštaj od Štaba III krajiške brigade da se sa svojim bataljonima nalazi na prostori s. Zdrimci — s. Dobrošin. Prilažem njihov izveštaj.² •

VII brigadi VII divizije ponestaje municije. Uopšte kod jedinica VII diviz. oseća se tromost, zbog jakog zamora i dugog otstupanja, a municijom ih ne možemo pomoći jer su naoružani samo jugoslovenskim oružjem. Imaju oko 600 nenaoruža-

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 31—2, k. 8.

² Verovatno se odnosi na dok. br. 140 iz toma IV, knj. 10.

Trebalo bi poslati tal. pušaka, puškomitr. i mitraljeza sa voljno municije.

Po mom mišljenju, koje sam stekao na osnovu utisaka ibivenih u ovoj borbi, komandni kadar je dosta nevešt. Zato trebalo odmah uputiti majora druga Đokića³ za načelnika 'ba. On je Drugoj diviziji nepotreban, a ovde bi dobro došao.

On bi mogao povesti puške i municiju komorom koja vozi municiju u Ramu.

Pokret bolnica sam zaustavio.

Pionirska četa je noćas otišla u pravcu Rame.

Ako se tamo uputi Dalmatinska brigada,⁴ koja je ovde gažovana u borbi, a ima dovoljno municije, ja ne mogu gatovati za ovaj pravac. Izvestite me po kuriru. Ja sam u

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Veljko

Jačina neprijatelja ceni se prema izjavi zarobljenih ustaša: fojačane ustaške bojne. Imaju nameru da izmanevruju Pilä i napadnu Vukovsko. Mi smo preduzeli mere obezbeđenja, lanas treba u Vuk. [ovsko da] stigne i 16 brig.

U ovom protivnapadu zarobljena su 84 ustaša i zapleena 2 puškomitraljeza, 1 t. mitraljez i 10 pušaka sa 2 san-ka munic.

V.

* Vojislav Đokić

⁴ Prva dalmatinska brigada Treće NOU divizije

**NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 24 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU SEDME
NOU DIVIZIJE DA PO SVAKU CENU ODRŽI SVOJE POLO-
ŽAJE U REJONU GORNJEG VAKUFA I STVORI POVOLJNE
USLOVE ZA EVENTUALNI PROTIVNAPAD¹**

ŠTABU VII DIVIZIJE

Položaj

Sinoć sam bio kod druga Starog i upoznao ga sa situacijom na vašem sektoru. On me je takođe upoznao sa opštom situacijom. Na prostoriji Konji« — Ivan Sedlo situacija se znatno komplikovala i zbog toga nismo u mogućnosti da izvršimo promenu vaših brigada.

Ukoliko situacija u rejonu Konjica ne bude pročišćena u našu korist, mi ćemo biti prinuđeni da djelujemo ofanzivno baš na vašem sektoru. Stoga, položaje u rejonu G. Vakufa morate po svaku cenu držati, ali tako, da imamo u rezervi bar polovinu odmornih jedinica. Na primer: Dalmatinska da se smenjuje sa VII Hrvatskom brigadom, a III Krajiška da drži polovinu snaga na položaju, a polovinu u rezervi — na odmoru, ili trećinu na položaju, a dve trećine na odmoru.

Potrebno je da dobijemo 2 dana u vremenu da odmorimo VII brigadu i da je reorganizujemo, tj. da se od nje stvore 4—5 bataljona i da se obe vaše brigade popune oružjem i municijom.

Vi ćete dobiti za načelnika štaba druga Vojislava Đokića, a možda ćete dobiti i jednog komandanta brigade.

Artiljeriju izvucite na položaj, tako da se neprijatelju onemogućiti nesmetano dejstvo na našu pešadiju.

Pošaljite mi vašeg oružara da ga sa jednim kamionom pošaljem u Ramu po oružje i municiju.

Bar približno, dostavite mi podatke o naoružanju vaših jedinica, a naročito o teškom pešadiskom naoružanju.

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 33—1, k. 7.

Izvestite me o situaciji na položaju i pokažite tačan raspored vaših bataljona.

Povedite malo računa o vašim kuhinjama, komorama i evakuaciji ranjenika, jer su vam juče stradali nekoliko drugova iz komore na drumu. Na drumu Pidriš — Prozor saobraćaj se vrši kao da nema avijacije.

Naročito me interesuje rezultat dejstva haubičke baterije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
Zam. načelnika Štaba,
V.°

24-11-1943 g.

j

v

* Velimir Terzić

**NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 24 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE
KRAJIŠKE BRIGADE PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA
OTSUDNU ODBRANU SVOJIH POLOŽAJA NA PRAVCU
GORNJI VAKUF — PROZOR¹**

ŠTABU III KRAJIŠKE BRIGADE

Položaj

Izvestite me o situaciji na vašem sektoru. Mi ni stope više ne smemo nazad, jer pozadi nas na 12 km. nalazi se 3.000 ranjenika, za čije živote snosimo mi odgovornost. Mi name-
ravamo preduzeti ofanzivu u tom pravcu, jer imamo nad-
moćnost u naoružanju i municiji, a situacija neminovno
nalaže takav postupak.

Izvestite me o broju puškomitraljeza, mitraljeza, bacača
i topova sa kojim raspolazete.

Izveštavajte me dva put dnevno o situaciji na vašem sek-
toru i uputite mi 4 kurira za vezu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

24-11-1943. g.

)

Za Vrhovni štab,
Zam. načelnika Štaba,
Terzić

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u
arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 32—1, k. 7.

»ERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24 FEBRUARA 1943 GOD. IOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O PRIKUPIANJU NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA PRAVCU MRKONJLC GRAD — JAJCE — DONJI VAKUF¹

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Situacija na ovdašnjem operativnom području je sledeća:

1) Sektor Grahovo — Srb i sektor Sinj — Vaganj — ika nema nikakvih promena. Naše su jedinice u Vrlici i Vagnju. Nikakva aktivnost neprijatelja na ovim sektorima zapažena.

2) Sektor Oštrelj — Vrbljani nema nikakvih promena, ao je neprijatelj neaktivan. Tamo, izgleda, neprijatelj ne jake snage. Glavne neprijateljske snage nalaze se i dalje |prostoru: Sanica — Ključ — Bravsko. Jedna neprijateljska jna, koja se je probila od B. Luke, preko Han Kola, zauzela |Sitnicu i Čadavicu.² Zatim je ova ista kolona produžila put jMrkonjiću Gradu i u isti ušla prekuče, 22-11 pre podne.

jedinice, koje su branile pravac Jajce — Mrkonjić, posle su se na pravac Jezero — Sipovo. Na taj način, sada je prijatelj uspostavio vezu preko Mrkonjića sa Jajcem, tj. Sanskog Mosta i Jajca preko Mrkonjića postoji.³

Na pravcu Mrkonjić — Mliništa nalazi se naša VII kra-brigada.

Prema podacima primljenim baš sada, jedna nemačka Jona⁴ prošla je juče kroz Mrkonjić za Jajce (u Mrkonjiću ivili su Nemci svega 150 četnika). Ova nemačka kolona, je juče stigla u Jajce, preko Mrkonjića, zajedno sa ne-ćkim snagama iz Jajca, produžila je marš za D. Vakuf. Sada lje ne. znamo gde će se krenuti ove nemačke snage. Da li krenuti za Travnik — za Sarajevo, ili ka Bugojnu. Ovo

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog Briskog instituta JNA, pod reg. br. 35—2, k. 8.

² Odnosi se na delove 717 nemačke divizije (vidi tom IV, knj. 10, br. 252).

³ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 282, 288 i 289.

⁴ Odnosi se na 737 puk 717 nemačke divizije (vidi tom IV, knj. dok. br. 289).

drugo je manje verovatno. Nastojaćemo da saznamo gde su iz D. Vakufa pošle ove nemačke snage.⁶

3) Na sektoru Kupresa nema nikakvih promena.

4) Na sektoru G. Vakuf — Bugojno nemam podataka. Treba narediti Štabu VII divizije u Pidrišu da prikupi i proveri ove podatke o neprijatelju u D. Vakufu.

5) U Dalmaciji — nikakvih promena. Mobilizacija teče odlično.

Dalmatinci i Krajišnici neprekidno traže oružje — puške. Trebalo bi [im] podeliti to oružje i municiju iz Prozora, to što je ostalo.

6) Posle odlaska VII divizije sa sektora G. Vakuf — Bugojno, trebalo bi narediti Štabu Prozorskog odreda da formira tamo neki bataljon — iz okoline G. Vakufa, da bi se kontrolisao taj teren.

Drugih naročitih promena nema. Ranjenici i bolesnici biće sutra svi prebačeni u okolinu Prozora.

Od Like — Hrvatske — nemam izveštaja.

S drug. pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

24/H u 15 časova

Terzić

⁶ Nemgčka 717 divizija orijentisana je na pravac Donji Vakuf — Bugojno — Gornji Vakuf — Prozor (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 289 i 293).

BR. 85

**VEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
OV I POJ OD 24 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM
OMANDANTU DRUGU TITU O AKTIVNOSTI NEPRIJA-
LJSKE AVIJACIJE NA PRAVCU GORNJI VAKUF —
PROZOR¹**

DRUGU STAROM,

U toku današnjeg dana neprijatelj nije preduzimao ništa ema položajima VII Divizije. Pred mrak je ispalio nekoliko anata iz topova. Međutim, iz vazduha je na čitavoj prostoriji r. Vakuf — Prozor bio vrlo aktivan. Tukao je položaje VII ivizije, ali naši borci su se dosta dobro rasporedili, tako da ovoga nije bilo gubitaka.

Prozor je bombardovao u toku čitavog dana sa 18 aviona, ko da se niko nije smeo primaći gradu. Poginuo je jedan "ražar, koji je bio kod magacina u gradu. Svi naši magacini ostali neoštećeni.

Bolnica je sva prikupljena na prostoriji Duvno — Prozor glavninom na prostoriji Zvirnjača — Rumboci — Ripci — ikolići. Oko 450 ranjenika — pešaka prebačeno je u Uzdol.

Bolnice će biti dobro snabdevene hranom. Avijacija u ku današnjeg dana nije nadletala na ovu prostoriju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Veljko

24-11-1943 g.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u rhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 34—2, k. 8.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 25 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU ČE-
TVRTE OPERATIVNE ZONE NOV I PO HRVATSKE ZA
POPUNU JEDINICA ORUŽJEM I MUNICIJOM I JACL PRI-
TISAK NA ŠIROKI BRIJEG¹**

I.

ZA IV OPERATIVNU ZONU²

Pošaljite hitno preko Rakitnice u Drežnicu konje za puške, municiju i drugo. Dobićete 300 pušaka, koliko možete odnijeti municije i koji bacač.

Krenite odmah sa jačim vašim jedinicama i pravite pritisak na Široki Brijeg, a ako možete — i zauzmite ga.

Tito

25. II. 1943.

¹ Radiogram, pàsan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6—2, k. 14. U ovom i sledećem dokumentu arapskim ciframa (1 i 2) označio je drug Tito red hitnosti predaje radiograma.

² Štab Četvrtе operative zone NOV i PO Hrvatske bio je isto- vremeo i Štab Devete NOU divizije.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 25 FEBRUARA 1943 GOD. STABU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA DA SADEJŠTVUJE GLAV-
NOJ OPERATIVNOJ GRUPI UPORNIM DRŽANJEM PRAV-
CA MRKONJIĆ GRAD — MLINLSTA I OFANZIVNIM DEJ-
STVOM NA JAJCE¹**

2.

BOSANSKOM KORPUSU

Nemojte odlaziti još sa vašim jedinicama u centralnu osnu dok mi ne prodremo kod Konjica, jer nije isključeno³ a nam to i ne uspije, i onda ćemo morati tražiti drugi pravac ranjene. Za vaš pokret ćemo dati mi naređenje. Pravite čim _ći pritisak na Jajce i čuvajte pravac Mlinište. Ovdje se na as sručila sva sila avijacije i ne da nam po čitave dane da se iknemo.² Njemci silno nadiru od Sarajeva, a Talijani i čet- ici od Mostara. Javite o stanju kod vas.

Tito

25.H. 1943

¹ Radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog . istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—2, k. 14.

² Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 282, 287, 288, 291 i 293.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 25 FEBRUARA 1943 GOD. SRETENU ZU-
JOVICU DA SE IZVUČE RATNI MATERIJAL IZ JABLA-
NICE I SPRECI GOMILANJE NEBORACKOG LJUDSTVA
U DOLINI RAME¹**

Drugu Crnom

U Jablanici ima veliki materijal, koji treba danas — noću ili najkasnije sutra naveče izvući i smestiti u blizini vas. Zato se pobrini da odmah nađeš nekoliko kamiona koji će to prevoziti. Kamioni ionako više ne prevoze ranjenike, a to² treba izvući iz tunela, jer će se most rušiti.³

Molim te saopšti većnicima da se bez moga naređenja [napred] više ne kreću, jer bi se moglo dogoditi da peške idu natrag. Nema razloga ni za kakvu paniku, a oni najmanje imaju prava za to.

Jedino Nuriju treba ostaviti, i on treba da dođe kod tebe, jer može da koristi.

Isto tako i glumci ne smeju se kretati bez naređenja. Sta će ovde?

Nemoj dopustiti da se ovde nagura fnasa ljudstva, da to u jednom trenutku možda ometa i našim jedinicama kretanje.

Ako danas i sutra ne padne Konjic, onda treba i glumce i većnike itd. uputiti odakle su i došli.

S pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Tito

25-11-1943.

8 h.

(M. P.)

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u-Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5796/11, 1—5 (43).

² Odnosi se na zaplenjeni ratni materijal.

³ o izvlačenju ratnog plena iz Jablanice vidi dok. br. 92.

**IZVEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 25 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM
KOMANDANTU DRUGU TITU O PRIPREMAMA ZA PRO-
TTV NAPAD NA NEPRIJATELJSKE SNAGE U REJONU
GORNJEG VAKUFA¹**

Druže Stari!

Na sektoru G. Vakuf u toku današnjeg dana neprijatelj nije preduzimao nikakve pokrete, već je samo pokušavao da pronade svojom artiljerijom našu, ali u tome nije imao uspeha. ! Mi smo ovo zatišje iskoristili za odmor jedinica. Na položajima se drže samo obezbeđujuća odelenja sa automatskim oružjem, dok se ostali odmaraju.

Iako je neprijatelj bombardovao naše položaje avionima i artiljerijom, mi do sada od te vatre nismo imali nikakvih gubitaka.

Preduzeli smo mere da novo ljudstvo Dalmatinske brigade² naoružamo, a brigade VII divizije da reorganizujemo i ©svežimo, tako da možemo preduzeti opšti napad na neprijatelja.

: Drug Đokić³ još nije došao ovamo, kao ni Miladin.⁴ Molim vas naredite da se ovi drugovi upute ovamo.

U VII diviziji nalazi se jedan diverzantski vod sa 30 demontiranih avionskih bombi, koje se mogu korisno upotrebiti za rušenje potpora na mostovima kao i za samu konstrukciju. Ja sam ga noćas uputio da se javi drugu Volodi sa ovim materijalom. Imaju dobre stručnjake za demontiranje neispaljenih • avionskih bombi, pa sam trojicu od njih uputio da demonstiraju onu bombu kod Šćita i doneće je dole.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

25/11-1943. g.

Pidriš

Veljko

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 41—2, k. 8.

² Odnosi se na Prvu dalmatinsku brigadu Treće NOU divizije.

³ Vojislav Đokić

⁴ Miladin Ivanović

**OBAVESTENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 25 FEBRUARA 1943 GOD. SRETENU
ŽUJOVLJU O NEUSPELOM POKUŠAJU NEPRIJATELJ-
SKOG PRODORA U PRAVCU PROZORA¹**

Druže Crni!

Situacija na ovom frontu je povoljna. Neprijateljski pokušaj da na lak način dođe do Prozora, misleći da smo mi sve snage uputili na jug, propao je. Oni su, kako izgleda, za ovu ofanzivu upotreбили sve Nemce iz doline Vrbasa, odnosno iz Jajca, D. Vakufa i Travnika, ali pošto su na svom putu pretrpili znatne gubitke oni su se zaustavili i svu svoju aktivnost sveli na povremeno tučenje artiljerijom, bacačima i avijacijom. Od sve njihove vatre mi do sada nismo imali skoro nikakve gubitke, a pogotovu od avijacije. Zapaža se da se neprijatelj na pojedinim mestima utvrđuje, što ne bi trebalo da znači da ima kakve ofanzivne namere.²

Pošto je drug Stari dosta zauzet, a i nema ko da mu piše, to bih te molio da me obavestiš o situaciji dole kao i o onom pismu koje je jutros uputio Terzić drugu Starom, jer ja nisam hteo da ga otvorim.³

Drug Volodi sam uputio diverzantsku grupu VII divizije sa 30 avionskih bombi⁴ da pomogne naročito u rušenju mostovskih potpora, jer to naročito zadržava opravku mostova.

Drug Stari se složio s mojim predlogom da drug Đokić dođe za načelnika Štaba VII divizije, a Miladin za zamenika komandanta VII brigade, ali ovi drugovi još nisu stigli ovamo. Trebalo bi da napišeš jednu depešu I i II diviziji da ove drugove hitno upute.

S drugarskim pozdravom

25.11.1943

Pidriš.

Veljko

P. s. Ja se nalazim u s. Pidriš, a hteo bih da sutra dođem do vas, pa bih te molio da pošalješ jedan motorcicl.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 40—2, k. 8.

² Desna (zapadna) kolona 718 nemačke divizije (Borbena grupa »Fogl«) imala je ofanzivne namere, ali je posle pretrpenog neuspeha bila prinuđena da privremeno pređe u odbranu, da bi se sredila i sačekala pojačanja (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 282, 288, 289 i 293).

³ Vidi dok. br. 84.

⁴ Vidi dok. br. 89.

**JZVESTAJ SRETENA ZUJOVIĆA OD 27 FEBRUARA 1943
;OD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU
TITU¹**

Druže Stari,

Politički komesar IV bataljona III krajiške brigade² došao 'e ovde po naredbi Veljka, koji mu je naredio pokret [pravcem] prozor — Gračanica — Crkva. Bataljon ide za njim, a kaže ne zna sigurno — da će možda i Brigada krenuti.³ — Znači, "à ih Terzić nije noćas obavestio da taj pokret ne treba činiti.

Molim te, javi mi raspored za ovu brigadu, kako bih •jim to odmah dostavio.

Šaljem ti Jozine⁴ vesti.

Ujedno, i saslušanje onoga seljaka — komordžije koji je kušao da pobegne iz Divizionu.⁵

S drug. pozdravom

SMRT FAŠIZMU SLOBODA NARODU!

Crni

7/II/1943 (8.30)

S. "— Šaljem ti »Borbu« (zapovest Staljina). Jutros nije bilo nikakvih depeša.

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom rhivu CK SKJ, pod reg. br. 5834/VI, 5—14 (43).

² Nikola Jončić

³ Po odluci Vrhovnog štaba NOV i POJ trebalo je da noću 26/27 februara 1943 god. Treća krajiška brigada Prve proleterske divizije sadejstvuje delom snaga Četvrtoj proleterskoj brigadi Druge proleterske divizije i Petoj crnogorskoj brigadi Treće NOU divizije pri napadu na Konjic. Međutim, situacija se izmenila. Preko Ivan Sedla uspelo je •:delovima 718 nemačke divizije da prodru u Konjic i sa oko tri pešadiska i jednim tenkovskim bataljonom znatno ojačaju njegovu posadu (koja se i do tada — uspešno snabdevana aviotransportom — uporno branila). Zatim, ispoljilo se dejstvo jakih četničkih formacija u bok i pozadinu Četvrt, a Nemaca u bok i pozadinu- Pete NOU brigade, kao , i ugrožavanje Prozorske kotline sa pravca Gornji Vakuf. Sve ovo prisililo je Vrhovni štab da odustane od daljih napada na Konjic (vidi 'tom IV, knj. 10, dok. br. 150, 165, 166, 175, 290 i 296).

⁴ Jozo Butorac, poginuo 25 maja 1944 god. prilikom nemačkog desanta na Drvar.

⁵ Radilo se o Augustinu Saldu iz s. D. Ričice, koji je privremeno mobilisan radi prevoženja municije iz Prozora za Ramu. Pokušao ie bekstvo, da bi dao potrebne podatke ustašama, u čijoj se obaveštajnoj mreži nalazio, ali je uhvaćen. Osuđen je 25 februara 1943 god. od Vojnog suda Haubičkog divizionu Vrhovnog štaba na smrt i streljan (vidi dok. u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4—6, k. 13).

**IZVEŠTAJ SREtenA ZUJOVICA OD FEBRUARA 1943 GOD.
VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI
NA SEKTORIMA GORNJEG VAKUFA I JABLANICE¹**

Druže Stari,

Šaljem Ti:

- 1) 2 depeše (od Zone i III divizije);²
- 2) Izveštaj haubice od noćas.

Od materijala iz Jablanice izvučena je, municija; hrana nije.³ Rekao sam Ljubi⁴ da [je] njegovi ljudi izvuku noćas izvan Jablanice, pa ćemo kamionom uzeti. Tenkovi su malo pucali i bili do jutros tamo. Naši su gađali i bacačem. Međutim, izgleda mi da Ljuba još nije bio izvršio potpuni raspored, jer su čete njegove jedinice suviše duboko povučene od komunikacije. Preduzeo je obezbeđenje od prelaza četnika preko tog mosta.

Predložio sam mu da obrati pažnju i na pravac od Dugog Polja, odakle neprijatelj može direktno poći na Šćitsku dolinu. On misli da tamo postavi jedan bataljon.

Jutros su ovde izbile, više crkve na onaj greben, njegove dve čete, koje su bile kod Grabovice i otuda se povukle čak preko Čvrsnice. (Vidi se da mu jedinice nisu bile povezane.) Za sada je prostor Grabovica — Jablanica prazan.

Mi smo izašli iz crkve. Stvari su sve utovarene (2 kamiona i 1 manji talijanski) i kamioni kamuflirani.

Ako je onaj autobus kod vas, trebalo bi ga poslati Terziću, odnosno Dr. Gojku u Prozor.

Terzić javlja telefonom u 10.45 da se vode borbe kod Pidriša. Borbu vode hrvat, jedinice.⁵ Terzić i Veljko otišli su na Makljen. Imaće otuda telef. vezu s nama. Kurir motoklista je pošao ka nama, zaustavite ga.

Inače, nekih naročitih promena na frontu nema.

S drug. pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Crni

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 49—2, k. 8. Na dokumentu nema datuma, ali prema sadržini Redakcija smatra da je pisan 27 februara 1943 godine.

² Verovatno se odnosi na dok. br. 166 iz knj. 10, tom IV.

³ Vidi dok. br. 88.

⁴ Ljubo Vučković, tada komandant Druge dalmatinske brigade Druge proleterske divizije.

⁵ Odnosi se na Sedmu NOU diviziju.

**NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABU NOV I POJ OD 27 FEBRUARA 1943 GOD. STABU
TREĆE KRAJIŠKE BRIGADE PRVE PROLETERSKE DI-
VIZIJE ZA SMENJIVANJE OSME BRIGADE SEDME NOU
DIVIZIJE NA POLOŽAJIMA KOBILA — OGLAVAK¹**

VRH. ŠTAB
N.O.V. i P.O.
27/11-1943 g.
Pidriš

STABU III KRAJIŠKE BRIGADE

U s. Draševu i s. Sajinu odmorite brigadu do 11 časova 8/II ov: g.

U 11 časova 28/11 uputite jedan bataljon iz s. Sajina, reko zaseoka Čališ — Vilića Guvno — Arežinove Staje — obila,² gde će uhvatiti vezu sa I bataljonom VIII hrv. brig, smeniti ga na položajima.

U isto vreme krenite sa [ostala] 3 bataljona, u ešelonima, adi zaštite od avijacije, pravcem: s. Draševo — Plandište — aduša Kam. (1664) — Oglavak (1517).³ Tu čete (na Oglavku) -hvatiti vezu sa Štabom VIII hrvat, brigade, koju čete smeniti i njenim položajima. Obezbedite se u s. Planinici jakim podnicama. Ovo selo je ustaško i treba uputiti čitav bataljon.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

7/II (20 časova)

Za Vrh. štab,
Veljko

¹ Kopija originala, pisana mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 34—1, k. 7.

² Ovim pravcem su bili upućeni Drugi i Treći bataljon Treće krajiške NOU brigade.

³ Ovim pravcem su bili upućeni Prvi i Četvrti bataljon Treće krajiške NOU brigade.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 28 FEBRUARA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA UPOREDJIV ODBRANU
DRVARA I SADEJSTVO GLAVNOJ OPERATIVNOJ GRUPI
S PRVOM I DEVETOM KRAJIŠKOM NOU BRIGADOM¹**

1.

BOSANSKOM KORPUSU

Držite se pod svaku cijenu kod Drvara.² Municiju, topove i ostalo šaljem odmah kamionom u Glamoč.

Naredio sam Hrvatskom štabu da pošalje barem dvije brigade preko Martin Broda za Drvar.³ Porušite dobro drum Drvar — Grahovo. Pozovite vaše dvije brigade iz Podgrmeča da napadnu Njemce sa leđa kod Petrovca.⁴

Posaljite kurirom u centralnu Bosnu Prvoj brigadi naređenje da krene prema Turbetu i Travniku, da poruši komunikacije i sadejstvuje našim snagama kod Bugojna.⁵

Poslaćemo nešto riže za borce.

Neka se vaša IX Brigada prikupi hitno kod Kupresa,⁶ da učestvuje sa dvema banijskim u napadu.⁷ Tamo šaljem borna kola i topove za napad.

28. II. 1943

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—7, k. 14.

² Kako je glavnina Četvrtke NOU divizije (Druga, Peta i Sesta NOU brigada) ostala na Grmeču, to Prvi bosanski korpus nije imao dovoljno snaga da spreči brzo nadiranje 7 SS »Princ Eugen« divizije pravcem Bosanski Petrovac — Drvar. Zbog toga je 7 SS divizija 26 februara 1943 god. probila odbranu Prvog bosanskog korpusa, odbacila Osmu krajišku brigadu Četvrtke NOU divizije ka Glamoču i 27 februara zauzela Drvar (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 168, 172, 302 i 303).

³ Vidi dok. br. 95.

* Odnosilo se, verovatno, na Drugu i Petu brigadu Četvrtke NOU divizije. Njihovo dejstvo nije ispoljeno u pravcu Bosanskog Petrovca.

⁵ Ni Prva krajiška brigada Pete NOU divizije nije ispoljila dejstvo ka komunikaciji Travnik — Turbe (iako joj je to naredio Štab Prvog bosanskog NOU korpusa), nego je i dalje nastavila da vodi borbe u srednjoj Bosni (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 8 i 30).

⁶ Deveta krajiška brigada Desete NOU divizije glavninom snaga (tri bataljona) nalazila se južno od Jajca (u rejonu Janj), a jednim bataljonom u rejonu Kupresa.

* Prikupljeni ranjenici u rejonu Šćita i Prozora bili su neposredno ugroženi. Isto tako i Glavna operativna grupa divizija Vrhovnog štaba, posle neuspeha na Konjicu bila je izložena koncentričnim napadima

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
RUGA TITA OD 28 FEBRUARA 1943 GOD. GLAVNOM
ABU NOV I PO HRVATSKE ZA SADEJSTVO PRVOM
BOSANSKOM NOU KORPUSU U ODBRANI DRVARA¹**

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Konjic nismo zauzeli, iako je već skoro bio pao. U pomoć šao veliki broj četnika iz Sandžaka, Crne Gore i Hercegovine • udarili nam u leđa.² Prema tome, put za ranjenike je zatvoren i njima sada prijete velika opasnost zbog toga što je i relj pao u ruke Njemaca.³

Naređujem da odmah pošaljete barem dvije najbolje /gade preko Martin Broda za Drvar ili za Grahovo da, za lički sa Bosancima, razbijete Njemce. Ja šaljem topove i uniciju u tu svrhu.⁴

Izvršite to hitno uz punu odgovornost. U opasnosti je 00 ranjenih.

Tito

II. 1943

atno nadmoćnijih neprijateljskih snaga. (Nemačke i ustaško-domo-anske snage nadirale su od Konjica ka Jablanici, od Gornjeg Vakufa a Prozoru i Šćitu, od Bosanskog Grahova ka Livnu i od Drvara i rkonjića Grada ka Glamoču, a italijansko-četničke snage — u zavatu r. Neretve ka Jablanici.)

U tako izvanredno teškoj situaciji, na sastanku Politbiroa CK KPJ Vrhovnog štaba 28 februara 1943 god. doneta je odluka da se glavnim agama izvrši protivudar ka Gornjem Vakufu. (Opširnije o ovome vidi arodnooslobodilački rat jugoslovenskih naroda«, knj. 1, str. 383—385, danje Vojnog istoriskog instituta JNA, Beograd, 1957.)

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog tbriskog instituta JNA, pod reg. br. 8—2, k. 14.

² O borbama za Konjic vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 106, 150, \$6, 167, 173, 277, 278 i 300.

³ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 163 i 168.

⁴ Do sadejstva snaga Prvog hrvatskog i Prvog bosanskog NOU ~rpusa na pravcu Bosanski Petrovac — Drvar — Bosansko Grahovo ije došlo usled brzog prodora nemačke 7 SS divizije »Princ Eugen« "m pravcem.

**IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 28 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KO-
MANDANTU DRUGU TITU O IZVRŠENJU DOSTAVLJENIH
NAREĐENJA¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Po Vašem naređenju u svemu je postupljeno.²

1) Sinoć, odmah, naređeno je Štabu III krajiške brigade³ i Štabu VII divizije da zauzmu predviđene rasporede sa svojim brigadama.⁴

2) Poslato je naređenje Komandi Livanjskog područja da obustavi predviđenu mobilizaciju kola i konja u Duvanjskom Polju.⁵

3) Naređeno je Dr Gojku da obustavi dalju evakuaciju ranjenika i bolesnika, kao i da odmah dođe ovamo radi prijema direktive za dalji rad.

4) Jutros u 5 čas. poslali smo Štabu korpusa:⁶ 1 protiv-tenkovski top 47 mm sa 250 granata za isti, 240 mina za teški bacač, 15 sanduka municije 7.92 mm — koja pasuje za jugosl. puške, 50 granata za haubice 100 mm i 20 sanduka ručnih bombi. Takođe, 1 haubička baterija produžava pokret ka Livnu, odakle će se javiti Štabu korpusa i dobiti zadatak.⁷

5) Prije tri dana poslato je Štabu IV op. zone 240 pušaka sa 120.000 metaka i 9 mitraljeza. Poslaćemo još nešto municije — večeras — prvim kamionom koji uputimo u tom pravcu.

6) Drugu Kostu poslato i 2 džaka pirinča, koje je naknadno uputio drug Crni.

7) Danas po podne vratiće se kamioni koji su prevozili ranjenike. Odmah ćemo tamo kod Vas poslati 2 kamiona na naftu, kako je to naredio drug Crni.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 46—2, k. 8.

² Ovo naređenje Redakcija nije uspela pronaći.

³ Vidi dok. br. 93.

⁴ Naređenje Štabu Sedme NOU divizije verovatno je usmeno izdato. Inače, raspored ove divizije i Treće krajiške NOU brigade na dan 28 februara i 1 marta 1943 god. vidi se iz dok. br. 103.

⁵ Ni ovo naređenje Redakcija nije uspela pronaći.

⁶ Odnosi se na Prvi bosanski NOU korpus.

⁷ Pokret ove baterije Haubičkog diviziona Vrhovnog štaba u ovom pravcu je obustavljen, jer se saznalo o izmenjenoj situaciji na frontu Prvog bosanskog NOU korpusa.

Motocikl nismo mogli uputiti, jer su oba motocikla, kojima omentalno raspolažemo, bili celu noć na zadatku — da kao riri raznose naređenja. Jedan se je kasno vratio sa drugom "eljkom, a drugi još nije. Čim se vrati i ovaj drugi, *odmah* ću am ga poslati. .

8) Naređeno je Štabu Haubičkog divizionu da se rokira prostor: Ripci — Rumboci (blizu Šćita), gde će dobiti novi ;datak. Na taj prostor se premešta i artileriska municija, edna baterija je ostala privremeno na raspoloženje Štabu III 'Vizije (2 oruđa), a jedna na sektoru G. Vakuf (2 oruđa), tako je Divizion ostao sa (7) sedam haubica, od kojih će 2 haubice ?nas produžiti za Štab korpusa.⁸ Sada je udešeno da pali sva lijanska municija. Divizion je u dobrom stanju.

9) Potrebno je narediti Komandi Čete tenkova da se [Četa] kira ka Prozoru, radi opravke, popune, snabdevanja i odmora "udstva. To predlaže komandir čete. Ja sam mišljenja da bi trebalo ovamo rokirati, radi potpunog osposobljenja za pre-jeće zadatke.

Drug Veljko dolazi tamo i on će Vam izneti situaciju na storu G. Vakuf.

10) Dostavljam Vam izveštaj Komande područja Livno, -ji može poslužiti kao obaveštajni izveštaj po izvesnim po-cima o nepr.[ijatelju.]

S drug. pozdravom

S. F. S. N.!

Terzić

1. II. 1943

7 časova

Vidi prethodnu primedbu.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 28 FEBRUARA 1943 GOD. KOMANDANTU
DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE DA HITNO DOĐE U
VRHOVNI STAB¹**

STABU II PROL. DIVIZIJE

Neka Peko odmah dođe kod mene.² Ovamo će saznati gdje se nalazi Crni.

Tito

Primljeno
28-11-43 1120
Pavle

¹ Original prijemne depeše — iz knjige prijemnih depeša Druge proleTERSKE divizije, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—9, k. 731.

² Vrhovni komandant je pozvao Peka Dapčevića da kao član Vrhovnog štaba učestvuje na sastanku Politbiroa Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnog štaba. Sastanak je održan 28 februara 1943. Na njemu je doneta odluka da se glavnim snagama izvrši protivudar ka Gornjem Vakufu.

**PISMO DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 28
SBRUARA 1943 GOD. PARTISKIM ORGANIZACIJAMA I
ČLANOVIMA KPJ U MAKEDONIJI O SLABOSTIMA PAR-
TISKOG RADA U MAKEDONIJI, NAČINU OTKLANJANJA
TIH SLABOSTI I STVARANJA PUNOG JEDINSTVA MA-
KEDONSKOG NARODA U BORBI ZA NACIONALNO OSLO-
BOĐENJE¹**

**SVIM ORGANIZACIJAMA I ČLANOVIMA KOMUNISTIČKE
PARTIJE JUGOSLAVIJE U MAKEDONIJI**

U razvitku Narodno-oslobodilačke borbe makedonskog naroda, protiv nemačko-italijanskih fašističkih okupatora i njihovih bugarskih i albanskih slugu, naše partijske organizacije u Makedoniji pokazale su vidne uspehe, koji imaju veliki ačaj za budući razvoj Narodno-oslobodilačke borbe. Koji su / uspesi?

1) Razvitkom oružane borbe makedonskog naroda umno-ome su poremećeni planovi fašističkih okupatora, koji su bili lemoćeni da iskoriste makedonski narod kao topovsko meso • a račun Hitlera. I ne samo to, nego je omrznuti okupator mo-;ao držati jake svoje snage u Makedoniji, da bi održao svoju Okupatorsku vlast.

2) Razvitkom Narodno-oslobodilačke borbe makedonskog iroda i masovnim radom naših partijskih organizacija skihuta še maska lažnih oslobodilaca, koji su konačno otkrili svoje oku-atorsko lice. Ovim su stvoreni preduslovi za ostvarenje pu-
tlog jedinstva makedonskog naroda u borbi za njegovo nacio-
alno oslobođenje.

3) Razvitkom oružane borbe makedonskog naroda pokazali su se naši partizanski odredi na delu kao pravi zaštitnici i osvetcnici svoga naroda. Oni su vaskrsnuli Slavne tradicije Ilindenskog ustanka i vekovne borbe makedonskog naroda za svoju slobodu. Oni su pokazali i popularisali put oružane par-
s'tizanske borbe kao jedini i pravi put kojim će makedonski narod doći do svoje nacionalne slobode i svojih prava. Ovim su stvoreni preduslovi za stvaranje Narodno-oslobodilačke voj-
ske Makedonije, koja će se rame uz rame sa slavnom Narodno-

¹ Prepis originala iz 1943 god., otkucan na pisaćoj mašini, ćiri-licom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 1963/III, 5—1 (43). Pod istim brojem se u tom Arhivu nalaze još i dva prevoda na makedonskom jeziku i to: jedan otkucan na pisaćoj mašini, a drugi umnožen na šapirografu.

oslobodilačkom vojskom Jugoslavije i [narodima] čitavog Balkana boriti za punu nacionalnu slobodu makedonskog naroda.

Ali, istovremeno, u razvitku Narodno-oslobodilačke borbe makedonskog naroda pokazale su se i velike slabosti naših partijskih organizacija u Makedoniji. Ove slabosti, pored specifičnih uslova, koji zaista postoje u Makedoniji, glavni su uzrok tome što Narodno-oslobodilačka borba makedonskog naroda nije se razvila do onog stepena kakav je poprimila ta borba u Srbiji, Hrvatskoj, Sloveniji i dr. zemljama Jugoslavije, tj. do svenarodnog oružanog ustanka. Koje su te slabosti?

1) Smenjivanjem Sarlovog² rukovodstva nisu bili u klici uništeni zaostaci njegovog zločinačkog, frakcionaškog rada.³ Svuda po partijskim organizacijama osećalo se nezdravo nasleđe frakcionaškog rada Sarlovog rukovodstva. Novo rukovodstvo nije izvršilo mobilizaciju svih zdravih partijskih kadrova na rad za potpuno ozdravljenje partijskih organizacija i njihovo osposobljavanje za izvršenje krupnih zadataka koji su se pred njih postavili. Osim toga, ovo rukovodstvo pokazalo se prilično neaktivno i nedoraslo za izvršenje ovih zadataka. No borba koju su protiv toga rukovodstva započeli neki partijski aktivisti poprimila je karakter frakcionaške borbe i pretvorila se u borbu **Za** vlast u Partiji. Ovi drugovi, partijski aktivisti, zaboravili su da je takva i na taj način vođena i>orba apsolutno nedopustiva u našoj Partiji. Oni nisu predvideli sve one posledice koje je takva borba nužno morala izazvati. A te posledice bile su ove:

a) Slabljenje i anarhija u svim partijskim organizacijama. Partijske organizacije, zauzete unutrašnjim, frakcionaškim borbama i trvenjima bile su demobilisane po osnovnom svom zadatku: da organizuju i rukovode borbom makedonskog naroda za njegovo nacionalno oslobođenje.

b) Potpuno srozavanje autoriteta Pokrajinskog rukovodstva, koje je na taj način onemogućeno da sprovede u život krupne zadatke koje je pred njih postavio CK KPJ.

v) Raspirivanjem frakcionaške borbe u partijskim organizacijama oslabljena je i onako slaba konspiracija i omogućeno je neprijatelju da prodre u naše organizacije i da ih jednu po jednu razbije. Velike žrtve koje su imale naše partijske organizacije u većini slučajeva su posledica ove frakcionaške borbe.

To nezdravo stanje u partijskim organizacijama nije još ni do danas potpuno likvidirano. Još uvek se osećaju tragovi te frakcionaške borbe. Partijska organizacija u Km.⁴ odbija da se poveže sa Pokrajinskim rukovodstvom, odbija da izvrši postavljene zadatke i sprema nekakvu platformu. U partijskoj

² Metodije Šatorov-Sarlo

³ Vidi tom VII, knj. 1, dok. br. 3, 6 i 8.

⁴ Kumanovu

organizaciji u Kvd.⁵ opet postoje nekakve struje po pitanju da li ima uslova za partizansko ratovanje u Makedoniji. Skoro u svim organizacijama postoji kolebanje po pitanju uslova za partizansko ratovanje. Još uvek se čuju prigovori kako u Makedoniji nema uslova, kako nema kadrova, kako nema oružja i si. Drugovi zaboravljaju da je baš ta unutrašnja slabost i ta frakcionaška borba glavni razlog tome što partijske organizacije u Makedoniji nisu mogle da odgovore krupnim zadacima ilsoji su se pred njih postavljali u današnjoj situaciji.

2) Partijske organizacije u Makedoniji nisu znale prilagoditi svoje organizacione forme novonastaloj situaciji. U pslovima rata i nečuvenog terora trebalo je prići novim organizacionim formama, a naročito stvaranju terenskih rukovodstava. Upornim ostajanjem pri starim organizacionim formama, % naročito ostavljanjem rukovodstava po gradovima, veliki broj 'obrih partijskih aktivista, koji su bili nelegalni, nisu mogli "ati sve od sebe na partijskom radu. Mogućnosti njihovog kre-ija bile su mnogo skućene. S druge strane, stalno se peo broj lih drugova u ruke neprijatelja.

Osim toga, partijske organizacije u Makedoniji nisu učile sve da privuku^u borbu one nekadašnje partijske aktiviste funkcionere koji su bili isključeni iz Partije iz ovih ili onih %zioga. Ovi bivši aktivisti ostajali su po strani od borbe i pasivni u najodlučnijim danima za sudbinu makedonskog naroda, artijske organizacije su se prilično sektaški odnosile prema im drugovima.

3) Partijske organizacije u Makedoniji nisu shvatile valost okupljanja kroz borbu svih poštenih rodoljuba, svih ravih sinova makedonskog naroda u jedan jedinstveni Narod-iio-oslobodilački front. One nisu znale privući u toj borbi i jnase Arnauta, Vlaha, Turaka i Jevreja, koji takođe osećaju na svojim leđima tegobni jaram okupatora. One nisu znale kroz borbu potpuno izolovati od masa razne izdajnike makedonskog naroda, koji stoje u službi hitlerovskih osvajačkih planova ?(VanČa Mihajlov⁶ i dr.), velikobugarskih (Kitinčev,⁷ Ckatrov⁸ dr.), velikosrpskih (V. Trbić⁹ i dr.) hegemonista. Sveopšti

⁵ Kavadarcima

⁶ Ivan Mihajlov-Vančo, fašistički agent, organizator terorističkih atentata i pljačkaških dela (vidi tom VII, knj. 4, dok. br. 176).

⁷ Spiro Kitinčev, posle oslobođenja Makedonije osuđen je kao ratni zločinac na smrt i streljan 1944 u Skoplju.

⁸ Dimitar Čkatrov, ratni zločinac posle oslobođenja Makedonije osuđen je, zajedno sa bratom Jordanom, na smrt i streljan 1944 god. u Skoplju.

• Vojčo Trbić upućen je juna 1942 god. od Draže Mihailovića u Makedoniju da organizuje četnički pokret. Međutim, on je uspeo okupiti svega nekoliko desetina pristalica na terenu Porečja i Azota, koje su se septembra 1944 god. raspale.

Narodno-oslobodilački front makedonskog naroda može i mora se ostvariti samo kroz borbu: za zaštitu njegovih ugroženih neposrednih interesa, za isterivanje iz naše zemlje omraženih nemačko-italijanskih fašističkih okupatora, za isterivanje iz naše zemlje njihovih bugarskih i albanskih slugu, koji nasiljem i terorom ugušuju nacionalnu svest makedonskog naroda, za uništenje svih izdajnika makedonskog naroda, pa bili oni u službi Hitlera, velikobugarske ili velikosrpske hegemonističke reakcije, za nacionalnu slobodu i ravnopravnost makedonskog naroda, za pravo da on sam odlučuje o svojoj sudbini, za narodnu demokratsku vlast makedonskog naroda.

4) Partijske organizacije u Makedoniji nisu uzele smelo i nepokolebivo kurs na oružanu borbu — *kurs na oružani ustanak* makedonskog naroda za njegovo nacionalno oslobođenje. One su, istina, počele sa stvaranjem partizanskih četa, ali su pri tome pokazale čitav niz slabosti i grešaka:

a) One nisu proučile celokunnu vojno-političku situaciju u Makedoniji i na osnovu pravilne procene izabrale najpogodnija mesta za stvaranje čvrstih i solidnih baza za partizansko ratovanje. Ta mesta bila su, ustvari, oni tereni gde je vojnički i politički bila najslabija vlast okupatora. Naprotiv, organizovanje partizanskih četa izvršeno je bez plana i kruto prenoseći iskustva iz Srbije.

b) Čete su slate na teren, a da im nisu davana nikakva uputstva za akcije. Osim toga, u četama su slati većinom slabi kadrovi kao vojnički i politički rukovodioci. Najbolji kadrovi ostajali su po gradovima na partijskom radu. Tako organizovane čete nisu vodile politički pravilne akcije. Trebalo je voditi borbu, u prvom redu, za zaštitu makedonskih sela od terora i pljačke, koju je vršio i vrši okupator. Trebalo je svom snagom udariti po glavnom neprijatelju — nemačko-italijanskom okupatoru, ne dozvoljavajući mu da iskorišćava naše rudnike i rušeći mu saobraćajne puteve. Pa kroz tu borbu trebalo je postepeno čistiti i oslobodavati makedonska sela i varoši od nemačko-italijanskih okupatora i njihovih bugarskih i albanskih slugu, ne dozvoljavajući im da pljačkaju makedonski narod i da iskorišćavaju njegova bogatstva za svoje ratne ciljeve. Na tako oslobođenim krajevima Makedonije trebalo je pristupiti organizovanju prave, istinske demokratske *narodne vlasti* u formi Narodno-oslobodilačkih odbora. Preko **ovih** odbora trebalo je okupiti ceo makedonski narod u borbi za svoju nacionalnu slobodu. Namesto ove jasne perspektive, partizanske čete nisu imale nikakvu perspektivu niti plan i udarale su onamo gde baš u prvom momentu nisu smele udarati (paljenje opština i si.).

v) Nemanje perspektive u razvitku borbe vidi se jasno iz činjenice da posle masovnog terora nad makedonskim selima partizanske čete nisu uporno nastavile sa akcijama i nisu umele podići u borbu narod, koji je stradao od strahovitog terora. Čak su pojedine čete uporno nastojale da se ne povisuje broj njihovih boraca, jer »nemaju ni oni šta jesti«, ili i »nemaju oružanja« i si. Namesto da uzmu što širu perspektivu za uvlačenje Irokih slojeva makedonskog naroda na oružanu borbu i da ljševićkom istrajnošću i upornošću savlađuju teškoće, naše ste, a i partijske organizacije, zauzele su suviše sektaški, skurđeni stav.

g) Pa i u toku izbacivanja partizanskih četa na teren, partijske organizacije pokazale su izvesnu kolebljivost i paniku. Tako, Pokrajinsko rukovodstvo naređuje povlačenje partizanskih četa posle razbijanja Rumanovske čete i prvih teških žrtava, jer, tobože, nema uslova za partizansko ratovanje u Makedoniji. Namesto da izvuče iskustvo iz toga slučaja, oružano tim stečenim iskustvom, sa boljševičkom upornošću preovlađivanja svih teškoća, nastavi i proširi partizanski pokret, Pokrajinsko rukovodstvo pada u paniku i obustavlja rad na organizovanju partizanskih četa i čak naređuje povlačenje onih četa koje su ostale na terenu. Sve ovo moralo dovesti do padanja borbenog morala kod boraca, kod partijskih organizacija, do kolebanja po pitanju da li ima uslova za partizansko ratovanje u Makedoniji. Diskusija koja je obuhvatila partijske organizacije po pitanju uslova prenesena je a ulicu i ona još ni do danas ne prestaje, iako ona nanosi ogromne štete i našoj Partiji i Narodno-oslobodilačkoj borbi makedonskog naroda.

Usled svih ovih slabosti i grešaka, koje još uvek postoje većoj ili manjoj meri, nisu mogle partijske organizacije u Makedoniji da izvrše krupne zadatke koje je pred njih postavio CK KPJ. One nisu mogle da postanu organizator i rukovodilac svenarodne oružane borbe u Makedoniji i pored bezranične odanosti većine partijskog kadra.

U takvoj situaciji i pri ovakvom stanju u partijskim organizacijama u Makedoniji, CK KPJ je odlučio da im da punu pomoć, nadajući se da će one moći na taj način da preovlađavaju sve svoje slabosti i da u bliskoj budućnosti postanu organizator i rukovodilac svenarodne borbe makedonskog naroda za njegovo nacionalno oslobođenje.

Istovremeno, da bi pomogao partijskim organizacijama u Makedoniji da okupe najšire mase makedonskog naroda u borbi za njegovo nacionalno oslobođenje, CK KPJ je odlučio da im da autonomiju, stvarajući Komunističku partiju Makedonije u

sastavu i pod političkom kontrolom Komunističke partije Jugoslavije.

Driigovi makedonski komunisti,

Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije poziva vas da se svi okupite oko svog novog rukovodstva, oko svog Centralnog komiteta Komunističke partije Makedonije. Pomognite ovo rukovodstvo u njegovom radu, da se temeljito reorganizuju i učvrste naše partijske organizacije u Makedoniji. Imajte na umu da je CK KPJ još u svom pismu od 15 III 1942 god.¹⁰ postavio pred Pokrajinsko rukovodstvo, kao jedan od osnovnih zadataka, da započne bespoštednu borbu protiv svih kolebljivaca, sumnjivih elemenata, sabotera partijskih odluka itd. i da se zavede gvozdeni, boljševički red i disciplina u partijskim organizacijama. Centralni komitet Komunističke partije Makedonije u odlučnom sprovođenju u život ovog pisma CK KPJ preduzeće sledeće mere:

1) Očistiće partijske organizacije od svih nepouzdatih, kolebljivih i panikerskih elemenata koji su slučajno prodrli u naše redove, zahvaljujući nebudnosti rukovodećeg kadra.

2) Očistiće partijske organizacije od svih zagriženih i frakcionaških elemenata koji su se uvukli u našu Partiju i iznutra je razbijaju.

3) Očistiće partijske organizacije od svih nedisciplinovanih elemenata koji unose u našu Partiju rastrojstvo i anarhiju.

4) Preduzeće sve potrebno da se u našu Partiju privuku oni narodni borci koji su se istakli svojom borbenošću, nepokolebivom odanošću narodnoj borbi i našoj stvari.

5) Preduzeće sve potrebne mere da se zdravo partijsko članstvo politički uzdigne, da bi moglo pravilno da rukovodi Narodno-oslobodilačkom borbom. Sve partijsko članstvo mora temeljito usvojiti "pravilnu političku liniju Komunističke partije Jugoslavije i neumorno je braniti protiv svakog pokušaja iskrivljavanja. Sve partijsko članstvo mora se stalno i neumorno naoružavati pobedonosnim učenjem Marksa, Engelsa, Lenjina i Staljina, koji će im jedino dati pouzdan pravac u burnim vremenima današnje velike borbe.

6) Preduzeće sve potrebno da se kod zdravog partijskog članstva razviju prave osobine komunista: samopregor, **krajnje** požrtvovanje u radu za dobro naroda, gvozdena boljševička budnost i disciplinu, samokritičnu oštrinu prema svojim sopstvenim slabostima, koje neprijatelj može da koristi. **Sve** partijsko članstvo mora se naučiti pravoju boljševičkoj hladnokrv-

¹⁰ Vidi tom VII, knj. 1, dok. br. 19.

npsti u proceni događaja i naših zadataka, i razviti oštru borbu protiv svake pojave nervoze i panike u našim redovima.

Samo odlučnim sprovođenjem u život svih ovih mera moći će Komunistička partija Makedonije da odgovori svojoj visokoj ulozi, da bude organizator makedonskog naroda u njegovoj svetoy borbi protiv krvavih okupatora i svih njihovih slugu.

- Zato, na posao, drugovi, da gvozdenom upornošću i čvrstinom preovladamo ovu svoju *prvu i osnovnu slabost*.

Drugovi makedonski komunisti,

Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije poziva vas da ostvarite jedinstvo makedonskog naroda u borbi za njegovo /Oslobođenje ispod krvavih okupatora i svih njihovih slugu. Privucite u tu borbu i mase Arnauta, Vlaha, Turaka i Jevreja, jer i oni osećaju na svojim leđima teror i pljačku koju nad njima vrši okupator i njegove sluge. Stvarajte organe te borbe, koji sutra biti organi nove narodno-demokratske vlasti u Makedoniji — stvarajte *Narodno-oslobodilačke komitete* po svim gradovima i selima Makedonije. U ove komitete uvlačite najbolje nove našeg naroda počev od starih ilindenskih ustanika do ovih mladih boraca za nacionalno oslobođenje makedonskog naroda. Imajte na umu da se jedinstvo makedonskog naroda može i mora ostvariti samo kroz nemilosrdnu borbu:

1) Protiv nemačko-italijanskih okupatora, za koje je Makedonija moneta za potkusurivanje u njihovim razbojničkim imperijalističkim planovima i koji preko svojih slugu vrše nečuvenu pljačku i teror nad makedonskim narodom.

2) Protiv bugarskih i albanskih okupatora, Hitlerovih slugu, koji nasiljem i terorom hoće da uguše nacionalnu svest makedonskog naroda i da ga pretvore u bespravno roblje.

3) Protivu podlih Hitlerovih plaćenika, izdajnika makedonskog naroda — Vanče Mahajlova i dr., koji hoće lažima i prevarom da još jače stegnu makedonski narod u ropski jaram nemačkih osvajača.

4) Protiv velikobugarskih plaćenika iz redova makedonskog naroda (Kitinčev, Čkatrov i dr.), koji nastoje da održe makedonski narod u ropstvu bugarskih hegemonista.

5) Protiv velikosrpskih plaćenika iz redova makedonskog naroda (V. Trbić i dr.) i protiv svakog pokušaja izdajničke izbegličke vlade u Londonu i njenog vojnog ministra Draže Mihailovića da vaskrsnu jaram velikosrpske tiranije nad makedonskim narodom.

6) Za zaštitu ugroženih neposrednih interesa makedonskog naroda.

7) Za zajedničku borbu sa ostalim bratskim narodima Jugoslavije, čija se slavna Narodno-oslobodilačka vojska junački bori protiv okupatora i njihovih slugu — Nedića, Pavelića, Draže Mihailovića i protiv izbegličke vlade u Londonu koja nastoji da ponovno nametne velikosrpski jaram nad svim narodima Jugoslavije.

8) Za zajedničku borbu sa bratskim bugarskim narodom, okupljenim oko svog Otečestvenog fronta i svojih ustaničkih družina, koji se već bore protiv nemačkih fašističkih okupatora i njihovih ponemčenih bugarskih slugu, i koji nema ništa zajedničko sa velikobugarskom zavojevačkom vlašću u Makedoniji.

9) Za zajedničku borbu sa grčkim i albanskim narodima, koji se već odlučno bore za svoju slobodu i nacionalnu nezavisnost.

10) Za punu nacionalnu slobodu i ravnopravnost makedonskog naroda, za pravo da sam odlučuje svojom sudbinom, za pravu narodno-demokratsku vlast makedonskog naroda.

Na posao, drugovi, da [se] svom snagom založimo *da kroz borbu* stvorimo jedinstveni makedonski Narodno-oslobodilački front i da time preovladamo i *drugu našu slabost*.

Drugovi makedonski komunisti,

Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije poziva vas da smelo nastavite i pojačate organizovanje oružane borbe makedonskog naroda, da smelo uzmete *kurs na oružani ustanak* makedonskog naroda, za njegovo nacionalno oslobođenje. Bez oklevanja pridite organizovanju partizanskih četa, bataljona i odreda, pridite stvaranju Narodno-oslobodilačke vojske Makedonije. Bez oklevanja udarajte po okupatorima i uzmite u zaštitu makedonska sela od pljačke, terora i uništavanja koje okupator vrši bilo sam, bilo preko svojih bugarskih ili albanskih slugu. Postepeno oslobodavajte makedonska sela i gradove ispod vlasti okupatora i njihovih slugu. Izvucite iskustva iz dosadašnjeg partizanskog ratovanja i novom snagom pristupite organizovanju oslobodilačke borbe makedonskog naroda.

Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije imenovao je novi Glavni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Makedonije i stavio mu u zadatak:

1) Da brižljivo prouči celokupnu situaciju (vojno-političku) Makedonije.

2) Da izradi detaljan i konkretan plan za borbu za sve partizanske odrede.

3) Da sa terena direktno rukovodi oslobodilačkim ratom makedonskog naroda.

Na posao, drugovi, da svom snagom pomognemo Glavnom štabu Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Makedonije u izvršenju zadataka koje je pred njega postavio Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije i time preovladamo i *treću našu slabost*.

Drugovi Makedonci,

Podite smelo u sveti rat za oslobođenje svoga naroda! Podite neustrašivo putem slavnih ilindenskih ustanika! Podite slavnim putem vaše braće jugoslovenskih partizana koji već ispisuju slavne stranice slavne istorije svojih naroda!

Smrt okupatorima i njihovim slugama!

Zivela Narodno-oslobodilačka borba makedonskog naroda!

Zivela naša slavna Komunistička partija Jugoslavije!

Zivela Komunistička partija Makedonije!

Za CK KPJ
Tempo

28-11-1943 god.
Položaj

Ovo pismo ne srne pasti u ruke neprijatelju. Po proradi povući ga i uništiti.

BR. 146

**POZIV DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVE-
TOZARA VUKMANOVIČA-TEMPA OD 28 FEBRUARA 1943
GOD. MAKEDONSKIM PARTIZANSKIM ODREDIMA ZA
FORMIRANJE NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE U
MAKEDONIJI, NJENO VOJNO-POLITIČKO UZDIZANJE I
POJAČANJE AKCIJA PROTIV OKUPATORA**

*Objavljen u Zborniku, tom VII, knj. 1, dok br. 64, str.
201—206.*

BR. 100

**IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 28 FEBRUARA 1943 GOD. VRHOVNOM KO-
MANDANTU DRUGU TITU O TEŽNJI NEPRIJATELJA DA
IZBIJE NA PROSTOR RADUŠE PLANINE I PREDUZETIM
PROTIVMERAMA¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Komandant VII hrvatske divizije, drug Jakšić, izvestio me je sada u sledećem:

Neprijatelj celog dana vrši napade na položaje naših jedinica² — na celom tamošnjem sektoru. Danas posle podne neprijatelj je uspeo da odbaci VIII brigadu ove divizije na Kobilu; — sada vrši juriš na Kobilu. Neprijatelj nastoji da do mraka ovlada Kobilom. Izgleda da je neprijatelj upravio glavni napad baš prema našem levom krilu — tj. na Kobilu, u cilju

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 47/2—2, k. 8.

² Na sektoru Gornji Vakuf — Prozor tada su deistvovala: 717 nemačka divizija, grupa »Fogl« iz 718 nemačke divizije i 5 ustaška brigada.

izbijanja na prostor Raduša Pl. —, G. Vukovsko.³ Prema prikupljenim podacima nepr. su juče u Bugojno stigla pojačanja od oko 1000 vojnika.

Prema ovome izveštaju, naredio sam drugu Jakšiću da sa III krajiškom brigadom izvrši kontranapad na ovu*nepr. kolonu koja nadire ka Kobili.⁴ Ovo se može učiniti do zore svakako, pošto je III krajiška brigada grupisana kod Draševa, baš na pravcu njene upotrebe.⁵ Takođe sam naredio da večeras i sve ostale jedinice na Vakufskom sektoru predu u kontranapad i odbace neprijatelja u dolinu Vrbasa.⁶

Drug Veljko trebao bi da krene ovamo, odnosno na sektor Vakufski.

S drug. pozdravom

s. F. S. N.!

Terzić

28.11.

u 16 čas

P.S.

Zbog ove situacije
'oš nije rokirana
edna brigada VII
divizije na sektor
Kupresa.⁷

³ Pošto nije uspeo da glavnim snagama, uz podršku avijacije i tenkova, prodre u Prozorsku kotlinu, diž komunikacije Gornji Vakuf — Prozor, neprijatelj je pokušao da manevrom preko s. Voljice — Kobila — Karaulica — Vilica Guvno izbije u s. Draševo, obuhvati "Makljen sa zapada i tako izbije u pozadinu naših snaga koje su zatvarale prozorski pravac.

⁴ Naređenje je verovatno izdato usmeno, preko telefona. Protiv-roapad Treće krajiške brigade je usledio i ona je uspela da neprijatelja odbaci samo do na greben Karaulice.

* Vidi dok. br. 93.

" Naređenje za ovaj protivnapad Redakcija nije uspela pronaći.

⁷ Na taj sektor je bilo predviđeno da se uputi Šesnaesta (Treća banjiska) brigada Sedme NOU divizije.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 1 MARTA 1943 GOD. STABU DEVETE
NOU DIVIZIJE DA SE U SLUČAJU JAČEG NEPRIJATELJ-
SKOG PRITISKA POVUČE U PRAVCU S. RAKITNO —
CVRSNICA — PROZOR¹**

1.

Izbegavajte velike borbe i suvišne žrtve. Ako nećete moći da se održite, onda krenite u našem pravcu.² U vezi sa time, odmah rokirajte vaše brigade u Rakitno i onda dalje prema Prozoru. To učinite samo u tom slučaju ako vi smatrate da vam tamo neprijatelj ugrožava opstanak i da je nemoguća ishrana boraca. Javite odmah vaše mišljenje o tome. Oružje i municija poslano.

TITO

1. III. 1943

¹ Original radiograma, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9—2, k. 14. Iz sadržine radiograma se vidi da je upućen Štabu Devete NOU divizije. Arapskom cifrom »1« označen je red hitnosti predaje radiograma, jer su toga dana upućeni radiogrami i drugim jedinicama, ali ih Redakcija nije uspela pronaći (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 1 i 2).

² Deveta NOU divizija, koja je tada dejstvovala u južnoj Dalmaciji (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 154 i 159 i knj. 12, dok. br. 4), obezbeđivala je desni bok Druge proleterske divizije. Sa linije Vrgorac — Kočerin, ona je vršila jak pritisak ka Širokom Brijegu i Ljubuškom, ugrožavajući Mostar sa jugozapada. Time je vezivala za sebe jake ustaško-domobranske i italijanske snage.

Na osnovu ovih dejstava Devete NOU divizije, Komanda Šestog italijanskog korpusa je došla do pogrešnog zaključka da će snage Glavne operativne grupe preduzeti proboj na istok između Mostara i Ljubuškog. Zbog toga je s težišne tačke fronta na Neretvi skinula izvestan deo svojih snaga (grupu »Škoti«, Zetski četnički odred i Nikšićku četničku brigadu) i prebacila ih na pravac Široki Brijeg — Posušje. To se kasnije pozitivno odrazilo na dejstva Glavne operativne grupe na Neretvi.

**IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG STABA
•NOV I POJ OD 1 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMAN-
DANTU DRUGU TITU O POKUŠAJU NEPRIJATELJA DA
OVLADA GREBENOM RADUSE PLANINE NA SEKTORU
GORNJI VAKUF¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Situacija je jutros sledeća:

Neprijatelj, koji je juče bio zauzeo Kobilu, prodro je do Raduše Pl. III Krajiška brigada sinoć je izvršila kontranapad.² Posle žilave borbe neprijatelj je bio odbačen nazad. Greben Raduše tri puta je išao iz ruke u ruku — posle trećeg juriša ostao je u rukama naših jedinica. Jutros se borbe nastavljaju. Bataljoni IV crnogorske brigade pristižu i odmah se upućuju prema Draševu.

Ova nepr. kolona, po izjavi druga Jakšića, jačeg je sastava, oez artiljerije, nadire grebenima i sastavljena je od Nemaca.³

Ova nepr. kolona je dosta istaknuta i udaljena od svoje baze — G. Vakufa, i može se potući.

Drug Veljko⁴ sad će ići tamo da objedini rad ovih brigada. S drug. pozdravom

S. F. — S. N.!

Terzić

1-III
u 8 č.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—1, k. 9.

² Na liniji Raduša Planina (severoistočni deo) — Kobilu nalazila se Treća krajiška NOU brigada, bez Trećeg i Četvrtog bataljona koji su upućeni na Oglavak (vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 177 i 178 i knj. 11, dok. br. 5, 7, 86 i 102).

³ To su bili delovi 717 nemačke divizije, jačine oko 450 Nemaca (Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 15, 168 i 169).

* Pavle Ilić

OPERATIVNI IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O OPŠTOJ SITUACIJI NA PRAVCU GORNJI VAKUF — PROZOR¹

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Situacija do ovog časa na sektoru G. Vakufa je slijedeća:

1) Na našeih lijevom krilu, tj. na pravcu Kobila — Vilića Guvno, neprijatelj je zadržan. Sada se vode borbe sjev. od Vilića Guvna, sa koga III krajiška vrši žestoke napadé, obuhvatajući njegova krila i potiskujući ga ka Kobili. Ovdje, kod III krajiške, već su stigla 2 bataljona IV crnogorske brigade.²

2) Na centru, tj. na pravcu Mračaj — Mačkovac, sada se vode borbe oko Mačkovca. Tu, na centru, jeste VII brigada VII hrvatske divizije, koja daje žestok otpor i vrši protivnapade.

3) Na našem desnom krilu, tj. na pravcu G. Vakuf — selo Dobrošin, (uz dolinu Vrbasa), neprijatelj je uspio da potisne našu I dalmat. brigadu sa dosadašnjih položaja, ali se je ista zadržala na slijedećim položajima. Sada se borbe vode oko Mustafića Mosta³ i sjeverozapadno od Dobrošina.

4) Na pravcu dolina Voljice — Prskalove Staje — G. Vukovsko uputili smo VIII brigadu VII divizije, sa jednim bataljonom XVI brigade, sa zadatkom da suzbije neprijatelja na ovome pravcu i povрати položaj Oglavak, koji je juče ova brigada izgubila.⁴

Saopštili smo Štabu VII divizije, I dalmat. i III krajiške brigade da izdrže i odbace neprijatelja do dolaska I i H divizije.⁵

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—1, k. 9—

² Prvi i Drugi bataljon. Oni su hitno prebačeni kamionima sa sektora Konjic da zadrže prodor nemačke kolone na pravcu Vilića Guvno — s. Draševo i pređu u protivnapad. O borbama u toku idućeg dana na ovom pravcu vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 15.

³ Verovatno se odnosi na Karamustafić.

⁴ Neprijatelj nije bio zauzeo Oglavak, jer se Osma brigada Sedme NOU divizije povukla sa linije Oglavak — Planinica tek pošto je dobila smenu od delova Treće krajiške brigade Prve proleterske divizije i Sesnaeste brigade Sedme NOU divizije (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 5).

⁵ Druga dalmatinska brigada Druge proleterske divizije ostala je da i dalje dejstvuje u dolini r. Neretve.

Naša artiljerija vrlo dobro tuče neprijatelja i ukazuje velike pomoći našim brigadama. Naša artiljerija stalno tuče neprijatelja i nanosi mu osjetne gubitke.

> 5) Naredili smo Štabu IV operat. zone da uputi predviđeni broj novomobilisanih u V crnogorsku i I dalmatinsku bri-

i^{adU} Potrebno bi bilo ubrzati pokret I i II divizije, u cilju njihovog blagovremenog angažovanja — pod što povoljnijim uslovima.

I Uglavnota, situacija je na ovome sektoru povoljna i vjerujemo da ćemo razbiti ovu grupu oko G. Vakufa u najkraćem roku.®

S drug. pozdravom

S. F. — S. N.!

Terzić

I-III-u 11,50 čas.

« U Vrhovnom štabu NOV i POJ još se nije znalo da na pravcu I Gornji Vakuf. — Prozor dejstvuje, pored grupe »Fogl« i Pete ustaške brigade, još i 717 nemačka divizija.

BR. 104

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 1 MARTA 1943 GOD. STABU PRVE PRO-
LETERSKE BRIGADE PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA
USILJENIM MARSEM IZBIJE U REJONU SELA LJUBUNCI
I DELOM SNAGA PREDE NA DESNU OBALU VRBASA¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NOV i POJ
1-III-43.**

STABU I BRIGADE

Naređujem da vaša I Brigada u toku ove noći forsiranim maršem produži put preko Solakove Kule na Uzdol, do s. Ljubunci. Ovdje će se sutra odmoriti i samo u slučaju kritičnog stanja kod I Dalmatinske brigade učestvovaće u borbi. Prema tome, povežite se odmah sa Štabom" I Dalm. brigade, čije se jedinice nalaze na lijevoj obali Vrbasa, kod s. Voljevac i Zastinje. Vi bi trebali da barem jedan ili dva bataljona prebacite na desnu obalu Vrbasa, negdje kod s. Gorče i Pridvorci.

Objasnite vašim borcima neophodnu nužnost da izvrše ovaj veliki napor koji se od njih traži.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

19,30 časova.

Vrh. komandant,
Tito

(M. P.)

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 35—1, k. 7.

**IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 1 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMAN-
DANTU DRUGU TITU O PRETSTOJECEM NAPADU NA
NEPRIJATELJSKE KOLONE KOJE NADIRU U PRAVCU
VILICA GUVNA I MAK LJENA¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Situacija do mraka na sektoru G. Vakufa je sledeća:

Posle današnje žilave i neprekidne borbe neprijatelj je uspeo da izbije na liniju: Kobila — selo Pidriš — Crni Vrh (k. 1206) — selo Voljevac — selo Seferovići. Ovo je po izveštaju k-ta VII divizije — druga Jakšića. Naše jedinice, naročito VII hrvatska brigada i I dalmatinska brigada, dale su veoma žilav otpor. Po izjavi druga Jakšića, III krajiška brigada nije bila naročito aktivna na svome pravcu dejstva, mada je imala izričito naređenje da odbaci neprijatelja sa Kobile. Ove podatke nisam proverio.

Prevoženje IV crnogorske brigade ide dobro. Najdalje do 2 časa posle pola noći biće prebačena sa svoja 4 bataljona prema Kobili. Za večeras je naređen protivnapad na Kobilu — sa 2 bataljona III krajiške i celom IV crnogorskom brigadom.² Ovaj protivnapad mora uspeti, — jer su [angažovane] naše najbolje jedinice. Istovremeno sa ovim protivnapadom preduzeće i ostale naše brigade protivnapade na neprijatelja ispred sebe, u cilju povratka izgubljenih položaja i odbacivanja neprijatelja.

Dobro bi bilo kad bi i II srpska proleTERSka stigla do podne na Makljen. Glavno je da potučemo ove dve nepr. kolone koje nadiru, i to jedna preko Kobile, a jedna osom ceste — u pravcu Makljena. To će postići IV crnogorska i II srpska proleTERSka, samo da blagovremeno stignu.

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4/1, k. 9.

² Protivnapad je izvršen 2 marta 1943 god. ujutro. Iz Četvrtke (crnogorske) proleTERSke brigade učestvovali su samo dva bataljona — Prvi i Drugi. O rezultatu ovog protivnapada vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 15 i 86.

Danas (večeras) biće prebačena još jedna baterija na Makljen, tako da ćemo tamo imati 2 baterije³ sa dva kamiona granata. Uputili smo druga Gavrilčenka da rukuje vatrom.

Drug Jakšić mi je izjavio da naše brigade (misli na VII /atsku i I dalmatinsku) mogu izdržati i sutra do mraka i /i su borci svesni uloge i zadatka koji je pred njih postavljen svi znaju da im pristižu pojačanja, što im uliva puno moralne snage.

Kamiona imamo devet — sa autobusima. Neprekidno revozimo i celu noć biće u pokretu. Ako sutra bude oblačno epovoljno za avijaciju), koristićemo ih i sutra — samo da ebaćimo što pre i II srpsku proleTERSku brigadu.

Što se tiče telefonske veze sa Vama, danas smo je uspostavljali, ali izgleda da je usled bombardovanja linija pre-uta. Sutra nastavljamo posao na uspostavljanju telefonske⁵ je.

S drug. pozdravom ?

S. F. — S. N.!

Terzić

/III
21.20 čas.

³ Na sektoru Gornjeg Vakufa nalazila se od ranije Treća baterija Haubičkog divizionu Vrhovnog štaba. Ona je bila pod neposrednom komandom Štaba Sedme NOU divizije.

Noću 1/2 marta upućena je četvrta baterija.

PREDLOG SEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU DA SE U VEZI S ISPITIVANJEM MOGUĆNOSTI PREBACIVANJA RANJENIKA U LIKU TRAŽI OD ŠTABA PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA OBAVEŠTENJE O STANJU PUTA BOSANSKO GRAHOVO — RESANOVCI I OBEZBEĐENJE TOG PRAVCA¹

Druže Tito,

Hteo bih da se u telegramu, koji će biti upućen korpusu² povodom ranjenika,³ obrati naročita pažnja na sledeće tačke:

- 1) Da jave kakvo je stanje puta Grahovo — Resanovci.—
- 2) Da se posebno obezbedi linija Grahovo — Trubar — Srb, dok ne prođu ranjenici.-^-
- 3) Da se mobilišu konji, kola i ljudi u Resanovcima ili Grahovu, ako se do Resanovaca ne može.—
U istom smislu trebalo bi javiti i G. Š. Hrvatske.—

SMRT FAŠIZMU — SLOBOĆA NARODU!

Dr. G. Nikoliš

¹ Original, pisan olovkom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 44^7, k. 13. Dokumentat je verovatno pisan 1 marta 1943 godine.

² Odnosi se na Prvi. bosanski NOU korpus (vidi dok. br. 108).

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 2 MARTA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA DA SE ISPITAJU MOGUĆNOSTI PREBACIVANJA TEŠKIH RANJENIKA U LIKU¹

1.

BOSANSKI KORPUS

Javite odmah mogu li se preko Grahova prebaciti za Liku teški ranjenici."

Osim toga, javite kolike su neprijateljske snage koje nađiru prema Glamoču od Drvara.³ Šta bi bilo potrebno učiniti 'a se te snage razbiju?

TITO

III. 1943.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 10—2, k. 14.

² Prebacivanje teških ranjenika iz Centralne bolnice Vrhovnog štaba NOV i POJ preko Bosanskog Grahova, Resanovaca i Srba u Liku nije bilo moguće, usled brzog prodora neprijateljskih snaga na pravcu Drvar — Bosansko Grahovo i presecanja ovog pravca. Jedva se uspelo prebaciti u Liku oko 7.000 izbeglica, većinom sa Banije, koji su otstupali sa jedinicama Sedme NOU divizije i Prvog bosanskog NOU korpusa: I*³ Na ovom pravcu dejstvovala je leva kolona nemačke Sedme SS divizije »Princ Eugen«, jačine jednog ojačanog puka.

**OBAVESTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 2 MARTA 1943 GOD. STABU ČETVRTE
OPERATIVNE ZONE NOV I PO HRVATSKE O SITUACIJI
NA SEKTORU GORNJEG VAKUFA I U DOLINI NERETVE¹**

2.

IV OPER. ZONA

Neprijatelj {je} sada skoncentrisao velike snage na pravcu Vakuf — Prozor, gdje sada idu krajnje žestoki bojevi, a isto tako i kod Konjica, koji nismo zauzeli, jer su došle velike snage u pomoć iz Sarajeva i četnici iz svih krajeva. Zbog ranjenih mi smo u nezgodnoj situaciji. Da li bi se ranjeni mogli prebaciti na Biokovo?⁸ Javite da li se tamo sprema kakva ofanziva.

TITO

2. in. 1943.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 11—2, k. 14.

* Vrhovni komandant je imao nameru da prebaci na Dinaru i Biokovo oko 700 ranjenika i bolesnika iz okoline Livna i Duvna. Međutim, to je onemogućeno razvojem situacije u zoni dejstva Devete NOU divizije (vidi tom IV, knj. 11, dok: br. 18).

**OBAVESTENJE SRETENA ZUJOVIČA OD 2 MARTA 1943
GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU
TITU O PREDLOGU ZAMENJKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA DA SE TESKI RANJENICI I BOLESNICI IZ OKO-
LINE LIVNA I DUVNA PREBACE NA DINARU¹**

Druže Stari,

Terzić se javlja sa predlogom, pošto je razgovarao sa Dr. Gojkom i Veljkom, da se jedan deo ranjenika i bolesnika prebaci na Dinaru.

Sada ima na onoj livanjsko-duvanjskoj teritoriji:

300 zaraznih bolesnika u Livnu,

100 teških ranjenika u Podhumu,

150 rekonvalescentnih u Duvnu,

150 teških u Eminovom Selu.

Predlog je da se zarazni iz Livna (300 ljudi) i 100 teških iz Podhuma prebace na-Dinaru (Vještića Gora i Kame-
*nica), a ostali (iz Duvna i Eminovog Sela) prebace ovamo,,

Prebacivanje i jednih i drugih počelo bi još večeras.

Misle da je moguće obezbediti prevozna sredstva.

Ja mislim, Stari, da predlog nije neprihvatljiv.

Molim Te, javi mi što pre Tvoje mišljenje, da bih obavestio Terzića.²

Crni

2. III. 1943 (7.30)

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, bod reg. br. 5825/VI, 5—6 (43).

² Vrhovni komandant se složio s predlogom (vidi dok. br. 111).

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 2 MARTA 1943 GOD. SRETENU ZUJOVICU DA SE OBUSTAVI PREBACIVANJE RANJENIKA I BOLESNIKA U SOLAKOVU KULU DOK SE NE REŠI VOJNIČKA SITUACIJA NA SEKTORU GORNJEG VAKUFA¹

Druže Crni,

Nema govora o prebacivanju ranjenika u Solakovu Kulu sve dotle dok se ne reši vojnička situacija kod G. Vakufa.

Sve ranjenike i bolesnike iz Livna i Duvna prebaciti na Dinaru, a odatle se kasnije mogu prebacivati i u Biokovo.² Ranjenike treba istovremeno obezbediti i sa hranom. Za prebacivanje ovih ranjenika daćemo večeras tri kamiona, a upotrebiti i onaj dalmatinski. Čim se izvrši prebacivanje, povratiti ova tri kamiona, jer će nam trebati.

Ovo staviti do znanja Štabu IV operat. zone, radi obezbeđenja ranjenika i bolesnika.

S drug. pozdravom
Tito

2-III-1943 g.

³ Dinara f. 300 zaraznih — Livno
j 100 teških — Podhum

ovamo / j 150 rekonvalescenata — Duvno
150 teških — Eminovo Selo
rekonval. ne idu
ostali svi.—

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 5798/11, 1—7 (43).

² Nepovoljna situacija na sektoru Devete NOU divizije nije dozvoljavala da se prebaci na Dinaru (ili Biokovo) grupa ranjenika i bolesnika iz okoline Livna i Duvna. Ona je pod zaštitom jedinica Devete NOU divizije, evakuisana preko Ljubuše Planine, dolinom r. Doljanke, ka Neretvi, gde je priključena ostalim ranjenicima Centralne bolnice (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 4).

³ Čitav naredni tekst je naknadno dopisao, mastilom, ćirilicom Sreten Zujović.

IZVEŠTAJ SRETENA ZUJOVICA OD 2 MARTA 1943 GOD. ITOBOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O FORMIRANJU UDARNIH GRUPA NA PRAVCU OGLAVAK «KOBILA U SKLADU SA OPŠTIM PLANOM ZA PROTIVUDAR¹

,2-111-1943 (9.30)

Druže Stari,

Terzić javlja:

Naši su na Oglavku (dobio je od jutros kurire sa položaja "od XVI brigade). Na Oglavku su 1 bat. XVI brigade sa dva 4>atalj. krajiške.² Vršer proterivanje neprijatelja u pravcu G. Vakufa.

t'. Terzić je naredio Karanoviću³ da Štab III krajiške (nje-Jjove) ide na Oglavak i obrazuje zasebnu grupu od ovih snaga *Ja Oglavku: 1 bat. XVI brigade, 2 bat. krajiš. i 3 batalj. VIII hrvatske,⁴ — pod svojom komandom. Ova grupa dejstvovaće fu određenom joj pravcu.®

Na pravcu Kobilu je IV crnogorska brigada (4 batalj.) gius dva batalj. III krajiške.⁶ Ove jedinice takođe su formirane kao grupa zasebna, pod komandom Radovana.

Štab XVI brigade skreće pažnju da je VIII hrv. brigada vrlo iznurena i da je treba zameniti.

Mišljenja sam da i pored sve tačnosti ovoga ne može se ova brigada smeniti dok ova situacija traje, te da ovi drugovi istraju bar dok progon neprijatelja ne bude određeniji i jači.

Terzić se složio sa ovim
Sa njim ti depešu od I divizije.

Crni

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 7/1, k. 9.

Na Oglavku su se tada nalazili: Treći bataljon Šesnaeste brigade Sedme NOU divizije i Treći i Četvrti bataljon Treće krajiške brigade Prve proleterske divizije.

³ Nikola Karanović, tada komandant Treće krajiške NOU brigade.

⁴ Osmu brigadu Sedme NOU divizije smenili su 1 marta 1943 god. na položajima Oglavak — Planinica delovi Šesnaeste brigade Sedme NOU divizije i Treće krajiške brigade Prve proleterske divizije. Tako su se ovog dana, predveče, njen Drugi i Treći bataljon našli u s. Ravno, a Prvi bataljon u s. Rumboci (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 5).⁵ Pravac dejstva ove udarne grupe bio je: Oglavak — s. Tihomišlje, tj. u bok i pozadinu neprijateljske grupacije kod Gornjeg Vakufa (vidi dok. br. 114).

⁶ Prvi i Drugi bataljon

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 2 MARTA 1943 GOD. ZAMENIKU NA-
ČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA ZA PREGRUPISAVANJE
SNAGA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE RADI PROTIV-
UDARA I UNIŠTENJA NEPRIJATELJSKE GRUPACIJE
JUGOISTOČNO OD GORNJEG VAKUFA¹**

2-III-1943 god.
u 11 h

Drugom Terziću (telefonom)

Smatram neophodno nužnim da se VIII Brigada odmah povuče sa položaja na odmor, jer inače neće biti sposobna za akcije i razbijanje neprijatelja, koje treba da počne 4. ov. m-ca ujutru.² Prema tome, Karanović treba da se koncentriše kod Oglavka sa čitavom svojom brigadom, a IV crnogorsku pojačaću delovi II proleterske brigade.

Ovo pregrupisavanje treba izvršiti danas podveče, a ako će vreme dozvoliti, onda i ranije.³

Kad stigne I prolet. brigada i III sandžačka brigada, zauzeće položaje I dalm. brigade, koja će se sukcesivno prebacivati prema Rami kamionima koji će (kamioni) na obratnom putu prebacivati II dalmat. brigadu u sastav svoje divizije. Za ovu izmenu dalm. brigada jaću dati još naknadno naređenje prema situaciji na frontovima.⁴ U slučaju da naši

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 5797/11, 1—6 (43).

² Odnosi se na protivudara ka Gornjem Vakufu za razbijanje najopasnije neprijateljske grupacije i spasavanje ranjenika. U duhu zapovesti Vrhovnog komandanta za izvršenje protivudara, date kao dok. br. 114 ove knjige, napad je otpočeo 3. marta 1943. god. u 15,00 časova.

³ Pregrupisavanje nije izvršeno zato što su Prvi i Drugi bataljon Treće krajiške NOU brigade već učestvovali sa Prvim i Drugim bataljonom Četvrte (crnogorske) proleterske brigade u protivnapadu na delove 718 nemačke divizije koji su bili zauzeli planinu Kobilu (vidi dok. br. 106 ove knjige i tom IV, knj. 11, dok. br. 15 i 86). Zbog toga je Treća krajiška NOU brigada učestvovala bez svog Prvog i Drugog bataljona u sastavu leve kolone pod komandom Štaba Sedme NOU divizije.

⁴ Prva dalmatinska brigada Treće NOU divizije vodila je 2. marta 1943. god. uporne borbe i, uz sadejstvo prispelih delova Druge proleterske brigade Druge proleterske divizije, sprečila neprijatelja da ovlada rejonom Crni Vrh (t. 1370), 2ljev, Makljen. Zbog njene anga-

% kod Vakufa slome neprijatelja, treba ga goniti u stopu i ne
' dati mu da se koncentriše kod Bugojna.

S drug. pozdravom

Tito

**ZAPOVEST VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 3 MARTA 1943 GOD. ZA PROTIVUDAR
NA NEPRIJATELJSKU GRUPACIJU KOD GORNJEG VA-
KUFA¹**

VRHOVNI ŠTAB , '
NAR. OSLOB. VOJSKE I PART. ODR. •
JUGOSLAVIJE
3. marta 1943 g.
u 4 časa
Položaj

**Z A P O V E S T
ZA LIKVIDACIJU NEMAČKO-USTAŠKIH SNAGA U DOLINI
VRBASA**

(Sekcije: Prozor i Travnik, razmere 1 :100.000)

Operativna ideja: Glavninu nemačko-ustaških snaga koncentrisanih u dolini reke Vrbasa oko G. Vakufa obuhvatnim manevrom sa juga i severa razbiti i produžiti energično dejstvo niz r. Vrbas.

žovanosti u borbi i 3. marta, Prva proleterska divizija (učestvujući u protivudaru dolinom reke Vrbasa), prošla je delom snaga kroz borbeni raspored Prve dalmatinske brigade, orijentišući je da dejstvuje u r. zahvatu r. Vrbasa i komunikacije Makljen — Gornji Vakuf (vidi tom : IV, knj. 11, dok. br. 13).

Pošto opšta situacija nije dozvolila smenu i prebacivanje ka Rami Prve dalmatinske brigade, to je Druga dalmatinska NOU brigada i nadalje ostala u rejonu Jablanice, sa zadatkom da zatvara pravac - r. Rama — Prozor i onemogućiti četnicima prelaz na levu obalu r. Neretve.

¹ Prepis originala, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 36—1, k. 7. Prepis je izvršen 3. marta 1943. god., a zaglavlje napisano mastilom, ćirilicom.

Važnost operacije: Posle velikiji uspeha naših divizija na pruži Sarajevo — Mostar i uništenja jedne talijanske divizije,² neprijatelj je skoncentrisao jače snage u gornjem toku reke Vrbasa na prostoriji Bugojno — G. Vakuf, na pruži Konjic — Sarajevo, kao i jakim koncentracijama na liniji Bihać — Petrovac — Mrkonjić Grad, sa ciljem da obuhvatnim manevrom razbije i uništi našu živu snagu. Samim tim naši bi ranjenici bili ugroženi i dovedeni u ozbiljnu situaciju. Pred naše divizije postavljen je zadatak razbijanja neprijateljskih snaga, skoncentrisanih u dolini reke Vrbasa na prostoriji G. Vakuf — Bugojno.

Vojni i politički rukovodioci da objasne našim borcima veličinu i značaj ovog zadatka. Razbijanjem i uništavanjem neprijateljskih snaga ne samo da ćemo olakšati naše položaje i stvoriti povoljne uslove za daljne ofanzivne operacije, već ćemo obezbediti živote naših ranjenika.

Podaci o neprijatelju: Jačina nemačko-ustaških snaga na sektoru G. Vakuf iznosi jedan puk od tri bataljona, ukupno oko 3.200 vojnika.³ Oni su uspjeli da ovladaju linijom Skarino Brdo (1127) — s. Mračaj — Crni Vrh (1206) — Trlica — s. Pidriš — Vilića Guvno.

Neprijatelj raspolaže sa 6 haubica, razmeštenih zapadno od G. Vakufa, između k. 666 i r. Vrbasa. Njegove snage pokušale su drskim prodorima da se uvuku u vidu klinova u naš raspored. Jedna nemačka četa uvukla se kod Vilića Guvna, gde je opkoljena od jedinica naše IV Prol. brigade i do sada je imala oko 60 mrtvih.

NAREĐUJEM:

1, desna kolona:

Komandant: drug Koča;

I Prol. div., bez III

Kraj. brig.,

I Dalmatin. brigada.

Svega: tri brigade

1. — Napada opštim pravcem: s. Seferovići — s. Dobrošin — s. Zdrimci — s. Vrsi — s. Krupa — s. Sarajvilić, sa otseka Crni Vrh (1206) — s. Seferovići, sa zadatkom da razbije neprijateljske snage na ovome pravcu, obuhvatajući neprijateljsko levo krilo na prostoru selo Vrsi — s. Sarajvilić, sprečavajući im odstupanje desnom obalom reke Vrbasa ka Bugojnu. Zona širenja: desno: po potrebi, a levo: drum Prozor — Karamustafića Most i dalje dolinom reke Vrbasa.

² Odnosi se na italijansku Diviziju »Murde« (Murge).
³ Neprijateljske snage bile su znatno jače. Osim grupe »Fogl« (ojačani 738 puk iz 718 nemačke pešadijske divizije) i Petog ustaškog zdruga, krajem februara 1943 god. kod Gornjeg Vakufa stigla je kao pojačanje još i 717 nemačka pešadijska divizija.

obuhvatajući neprijateljsko levo krilo na prostoru selo Vrsi — s. Sarajvilić, sprečavajući im odstupanje desnom obalom reke Vrbasa ka Bugojnu. Zona širenja: desno: po potrebi, a levo: drum Prozor — Karamustafića Most i dalje dolinom reke Vrbasa.

Po izbijanju na drum G. Vakuf,⁴ uputiti I Dalmatinsku brigadu III divizije drumom G. Vakuf — Travnik, sa zadatkom obezbeđenja desnog boka naših snaga od Travnika, a sa ostalim brigadama produžiti energično gonjenje u pravcu Bugojna.

Vezu, levo, održavati sa srednjom kolonom na drumu Prozor — G. Vakuf — Bugojno. Komandno mesto: s. Zastinje, a zatim na pravcu nadiranja.

2. Srednja kolona:

Komandant: drug Peko;

II Prol. div., bez II

Dal. brig.,

VII Hrvat. brig.,

2 bat. III Kraj. brigade.

Svega: 3 brigade⁵

2. — Napada opštim pravcem: Vilića Guvno — Kobila — Podovi (919) — s. Paloč, sa otseka Vilića Guvno — s. Pidriš, sa zadatkom da razbije neprijateljske snage na ovome pravcu, obuhvatajući neprijateljsko desno krilo i uništavajući počesno njegove delove. Po izbijanju na Stražicu (853), hitno uputiti dva krajiška bataljona preko s. Podgrađe na desnu obalu r. Vrbasa, koji će zauzeti položaje na liniji k. 766 — s. Bistrica, sa zadatkom da spreči odstupanje neprijateljskih delova od G. Vakufa ka s. Sarajvilić. Zona širenja desno: drum Prozor — Karamustafića

* Ovaj deo rečenice verovatno treba da glasi: »Po ovladavanju Gornjim Vakufom«, jer se tek tada Prva dalmatinska brigada mogla uputiti na pravac Gornji Vakuf — Travnik.

⁵ Treba da piše: Svega 3 brigade i 2 bataljona.

Most, a odatle reka Vrbas; levo: Mlične Glave (1807) — Prskalove staje — P. Voliće — sve zaključno.

Po razbijanju neprijateljskih snaga na svome sektoru i zauzeću G. Vakufa, VII Hrvat, brigadu uputiti pravcem: s. Sarajvilić — s. Bojska — Pandurica planina na prostoriju s. Trnovac — Crni Vrh (1379) — Bijela Gromila (1208) — s. Puhovac, sa zadatkom da u sadejstvu sa I Dalm. brigadom zatvori pravac Travnik — G. Vakuf.⁶ Vezu održavati desno sa I Divizijom na drumu Prozor — G. Vakuf — Bugojno. Komandno mesto: Makljen, [a zatim] Pidriš — Šestari k. 760.⁷ Po likvidaciji neprijatelja i izbijanja brigada na liniju Strmica — s. Podgrađe, sa III⁸ i IV Prol. brigadom energično produžiti nadiranje levom obalom reke Vrbasa u pravcu Bugojna. Bataljone III Kraj. brigade, po izvršenom zadatku, uputiti u sastav svoje divizije.

3. *Leva kolona:*

Komandant: drug Jakšić;

VIII Hrvat. brig.

III Kraj. brigada, bez 2 bat.,

1 bat. XVI Hrvat. brig.

Svega: 2 brigade.

3. — Napada: a) VIII Hrvat, brigadom pravcem Oglavak — Luče Polje — s. Tihomišlje, sa zadatkom da izbije na drum g. Vakuf — Bugojno, kod Han Ploče i spreči otstupanje neprijatelja od Vakufa ka Bugojnu, odnosno, dolazak eventualnog pojačanja od Bugojna ka G. Vakufu, b) III Kraj. brigadom, bez dva bataljona, pravcem: s. Planinica — Gračanica, sa zadatkom da izbije na

⁶ Prva dalmatinska i Sedma banijska NOU brigada nisu dejstvovale na ovom pravcu, jer je odmah usledila odluka Vrhovnog štaba za brzu koncentraciju snaga i proboj u suprotnom pravcu, tj. preko reke Neretve i Prenja Planine na jugoistok.

⁷ Verovatno treba da piše: Šestaci (k. 970).

⁸ Treba da piše: II.

drum G. Vakuf — Bugojno, postavi za sedu kod Gračanice i spreči dolazak eventualnog pojačanja od Bugojna ka G. Vakufu. Rad ove zasede ima da se karakteriše najvećom upornošću i žilavošću, sprečavajući svaki prodor od Bugojna ka G. Vakufu. Vezu održavati sa srednjom kolonom na liniji Prskalove staje — dolina Voljice P.[otoka.]
Komandno mesto: Oglavak, [a zatim] Luče Polje, Tihomišlje.

4. *Glavnina artilerije:*

*

Komandant: drug Gavrilčenko;

% • haub. baterije 100 mm.

Svega: 4 haubice

4. — Postaviće se na prostorijski oko Makljena, a po meri napredovanja naših trupa pomerati se u rejon Trlice i dalje ka G. Vakufu, sa zadatkom da potpomaže nadiranje naših kolona, a naročito srednje i desne kolone.

5. — Veza: desna kolona održavaće vezu sa srednjom kolonom i pomoću radio-stanice. Srednja kolona uspostaviće telefonsku vezu sa glavninom artilerije pomoću voda za vezu VII Divizije i svojih sredstava, naslanjajući se na stalnu telefonsku liniju: Prozor — G. Vakuf — Bugojno. Leva kolona tražiće pomoć artilerije od komandanta desne kolone radio-putem.

čf. — Sanitetska služba: ranjene i bolesne upućivati u svoja divizijska previjališta.

7. — Evakuaciju ranjenih vršiće: desna kolona u s. Cvrče, desna⁹ i srednja u s. Rumboci i s. Ripci. Za prenošenje ranjenika stavlja vam se na raspoloženje po jedna kolona zarobljenih Talijana.

8. — Znaci raspoznavanja i borbeni znaci:

Za 3. mart: Petar — Stanko;

Za 4. mart: Branko — Marko;

Za 5. mart: Crni — Stari.

9. — Početak napada 3 marta u 15. časova.¹⁰

⁹ Omaška; treba da piše: leva.

¹⁰ Rukovođeći se zapoveshću Vrhovnog komandanta, sve tri kolone su 3 marta prešle u napad i borile se sve do 5 marta, kada je oslobođen Gornji Vakuf, a nemačka 717 divizija, grupa »Fogl« i 5 ustaški združeni odbaceni ka Bugojnu. O ovim borbama dosada je pronađen neznatan broj dokumenata, iz kojih se uglavnom mogu pratiti samo dejstva desne kolone, a srednje i leve tek delimitino (vidi • tom IV, knj. 11, dok. br. 13, 14, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29 i 34).

10. — NaSe mesto: kod komandanta srednje kolone.

- SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT
TITO, s. r.

Dostavljeno:
drugovima: Koči, Peku, Jakšiću i
Gavrilčenu.

3. mart 1943 g. (M. P.)
4 časa,

BR. IIS

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 3 MARTA 1943 GOD. STABU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA ZA UPORNU ODBRANU
PRAVCA GLAMOČ — LIVNO¹**

1.

ŠTABU BOS. KORPUSA

Pravac Glamoč — Limo branite čim dulje da možemo prebaciti preko Grahova jedan dio ranjenih u Liku.² Javite tačno situaciju na djelom vašem sektoru.

Tito

3. III. 1943.

³Javite u čijim je rukama [Bos.] Grahovo i situaciju na tom sektoru.⁴

¹ Original radiograma, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—2, k. 14.

² Pošto je 1. marta 1943 god. probila odbrambene položaje kod Mliništa i odbacila Četvrtu i Sedmu brigadu Pete NOU divizije prema Kupresu, 369. nemačka divizija je imala otvoren pravac Glamoč — Livno, te su njeni prednji delovi ušli 3. marta 1943 god. bez otpora u napuštenu Livno. Ranjenici i bolesnici iz Livna i Podhuma evakuisani su prema Duvnu (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 9, 12, 171, 172, 175 i 176).

* Naredna rečenica je dopisana mastiljavom olovkom; rukopis nije druga Tita.

* Bosansko Grahovo bilo je u neprijateljskim rukama (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 176) i situacija na tom sektoru bila je vrlo nepo-

BR. 146

**OBAVEŠTENJE SRETENA 2UJOVICA OD 3 MARTA 1943
GOD. VRHOVNOG KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU
TITU O ZAHTEVU ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA DA SE TENKOVSKA ČETA IZ PROZORA UPUTI
KA GORNJEM VAKUFU ZA PODRŠKU PESADIJE U PRO-
TIVUDARU¹**

Druže Stari,

Terzić je tražio da mu pošljemo za večeras tenkove na položaj. Ukoliko ne bi moglo večeras, on reče da bar najdalje za sutra ujutru budu gore.

Molim te odgovori mi po ovom kuriru odmah, kako bih izdao naredbu za pokret tenkova.²

Neka mi Dido *javi* mesto gde treba večeras, ili noćas, preneti štampariju.

3-III-1943 (13 h)

S drug. pozdravom
Crni

voljna. Naime, Stab Prvog bosanskog NOU korpusa povukao se sa Četvrtom i Osmom krajiškom NOU brigadom, Drugim bataljonom Sedme krajiške NOU brigade, Pratećim bataljonom Korpusa i Korpusnom bolnicom na Šator planinu, gde se našao okružen od 7 SS i 369. nemačke divizije, ojačane Trećom domobranskom brdskom brigadom. Sedma, pak, krajiška NOU brigada (bez Drugog bataljona), Treći bataljon Devete krajiške NOU brigade i Livanjski NOP bataljon s teškom mukom su usporavali brzo nadiranje ? SS i 369. divizije, koje su, masakrirajući nekoliko stotina ranjenika pod planinom Šator, produžile nastupanje ka Prozorskoj kotlini pravcima: Kupres — Ravno, Livno — Šujica — Ravno i Livno — Davno.

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 5838/VI, 5—18 (43).

² Vidi dok. br. 117.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 3 MARTA 1943 GOD. SRETENU ZUJO-
VIĆU ZA UPUĆIVANJE TENKOVSKKE CETE NA POLOŽAJ
KOD GORNJEG VAKUFA¹**

Druže Crni,

Večeras u 18 h neka krene 5 tenkova na položaj — kod druga Terzića.² Jedan tenk zadrži.

Izdaj naređenje Štabu Dalmatinske brigade da jednim svojim vodom obezbedi haubicu kod mosta.³

Oko 20 h prebaci štampariju na raskrnicu prema s. Duge, tj. kod mlina. Čim pioniri večeraju, neka krenu ovamo radi zakopavanja štamparije.

S drug. pozdravom
Tito

3-III-1943 god.

u 14.30 h

Primljeno u 15,30

C⁴

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 5799/11, 1—8 (43).

² Tenkovska četa Vrhovnog štaba se tada, verovatno, nalazila u rejonu s. Gračaca, kraj r. Rame. Njenu upotrebu je tražio zamenik načelnika Vrhovnog štaba radi podrške pešadije na pravcu Makljen — Gornji Vakuf. (Vidi dok. zaveden u Istoriskom arhivu CK SKJ pod reg. br. 5838/VI, 5—18 (43).)

³ Ova haubica je držala pod vatrom porušeni most na r. Neretvi kod Jablanice i time onemogućila četnicima da uspostave prelaz na desnu obalu reke.

⁴ Sreten Zujović-Cmi. On je dopisao mastilom, ćirilicom oznaku da je naređenje primljeno u 15,30 časova.

**IZVEŠTAJ SRETENA ZUJOVICA OD 3 MARTA 1943 GOD.
VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O
SITUACIJI NA SEKTORU GORNJEG VAKUFA¹**

Druže Stari,

Šaljem ti pismo iz III divizije, od danas,² po njihovom kuriru, kao i jednu depešu iz Hrvatske. Od Bos. korpusa nemamo ništa; nije se u određeno vreme javio.

Sa Vakufa nema novijih izveštaja.

U 11.30 razgovarao sam s Pekom. On reče da se Radovan ne javlja. Kaže da je on na teškom terenu.

Neprijatelj se drži uporno na liniji iza Pidriša ka Vo-ljevcu. Koča ide sporo i trebao bi ubrzati akciju.

Reče Peko da nisu zaplenjene dve haubice kako je javlje-no, već dva brdska [topa] — »Škoda« 75 mm.³

Pekova se stanica ne javlja. Reče Peko zbog toga što imaju telefon, vezu, a i slabi [su] im akumulatori.

U 11.45 politkom divizion⁴ reče mi da je artiljerija u pokretu napred. Pidriš je izgleda očišćen, ali se neprijatelj zadržava po okolnim čukama. Artiljerija je tukla i te čuke, ali je VII divizija obustavila paljbu zbog napredovanja naših.

Sad sam pitao druga Laha⁵ o novim izveštajima. On reče da nije dobio novih izveštaja. Artiljerija se čuje, ali daleko, mislim da je do serpentina. Bombardovanje aviona bilo je slabije no juče. Bombardovani su svi položaji.

Molim te javi mi da li je otišla Pionirska četa.⁶

Jesi li zadržao motociklistu?

Sad mi se javio drug Ljuba,⁷ kom-nt II dalmatinske, i reče da su njegove jedinice jutros od 5—6 h upale u Jablanicu

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 5837/VI, 5—17 (43).

² Sadržina ovog pisma je, verovatno, bila istovetna sa naređe-njem koje je Stato Treće NOU divizije uputio istog dana štabovima svojih brigada (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 17).

³ Njih je zaplenila Prva dalmatinska NOU brigada na Crnom Vrh⁴ (k. 1206) — vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 29.

⁴ Vojin Đerković

⁵ Milan Lah, operativni oficir Vrhovnog štaba NOV i POJ

⁶ Pionirska četa Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba NOV i POJ, po obavljenom rušenju mostova kod Jablanice na Neretvi, imala je zadatak da osposobi put Prozor — Gornji Vakuf za prolaz Tenkovske čete i artiljerije (vidi dok. br. 426).

⁷ Ljubo Vučković

i iznenadile 2 četnička bataljona koji [su] se tamo prebacili preko onog srušenog gvozden, mosta.⁸ Razbili su četnike, koji su begali i davili se preko tog mosta čija samo gvozdena ograda viri iz vode. Ovim četnicima su već dva dana avioni bacali hranu i municiju, jer im se drugim putem nije moglo doturati. Čim dobije detalje, javiće. Ima nekoliko četnika zarobljenih. Rekao sam da ih uputi nama.

S drug. pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

3-III-1943 (14.30)

Crni

BR. 119

*fSSSSgggJsSSS**

Druže Stari,

Sad sam (15.30) razgovarao sa Terzićem. Ne može dati detaljnije informacije. Ne javljaju mu se Radovan, Koča i Jakšić, pošto izgleda da su u stalnom napredovanju. Čim što dobije, javiće.

Borba se pomerila ka severu u rejon Gornjeg Vakufa, selo Krupa i³ Drinci² (verovatno Drin). To će svakako biti naša leva kolona.

Lah javlja da XVI brigada izveštava da je tamo sve po starom.

Terzić predlaže da se naredi Dalmatincima⁴ da upute jednu brigadu severno od Duvna, da bi se taj pravac pojačao.⁵

⁸ Vidi tom IV, fanj. 11, dok. br. 31.

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 5839/VI, 5—19 (43).

- ² Nije nađeno na geografskoj karti.

³ Na ovom pravcu je dejstvovala desna kolona.

⁴ Odnosi se na Stalb Devete divizije.

⁵ Napuštanjem Livna, pravac Livno — Duvno ostao je nezaštićen, stoga je na isti upućena Peta dalmatinska brigada Devete NOU divizije.

Razgovarao sam sa drugom Ljubom,⁶ kom-tom II proleterske. Nemci otstupaju ka [Gornjem] Vakufu. II prolet. ide ka Mačkovcu. Zarobili su 1 aktivnog nem. majora, komand. bataljona. Bataljon ima 4 čete, 800 vojnika. Došli su kao pojačanje direktno iz Nemačke.

Poslaće ga Terziću i Peku koji će ga detaljno saslušati. Terzić će ga sprovesti nama. Major kaže da je komunista. . . .

Naši radiofonisti nišu mogli da čuju »Sl. Jug.«; bile su naročite smetnje, ma da su dobro čuli Moskvu i London. Pitao sam Terzića, pošto sam čuo na telefonu da su instalirali aparat, i on reče da je »Slob. Jug.« govorila o našoj akciji na pruži Sarajevo — Mostar i čitana je četnička naredba o napadu na nas, sa komentarom.

Pionirci naši (ostatak) iz Gračaca doći će večeras za zakopavanje štamparije.

Sad pri kraju pisma javlja Vujković⁷ (to je telefonist na završnoj telef. liniji od Duvna — Ravno) da ga je Mujo Kovačević izvestio iz Duvna danas u 10.45 da neprijatelj preko Livna nadire ka Šujici. Kovačević će se uputiti prema Ravnom, a možda prema Šujici.

Razgovarao sam sa Terzićem. On će uputiti depešu XVI brigadi koja je prema Kupresu da pomakne bataljon sa Malovana prema Šujici.

Terzić ponovo moji da se javi IV zoni da rokira jednu brigadu ka Duvnu.

Drug. pozdrav
Crni

3-III-1943 (16 h)

P. S. — Sad baš stigoše ova dva telegrama.⁸

Sa Zonom⁹ ima veza u 4 h po podne i 8 ujutro, sa III¹⁰ u 11 h ujutro i po podne između 3 i 5 h.

⁶ Ljubodrag Đurić

⁷ Verovatno se odnosi na Pera Vukovića.

⁸ Verovatno se odnosi na telegrame od Prvog bosanskog NOU korpusa i Treće NOU divizije, objavljene u tomu IV, knj. 11, kao dok. br. 12 i 16.

⁹ Odnosi se na Četvrtu operativnu zonu Glavnog štafoa NOV i PO Hrvatske, odnosno Stab Devete NOU divizije.

¹⁰ Treća NOU divizija

**OBAVEŠTENJE SRETENA ZUJOVICA OD 3 MARTA 1943
GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU
TITU O POSTUPKU PO RANIJE DOBIVENIM NAREĐE-
NJIMA¹**

Druže Stari,

Šaljem ti tri depeše (1 iz Hrvatske, 2 od Bos. korpusa).

• Tenkovi će poći u Prozor u 18 h. Samo ne pet, nego 3. Ovde ima ispravnih 4, a jedan zadržavam ovde. Jedan ima već u Prozoru, koji je kažu bio neispravan, ali su ga opravili.

Za obezbeđenje haubice ja sam još danas javio da traže [ljudstvo] od III divizije, a po primitku tvoga pisma,² javio sam kom-ntu II dalmat. brigade da im, dok ne dođu iz III divizije, dodeli jedan vod.

Ovde ima svega dva velika i Jedan mali kamion i oni su svi natovareni našim stvarima. Prema tome, ako ne pođemo večeras odavde, morao bih istovariti jedan kamion da bih ga poslao za štampariju. Javi mi, molim te, o pokretu,³ te da prebacim stvari i oslobodim kamione, jer će trebati da rade celu noć na prebacivanju municije. Sa nekim šoferima ne rade dobro,⁴ napili [se] i bez naredbe polaze. Ovde sam jednoga uhapsio (Banović).

Ne znam da li si u onoj pošti iz Prozora dobio podatke o saslušanju onog zarobljenog Nemca na Vilića Guvnu, koji je izjavio da je sa 36 divizijom 17/11 pošao iz Grčke. Moglo bi se dati preko »SI. jug.« — kao dokaz o dovodenju pojačanja.⁵ A bogami može se reći i o važnosti ovog dela fronta, jer Nemci na front u Africi na naše saveznike napadaju sa 1 divizijom (i to tri sektora),⁶ dok se Nar.-osl. vojska nosi sa nekoliko divizija.

S drug. pozdravom
Crni

3/III/1943 (17.15)

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 5840/VI, 5—20 (43).

² Vidi dok. br. 117.

³ Verovatno: pravcu pokreta.

⁴ Verovatno se htelo reći: »Neki šoferi ne rade dobro«, ili »Sa nekim šoferima ne ide kako treba, jer ne rade dobro«.

⁵ Za Četvrtu ofanzivu neprijatelj nije dovlačio snage iz Grčke.

⁶ Početkom marta 1943 god. maršal Romei (vrhovni komandant nemačko-italijanskih snaga u Africi) dovršavao je pripreme za otpočinjanje napada na Osmu savezničku (britansku) armiju kod Medina. (Napad je otpočeo 6 marta 1943 god. i kasnije se završio neuspehom.)

**IZVEŠTAJ OPERATIVNOG OFICIRA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 3 MARTA 1943 GOD. O TOKU BORBE I
DOTURU ARTILERISKE MUNICIJE HAUBICKIM BATERI-
JAMA NA SEKTORU GORNJEG VAKUFA¹**

Druže Crni,

Drug Terzić i Veljko nalaze se na položaju kod srednje kolone.² Danas uveče, u 20,30 h, javio se Terzić telefonom sa osmatračnice srednje kolone. — Naredio mi je da Te izvestim da se napad *povoljno* razvija po predviđenom planu. Četa bornih kola stigla je u Prozor. Komandir čete sa motociklom otišao je do Terzića, a četa će otići do s. Gmiči (po naređenju Terzića).

Jednim velikim kamionom iz s. Rumboci vozimo art. municiju za Makljen. Dvama transportima doturićemo do divizionu oko 600 granata — što' će biti dovoljno.

Za II prol. div. — prema traženju druga Peka — uputićemo oko 30 benzinskih flaša (»molotovka«) čim iste ovde pronađemo. Avijacija je bila danas u toku celog dana veoma aktivna. (Aparati: štuke i bombarderi.)

Bombardirali su naše položaje — naročito desno krilo.

U blizini artiljeriskih položaja su takođe bombardovali, ali bez uspeha.

Drugarski pozdrav — Lah

3. III. 43. g.

Inače, osovinske snage u Africi su u ovo vreme bile jačine dve armije: Peta oklopna nemačka armija, jačine sedam divizija (od kojih četiri oklopne), orijentisana u zapadnom Tunisu protiv Prve savezničke (američke) armije i Prva italijanska armija, takođe jačine sedam divizija, orijentisana u južnom Tunisu protiv Osme savezničke (britanske) armije.

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 10/1, k. 9.

² Centralnu grupu (srednju kolonu) sačinjavala je Druga proleterska divizija (bez Druge dalmatinske NOU brigade), Sedma hrvatska (Prva banijska) brigada i dva bataljona Treće krajiške brigade. Ona je napadala na oteku Prozor — Vilića Guvno ka Gornjem Vakufu, sa zadatkom da razbije centar neprijateljske odbrane i u sadejstvu sa krilnim snagama uništi neprijatelja ili ga odbaci ka Bugojnu (vidi dok. br. 114).

**IZVEŠTAJ SRETENA ZUJOVICA OD 3 MARTA 1943 GOD.
VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O
USPESNOM RAZVIJANJU PROTIVUDARA KOD GORNJEG
VAKUFA¹**

Druže Stari,

Šaljem ti »Poslednji čas«, od večeras, o zauzeću Rževa.

Sa Terzićem sam razgovarao pre 10 minuta telefonom i on izveštava da se borba razvija dobro.²

Sada, u ovaj čas (21.45), vodi se žilava borba kod Pidriša. U njoj učestvuju II srpska prolet. brigada i VH hrvatska.

Koča je do malo pre vodio borbu. Na tom sektoru borba se sada utišala, a i preko dana na tome sektoru borba se, po vatri, razvijala dosta neujednačeno i na prekide.

Izveštaja od Koče Terzić još nema, te mi nije mogao [dati] detaljnija obaveštenja. Čim ih dobije, javiće.

Radovan je juče našao na terenu borbe 105 mrtvih Nemaca, među njima 1 oficir i nekoliko podoficira. O tome si već valjda dobio izveštaj.

Kobila je potpuno naša. Na Oglavku je Jakšić, koji rukovodi tom grupom.

Naša artiljerija je ceo dan dejstvovala i to vrlo dobro i doprinosi umnogome povoljnom razvoju borbe.

XVI brigada javlja da od Kupresa nema ništa novo. Tamo je zatišje i ne daju otuda znaka života.

Sada, kaže Terzić, dejstvuje njihova artiljerija.

Šaljem ti i Lahov izveštaj od 20.30.³

Stari, moraću da obustavim kamione na benzin. Benzina u Prozoru ima samo još 120 lit., tako da što ima benzina — to je kod tenkovske kolone i nešto u pećini. Prema tome, kola koja su na benzin nek potroše ono što još imaju u rezervoaru, pa će stati.

Poslao sam već kamion za štampariju.

Mi smo prešli sa stvarima u Gračanicu i nekako se strpali. Kod crkve je ostala Pionirska četa.

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 5841/VI, 5—21 (43).

² Redakcija nije uspela pronaći nijedan borbeni izveštaj Prve i Druge proleterske i Sedme NOU divizije od 3 marta 1943 god. sa sektora Gornjeg Vakufa, iako su toga dana sve tri divizije prešle u napad i vodile uporne i uspešne borbe.

³ Vidi dok. br. 121.

Drug Ljuba, iz II dalmat., saopštio mi je da je u Jablanicu poslao jedan bataljon, koji će izneti hranu i javiće za kamion da se preveze. Dao je obezbeđenje za haubicu.

3. III. 1943 (20 h)⁴

S drug. pozdr.
Crni

BR. 123

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 4 MARTA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA DA CELOKUPNIM SVOJIM
SNAGAMA DEJSTVUJE PRAVCEM KUPRES — VUKOV-
SKO — GORNJI VAKUF¹**

1.

BOS. KORPUSU

Na Vas pada velika odgovornost što ste se maknuli s puta neprijatelju, koji je skoro bez borbe ušao u Glamoč, pa * možda i u Livno.² Zbog toga je nekoliko stotina ranjenika u smrtnoj opasnosti u Duvnu. Krenite sa svim vašim jedinicama - u pravcu Kupresa, Vukovsko — Gornji Vakuf — Centralna Bosna.³ Već 6 dana na Makljenu bjesni strašna borba. Učestvuju naše 3 divizije i velike snage neprijatelja. Vaša pomoć nužna radi spasa ranjenih.

4. III. 1943

Tito

⁴ Izveštaj je završen oko 22 časa, — što se vidi iz sadržine teksta.

¹ Original radiograma pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 38—1, k. 7.

² U Glamoč je ušla nemačka 369 legionarska divizija 2 marta, a u Livno sutradan oko podne (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 172 i 176).

³ Štab Prvog bosanskog NOU korpusa, sa Četvrtetaj i Osmom krajiškom NOU brigadom (i još nekim delovima), nalazio se tada u taktičkom okruženju na Šator planini, pripremajući se za proboj ka Bosanskoj Krajini. Proboj je izvršen pravcem Tičevo — Maleševci — Grkoyci — Međugorje — Rore — Crni Vrh i već 5 marta 1943 god. izjutra Štab korpusa se sa pomenutim jedinicama našao van obruča, u rejonu s. Gornji i Donji Ribnik.

⁸ O radu Prvog bosanskog NOU korpusa od 1—12 marta 1943 god. vidi tom IV, tanj. 11, dok. br. 64.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 4 MARTA 1943 GOD. ŠTABU ČETVORTE OPERATIVNE ZONE GLAVNOG ŠTABA NOV I PO HRVAT-SKE DA HITNO EVAKUIŠE RANJENIKE IZ DUVNA I DIVIZIJA IZVRŠI POKRET U PRAVCU PROZORSKE KOTLINE¹

2.

IV OPER. ZONI

Ubrzajte vaš pokret u našem pravcu: Duvno — Ljubuša Planina — Ščit. Iz Duvna hitno sklonite ranjene negdje na Ljubušu Planinu.²

Tito

4. III. 1943

¹ Original radiograma, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog historiskog instituta JNA, pod reg. br. 37—1, k. 7.

² O ovoj grupi ranjenika i bolesnika Centralne bolnice brinula se Deveta dalmatinska NOU divizija. Ona ih je, u vezi s ovim naređenjem, najpre prebacila na Ljubušu Planinu, a zatim, sredinom marta, na levu obalu Neretve.

IZVEŠTAJ SRETENA ZUJOVIČA OD 4 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU TITU O UPORNIM BORBAMA KOD PIDRIŠA I POTISKIVANJU NEPRIJATELJSKIH SNAGA KOD GORNJEG VAKUFA¹

Druže Stari,

Sada sam razgovarao sa drugom Terzićem.

Prema podacima s kojima raspolaže, situacija nije nepovoljna po nas i razvijala se do sada u našu korist. Neprijatelj se bori žilavo., te još stalno pruža veliki otpor.

Radovan se nešto zadržao; ne zna se tačno njegov položaj —. verovatno da je otpor neprijatelja veliki. On bi trebao da < izbiје na Kršnjaču² kako bi se pojačalo dejstvo naših jedinica kod Pidriša. Naši su bili zauzeli Pidriš, ali je neprijatelj izvršio kontranapad i vratio se na svoje položaje. Borba se i dalje vodi.

II srpska je ovladala potpuno Crnim Vrhom i spušta se ka Karamustafiću (početak serpentine od Vakufa).³

Od Koče nema vesti, iako se može zaključiti da je sa one strane Vrbasa.

Dalmatinci su izbili kod Tihomišlja, zauzeli su 2 haubice I i drugo.⁴

Koča bi morao da požuri, jer bi nam, ako srednja kolona, jače uznapreduje, neprijatelj izmakao.

Dogovorio sam se sa Terzićem da se javi Koči preko radio veze da požuri obavezno sa izbijanjem severno od Vakufa na ovom pravcu (ima veza sad u 7h).

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 5843/VI, 5—23 (43).

² Na geografskoj karti: Krošnjata (k. 1044).

³ Srednja kolona, u čijem je sastavu bila Druga proleterska brigada, imala je zadatak da sa otseka Vilića Guvno — Pidriš nastupa opštim pravcem Vilića Guvno — Kobila — Podovi (k. 919) — s. Paloč. Cesta Prozor — Gornji Vakuf bila je granica između srednje i desne kolone. Prema tome, Crni Vrh (k. 1206) bio je u zoni dejstva desno-krilne (a ne srednje) naistupajuće kolone i napadala ga je Prva dalmatinska brigada Treće NOU divizije (vidi dok. br. 114).

⁴ Na pravcu Oglavak — s. Tihomišlje dejstvovala je levokrnlina kolona, sastava: Osmu hrvatsku (Druga banijsku), Treću krajišku NOU brigadu (bez dva bataljona) i jedan bataljon Šesnaeste hrvatske (Treće banijske) NOU brigade.

Prva dalmatinska NOU brigada dejstvovala je u srednjoj koloni, desno od puta Prozor — Gornji Vakuf, i na Crnom Vrh (k. 1206) zaplenila je dva brdska topa 75 mm (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 29).

Veljko⁵ je radio sa gore⁶ jutros, ali samo primao, da dà nije mogao. Premešta stanicu više na brdo.

Sinoć sam ti pisao pismo, ali pošto sam saznao da si otišao ka položaju, nisam ga poslao, što sada činim.

O promenama ću te odmah izveštavati.

S drugar, pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Crni

4. III. 1943 (6.30)

BR. 126

**OBAVEŠTENJE SRETENA ZUJOVICA OD MARTA 1943
GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU
TITU O RAZBIJANJU NEPRIJATELJSKIH SNAGA KOD
GORNJEG VAKUFA¹**

Druže Stari,

Iz telef. razgovora koji se vode na položaju (i koje slušamo) situacija je sledeća:

Nemci brzo otstupaju pred našom srednjom kolonom. Jedna brigada² VII divizije obaveštava načeln. Štaba divizije u 8.30 da će uskoro ući u Tičevo, a da su dva bataljona II srpske otišla napred.

Neprijatelj beži u pravcu Mačkovca. Naši ih gone u stopu. V bat.[aljon] (novοformiran) II srpske (bio je) u borbi prsa u prsa nekoliko puta; ubio je 20 Nemaca i 20 ustaša (vest od Mitra).³

⁵ Veljko Dragičević

⁶ Verovatno se odnosi na radio-vezu s Kominternom.

¹ Original, pisan plavim mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5835/VI, 5—15 (43). Dokumentat je pisan, verovatno, 4 marta 1943 godine.

² Sedma NOU brigada

³ Mitar Bakić, politički komesar Druge proleterske divizije

Naši su uzeli već Tihomišlje i krajiška brigada⁴ i VIII j. brigada Sedme divizije izašle su na komunikaciju s one strane i; Vakufa. Delovi srednje kolone su izašli ispod serpentine pred Vakufom. Borba se prenela do, i u samom Vakufu. (Veljkov izveštaj).

Kod Koče se vatra prenosi napred bliže Vakufu.⁵ Izgleda da su naši (sa desne strane druma) u s. Seoce.

Naša artiljerija (brdska i haubička baterija) pomiče se napred. Artiljerija bije najvećim daljinarom. Poslednja komanda baterije je: tući u sred Vakufa.

Veljko traži hitno Pionirsku četū do čistī put do Vakufa za prolaz tenkova i artiljerije. Ona će uzeti pod svoju komandu i Pionirsku četū VII divizije. Druže Stari, naredi 'Dušku,⁶ komandiru, da spremi četū i sve što mu je potrebno; kamionom koji će doći ide na Makljen do Veljka, koji će mu 'Oati zadatak. Samo taj kamion bi trebao da ode i do crkve da uzme i one drugove iz Pionir, čete koji su tamo.

S pozdravom
Crni

P. S. — Možda je bolje da se Duško krene odmah sa tim delom pionira koji su otišli za kopanje štamparije, da ne bi kamion gubio vreme odlaskom do crkve i natrag.

Šaljem 1 depešu I divizije.

C.

⁴ Treća krajiška NOU brigada bez Prvog i Drugog bataljona koji su dejstvovali u sastavu srednje napadne kolone.

⁵ Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 19.

⁶ Dušan Novaković, komandir Pionirske čete Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba NOV i POJ

IZVEŠTAJ OPERATIVNOG OFICIRA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O
BOMBARDOVANJU PROZORA¹

Drugu Marku, Crnom ili Terziću

Jutros u 9 h 30' primio sam izveštaj od kom. I proleterske divizije koji je poslat drugu Peku. Drug Peko — posle upoznavanja sa situacijom kod I prol. div. — poslao je taj izveštaj po svome kuriru ovamo. Ja sam isti primio otvoren, pročitao ga i odmah Ti ga po kuriru šaljem. Nisam ga mogao predati telefonom, jer je linija zbog bombardovanja prekinuta. Danas od 9 h — 10 h 40' neprijateljska avijacija *žestoko* je bombardovala Prozor. Neprekidno je bilo u vazduhu do 6 bombardera — nemačkih tipa »Do 17« i talijanskih tipa »Savoia Marketi«. Bacali su razorne bombe, zapaljive bombe, a isto tako su i mitraljirali. Zapalili su zgrade. Koliko je žrtava — *ne zna se*. Mitraljeskom vatrom probušili su kiler autobusa na pet—šest mesta. Telefonistu sam uputio da opravljaja liniju. Drugarski pozdrav.

S. F. — S. N.!

Lah

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 36 — 2, k. 9 — A. Izveštaj je pisan, verovatno, 4 marta 1943 pre podne.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 4 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE NOU
DIVIZIJE ZA OBEZBEĐENJE DESNOG BOKA I POZADINE
GLAVNINE OPERATIVNE GRUPE VRHOVNOG ŠTABA ZA
VREME IZVOĐENJA PROTIVUDARA NA PRAVCU PRO-
ZOR — GORNJI VAKUF — BUGOJNO¹

VRHOVNI. STAB
NOV I POJ
4-III-1943 g.
17,30 čas.

ŠTABU III DIVIZIJE

I Dalmatinska je u borbi kod G. Vakufa i, prema tome, ne možemo je odmah uputiti. Rokirajte vašu Hercegovačku brigadu kao pomoć V Crnogorskoj. Njenu teritoriju do Ostrožca preuće II Dalmatinska II Divizije, koja je sada na prostoriji Jablanica — Rama.² Držite po svaku cenu vaše položaje, da nam [neprijatelji] ne udare u leđa. Naše divizije kod G. Vakufa uspešno napreduju. Nadamo se noćas, ili najdalje sutra, odbaciti neprijatelja u Bugojno. Posle toga, sve naše jedinice će imati pokret, koji ćemo odrediti.³ Javite bročano stanje neprijatelja koji ide protiv vas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrh. komandant,
Tito

¹ Kopija originala, pisana preko indiga olovkom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 40—1, k. 7. Potpis druga Tita je takođe preko indiga.

² Vidi dok. br. 130.

³ Odnosi se na pregrupisavanje snaga i preduzimanje protivofanzive opštim pravcem Rama — Jablanica — Boračko Jezero — Glavatičevo — Kalinovik — Foča.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 4 MARTA 1943 GOD. ŠTABU DESETE
HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE DA POJACA DESNO
KRILLO PETE CRNOGORSKE NOU BRIGADE¹**

VRHOVNI ŠTAB
NOV I POJ
4-III-1943 g.
17,30 čas.

ŠTABU X HERCEGOVAČKE BRIGADE

Izdao sam naređenje vašoj diviziji da Hercegovačka brigada pojača naše levo krilo,² tj. V Crn. brigadu. Da se ne gubi vreme, jer je veoma hitno, naređujem da se vaši bataljoni još u toku ove noći rokiraju u pravcu V Crnog. brigade, tako da vaše desno krilo bude zaključno kod Ostrožca. Prostoriju između Rame i Ostrožca drže bataljoni II Dalmat. brigade. Sve ovo [mora se iz]vršiti u to[ku ove noći.]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrh. komandant,
Tito

¹ Kopija originala, pisana olovkom preko indiga, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 40 — 1, k. 7. Potpis druga Tita je takođe preko indiga.

² Vidi dok. br. 128.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 4 MARTA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE
DALMATINSKE NOU BRIGADE DA DELOM SNAGA PO-
SEDNE OTSEK RAMA — OSTROŽAC¹**

VRHOVNI ŠTAB
NOV I POJ
4-III-1943 g.
* 17,30 čas.

ŠTABU II DALMATINSKE BRIGADE

S obzirom na to što neprijatelj sa jačim snagama nadire u pravcu naše V Cm. brigade, prisiljeni smo rokirati X Herc. brigadu na naše levo krilo kao pomoć V Crnogorskoj. X Herc. brigada zauzimaće svojim desnim krilom položaje do Ostrožca.² Prema tome, naređujem da se hitno, još u toku ove noći, rokiraju vaša 2 bataljona na prostoriju Rama — Ostrožac. Ostale vaše snage treba da drže prostoriju Rama — Jablanica, s tim da sa najvećom oprezom kontrolišete kotlinu reke Doljanke. Vaše glavno uporište treba i nadalje da] bude Slatina, šalјite neprekidno patrole do Sovića.³

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrh. komandant,
Tito

¹ Kopija originala, pisana olovkom, preko indiga, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 39 — 1, k. 7. Potpis druga Tita je takođe preko indiga.

² Vidi dok. br. 129.

³ O rasporedu brigade, u vezi s ovim naređenjem, vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 31.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 5 MARTA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PRO-
LETERSKE DIVIZIJE DA OBRAZUJE OPŠTU ZAŠTITNICU
GLAVNE OPERATIVNE GRUPE PRI FORSIRANJU NE-
RETVE I PRODORU U HERCEGOVINU¹**

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

1) Odlučili smo se da našim glavnim snagama nadiremo pravcem: Prozor — Jablanica — Prenj i dalje ka istoku. Kod Jablanice ćemo odmah podići most. Sa nama idu svi ranjenici.

2) Vaša divizija obrazuje opštu zaštitnicu, sa zadatkom da štite i zatvarate pravac: G. Vakuf — Prozor — Rama — Jablanica. Marševaćete širim frontom, zatvarajući pravac: G. Vakuf — Prozor i. G. Vakuf — selo Mejnik — selo Duge. Vi ćete marševati pozadi začelja ranjenika.

3) Najhitnije vratite I Dalmatinsku brigadu u sastav svoje divizije, pravcem preko Solakove Kule.

Vrhovni komandant
Tito

5/III.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 42—1, k. 7.

**OBAVESTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 5 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE NOU
DIVIZIJE O ZADATKU DIVIZIJE I OPŠTEM PRAVCU DEJ-
STVA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE VRHOVNOG ŠTABA¹**

STABU III DIVIZIJE

- t) Sa Divizijom ostajete na dosadašnjem zadatku.² Danas, u toku noći, biće vam upućena I Dalmatinska brigada preko Solakove Kule.³
- 2) Pravac nadiranja naših glavnih snaga, sa ranjenicima: Prozor — Jablanica — Prenj Planina i dalje ka istoku. Za dalji vaš rad sledovaće naređenje. Strogo tajno — nikome ne govoriti ništa.

Vrhovni komandant
Tito, s. r.

¹ Prepis originala radiograma, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 43 — 1, k. 7. Prepis je izvršio zamenik načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ 5 marte 1943 godine.

² Treća NOU divizija (bez Prve dalmatinske NOU brigade) imala je zadatak da spreči prodor neprijatelju od Konjica ka Prozoru. U ovo vreme vodila je uporne odbranbene borbe na liniji s. Pothum — Neretvica — Ostrožac, štiteći levi bok Glavne operativne grupe, tada orijentisane za forsiranje Neretve.

³ Vidi dok. br. 131 ove knjige i tom IV, knj. 11, dok. br. 27.

**OBAVEŠTENJE SRETENA ŽUJOVLCA OD 5 MARTA 1943
GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ DRUGU
TITU O ODLASKU PIONIRSKJE CETE PRATEĆEG BATA-
LJONA VRHOVNOG ŠTABA RADI USPOSTAVLJANJA
PRELAZA NA NERETVI KOD JABLANICE¹**

Druže Stari,

Šaljem ti depešu Prve [divizije]. Ne znam zbog čega im je telegram nečitak. Branka² ga je proverila. To je baš onaj telegram o novom planu.³ Veljko⁴ će ih ujutru pitati da li su razumeli.

Šaljem prevode koje je Mahin⁵ izvršio, kao i kopije poslatih depeša.

Pionirska četa prošla je i otišla na zadatak.⁶ Voloda⁷ takođe.

U Prozoru je opaljena jedna raketa radi probe, da znate, u slučaju da ste [je] primetili.

5. III. 1943 (10.15)

S drug. pozdravom
Crni

P. S. Za Bos. korpus naređenje još nije otišlo, nema veze.⁸

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5844/VI, 5—24 (43).

² Branka Savić

³ Odnosi se na plan proboja opštim pravcem Prozor — Jablanica — Prenj i dalje prema sevemoj Hercegovini i Crnoj Gori (vidi dok. br. 132).

⁴ Veljko Dragičević

⁵ Fjodor Mahin

⁶ Pionirska četa Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba imala je zadatak da preko porušenog železnog mosta kod Jablanice uspostavi prelaz na levu obalu Neretve.

⁷ Vladimir Smirnov,

⁸ Verovatno se odnosi na dok. br. 123, jer radiostanica Prvog bosanskog NOU korpusa nije radila od 3—12 marta (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 64).

**UPUTSTVO SEFA EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 5 MARTA 1943 <10D. O NAČINU
PRIBAVLJANJA HRANE I MERAMA ZA SMANJIVANJE
KOMORE OPERATIVNIH JEDINICA I POZADINSKIH VOJ-
NIH USTANOVA¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NOV I POJ
EKONOMSKI OTSJEK
br. sl.
5 marta 1943 g.**

Radi pravilne ishrane NOV i POJ, Ekonomski otdjek izdaje slijedeće

N A R E D E N J E :

1.) Ishrana operativnih jedinica i pozadinskih vojnih organa ima biti sa terena, i to:

- od ratnog plijena,
- dobrovoljnim prilozima,
- konfiskacijom i
- rekvizicijom.

Ratni plijen pripada Ekonomskom otdjeku. Vrhovnog štaba NOV i POJ, koji ga raspoređuje prema stvarnim potrebama cjelokupne vojske, bez obzira koja ga je jedinica zaplijenila.

Do dolaska pretstavnika Ekonomskog otdjeka V.Š., najstariji intendant jedinice koja je ratni plijen osvojila prikuplja r. plijen; osigurava ga sa stražom i dijeli ga prema brojnom stanju: svojoj jedinici, intendanturama susjednih jedinica, intendanturi bolnica i rezervišući- dio za. one jedinice o čijoj se ishrani stara Ekonomski otdjek V.Š.

Štabovi operativnih jedinica i njihovi intendant i trebaju voditi računa o bolnici, koja se uvijek kreće pozadi operativnih jedinica i time nailazi na iscrpljeni teren.

Dobrovoljne priloge prikupljaju intendant i u sporazumu sa NOO ili starješinama dotičnog sela, opštine, od cjelokupnog naroda, jer svako ima mogućnosti da odvoji nešto za NOV.

Intendant i jedinica dužni su na zborovima objašnjavati narodu da svaki pravi rodoljub treba da pomogne Narodno-

¹ Original, pisan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivu Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4—4, k. 13.

oslobodilačku borbu priložima u hrani, odjeći i drugom što je neophodno potrebno za našu vojsku.

Konfiskacija je politička mjera, koja se primjenjuje protiv neprijatelja Narodno-oslobodilačke borbe, oduzimajući mu, nepokretnu imovinu u korist naroda. Zakonitoj porodici narodnog neprijatelja ostavlja se najnužnije za život.

Konfiskaciju vrše intendanture jedinica, počev od inten. brigade.

Ko se ima smatrati kao neprijatelj Narodno-oslobodilačke borbe rješavaju vojni sudovi jedinica, koji u rješenju o presudi unose odredbu o konfiskaciji i isto rješenje dostavljaju intendanturi na izvršenje.

Na sve što se konfiskuje izdaje se konfiskaciona priznanica, koja služi kao dokaz da je konfiskacija izvršena i da se ponovo ne može vršiti, sem ako je pogrešno i nepotpuno izvršena.

Rekvizicija je jedna vrsta kupovine, koja se naknadno isplaćuje, a do tada se izdaje rekviziciona priznanica, kao dokaz da je ista izvršena.

Rekvizicijom se prikuplja hrana, stoka za klanje i vuču, vozila i ostalo, i to onda ako se na naprijed pomenute načine ne može prikupiti hrana i ostalo za potrebe vojske. Pri primjeni rekvizicije treba ostavljati po mogućstvu: žito za sjeme, stoku za priplod i vuču i ne rekvirirati one namirnice koje se prema narodnim običajima čuvaju kao lijek i za proslavu narodnih praznika.

Rekviziciju vrše intendanture jedinica i to počev od intendanture brigada, a samo izuzetno intendanti samostalno operišućih bataljona, uz prisustvo jednog člana Štaba brigade, politodjela ili intendanture.

Visinu rekvizicije određuju oni organi koji je vrše, a prema stvarnim političkim i ekonomskim prilikama na terenu.

Na sve što se rekvirira izdaje se rekviziciona priznanica sa štambiljem i potpisom lica koje istu vrši, a u kojoj se označava od koga je, šta, i po kojoj cijeni rekvirirano.

Intendantura bolnice ima pravo da vrši rekviziciju. Ona je u svome radu samostalna i sve poslove oko ishrane obavlja po direktivama Ekonomskog otdjeka V.Š.

Prikupljanje hrane, stoke i ostalog za potrebe NOV vrši se, načelno, sa terena koji je pod kontrolom dotičnog štaba, sa izuzetkom za intendanturu bolnice, koja se može pojavljivati na svakom terenu.

Pošto jedinice i bojnice, kao i ostali vojni organi, nailaze na potpuno različite terene u ekonomskom pogledu, to je dužnost svih intendantura jedinica da se međusobno pomažu,

a naročito da sve pomažu intendanturu bolnice, koja se kreće pozadi svih jedinica i time nailazi na iscrpljeni teren.

2.) U sadanjoj fazi operacija nužno se nameće potreba da sve jedinice budu što pokretljivije, a to će biti samo onda ako se komore usposobe za brze pokrete, a sem toga, smanje na najpotrebniji broj tovarnih konja.

Radi prednjeg treba preduzeti slijedeće:

— u komorama nositi samo najnužniju rezervnu hranu i ubojnu spremu,

— komore vojnički organizovati po vodovima, četama i dr., uz svakog konja odrediti pratioca — iznemoglijeg borca ili onog bez puške, ukoliko takvih ima,

— komore preformirati na tovarnu stoku.

SA DRUGARSKIM POZDRAVOM,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

«

Za Ekonomski otdjek V. Š.
M. Vujović

^Dostavljeno:

- 1.) Bolnici
- 2.) III sandžačkoj brig.
- 3.) Haubič. divizionu Vrh. štaba
- 4.) VII hrv. diviziji
- 5.) VII hrv. brigadi

¹⁸¹

² Dalji tekst- je dopisan mastilom, ćirilicom.

**IZVEŠTAJ SEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 5 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM
STABU O RAZMESTAJU, STANJU I PROBLEMU TRAN-
SPORTOVANJA RANJENIKA I BOLESNIKA CENTRALNE
BOLNICE¹**

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA
5 mart 1943
23.45

VRHOVNOM STABU NOV i POJ

— Izveštaj o pokretu ranjenika —

1. — Raspored. — Svi ranjenici pokretne bolnice nalaze se danas prikupljeni na tri prostorije:

Na prostoriji IV Operativne zone ostavljeno je, prema naređenju V.S., izvestan broj (oko 500) ranjenika i bolesnika. Naređenje o prihvatanju i zbrinjavanju svih ranjenika i bolesnika koji su se u danom momentu zatekli na njenoj prostoriji, IV Zona nije u celosti ispunila, utoliko što je najveći deo raznih bolesnika ipak stigao na prostoriju Prozor. S druge strane, sudbina onih ranjenika koji su ostali na teritoriji IV Zone do ovog momenta je još uvek neizvesna.

Na prostoriji Zvirnjača — Prozor nalazi se 1.843 (hiljadu osam stotina četrdeset i tri) ranjenika i bolesnika, koji su raspoređeni ovako:

	Nosila	Sedećih	Konjanika	Pešaka	SVEGA
<i>Ripci</i>	54	33	23	34	134
	—	25	50	—	75
<i>Jaklići</i>	—	—	200	—	200
	43	50	3	—	96
<i>Proslap</i>	20	10	30	10	70
<i>Kovačevo Polje</i>	—	—	100	—	100
<i>Sopot</i>	8	—	29	—	37
<i>Podbor</i>	—	—	110	—	110
Seit—zarazni	—	154.	202	390	746
<i>Zvirnjača</i>	100	100	75	—	275
S v e g a	225	372	822	434	1843

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 8 — 7, k. 13.

Napomena: U ovome času obavlja se pokret teških ranjenika iz Zvirnjače u Proslap i Kovačevo Polje, kao i pokret oko 200 pešaka rekonvalescenata iz Sčita u s. Donja Vast.

Na prostoriji Uzdol — Ščipe — Here — Kranjčiči — Donja Vast nalazi se u svemu 1450 lakih ranjenika, od toga 950 pešaka i 500 konjanika.

2. — Transport. — Sami brožčani podatci, postavljeni na osnovu kriterijuma pokretljivosti, jasno govore o svim potrebama u transportnim sredstvima. Tako, na primer, za pokret 225 nosila potrebno je 1.800 ljudi ili 113 kola ili 22 veća kamiona.

Za pokret 372 sedeća ranjenika potrebno je 74 kola ili 15 kamiona ili 2976 ljudi u slučaju gde nam ne bi stajali na raspoloženju ni putevi, ni konji.

Za 1.322 konjanika potrebno je minimum 1.000 konja, računajući s time da će biti ranjenika koji će se zadovoljiti dvojica jednim konjem. Ovaj broj konja nam je potreban, a tako isto kamiona, ljudi ili kola, potreban nam je za slučaj ako bismo hteli izvršiti pokret odjedanput.

Problem transportnih sredstava postavlja se na ovome terenu u svojoj oštirini. Prvo, sama ova prostorija ne raspolaže s dovoljnim brojem ni kola ni konja, bilo usled četničke pljačke i paljevine, bilo usled toga što su naše divizije već izvršile mobilizaciju gotovo u 90%. Drugo, niti komande ešalona, niti Sanitetski otek ne raspolažu jednim aparatom za mobilizaciju konja i kola u selima u kojima ne postoji formirana narodno-oslobodilačka vlast. Tako na primer, pošto Komanda mesta u Prozoru gotovo nimalo ne funkcioniše, bili smo danas primorani da pokupimo drugove s raznih sektora da nam pomognu u mobilizaciji. Jasno je da ovako improvizirane ekipe ne mogu dati povoljne rezultate, ne računajući i to da se mora izgubiti mnogo dragocenog vremena dok se ovakve ekipe prikupe. Konačno, naše je ubeđenje potvrđeno mnogobrojnim primerima da se od strane odgovornih drugova ... ovome pitanju ne posvećuje konkretna pažnja, da se ovo pitanje tretira s nekom lakoćom, kojoj ne odgovara pravo stanje stvari, da se daju mnogo puta sasvim apstraktna obećanja, dok stvarnost stoji sasvim drukčije. Tako na primer, po mom dolasku u Prozor, pre svega sam upitao druga ... ko se stara za mobilizaciju konja i kola i kome da se obratim kad dobijem naređenje za pokret ranjenika. Drug ... mi je odgovorio da on čitavi taj posao čvrsto drži u svojim rukama i da se ne trebam nizašta brinuti, jer će biti dovoljno kamiona i kola. Isto tako drug... običava da daje velika obećanja u pogledu kamiona, međutim, kad dođe vreme pokreta, mi jedva uspevamo pronaći jedan do tri kamiona. Uopšte, naša autočeta nije

još izišla iz haotičnog stanja. Samo jedan primer: 5 marta u 5.30 časova dobili smo naređenje da hitno evakuišemo Zvirnjaču. Rečeno nam je da će kamioni odmah poći. Međutim, dan je već umnogome osvojio, kamioni još nisu kretali. Krenuli su tek u osam sati, kada je avijacija već dejstvovala. Rezultat toga zakašnjenja bilo je onesposobljenje dvaju vozila mitraljeskom vatrom i evakuacija preko čitavog dana bila je onemogućena. Isto tako večeras trebalo je da krene u pravcu Zvirnjače nekoliko kamiona i to već u prvi sumrak da bi se moglo obaviti nekoliko tura Zvirnjača — Ščit. Međutim, kamioni su krenuli tek u 21, 13 časova! Ovakvim zakašnjenjem uopšte se ne može motorizacija racionalno koristiti. Evakuacija Zvirnjače se vrši pomoću onih sredstava koje je komanda ešalona prikupila na samom terenu, a to je svega 6 kola i 12 konja s čitave teritorije Zvirnjača — Ravno — Vukovsko — Kupres!

Međutim, i pored svih ovih nedostataka, mi smatramo da se evakuacija svih ranjenika može u etapama uspešno obaviti. Ali, zato je potrebno promeniti čitav sistem našeg transporta. Prvo, neophodno je potrebno autočetu staviti pod čvršću komandu i onemogućiti ovakva zadocnjavanja kakva smo gore naveli. Drugo, pojačati mobilizaciju konja i kola. Komande pojedinih grupa i ešalona da s njihovih terena mobilišu konje. Pojedine naše patrole kruže po čitavoj prostori Uzdol — Solakova Kula. Kraj svega toga mi ne raspolažemo nego svega sa 150 konja. Ovo smo pitanje postavljali pred druga Terzića više puta. 2 marta uveče na savetovanju kome su prisustvovali drugovi Koča i Peko obećano nam je da će divizije uputiti jedan deo svojih konja, a tako isto da će i one mobilisati sa svojih terena. Međutim, do večeras mi nismo primili nijednog konja. Zato je neophodno potrebno da se izda naređenje divizijama da sve raspoložive konje — sem onih koji su neophodni za njihov pokret — upute u bolnice za prenos ranjenika, kao i da same još izvrše mobilizaciju s terena. Trfeće, staviti nam na raspoloženje najmanje dve naoružane čete koje će nam vršiti mobilizaciju konja, sprovoditi konje, kola i italijanske zarobljenike, jer mi u pojedinim grupama ešalona uopšte nemamo nijedne puške.

3. — *Političko stanje među ranjenicima.* — Moral ranjenika je na zavidnoj visini. To se ispoljava u mnogobrojnim oblicima. Oni su mirno i s potpunim poverenjem u našu vojsku pratili borbu koja se razvijala u neposrednoj njihovoj blizini na sektoru Prozor, jedino izjavljujući žaljenje što i sami ne mogu učestvovati. Jednom prilikom se 105 konjanika javilo da idu pešice, da bi omogućili pokret čitavog ešalona. Ešaloni lakih ranjenika sopstvenom inicijativom izrađuju nosila za teške ranjenike. U pojedinim ešalonima drže se predavanja čak i

teoretski kursevi, bolnički tečajevi itd. Značajnu ulogu u podizanju morala ranjenika vrši i list »Ranjeni drug«. Ne zane-
maruje se rad ranjenika na terenu, među narodom.

4. — *Sanitetsko stanje.* — Previjanje svih ranjenika obavlja se normalno. Sanitetskog materijala imamo zasada dovoljno. Raspolažemo jednom hirurškom ekipom, koja je, naročito za vreme borbi iznad Prozora, neprekidno funkcionisala. Ozdravljenje ranjenika, i pored svih napornih marševa, vidno je i uočljivo. Svakodnevno otpuštaju se ranjenici u jedinice, svakodnevno se prevode ranjenici iz ešalona nosila u konjanike i iz konjaničkih, ešalona u pešake.

U vezi s neredovnim prilikama, a i usled labavog izvršavanja parenja, imali smo jednu epidemiju pegavca među ranjenicima u Zvirnjači. Ovoj epidemiji staće se na put. Međutim, ulazeći u mesece mart i april, pegavac će nam se ukazati kao velika opasnost.

5. — *Ishrana.* — Svi ešaloni prosečno raspolažu s rezervama za pet do osam dana. Pojačana ishrana u Prozoru povoljno je uticala na tok izlečenja ranjenika. Rezerve, dakle su pri kraju i naređena je stroga racionalizacija.

\ S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef Sanitetskog oteka Vrhovnog štaba,

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 6 MARTA 1943 GOD. GLAVNOM ŠTABU
NOV I PO HRVATSKE O 2ESTOKIM BORBAMA PROTIV
NEPRIJATELJSKE GRUPACIJE KOD GORNJEG VAKUFA¹**

1.

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Odobravamo da se obustavi pokret vašnih jedinica.²

Mi se nalazimo još uvijek na prostori Prozor, gdje neprijateljske snage sa sviju strana navaljuju na nas. Naš pokret ukočen zbog 3500 ranjenika koje vodimo sa sobom. Kod Gornjeg Vakufa — Prozora već 8 dana [su] silne krvave borbe. Razbili smo 718 njemačku diviziju i dijelove 36 njemačke divizije koja je 19. II došla iz Grčke,³ kao i 4 bojne ustaša, ali neprijatelj dovlači nova pojačanja. Gubici na obje strane [su] ogromni,⁴ ali moramo spasiti ranjene. Zarobili smo jednoga majora, komandanta njemačkog bataljona.

Tito

6. III. 1943.

¹ Original, radiograma, pisani mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 12 — 2, k. 14.

² Vrhovni štab NOV i POJ bio je naredio Glavnom štabu Hrvatske da dielom snaga sadejstvuje Prvom bosanskom NOU korpusu u odbrani Drvara (vidi dok. br. 94 i 95), ali usled brzog prodora neprijatelja ka Drvaru, do ovog sadejstva nije došlo.

* Neprijatelj ovom prilikom nije dovlačio snage iz Grčke, niti je 36 nemačka divizija učestvovali u Četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, a ni kasnije. Ovakve podatke je u cilju dezinformacije dao jedan zarobljeni nemački oficir (vidi dok. br. 119).

* O neprijateljskim gubicima vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 346.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 6 MARTA 1943 GOD. STABU DEVETE
NOU DIVIZIJE DA SE IZ REJONA DUGOG POLJA HITNO
PREBACI NA DESNU OBALU NERETVE¹**

IV ZONI

Krećite sa vašim snagama dolinom i kosama rječice Doljanke u pravcu Jablanice, sa vašim desnim krilom piva — Grabovica, pravac Karaula na Neretvi. Pazite na vaš desni bok od četnika. U toku 6. III. vaše prethodnice moraju biti kod Jablanice.⁸

6. III. 1943.

Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 14/2, k. 14.

² O postupku Devete NOU divizije po ovom naređenju vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 4.

NAREĐENJA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 6 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE NOU
DIVIZIJE DA PO SVAKU CENU OBEZBEDI LEVI BOK
GLAVNE OPERATIVNE GRUPE VRHOVNOG ŠTABA I
ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DA HITNO UPUTI
PRVU PROLETERSKU BRIGADU KA OSTROŠCU¹

Prepis radio-depeša

predatili 6. III. 1943.

1) Štabu III divizije

Odmah uputite Hercegovačku brigadu prema Ostrošcu. Suviše ste se razvukli i odgolitili ste nam bok kod Ostrošca. Odmah rokirajte glavne vaše snage prema Ostrošcu. Naš levi bok kod Ostrošca morate zaštititi po svaku cenu.

Vrhovni komandant
Tito, s.r.

2) Štabu I divizije

Hitno, uputite I proletersku brigadu preko Solakove Kule ka Ostrošcu, pošto je naš levi bok ovde ugrožen. Vi ostajete prema G. Vakufu sa dvije brigade. Rušite puteve.

Vrhovni komandant
Tito, s.r.

¹ Prepis originala, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 16 — 2, k. 14. Prepis je izvršio zamenik načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ 6 marta 1943 godine.

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ QD 6 MARTA 1943 GOD. ŠTABU ČETVRTE
(CRNOGORSKE) PROLETERSKE BRIGADE DA USILJENIM
MARŠEM KRENE PRAVCEM PROZOR — RAMA¹

VRHOVNI ŠTAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
6-III-1943

ŠTABU IV PROLETERSKE BRIGADE

Položaj

Odmah po prijemu ovoga naređenja krenite sa bataljonima svoje brigade usiljenim maršem pravcem Prozor — Rama.

Bataljone uputite najkraćim pravcem za Prozor i dalje, ne težeći da se bataljoni prikupe i brigada kao celina kreće. U Gračanici nalazi se drug Radovan, komandant vaše brigade, od koga ćete dobiti tačne zadatke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
Zam. načelnika štaba,

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 45 — 1, k. 7.

OBAVESTENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6 MARTA 1943 GOD. ŠTABOVIMA SEDME I DEVETE KRAJIŠKE NOU BRIGADE DA SE STAVLJAJU POD NEPOSREDNU KOMANDU VRHOVNOG ŠTABA I NAREĐENJE DA ZATVORE PRAVCE KUPRES — VUKOVSKO — RAVNO I SUJICA — RAVNO¹

VRHOVNI ŠTAB
6 marta 1943 g.
Položaj

STABU VII I IX KRAJIŠKE BRIGADE

Prema telefonskoj depeši Vrhovnog komandanta² stavljeni ste pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba. Od ovoga momenta prestaju da važe sva druga naređenja vaših štabova divizija ili štaba korpusa u pogledu izvršenja operativnih zadataka vaših jedinica. Vi ćete izvršavati samo naređenja Vrhovnog štaba. Komandu nad VII i IX Krajiškom brigadom objediniće drug Lah Milan, koji se upućuje na taj sektor kao delegat Vrhovnog štaba.

U pogledu operativne upotrebe VII i IX brigade, izvršavaćete naređenja druga Laha, koji će održavati direktnu vezu sa Vrhovnim štabom i raditi po njegovom uputstvu i naređenju. Zadatak VII i IX Krajiške brigade jeste da zatvori pravac: Kupres — Vukovsko — Ravno i Sujica — Ravno, s ciljem da se stvori potrebno vreme za evakuaciju naših bolnica i ranjenika u određenom pravcu.³

*
[P. Š.]⁴ Pn mio u. ^od 'kurira
Gojka Milisica
9-III 43 g. u 19 č.
polit, komesar Rodić Gojko

Za Vrh. štab
pomoćnik načelnika,
Veljko

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1 — 2, k. 856, a kopija originala pod reg. br. 44 — 1, k. 7.

² Redakcija nije uspela pronaći ovu depešu.

³ Sedma i Deveta krajiška NOU brigada nisu u celini angažovane na izvršenju ovog zadatka, jer su dva bataljona Devete krajiške brigade i nadalje ostala u rejonu Jajca, a Drugi bataljon Sedme krajiške brigade već je bio ostupio sa Četvrtom krajiškom NOU brigadom na planinu Sator.

⁴ Tekst u postskriptumu naknadno je dopisao crvenim mastilom, ćirilicom, Gojko Rodić, politički komesar Devete krajiške NOU brigade »Simo Solaja«.

⁵ Redakcija nije mogla sa sigurnošću pročitati da li se radi o mestu Blagaju ili nečem drugom.

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6 MARTA 1943 GOD. STABU ŠESNAESTE BRIGADE SEDME NOU DIVIZIJE DA PO IZVRŠENOJ SMENI ODMARSUJE PRAVCEM RAVNO — PROZOR — RAMA¹

VRHOVNI ŠTAB
6 marta 1943 g.
Položaj

STABU XVI HRVATSKE BRIGADE

Odmah po prijemu ovog naređenja prikupite svoje bataljone i krenite pravcem: Ravno — Prozor — Rama, gde ćete dobiti dalje naređenje za rad.

Na [sadašnjim] vašim položajima smeniće vas IX Krajiška brigada.²

S. F. — S N.!

Za Vrhovni štab,
pomoćnik načelnika,

Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 46 — 1, k. 7.

² Šesnaesta hrvatska (Treća banijska) NOU brigada zatvarala je tada sa dva bataljona pravac Kupres — Ravno (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 36).

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O NEPRIJATELJSKOM POVLAČENJU U PRAVCU BUGOJNA I O PRIPREMAMA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE ZA USPOSTAVLJANJE PRELAZA PREKO NERETVE¹

VRHOVNOM KOMANDANTU,

Druže Stani,

Sada sam od druga Veljka primio sledeće izveštaje:

a) Štab V bataljona IV crnogorske brigade izvestava:

»Neprijatelj je evakuisao G. Vakuf i Podgrađe (ovo je jedno veće selo prema Bugojnu, na 4 km od G. Vakufa). Njegovi slabi zaštitnički delovi zadržali su se jutros kod Han Ploče (8 km od G. Vakufa prema Bugojnu).«

b) Drug Pera Vuković, sa istaknute telefonske centrale sa Ravnog, javlja:

»Danas u 9 čas. nepr. motorizacija je ušla u Šujicu. Naši su napustili Duvno u 10 časova.«

Poslali smo radio-depeše Štabu I i III divizije po priloženim konceptima.²

Štab II proleterske divizije izveštava da može improvizirati jedan most kod Rame, na mestu gde je ranije bio most, na taj način što će stare kamione nabaciti između onih delova koji su spušteni u vodu, a zatim to nivelisati i patosati daskama. Tražili su mi jedan tenk da dovuku iz blizine takve polupane kamione. Ja sam se složio odmah sa tim i odobrio im tenk za ovu svrhu.

Štabovi I i III divizije primili su i jučerašnje radio-depeše. Potvrdili su prijem.

S drug. pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Terzić

6/III u 17 čas.

164

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 15 — 2, k. 14.

² Vidi dok. br. 138.

**NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6 MARTA 1943 GOD. STABU DEVETE KRAJIŠKE BRIGADE DESETE NOU DIVIZIJE ZA ZATVA-
, RANJE PRAVCA KUPRES — VUKOVSKO — RAVNO¹**

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
6-III-1943 g.
u 19 čas.
Prozor

ŠTABU IX KRAJIŠKE BRIGADE

Blagaj

Glavni zadatak vaše brigade jeste u ovoj situaciji da po svaku cenu zatvori pravac Kupres — Vukovsko — Ravno.

Da biste ovaj zadatak uspešno mogli izvršiti, potrebno je da usiljenim maršem prikupite celu brigadu na prostoriji Vukovsko — Rilić — Zanolina i zauzmete podesne položaje na kojima ćete moći uspešno izvršiti postavljeni zadatak i stvoriti potrebno vreme za evakuaciju svih ranjenika N.O. vojske Jugoslavije.

Kako je spas ranjenika u ovom trenutku za nas najsvetiji zadatak, to treba uložiti sve napore da se ovo naređenje u potpunosti izvrši. Nikakvi lokalni interesi ne smeju rukovoditi Štab brigade da drukčije učini i ne postavi bataljone svoje brigade na označenu prostoriju.² U ovoj situaciji glavno je sačuvati vojsku i ranjenike, a ne čuvati teritoriju koju neprijatelj još uvek može pregaziti, jer raspolaže trenutno nadmoćnijim snagama. Prema tome, čuvati selo Blagaj u koje neprijatelj verovatno neće ni da dođe, a ostaviti otvoren pravac prema Prozoru — prestavlja zločin prema ranjenicima N.O. vojske.

Obavestite Štab X Krajiške divizije da odmah dođe na sektor Gornje Vukovsko — Šujica, tj. u selo Ravno,³ kako bi

¹ Original, otkucam na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 48/1, k. 7.

² Na pravcu Kupres — Vukovsko — Ravno dejstvovao je tada samo Treći bataljon Devete krajiške NOU brigade. Glavnina Brigade nalazila se na prostoriji Janj — Blagaj (vidi tom IV, knj. 11, dok., br. 38), gde je i nadalje ostala.

* Štab Desete krajiške NOU divizije tada se nalazio u s. Pribeljci, severno od Kupresa.

koordinirao rad VII i IX Krajiške brigade, kao i ostalih brigada koje budu prinuđene da se povuku u ovom pravcu. Njegovo sedište treba da bude u selu Ravnom, gde će uhvatiti vezu s nama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab
Veljko

P. S. S ovim pismom će se upoznati drug Nedeljko⁴ i odmah ga uputiti Štabu svoje brigade, tj. komandantu i polit, komesaru, a ovi će ga dostaviti Štabu X divizije odmah čim postupe po njemu.

BR. 144

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6 MARTA 1943 GOD. ŠTABU SEDME KRAJIŠKE BRIGADE PETE NOU DIVIZIJE ZA OBEZBEĐENJE PRAVCA ŠUJICA — RAVNO¹

VRHOVNI ŠTAB
N.O.V. I P.O.J.
6 marta 1943, u 20 sati

180

ŠTABU VII KRAJIŠKE BRIGADE

Selo *Ravno*

Osnovni zadatak vaše brigade jeste da po svaku cenu zatvori pravac Šujica — Ravno.

Mi smo uputili tamo druga Laha, koji će vas upoznati sa situacijom i pomoći vam da organizujete odbranu označenog pravca.²

* Nedeljko Manojlović, tada zamenik komandanta Devete krajiške NOU brigade.

⁵ Pavle Ilić-Veljko

¹ Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 49 — 1, k. 7.

² Vidi dok. br. 140.

* Obavešteni smo da je otpor bataljona na Borovoj Glavi bio vrlo slab i da je neprijatelj lako ušao u Šujicu. To ne bi smelo da se desi i sa pravcem Šujica — Ravno. U tom cilju treba da se primaknete bliže svojim bataljonima, da organizujete rušenje druma Šujica — Ravno i da po svaku cenu stvorite potrebno vreme za evakuaciju svih bolnica N.O. vojske.

Štabu XVI Hrvatske brigade naređeno je da izvrši pokret pravcem Ravno — Prozor,³ gde će dobiti nove zadatke.

Štabu X Divizije naređeno je da Sode na sektor Vukovsko — Šujica,⁴ gde će povezati dejstvo VII i IX Krajiške brigade, a do njegovog dolaska ovu ulogu vršiće drug Lah.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,

BR. 145

IZVEŠTAJ OPERATIVNOG OFICIRA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7 MARTA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA O RASPOREDU JEDINICA ZA ZATVARANJE PRAVACA KOJI OD KUPRESA, ŠUJICE I DUVNA VODE KA RAVNOM¹

VRHOVNOM ŠTABU N.O.V. I P.O. — drugu Veljku

Šaljem Ti originalni izveštaj komandanta VII kraj. brigade o situaciji tokom jučerašnjeg dana (6. III.).² Prema tim podacima verovatno je da će gro snaga krenuti pravcem: Kupres — Bugojno, kao pojačanje neprijateljskim delovima na sektoru Bugojno — G. Vakuf. No, dok se to potpuno ne *utvrdi*, moguće je da će izvesnim svojim snagama oni krenuti i u pravcu *Ravna*. S obzirom na takvu situaciju kod neprijatelja, isti bi mogao nadržati ka Ravnu pravcima: Kupres — D. Vukovsko — Rama — D. Malovan — Žanoglina — Ravno i Šujica — Ravno. Budući

³ Vidi dok. br. 141.

⁴ Vidi dok. br. 143.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 17 — 1, k. 9. Dokument je bez datuma, ali se iz sadržine vidi da je pisan 7 marta 1943 god. ujutru.

² Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 36.

da sam od IX krajiške brigade ovde našao svega 1 bataljon,³ dok su 2 bataljona ostala na teritoriji oko Jajca, to sam *privremeno*, dok se potpuno ne obelodani namera neprijatelja, zadržao tu⁴ [jednu] brigadu⁵ za zatvaranje tih pravaca. Snage za zatvaranje tih pravaca rasporedio sam ovako:

1.) Zatvaranje pravca Kupres — D. Vukovsko: I i III batalj. XVI brigade — pod komandom Štaba XVI brigade.

2.) Zatvaranje pravca D. Malovan — Zanolina — Ravno: IV bataljon VII kraj. br. i III bat. IX kraj. brig. — pod zajedničkom komandom zartijenika kdt. IX kraj. bri'g.

3.) Zatvaranje pravca Šujica — Ravno: I i III bataljon VII krajiške brigade, pod komandom Št. [aba] VII kraj. brig. Sve jedinice (bataljoni) su uglavnom ostale na odbrani svojih dosadanih pravaca — nikako rokiranje nije vršeno, sem što sam odbranu pravca Kupres — D. Vukovsko pojačao sa jednim bataljonom.

Svim komandantima sam predočio važnost tih operacija, tj. predočio sam im položaj naših ranjenika i naređeno im je da *uporno* — stopu po stopu — brane svaki pedalj zemlje.

Lično vezu do sada sam uhvatio sa celim Štabom XVI brig., sa polit. kom. VII brigade, a pismeno sa kdt. VII brig. Sa zamenikom kdt. IX kr. brig, nisam još do sada dobio vezu, ali verujem da ću do zore biti i sa njim u vezi.

Stab X divizije i ostatak Štaba IX kraj. brigade nalaze [se] sa ostatkom (2 bataljona) IX kraj. brig, u okolini Jajca.⁶

Molim Te da me povratno izvestiš:

- 1.) Da li se slažeš sa rasporedom snaga.
- 2.) Da li se slažeš sa privremenom upotrebom XVI kr. brigade..
- 3.) Izvesti me o toku evakuacije ranjenika na celoj prostoriji do Prozora.
- 4.) Da li je Kom. m.festa] Prozor uputila već radničko odeljenje za rušenje ceste. (Mi ćemo nastojati da posle evakuacije Zrinjače pristupimo mobilizaciji seljaka radi rušenja cesta.)

Molim da me o tome izvestiš povratkom tog pisma.

S. F. — S. N.!

Drugarski pozdrav
Lah

³ To je bio Treći bataljon (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 38).

⁴ To jest: ovde

⁵ Odnosi se na Šesnaesta brigadu Sedme NOU divizije.

⁶ Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 38.

* Put su kasnije temeljito porušili seljaci iz s. Ravno i s. Zahumna. sedamnaest mesta.

**KTARTOFNTE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OT 7 MARTA 1943 GOD. ŠTABU DEVETE
NOU DIVIZIJE DA RAZBIJE ČETNIKE NA SVOM PRAVCU
I ŠTO PRE IZBIJE NA NERETVU¹**

ŠTABU IV OPERAT. ZONE

Najhitnije postupite po našem naređenju.² Morate što prije izbiti dolinom i južnim kosama Doljanke preko Diva — Grabovice na Karaulu na Neretvi, likvidirajući na svom putu četničke grupe. Radite brzo i energično.

Tito, s.r.

¹ Prepis originala radiograma, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 33 — 2 k 14

Prepis je izvršio 7 marta 1943 god. zamenik načelnika Vrhovnog •Štaba Na istom polutabaku hartije prepisana su još dva radiograma, i p S n a S Ā P TM proleTERSKE i Treće NOU divizije. Redakcija ih daje kao posebna dokumenta (vidi dok. br. 147 i 148).
Vidi dok. br. 137.

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 7 MARTA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PRO-
LETERSKE DIVIZIJE O USPEŠNOM FORSIRANJU NE-
RETVE I STVARANJU MOSTOBRANA NA NJOJ¹**

II)

ŠTABU I DIVIZIJE

Naše prethodnice već su prešle Neretvu.² Produžavamo dalje. Vi sa dve brigade zatvarate pravac Bugojno — Vakuf — Prozor — Rama, a zatim obrazujete opštu zaštitnicu naše glavne kolone — pozadi ranjenika.

Tito, [s. r.]

¹ Prepis originala radiograma, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 34 — 2, k. 14. Prepis je izvršio 7 marta 1943 zamenik načelnika Vrhovnog štaba.

² To su bili delovi Druge proleterske divizije (tri bataljona Druge dalmatinske NOU brigade i tri bataljona Druge proleterske brigade). Oni su noću 6/7 marta forsirali Neretvu preko porušenog železničkog mosta kod s. Jablanice i u toku dana, uz podršku Haubičkog divizionu Vrhovnog štaba, stvorili mostobran izbivši na liniju Javorik — Brsza.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 7 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE NOU
DIVIZIJE DA NAJHITNIJE OBEZBEDI LEVI BOK GLAVNE
OPERATIVNE GRUPE¹**

III)

ŠTABU III DIVIZIJE

Najhitnije postupite po našem jučerašnjem naređenju.²

Tito [s. r.]

**OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 7 MARTA 1943 GOD. OPERATIV-
NOM OFICIRU VRHOVNOG ŠTABA O SAGLASNOSTI S IZ-
VRŠENIM RASPOREDOM SNAGA ZA ZATVARANJE PRA-
VACA KOJI OD KUPRESA, ŠUJICE I DUVNA VODE KA
RAVNOM¹**

VRHOVNI ŠTAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
7-III-1943 g.
u 9 čas.

DRUGU MILANU LAHU

Primio sam tvoj izveštaj², ne znam iz koga mesta i ne znam koga je dana pisan, kao niti u koliko časova.

¹ Prepis originala radiograma, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 35 — 2, k. 14. Prepis je izvršio 7 marta 1943 god. zamenik načelnika Vrhovnog štaba.

² Odnosi se na obezbeđenje levog boka Glavne operativne grupe (vidi dok. br. 138).

¹ Kopija originala, otkucama na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 50 — 1, k. 7.

² Vidi dok. br. 145.

Slažem se sa zadržavanjem XVI Hrvatske brigade, samo njen III bataljon, koji vam je stavljen na raspoloženje, treba postaviti u selo Gor. Vukovsko, gde će biti u rezervi i osmatrati pravac prema selu Planindca i održavati vezu sa jedinicom III Krajiške brigade na Oglavku.

Slažem se i sa rasporedom koji si zauzeo, mada je on tipično kordonski i bez rezerve. Smatram da bi pravac Duvno — Ravno trebalo dobro porušiti i na njemu držati samo jedan bataljon. Najverovatnije je da će neprijatelj krenuti pravcem preko D. Vukovskog ka Ravnom, jer na drugim pravcima ne bi mogao upotrebiti tu svoju moćnu motorizaciju.

Ja sam tražio da se cela IX Brigada prikupi na prostoriju selo Zanolina — Vukovsko, a Štab X Krajiške divizije da primi komandu nad VII i IX Krajiškom brigadom.³ Ti treba svakoga dana da šalješ kurire i da urgiraš njihov dolazak.

Ja sam tamo uputio druga Živu⁴ da organizuje prekopa- vanje drumu Ravno — Prozor. Ti mu pomози i stavi ga pod svoju komandu. Sa rušenjem drumu Ravno — Prozor treba od- mah otpočeti, pošto je bolnica iz Zvirnjače evakuisana. Nastojati da se taj put što pre i što bolje poruši.

Štabovima jedinica na predviđenim pravcima koje zatva- raju treba narediti da što bolje ruše komunikacije na svojim pravcima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
zam. načelnika Štaba,

³ Vidi dok. br. 143.

⁴ Živadin Đorđević, ing.

BR. 150

**IZVEŠTAJ OPERATIVNOG OFICIRA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 7 MARTA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČEL-
NIKA VRHOVNOG ŠTABA O SITUACIJI NA SEKTORU
RAVNOG¹**

Sektor Ravno

7. II. 12 h

Ravno

VRHOVNOM ŠTABU — drugu Veljku

Po zapovesti,² koju dostavljam, vidiš rad za 8. III.

Podaci o neprijatelju:

- 1.) Pravcem: Mokronoge — Ravno neprijatelj je u jačini 3—4 bataljona uspeo da potisne 1. bat. VII kraj. brigade, koji je zatvarao taj pravac. Bataljon je vodio borbu, ali morao se je povući, zbog nadmoćnijeg neprijatelja, ka Ravnu.
- 2.) Povlačenje 1. bataljona te brigade je kompromitovalo odr- žanje 3. bataljona na položaju, koji je isto tako tokom dana vodio borbu, ali bi se zadržao na položaju da se nije povukao 1. bataljon.
- 3.) 3. bataljon iste brigade kod Zanoline je isto tako vodio tokom dana borbu i povukao se prema Ravnom. (Ovaj bi se mogao održati na položaju, ali su vojni rukovodioci [još] mladi.).
- 4.) 3. bataljon IX krajiške brigade vodio je borbu, ali se odr- žao na položaju.
- 5.) XVI hrv. brig. nije vodila borbu.

Prema podacima i izveštajima, neprijatelj je u, toku današnjeg dana ušao u Ktipres sa oko 2000 vojnika (oko 12 tenkova, 15—20 kamiona ostalo pešadija i artiljerija). Jedna kolona (jačina nepoznata) prošla je pravcem za Bugojno.

- 6.) U Duvno je ušao neprijatelj {Talijani sigurno, jer su se preko uključenog telefona isti javili, a verovatno i četnici}.
- 7.) Neprijatelj se nalazi dalje u Šujici i Malovanu, ali je jačina nepoznata.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, tpođ reg. br. 3 — 2, k. 8.

U zaglavlju izveštaja omaškom je napisano II (februar) umesto III (mart). Izveštaj je pisan 7 marta 1943 god., što se vidi iz sadržine dokumenta.

² Vidi dok. br. 151.

- Neprijatelja sačinjavaju: Nemci, Talijani (koji do sada još prema nama nisu aktivni), verovatno četnici, ustaše i domobrani (poslednji dvoje verovatno prema nama).
- 8.) Računam da ćemo sigurno zadržati neprijatelja, da stvorimo potrebno vreme, a ako budu malo povoljniji uslovi — preći ćemo u povratni napad.
 - 9.) Jedinice su prilično zamorene i dosta mlade, hrana je dosta slaba (samo meso i čorba—supa).
 - 10.) Skrenuo sam pažnju svim političkim rukovodiocima na važnost zadatka, i da to objasne i primérom dokažu svojim borcima.
 - 11.) Gubici, do sada konstatovani, kod VII brigade [su] 2 mrtva i 5 ranjenih, i nekoliko konja (kod 1 bataljona). Kod neprijatelja [su gubici] prilični. (Po izkazu vojnih i polit, rukovodilaca, 1. bataljon je izbacio iz stroja do oko 40 neprijateljskih vojnika.)
 - 12.) Livanjska četa nalazila se ovde; uputio sam je za Prozor — pa ju uputi prema Ljubuši, dol. [inom] Rame, pošto ja ne znam da li se koja od naših jedinica tamo nalazi.
 - 13.) Banijske izbeglice (oko 60—70) uputio sam u Glamočko Polje — do Glamočkog bataljona — pa će se preko njega prebaciti na Baniju. (To je i po njihovoj želji.)
 - 14.) Bolnica u Zvirnjači evakuisana je danas — poslednji ranjenici su otišli odavde oko 14 časova.
 - 15.) Ziva³ ruši drum tokom cele noći — za kontrolu i prinudnu mobilizaciju dao sam mu na raspoloženje 15 boraca. (Dobrovoljno po pozivu se javilo svega oko 50.)
 - 16.) Povratnom poštom iznesi Tvoje naređenje.

S. F. — S. N.!

Drugarski pozdrav
Lah

* Zivadin (Ziva) Đorđević

BR. 151

**ZAPOVEST OPERATIVNOG OFICIRA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 7 MARTA 1943 GOD. ZA ODBRANU PRA-
VACA KOJI OD KUPRESA, ŠUJICE I DUVNA VODE PREKO
SELA RAVNO ZA PROZOR¹**

Z A P O V E S T

(Sekcija Livno i Prozor, razmere 1 : 100.000, jugoslovenskog izdanja.)

Neprijatelj jačine oko 3 do 4 bataljona uspeo je da odbaci naše snage sa prostora Gradina — Dvojine i uspeo da ovlada linijom položaja: k. 1210 — Todorovića košara — Jezera, gde je zanoćio.

Naše jedinice — I i III bataljon VII krajiške brigade — povukle su se pod borbom prema selu Ravno.

U cilju zatvaranja i odbrane pravca selo Ravno — Prozor, jedinice VII, XVI i III bataljon IX brigade posešće za odbranu položaja Gradina (1310) — selo Ravno — k. 1145 — Vrščić (1242) — Velika Kosa (1213) — Jastrebovac (1281), kao i to da u povoljnom momentu pređu u protivnapad.

Ispred nas nema naših jedinica.

Desno od nas, na prostoriji Bugojno — Gornji Vakuf, operišu naše jedinice, a levo od nas nema naših jedinica.

Politički rukovodioci svih jedinica će skrenuti pažnju • drugovima na važnost držanja tog položaja činjenicom što se na prostoru Prozor — Ravno nalaze naše bolnice — ranjenici, koji se tek evakuišu, kao i na činjenicu da bi neprijatelj ovladavanjem tih položaja i prodiranjem ka Proзору ugrozio pozadinu naših jedinica koje operišu u pravcu Gornji Vakuf — Bugojno. S obzirom na ove činjenice, polit, rukovodioci će objasniti da se ima položaj braniti po svaku cenu, stopu po stopu, po cenu najvećih žrtava.

¹ Original, otkucan na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 53 — 1, k. 7. Zapovest je izdata 7 marta 1943 (vidi dok. br. 150).

NAREĐUJEMO:

1. Desni otsek: k.foman-
dant] Vojko² I bat.
XVI hrv. brig.
II bat. XVI hrv. brig.
III bat. XVI hrv. brig.
i III bat. IX kraj. brig.

Svega: 4 bataljona.

1. Poseda za odbranu deo položaja:
Donje Vukovsko — k. 1168 —
Gradina (1310) — selo Ravno, do
druma Ravno — Prozor zaključno.
III bat. IX kraj. brigade raspore-
diće se za odbranu na delu de-
snog otseka: Donje Vukovsko
(1166) — Široki Breg isključno, a
bataljoni XVI hrv. brigade na
ostalom delu otseka.³

Zadatak: Tučenje neprijatelja
sa pomenutog otseka položaja po
svaku cenu. III bat. IX kraj. bri-
gade povući će se po naređenju
pravcem: k. 1176 — Vis (1209) —
Ometina (1263) — Brdo (1538), a
dalje — opet po naročitom nare-
đenju. XVI hrv. brigada samo po
naređenju povući će se pravcem
selo Ravno — Stražbenica (1534)
— Križ (1341) — Bačvan (1295), a
dalje — po naročitom naređenju.
Komandant 3. bat. IX kr. brig,
uputiće jednu četvu za zatvaranje
pravca Kupres — Stožer — Pla-
ninica.

- Levi otsek:
Komandant drug Mar-
janac.⁴
I bat. VTT kraj. brig.
III bat. VII kraj. fardg.
IV bat. VII kraj. brig.
Protivkol. odeñjenje

Svéga: 3 bataljuna i
jedan top.

2. Poseda za odbranu deo položaja
k. 1145 — Bršić (1242) — Velika
Kosa (1213) — Jastrebovac (k.
1281). Zadatak: odbrana položaja
po svaku cenu. Zona širenja desno:
drum, a levo: po potrebi.

Brigada će se povući samo po
naročitom naređenju pravcem: Ve-
lika Kosa (1213) — Paljika (1229)
— Maljkovača (1499) — Vrtlac
(1174), a dalje po naređenju.

¹ Vojko -Hošteter, narodni heroj, tada komandant Šesnaeste bri-
gade Devete NOU divizije. Poginuo početkom 1944 god. kao operativni
oficir Desetog NOU korpusa.

* Šesnaesta hrvatska brigada nije posela položaje prema ovoj
zaipovesti, jer je istog dana predveče usledilo naređenje zamenika na-
čelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ da se Brigada prikupi u rejonu
Proaora (vidi dok. br. 152).

* Rade Marjanac, narodni heroj, poginuo juna 1943, za vreme
Pete neprijateljske ofanzive.

3. Komandanti otseka će obratiti naročitu pažnju na svoja
krila da ne budu zaobidjeni, a naročito će u tom pogledu voditi
računa komandant levog otseka.

4. Sve jedinice imaju biti na svojim položajima do 5 ča-
sova izjutra, a tokom noći obezbediti će se mrtvim stražama.

5. Veza će se održavati pomoću kurira. U tome cilju će
komandanti uputiti po četim kurira.

6. Ishrana: Hrana će se kuvati pozadi otseka na potreb-
nom otstojanju. Kuvari će u tome cilju izuzeti potrebne artikle
hrane.

Intendanturu brigada evakuisati u selo Zahum.

7. Evakuacija ranjenika: Lakše ranjenike evakuisati u
brigadna previjališta, čija mesta će odrediti komandanti bri-
gada, a teže — u selo Jakliće.

8. Znaci raspoznavanja: Za 8. mart Petar—Pavle
Za 9. mart Jovan—Jandrija
Za 10. mart Koča—Peko.^v

9. Štab će se nalaziti na Razvršću (k. 1565), a u slučaju
pomeranja javiće se. Na to mesto uputiti i kurire.

10. Sve ostalo narediti će se naknadno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar
Ljubo Babić

Del. Vrh. štaba
Lah

Dostavljeno:
Vrhovnom štabu,
Komandantu desnog i levog otseka,
Komandantu III bat. IX kraj. brigade.
Dostavljeno po kuriru u 11.30 časova.

**NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 7 MARTA 1943 GOD. ŠTABU ŠESNAESTE
BRIGADE SEDME NOU DIVIZIJE DA USILJENIM MARŠEM
KRENE SA SVOJIH POLOŽAJA I PRIKUPI SE U REJONU
PROZORA¹**

VRHOVNI ŠTAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
7-III-1943 g.
u 17,15 čas.

ŠTABU XVI HRVATSKE BRIGADE

Položaj

Odmah po prijemu ovoga naređenja usiljenim maršem krenite pravcem Ravno — Prozor. U Prozoru ćete naći Štab vaše divizije i od njega dobićete dalji zadatak. U slučaju da ne nađete Štab divizije, obratite se nama. Mi ćemo se nalaziti u Prozoru.

Nemojte sačekivati smenu svojih bataljona na položajima, niti čekati da se bataljoni svi prikupe pa da onda sa celom brigadom krenete, već naredite pokret svakom bataljonu da sa svog položaja krene na prostoriju sela Gostova.

Sa ovim naređenjem upoznajte druga Laha.² Nikakva sila ne može vas sprečiti da odmah krenete, makar izvlačili bataljone iz borbe.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab,
zam. načelnika Štaba,

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta „JNA, pod reg. br. 51 — 1, k. 7.

² Milan Lah se tada nalazio na sektoru s. Ravno — Vukovsko kao delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ. Takođe je i Lahu naređeno da ubrza pokret ove brigade (vidi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA dok. br. 52 — 1, k. 7).

**OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 8 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM
KOMANDANTU DRUGU TITU O SADRŽINI IZVEŠTAJA
DOBIVENIH OD DRUGE PROLETERSKE I TREĆE NOU DI-
VIZIJE I O DIREKTIVAMA KOJE SU IM DATE ZA DALJI
RAD¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

I) Šaljem Vam izveštaj III divizije.² Ja mislim da na ovaj izveštaj odgovorim sledeće:

1) Sve ranjenike hitno uputiti na cestu. Ovo je već naredeno za one u Solakovoj Kuli.

2) Sto se tiče brdskih topova — nemamo. Za ona dva brdska topa 75 m/m koje je zaplenila I dalmat. brigada, mi smo ih dodelili Haubičkom divizionu, za sada privremeno. Kad predemo Neretvu, onda će Haubički divizion — posluga i starešine — preuzeti ova dva topa i oni će se dodeljivati pojedinim divizijama prema vrsti i težini zadatka pojedinih naših jedinica. Ova dva topa imaju svega 65 granata — to moramo dobro čuvati za docnije zadatke.

3) Što se tiče direktive za III diviziju, mi smo i ranije istakli da je njihov zadatak da, kao stalna leva pobočnica, zatvore pravac: Ostrožac — Rama, kao i Ostrožac dolina Neretvice, sve dok ne prođe začelje ranjenika Neretvu. To im možemo i sada isto ponoviti, s tim što im treba naglasiti dalji zadatak, tj. na onu stranu Neretve, mada se to još ne može precizirati u svemu.

II) Drug Peko izveštava:

1) »IV crnogorska brigada prebacila se, bez komore, tek jutros u 5 č. Ovo zbog toga što most još nije bio gotov za ranjenike, a preko mosta za pešake teško se prebacivati. I proleterska brigada prebacuje se sada.

2) Četnici, sa nešto Nemaca, izvršili su napad na naše jedinice na Javoriku.³ Mi smo hitno uputili naređenje IV crno-

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 21—1, k. 9.

² Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 44.

³ Na Javoriku su se tada nalazili delovi Druge dalmatinske NOU brigade.

gorskoj brigadi da ona interveniše. Komora će se prebaciti tek u toku današnjeg dana. Ranjenici će se prebacivati tek noćas.

Mi sada idemo preko. Sa prebacivanjem ide dosta teško.

3) Da li da VII brigada preduzme prebacivanje ranjenika. Po ranije predviđenom zadatku ona bi se upotrebila u cilju zatvaranja pravca Jaklinjani,⁴ radi osiguranja desnog boka. Jedan njen bataljon ostao bi i dalje na Crnom Vrh.

4) Javite Peri da hitno uputi bataljone II prolet. brigade.⁵

5) Jedan bataljon II dalmat. brigade još se nalazi na desnoj obali Neretve.⁶ Taj bataljon treba hitno prebaciti na lijevu obalu u sastav svoje brigade.

8. III u 7 čas.

Peko«, s. r.

Ja sam odmah odgovorio Peku da:

— VII brigada ostane na zadatku koji je predviđen juče, i da se *ne može* upotrebiti za prebacivanje ranjenika;⁷

— da jedan bataljon II dalmat. brigade ostane i dalje na desnoj obali, do dolaska Dalmatinske divizije;⁸

— da su mu upućeni bataljoni II prolet. brigade noćas, jer ih je smenila V crnogorska brigada;

— da radi brzo i energično, pazeći naročito na svoj levi bok.

III) Ranjenici neprekidno pristižu i kreću se ka Jablanici.

S drug. pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Terzić

8. III
u 7²⁰ čas.

⁴ Nije nađeno na karti; verovatno treba da piše: Jasenjani.

⁵ Odnosi se na Prvi i Peti bataljon. Oni su bili upućeni kao pojačanje Trećoj NOU diviziji.

⁶ Prvi bataljon

⁷ Zadatak za prebacivanje ranjenika dobila je Osma hrvatska (Druga banijska) NOU brigada.

⁸ Deveta NOU divizija

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 8 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE
NOU DIVIZIJE DA HITNO EVAKUIŠE RANJENIKE SA
SVOG SEKTORA KA JABLANICI I OBEZBEĐUJE LEVI
BOK GLAVNE OPERATIVNE GRUPE DO PRELASKA ZA-
CELJA RANJENIKA PREKO NERETVE¹**

depeša

ŠTABU III DIVIZIJE

Sve ranjenike iz vaše bolnice i iz Solakove Kule hitno uputite najkraćim pravcem za Jablanicu.² Brdske topove ne možemo uputiti. Vi ostajete i dalje kao stalna pobočnica prema Ostrošcu, za zatvaranje pravca ka Rami i uz Neretvicu, sve dok začelje ranjenika ne pređe Jablanicu. Posle ćete dobiti novi zadatak. Nadiranje naših snaga uz dolinu Neretve, pravcem prema Ulogu, nastavlja se.

8. III. u 10³⁰ čas.

Tito, s.r.

¹ Prepis originala, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 46 — 2, k. 14. Prepis je izvršio 8 marta 1943 god. zamenik načelnika Vrhovnog štaba.

² Radiogram u vezi s ranjenicima je ponovljen istog dana i u 14,30 časova (vidi dokuimenat zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 19—2, k. 14). On doslovno glasi:

»Štabu III divizije.
Ranjenike na nosilima izneti na cestu Prozor — Rama, gdje će ih prihvatiti kamioni.

8/III u 14,30 č.

Tito«

Radiogram je prepisao Velimir Terzić i u njegovom produžetku, kao postskriptum, dopisao:

»Ranjenici i bolesnici iz Solakove Kule, po izjavi dr. Gojka, već su prebačeni. Ovo se odnosi na onih 35 nosila — ranjenika — III divizije, koji će sići na cestu na najpogodnijem mjestu.«

BR. 155

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV T
DRUGA TITA O D 8 MARTA 1943 ^ T I N ^
PROLETERSKE DIVIZIJE ZA OBEZBEĐENJE
ZA PRENOS RANJENIKA SA LEVE OBALE NERETW

depeša

STABU II DIVIZIJE

Ostavite što veći broj konja iz vaše divizije, I proletherske
prenos ranjenika

8. III. u 11 č

Tito, s.r.

BR. 156

IZVEŠTAJ ŠTABA HAUBIČKOG DIVIZIONA VRHOVNOG
FTABA NOV I POJ OD 8 MARTA 1943 GOD VRHOVNOM
STABU J> VATRENIM POLOŽAJIMA BASSJM SE
MAMA ZA REORGANIZOVANJE DIVIZIONA¹

STAB
HAUBIČKOG DIVIZIONA VS

Str. pov. br. 27
8 marta 1943 g.
u 11 čas.

VRHOVNOM STABU NOV I POJ (ZA DRUGA TERZIĆA)

Po potrebi službe obavještavamo:

^{wi} T⁴ - baterija je jutros prispjela sa položaja Ma-
kljena i dovučena je u blizinu Jablanice, kod naše 2. baterije.

¹ ^{PrfP^{ts}} originala, pisan mastilom, latinicom, nalazi se « arhivi
Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg br 18 — 2k 14
štaba. ^{PrePIS je izVrŠio 8 marta 1942} Sod. zamenik načelnika Vrhovnog

arhivi'^^Mg^itori^rog^in^ftute^JNA, pod^eg.^br^ " »

Naša 1. haubička baterija i dalje [je] ostala na položaju kod
mosta, kod Rame.

2. — Momentano nijedna grupa ne djeluje, ni ova kod
Jablanice ni ona kod Rame, jer ciljeva i zadataka prema ne-
prijatelju nema.

3. — Stab divizionu se nalazi kod Jablanice, na oko 2
km, kod 2. i 4. baterije.

4. — U vezi dobijenog naređenja, a u vezi postojeće vje-
rovatnoće da ćemo najzad uništiti naše haubice, preduzeli smo
odmah formiranje brdske baterije, pošto to ne utiče ništa na
eventualno gađanje haubica pomenutih dviju grupa. To nismo
ostavili poslije uništenja haubica iz razloga što formiranje izi-
skuje puno vremena i posla, a sada tog više imamo nego u
momentu kada budemo morali uništavati naše haubice.

Ovoga mđmenta je stigao jedan drug iz I divizije, sa
jednim vodom ljudi i tražio da formira neki brdski vod od
jednog topa. Imao je od topa nišanske sprave i zatvarač. Kako
smo mi preduzeli sve da od našeg ljudstva i stoke formiramo
ovu bateriju od dva brdska topa, to smo uzeli od njega sve
dijelove topa, a njega sa vodom vratili u njegovu diviziju, jer
određeni, inače, nisu bili artiljeri, te se nisu mogli ni koristiti.

Kod ovoga pitanja formiranja brdske baterije želimo na-
pomenuti da je još u Livnu bilo mimicije za ove topove. Ne-
mamo podataka šta je sa tom municijom, te ako imate podatke,
možete nas obavijestiti, òli uputiti za nama municiju.

5. — Od druga komandanta II divizije smo sinoć dobili
naređenje da se vama dalje obraćamo, jer on sa štabom prelazi
dalje, pa'smo po našem osnovnom zadatku ostali grupisani
kako smo naveli.

6. — Postoji vjerovatnoća da ćemo zaista morati uništa-
vati materijal, to smo predvidjeli da kod oruđa imamo dovoljno
posluge za eventualno gađanje i za uništenje materijala, — a
od svega ostalog, po baterijama, predviđamo poslove koji bi
nam olakšali da baterije postanu »pješačke«, noseći sobom: za-
tvarače i dijelove zatvarača, instrumente za nišanje (busole,
durbine itd.), nišanske sprave topova, opremu i hranu. Obzirom
na sve ovo, i obzirom da za brdsku bateriju dajemo najnužniji
broj konja (42 konja), i obzirom da vučemo sa sobom i jedan
neispravan protivtenk. top 47 mm, — nošenje haubičke muni-
cije otpada, već jedino ostaje da je sa ovih položaja, ukoliko
bude potrebe, ispalimo, ili da je blagovremeno zakopamo ili
onesposobljenu bacimo u vodu. Mišljenja smo, obzirom na sve,
da municiju držimo do zadnjeg i iskoristimo gađanjem, a [uko-
liko to ne mogemo, da je] onda onesposobimo i bacimo u vodu,

jer je svako zakopavanje problematično i nesigurno — da [je] neprijatelj ne pronađe.

Ukoliko je ovakva priprema divizionna dobra, molimo odobrenje i eventualna konkretnija uputstva.

7. — U prenosu municije od Rumboka dovde koristili smo i mobilisanu komoru, i to: 25 tovarnih konja i 21 volovskih kola sa po dva para volova. Mobilisani su skoro svi iz oblasti G. Vakufa.

Molimo hitno rešenje po ovome, tj. kakav bi bio postupak u momentu kad oni nama više ne budu trebali (sada se još koriste za prenos municije od Rumboka dovde, po naređenju druga Terzića).

Mi smo mišljenja da se svih 25 tovarnih konja zadrže i dalje kod nas, sa njihovim pratiocima, kao mobilisani, jer nemamo tovarnih konja, tj. nemamo samara. Mi bismo sve slabije brdske konje vratili sopstvenicima i njih bismo otpustili, a zadržali bismo njihove samare. Volove, i to jednim dijelom, rekvirirali bismo za potrebe vojske i povelj sobom, a ostalo bismo otpustili sa volovima i kolima njihovim kućama.

8. — Za pomenuti protivtenk. top 47 mm mi ne nosimo nikakvu municiju, te ako je ima potrebno bi je bilo dovde prebaciti, te bismo gledali koliko se može ponijeti.

9. — Što se tiče naše 3. baterije, njoj nismo davali nikakva uputstva i naređenja u duhu prednjeg, te molimo da joj se blagovremeno dadu podatci i naređenje za postupak sa ljudstvom, stokom i materijalom.²

² Treća baterija je, verovatno, još bila kod Prve proletarske divizije, saglasno naređenju koje je Pavle Ilić izdao 6 marta 1943 god. Štabu Haubičkog divizionna (vidi dok. zaveden u. arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 47—1, k. 7). Naređenje doslovno glasi:

» Vrh. štab
6. III. 1943 godine
Položaj

Štabu Haubičkog divizionna Vrh. štaba

Druga Talera sa svojom baterijom usiljenim maršem uputite za Ramu, sa zadatkom da sa podesnih poiožaja tuče Ostrožac. Jednu bateriju uputite usiljenim maršem u Jablanicu.

3. i 4. baterija, koja se sada nalazi na Makljenu, stavljene su pod komandu Štaba I Proletarske divizije. Vatrom će rukovati drug Petrović. Drugu Gavrilčenu naređeno je da hitno krene u Ramu i primi komandu nad baterijama koje će se nalaziti u rejonu Rame i Jablanice. Ostalo uradite kako Vam je naređeno poslednjim naređenjem od druga Terzića.

Pošto izdate naređenje za pokret, dodite kod mene u Prozor, da Vas usmeno upoznam sa situacijom i zadacima.

Za Vrh. štab, pom. načelnika,«

Molimo drugarski štab za hitno rešenje i odobrenje po gornjim tačkama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkomesar,

Komandant,

V. Đerković

Branko³

8/III/u 14 č.⁴

- Naređeno je:*
- 1) Da formira brdsku bateriju.
 - 2) Da se ponese sva municija za brdske topove, kao i za protivkolske topove.
 - 3) Da se ispituju sve mogućnosti za transporte haubica našim pravcem.
 - 4) t) a zadrži sve mobilisane tovarne konje za transport oruđa i municije, pošto se u konjima oskudeva.
 - 5) Da još ništa ne preduzima u pogledu uništenja haubica, — tome će se pristupiti tek onda kad se zaista uverimo da se *apsolutno* ne mogu prebaciti, kad se istroši sva municija i kad za to dobije naše naređenje.

Terzić

³ Branko Obradović

⁴ U produžetku izveštaja, počev sa ovim redom pa sve do kraja, tekst je dopisao zamenik načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ, maštilom, latinicom.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 9 MARTA 1943 GOD. ŠTABU SEDME NOU
DIVIZIJE DA OFANZIVNO DEJSTVUJE KAO DESNA NA-
STUPAJUCA KOLONA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE
VRHOVNOG ŠTABA¹**

VRHOVNI STAB
NOV i POJ
9-III-1943 god.

Koncept

.ŠTABU VII NAR. OSL. UDARNE HRVATSKE DIVIZIJE

Posle neuspelih pokušaja neprijatelja da koncentričnim dejstvom opkoli glavninu naše vojske i ugrozi naše ranjenike na prostoru Glamoč — Livno — Imotski — Prozor, Vrhovni štab doneo je odluku da glavnim snagama naše vojske preduzme kontraofanzivu opštim pravcem: Rama — Boračko Jezero — Ulog — Foča. Ta naša ofanziva je već u toku i povoljno se razvija. Naše snage nalaze se već u ofanzivnom nastupnom pokretu označenim pravcem.

Vaša divizija u sastavu: VII i XVI brigada, zajedno sa X hercegovačkom brigadom, dodeljenom iz III udarne divizije, ima sledeći zadatak:

1) Kao desna nastupna kolona nadirati pravcem: Jablanica — Glogošnica — Kobilje Polje — Jasenjani — Ravni — Podgorani — Gornje Zimlje — Donje Zimlje — Lakat — severoistočni deo Nevesinjskog Polja, izbijajući na prostor Kifino Selo — Plužine, odakle se kretati dalje u jugoistočnom pravcu, a prema razvoju situacije i naknadnim direktivama ovoga štaba.

2) Kao desna nastupna kolona imate zadatak da zaštitite desni bok naše glavne kolone od pravca Mostara i od Nevesinja i da suzbijete svaki pokušaj neprijatelja da pravcima D. Zimlje — Lokva — V. Poljana, Nevesinje — Kljuni — Luka — Kruševljani, Nevesinje — Kifino Selo — Ulog ugrozi desni bok naše glavne kolone. Naročito na ova dva poslednja pravca neprijatelj će verovatno pokušati da izvrši ispad iz Nevesinjskog Polja jačim snagama, što vi morate suzbiti.

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 2—2, k. 7.

3) Razbuktati i raširiti opšti narodni ustanak u Hercegovini protiv okupatora i njegovih slugu četnika i ustaša, mobilizujući, prvenstveno na dobrovoljnoj bazi, svo za borbu sposobno ljudstvo. Sve novomobilisane organizovati i formirati u partizanske jedinice, popunjavajući pritom vaše brigade i bataljone odabranim borcima. Za formiranje novomobilisanih jedinica nastojati da se za njihovo jezgro uzme neka starija partizanska jedinica, odnosno grupa boraca, koja će ih što pre vojnički i politički učvrstiti i osposobiti za sve vrste borbenih zadataka. Sve ovakve jedinice biće privremeno pod vašom komandom i dobijaće od vas zadatke.

4) Nastojati da stvorite što veći slobodni teritorij, na kome odmah organizovati narodno-oslobodilačku vlast, ostavljajući narodno-oslobodilačke odbore.

5) Za vašom divizijom, odnosno kolonom, biće svakako upućen jedan deo naših ranjenika. Zato, pored navedenog, vi imate svetu dužnost da o ovim ranjenicima povedete brigu i to kako o njihovom smeštaju i ishrani, tako i o njihovom obezbeđenju svagda i u svim prilikama.

6) Na pravcu vašeg nadiranja do sela Ravni sadejstvovaće vam i naša artiljerija sa tenkovima i to dolinom Neretve, cestom do Grabovice, olakšavajući vam na taj način vaše brzo prodiranje predviđenim pravcem.

Na prostoru Karaula — Grabovica već su izbile predhodnice Dalmatinske divizije, koje na ovom delu Neretve imaju podići most za svoje svrhe. Sa ovom divizijom odmah uspostaviti vezu i istu neprekidno održavati. Verovatno je da će izvesne jedinice dalmatinske divizije sledovati za vašom kolonom, što će biti naknadno odlučeno i vi ćete o tome biti blagovremeno obavешteni preko Štaba Dalmatinske divizije, koji se za sada još nalazi na desnoj obali Neretve.

7) U označenom pravcu vašeg dejstva imaćete za glavnog neprijatelja četničke bande i to kako njihove terenske jedinice, tako i one četničke snage koje su dovedene iz Crne Gore za borbu protiv nas. Prema vodama, i starešinama ovih bandi (vodnicima, komandirima i komandantima, kao i intendantima, — to [su] većinom sve bivši jugoslovenski oficiri, podoficiri i žandarmi i ostali bivši činovnici) biti nemilosrdan i posle kratkog saslušanja, i pribavljanja podataka od istih, likvidirati ih na licu mesta. Prema onim zarobljenicima kod kojih se ustanovi da su zavedeni, prevareni, prisilno mobilisani, i nalaze se od skora u četničkim redovima, uzeti pravilan stav i nastojati da se svi ovakvi što više prime u naše jedinice. Zarobljenike ne puštati kućama, jer će ih njihove vođe tiaknadno mobilisati i uvesti u borbu protiv nas. ...

8) Povezati se odmah sa svima našim terenskim jedinicama i odredima, ukoliko se oni nalaze u zahvatu vašeg dejstva. Ukazati im moralnu podršku i vojničku pomoć. Nastojati da se ovakve jedinice umnože i brojno ojačaju.

9) U korenu uništiti svaku četničko-ustašku organizaciju ma kakve vrste ona bila.

10) Vezu sa nama održavati na pravcima, i to: G. Zimlje — Lokva — V. Poljana, Nevesinje — Kljuni — Luka — Kruševljani i na pravcu Nevesinje — Kifino Selo — Ulog. Čim izbijete u G. Zimlje, Nevesinjsko Polje i oko Kifinog Sela, pošaljite nam pismene izveštaje po sigurnim kuririma — odnosno odeljenjima za vezu, dobrim poznavacima terena.

11) Ishrana vaših jedinica na terenu: dobrovoljnim prilozima, konfiskacijom od narodnih neprijatelja i rekvizicijom. To važi i za ranjenike. Kraj kroz koji prolazite je prilično bogat, naročito Nevesinjsko Polje, gde su uslovi za ishranu naročito povoljni.

12) Karakteristika vašeg rada: Vaš rad ima se karakterisati najvećom brzinom i energijom. Vi morate hitati i nastojati da se što pre probijete u Nevesinjsko Polje. Najzad, pesto je naša glavna kolona već u pokretu, vi trebate što pre izbiti u njenu visinu, da biste zaštitili njen desni bok. Ustvari, trebate i predhoditi, odnosno, biti istaknuti unapred u odnosu na našu glavnu kolonu, jer ćete na taj način najbolje izvršiti svoj zadatak.

Prema neprijatelju u borbi ispoljiti najveću ofanzivnost, bezobzirnost, drskost i nasrtljivost, uništavajući njegovu živu silu i rastrojavajući njegove jedinice. Da bi ovo postigli, trebate ispoljiti u svakom susretu sa neprijateljem brzo manevrovanje, dejstvujući na njegove bokove i pozadinu.

Vaša VII brigada već se nalazi na levoj obali Neretve, dok će vaša XVI brigada stići sutra do zore kod Jablanice, gde ćete je prihvatiti i uzeti pod svoju komandu.

Što se tiče X hercegovačke brigade, odmah ćemo danas narediti Štabu III divizije da vam ovu brigadu uputi najhitnije preko Jablanice u sastav vaše kolone. Ne čekajući da stigne X hercegovačka brigada, vi ćete sa ove dve vaše brigade preduzeti odmah nastupni pokret napred označenim pravcem. Pokret izvršite u vidu nastupnog marša, isturajući ispred sebe na većoj daljini izviđačke čete koje će blagovremeno ispred vas izbijati na pojedine prevoje, ovladivati važnim tačkama i dostavljati vam potrebne podatke o neprijatelju i zemljištu.

Pokret i namere držati u najvećoj tajnosti. Ovo naređenje je strogo poverljive prirode i niukom slučaju ne sme pasti neprijatelju u ruke. Prijem naređenja potvrdite.

U prilogu vam dostavljamo šifru² za vaš prijemnik, po kojoj ćemo vam dostavljati radio vezom potrebna naređenja. Izvršenju dobijenog zadatka pristupite odmah.³

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant

(M. P.)

BR. 158

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 9 MARTA 1943 GOD. ŠTABU DEVETE
NOU DIVIZIJE ZA USPOSTAVLJANJE ŠIREG MOSTO-
BRANA U REJONU KARAULA — JABLANICA NA LEVOJ
OBALI NERETVE¹**

ŠTABU IV OPERAT. ZONE

Najhitnije podignite most na Neretvi na najpogodnijem mjestu između Karaule i Grabovice. Preko toga mosta će se prebacivati vaše snage i ranjenici na levu obalu Neretve. Podizanje mosta obezbedite mostobranom jačih snaga.² Povedite sobom sve novomobilisane drugove.

9/III/u 8 č.

Tito, s.r.

² Redakcija nije uspela pronaći ovu šifru.

³ Sedma NOU divizija (bez Šesnaeste brigade, koja joj se priključila 11 marta) prebacila se 8 marta 1943 god. na levu obalu Neretve, ali nije uspela da razbije neprijateljske snage na predviđenom pravcu. Da bi zaštitila desni bok Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba sa pravca s. Jasenjani, bila je prinuđena da se zadrži u s. Glogošnici. Njenu Osmu NOU brigadu odredio je Vrhovni štab za evakuaciju ranjenika.

¹ Prepis originala, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 47—2, k. 14. Prepis je izvršio 9 marta 1943 god. zamenik načelnika Vrhovnog štaba.

² Jedinice Devete NOU divizije nisu uspele uspostaviti mostobran na ovom delu Neretve, već su se prebacile noću 14/15 marta 1943 god. preko mosta kod G. Jablanice.

**IZVEŠTAJ OPERATIVNOG OFICIRA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 9 MARTA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČEL-
NIKA VRHOVNOG ŠTABA O PRODORU NEPRIJATELJA
NA PRAVCU VUKOVSKO — ZAHUM¹**

VRHOVNOM STABU N.O.V. — drugu Veljku

Posle izveštaja, koji si primio verovatno već do sada, situacija na pravcu Ravno — Prozor bitno se promenila.

Neprijatelj, jačom kolonom, juče do 19 časova približio se položajima 4. bataljona VII brigade,² a kolonom, kojom je juče nastupao prema G. Vukovskom, produžio je u pravcu s. Zahum — s. Jaklići. Ima verovatno nameru da tim pravcem preseče drum Rumboci — Prozor, pa će tom kolonom verovatno produžiti prema d.folini] Rame. Sa tom kolonom vodi borbu 1. bataljon VII kr. brig, i do sada neprijatelj još nije uspeo da ga zbaci do drumu. Taj bataljon vodi borbu na položajima kod Zahuma (pozadi sela — nemam karte da Ti tačno objasnim). U slučaju da ga zbaci tokom dana sa tog položaja, Bataljon će na položajima iznad s. Jaklići (slabi položaji) pokušati da mu oteža spuštanje niz greben.

Verovatno je da je kdt. Brigade³ rokirao 3. bataljon prema toj koloni, što bi bilo dobro.⁴ Preduzmi Ti sa svoje strane da se zatvori pravac prema Prozoru od Rumboka.

Da li je XVI brigada na položaju?⁵

Bočnim rokiranjem njenih snaga olakšao bi se znatno položaj našeg 1. bataljona. Veze sa 3. bat. IX kr. brig, do sada nema.

S. F. — S. N.!

9. III. 43 g.

11^h 45

Položaji iznad s. Rumboci.

Lah

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 26—1, k. 9.

² Sedma krajiška NOU brigada ,

³ Rade Marjanac, komandant Sedme krajiške NOU brigade

⁴ O rasporedu jedinica Sedme krajiške NOU brigade na sektoru Ravno — Vukovsko vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 50.

⁵ Prema zapovesti Vrhovnog komandanta od 8 marta, Šesnaesta brigada je trebalo da hitno odmaršuje u sastav svoje divizije i da 10-og ujutru bude kod Jablanice. Međutim, ona se i 9 marta nalazila na položaju kod s. Draševa (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 54).

**IZVEŠTAJ OPERATIVNOG OFICIRA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 9 MARTA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČEL-
NIKA VRHOVNOG ŠTABA O NAMERI NEPRIJATELJA DA
BOČNIM DEJSTVOM PRAVCEM SČIT — DOLINA RAME
IZMANEVUJE ODBRANU PRVE PROLETERSKE DIVI-
ZIJE¹**

VRH. STABU — drugu Veljku

Prema najnovijim podacima (izveštaje dostavljam) situacija se malo pogoršala.² Do sada (14^h 10') neprijatelj još nije uspeo da ovlada kotama glavnog grebena iznad sela Jaklići i Rumboci, gde se nalazi naš I bataljon.³ To se može ipak očekivati s obzirom da ima još dosta vremena do mraka. U cilju zatvaranja pravca s. Sčit — dol. r. Rame, smatram da se mora ovde rokirati jača snaga (najmanje jedna stara brigada), jer je najverovatnije da će daljnje nadiranje neprijateljsko biti S» Sčit — dol. Rame, kako bi došao u pozadinu samoga Prozora.

Izvestan broj boraca iz Livanjske čete zadržao sam, pa da i sa njima pomažem odbranu.

Bolnici u Sčitu naredio sam da lakše bolesnike evakušu u pravcu Rame. *

Za vezu sa mnom na raskrsnici puteva za Sčit stajaće jedan drug.

Shvati ozbiljno situaciju.

S. F. — S. N.!

14^h 20'

Položaj iznad s. Jaklići

9. III. 1943 g.

Drugarski pozdrav

Lah

[P.S.] III i IV bataljon⁴ vode isto tako jake borbe sa nepr. koji nadire pravcem Ravno — Prozor.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 24—1, k. 9.

² Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 50 i 51.

³ Odnosi se na Prvi bataljon Sedme krajiške NOU brigade.

* Bataljoni iz Sedme krajiške NOU brigade

Municije borci 1 bataljona skoro i nemaju.

Poneki puškomitraljez ima svega 20 metaka.

Potrebna je municija 7.9 ili 7.92 (talijanska.) Ako možeš prikupi je, pa je prvim kamionom do raskrsnice puteva za Šćit doturi.

BR. 161

IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O USPEŠNIM BORBAMA TREĆE NOU DIVIZIJE KOD OSTROŠCA¹

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

Sada nam je levi bok, posle zauzeća Ostrošca, obezbeđen na ovoj obali Neretve. Naša odluka za Hercegovačku brigadu je potpuno pravilna,² jer, kao što vidite, III divizija je dobro potukla nemačko-četničku koaliciju kod Ostrošca.³

Za sada još nisam dobio nekih novih izveštaja. Ovi idioti još kruže i ometaju nam saobraćaj.

S drug. pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

9/III
u 14,30 č.

Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 23—1, k. 9.

² Odnosi se na upućivanje Desete (hercegovačke) NOU brigade u sastav desne napadne kolone — Sedme NOU divizije (vidi dok. br. 157).

³ Ostrožac je povraćen 8 marta 1943 god. — vidi tom IV, knj. 11 dok. br. 61.

BR. 280

UPUTSTVO ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD MARTA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA ZA BRŽU EVAKUACIJU RANJENIKA PREKO NERETVE I POSTEPENO POVLAČENJE OPŠTE ZAŠTITNICE¹

Drugu Veljku,

Nemamo telefonsku vezu sa Vama.

Najhitnije preduzmite opravku telef. linije.

Treba:

1) Da XVI brigada odmah krene — ali da se danju ne kreće, naročito da se čuva u Jablanici.

2) Da se svi ranjenici — bolesnici prebace do zore, preko drvenog mosta između Gračanice — Luga, jer su ga danas stalno bombardovali i znatno ga oštetili.

3) Nemoj da se zaborave teški ranjenici u Duge — Lug. Sve se mora običi, da neko ne ostane.

4) U Gračacu — crkva, osnovna škola — isto i tu imate teških. Posljednji šofer koji vozi treba da nas izvijesti da tamo oko Prozora — Luga nema više ranjenika, da bismo mi mogli ove iz Gračaca utovariti.

5) III divizija je povratila Ostrožac i goni nepr. ka Konjicu. Dakle, tamo je situacija dobra. Od Peka nemamo izveštaja.

6) Odmah nas izvijesti o tamošnjoj situaciji.

7) Daj pravac za VII krajišku brigadu — Prozor, pa i za IX isto.²

8) Koču treba približiti prema Vilića Guvnu i Makljenu, da se ne bi nepotrebno krvarilo.

9) *Odmah nastavi sa rušenjem ceste Rumboci — Prozor*, a sutra poslije podne Prozor — Gračanica.

10) Najbolje je da jedan organ od Dr Gojka (sanit. organ), po završenom prevozu iz Prozora, dođe u Gračac, obavijesti se šta ima, i odatle da rukovodi daljim transportom.

S. F. — S. N.!

u 19 čas.

Drug. pozdrav
Terzić

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 55—1, k. 7. Dokumentat je pisan verovatno 9 marta 1943 godine.

² Deveta krajiška brigada Desete NOU divizije nije vršila pokret u ovom pravcu, već je ostala i dalje jugozapadno od Kupresa.

BR. 163

IZVEŠTAJ OPERATIVNOG OFICIRA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9 MARTA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA O PRODORU NEPRIJATELJA NA PRAVCU RAVNO — PROZOR¹

VRHOVNOM STABU — drugu Veljku

Tvoj izveštaj primio sam.²

Situacija na pravcu Ravno — Prozor je sledeća:

1.) Jača kolona, koja je nadirala frontalno i bočno prema 3. bat". VII brigade pravcem Ravno — Razvršće, uspela je da odbaci 3. bataljon VII brigade, uz pomoć neprijateljske bočne kolone koja je nadirala pravcem Vukovsko — Razvršće (k. 1565), sa leve³ strane drumu Rumboci — Ravno.

2.) Deo kolone koji je nadirao pravcem od Vukovskog ka s. Zahum uspeo je, da zadrži tu kolonu da izbije u s. Rumboci.⁴ Taj bataljon se nalazi skoro na samom grebenu planine iznad s. Rumboci.

3.) Četvrti bataljon VII kr. brig, se je povlačio padinama levo od drumu Rumboci — Ravno i sada se nalazi u blizini 3. batalj. VII kraj. brig.

4.) Neprijatelj se nalazi, uglavnom, na grebenima desno od drumu Ripci — Ravno.

5.) S obzirom na ovakvu situaciju, a pošto 1. bataljon nema nikakve dubine položaja, mišljenja sam:

a) Da VII brigada, u zajednici sa 1. bataljonom XVI hrv. brigade, sutra posedne položaje za odbranu južno od glavnog drumu Prozor — Ravno, u cilju zaštite i zatvaranja pravaca: 1.) Rumboci — Sćit — dolina Rame i 2.) Rumboci — Prozor, s time da se naročito obrati pažnja na zatvaranje prvog pravca

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 32—1, k. 9 A.

² Redakcija nije uspela pronaći ovaj izveštaj.

³ Umesto leve treba da piše: desne. To se zaključuje po tome što je Treći bataljon Sedme krajiške NOU brigade 9 marta 1943 god. držao položaje desno od puta s. Rumboci — s. Ravno (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 50 i 51).

⁴ Misao nije jasno izražena. Verovatno bi trebalo da piše: Deo kolone koji je nadirao pravcem od Vukovskog ka s. Zahumu uspeo je da ovlada Zahumom. Ove neprijateljske delove zadržao je Prvi bataljon Sedme krajiške brigade i sprečio da izbiju u s. Rumboci.

^{za} nas mnogo važnijeg. Ako se Ti s time složiš, izvesti odmah po kuriru koji će doći [k tebi] sa Dr. Krausom.

b) O nekom protivnapadu 1. bataljona, po mome mišljenju, ne može biti ni govora, jer je bataljon suviše slab (200 boraca), a pored toga raspolaže sa vrlo malim brojem municije (prosečno 15 [metaka] na borca).

6.) Vezu sa kdt. Brigade i 3. i 4. bataljonom imam i sada ćemo, u zajednici sa rukovodiocima, održati sastanak.

7.) Intendantura nalazi se u Kovačevom Polju.

8.) Bolnica — oko 68 [ranjenika] — evakuisala se u pravcu dol. r. Rame, do drumu, na konjima iz Brigade.⁵ Sćit je sada evakuisan i bez bolesnika.

Molim Te da mi obratnom poštom saopštiš Tvoje mišljenje, a ja ću Ti poslati raspored i zapovest za odbranu.

S. F. — S. N.!

9-yi.43
19* 40.

Lah

BR. 164

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9 MARTA 1943 GOD. STABU SEDME BRIGADE PETE NOU DIVIZIJE ZA ZATVARANJE PRAVACA KOJI OD SCITA I SELA RUMBOCI VODE KA PROZORU¹

VRHOVNI STAB
9/III-1943 g.
u 20 čas.
Prozor

STABU VII KRAJIŠKE BRIGADE

Neprijatelj je ovladao selom Pidriš i M. i V. Kobilom, a na položaju 16. hrvatske brigade zauzeo je Vilića Guvno. Od Vas nemamo podataka posle 14 časova po podne.

5 Odnosi se na Sedmu krajišku NOU brigadu.

i Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—2, k. 7.

Pošto su u toku dana evakuisani ranjenici iz s. Sćita i okoline, a obzirom na novostvorenu situaciju

Naređujem:

Da sa svojom brigadom zauzmete položaj na liniji: s. Ploča — istočno od s. Podbor — Gradina (k. 1057) — k. 799 — s. Paljike, i to:

— Jedan bataljon posešće položaj: s. Ploča — Gradina (k. 1057), sa zadatkom da zatvori pravac Rumboci — Prozor i Sćit — Prozor i osmatra dolinu r. Rame.

— Jedan bataljon da posedne položaj: k. 799 — s. Paljike, sa zadatkom da zatvara pravce nepr. nastupanja sa severa i održava tesnu vezu sa III krajiškom brigadom, koja drži položaj na liniji: s. Borovnica — Kumbat (856). Jedan vod sa dva puškomitraljeza treba postaviti u talijansko utvrđenje na Mejdanu. Svuda koristiti talijanska utvrđenja i tući pristupe preprekama.

— Jedan bataljon držati u rezervi na prostori Stražbenica (1124) — Kolivret (1174).

Položaj posesti 10 marta do svanuća — najkasnije.

Saopštite bataljonima da pri prolazu kroz sela pregledaju da nema naših ranjenika. Naročito pogledati da li ih ima u Sćitu.

Ne vršiti u toku noći protivnapad.

Ja ću se u toku noći do svanuća nalaziti na starom mestu u Prozoru.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrh. štab
pomoćnik načel.
Veljko

O ovom pismu obavestite druga Milana Laha i neka on pomogne pri rasporedu bataljona.

Kad izdate naređenje, dođite kod mene.

V.

Bataljon 16. hrvatske brigade uputite u sastav svoje brigade pravcem: Prozor — Rama — Jablanica, gdje će uhvatiti vezu sa svojim štabom.

BR. 165

**IZVEŠTAJ OPERATIVNOG OFICIRA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD MARTA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČELNIKA
VRHOVNOG ŠTABA O SITUACIJI NA PRAVCU RAVNO —
SĆIT¹**

Druže Veljko!

Primio sam Tvoje naređenje.²

Sekciju ti momentano ne mogu poslati, pošto je nemam kod sebe; istu ću Ti poslati što pre.

Prema najnovijim podacima jedinice 1. bataljona bočno žestoko su napale neprijatelja — jednu manju kolonu (150 ljudi) — i naterala ga da se povuče prema s. Zahumu.

Bolnica je oдавde sva evakuisana, i nije ovde potrebno slati kamione.

Prema podacima i rasporedu snaga, koje sam Ti u predašnjem izveštaju izložio, nemoguće je izvršenje protivnapada, a najmanje danas još do 10 časova.³ Čim se sada u 10 časova zajedno sa kdt. brigade i kdt. bataljona⁴ održi sastanak, nastojaću da se of.[anziva] akcija, ako ne sa svima, barem sa jednim delom snaga izvrši!

Molim Te vodi računa o kvalitetu jedinice, njihovoj iznemoglosti, municiji itd.

Čim napravimo plan za sutra — izvestiću Te.

S. F. — S. N.!

Lah

21^h 40,
Sćit

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 22—2, k. 3—A.

Dokumenat je pisan verovatno 9 marta 1943 godine.

² Redakcija nije uspela pronaći ovo naređenje.

³ Verovatno se misli na poslepodnevno vreme, tj. na 22 časa.

⁴ Pravac s. Ravno — Sćit zatvarala je tada Sedma krajiška NOU brigada (bez Drugog bataljona) i Treći bataljon Devete krajiške NOU brigade.

**IZVEŠTAJ KRSTA POPIVODE OD 9 MARTA 1943 GOD
SRETENU ZUJOVICU O NEPRIJATELJSKOM BOMBARDO-
VANJU I TEŠKIM USLOVIMA TRANSPORTOVANJA RA-
NJENIKA PREKO NERETVE¹**

Druže Crni,

Prvi transport teških ranjenika stigao je u Jablanicu oko 6^h juče. Postupili smo po tvom naređenju da ranjenike smještamo negdje bliže mosta. Našli smo nekoliko zgrada, u koje smo smjestili teške, a lakše smo uputili malo van grada. Pošto su se cijelo vrijeme prebacivale brigade, to smo morali čekati do naveče. U 4³⁰ po podne, naravno poslije izviđanja, došlo je nad gradom 5 do 6 »štuka« i otpočele sa strašnim bombardovanjem. U toku cijelog dana gradom su vrvile jedinice, što nije moglo ostati nezapaženo. Žrtve od bombardovanja bile su vrlo velike. Stradala je VII banijska brigada. Na ulazu u grad poginulo je iz te brigade oko 13 drugova i 20 ranjeno, a u blizini mosta [imala] je 2 mrtva i 18 ranjenih. Od ranjenika bilo je tri mrtva i dva [ponovo] ranjena druga. Ubijeno je oko 20 konja.

Mi smo u toku dana pripremali prebacivanje teških ranjenika u selo Luge, pješake u Krstac, a konjanike u Ravno i Dragan Selo. Na raspoloženju smo za prenos ranjenika imali svega oko 400 gladnih Talijana. Poslali smo u- obližnja sela dva voda drugova da izvrše mobilizaciju ljudstva i konja. Rezultat je bio slab. Jedva smo skupili nešto vodiča i nosača.

Sa evakuacijom za selo Luge počeli smo oko 7 sati. Do 10³⁰ naveče otpremljeno je u Luge 111 teških ranjenika, a u Krstac svi pješaci koji su stigli.

Pripremili smo drugu turu, koju' ćemo otpočeti čim se ovi² počnu vraćati natrag. Uputili smo drugove koji će ranjenike primati i smještati u Luge. Nadamo se da ćemo u toku noći moći izvršiti još jedno prebacivanje do Luga. Ranjenike, koji stižu, istovaramo i spremamo za dalje.

VIII brigada,³ koja je imala zadatak da pomaže i vrši evakuaciju, otišla je na položaj. Mi smo dobili kao pomoć jedan

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5516/X, 2—14 (43).

² Reč je o nosiocima ranjenika.

³ Osmu hrvatsku (Druga banijska) NOU brigadu

bataljon VIII banijske brigade, koji ima ftešto preko 100 boraca, tako da su pomogli samo kao sprovednici nosila.

Ako ostane neprebačenih ranjenika, smatramo da ih u toku dana — Sem ako bi bilo oblačno — nije zgodno prebacivati, jer bi svaki pokret i zadržavanje ranjenika u Jablanici [bio] opasan.

Molimo da nam još u toku noći po kamionima javite šta da radimo po danu, jer smo mišljenja da se evakuacija zbog velikih žrtava usled bombardovanja danju ne bi smjela vršiti, već jedino noću ukoliko to dozvoljava vojna situacija. Predlažemo da ranjenici ne ulaze u grad poslije 7 sati ujutro do prije pola 7 naveče. Da li se s tim slažete?

Telefon ne radi. Održavajte s nama vezu preko kurira.

Trebalo bi da nam javite dalji pravac evakuacije, dalje od sela Krstac.

Ovdje se nalazi neki bataljon III dalmat. brigade, koji ne zna svoj zadatak, pa nas interesuje da li je i on nama dodijeljen.

Obavijestite o ovom i druga Gojka. Dobro bi bilo da dođe još neko od Sanitetskog odsjeka ovamo.

**Krsto Popivoda
Dr⁴**

Jablanica
12 sati u noći
9-III-1943.

⁴ Potpis je nečitak.

**IZVEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 10 MARTA 1943 GOD. ZAMENIKU NAČEL-
NIKA VRHOVNOG ŠTABA O ŽESTOKIM NAPADIMA NE-
PRIJATELJA U PRAVCU PROZORA I RASPOREDU OPŠTE
ZAŠTITNICE GLAVNE OPERATIVNE GRUPE¹**

Drugu Terziću,

Neprijatelj je u toku današnjeg dana² bio vrlo aktivan na sektoru G. Vakuf — Oglavak — G. Vukovsko — Ravno — Zanolina. Težište svoga napada orijentisao je na Oglavak, i to iz Tihomišlja, Planinice i G. Vukovskog. U toku dana nepr. je vršio ogorčene napade potpomognute artilerijom i avijacijom. Do mraka nepr. je ovladao linijom: s. Zdrimci — Karamustafića Most — Pidriš — Vilića Guvno — s. Zahum. Spustio se bio i u s. Rumboci, ali po padu mraka jedan bataljon VII brigade³ izvršio je protivnapad i isterao ustaše iz sela.

Na osnovu ovakve situacije, tvojih sugestija i savetovanja sa Kočom, odlučio sam da jedinicama VII kraj., III kr. i III sandž. posednemo liniju: s. Zastinje — Crni Vrh (1370) — Debelo Br. (1318) — Nauković — s. Paljike — Gradina — s. Ploča.

Sandžačka drži istočnu stranu drumu Vakuf — Prozor, VII krajiška zapadnu stranu, a III krajiška u rezervi na liniji: Nauković — Kumbat — Borovnica. Talijanska utvrđenja i žicu ćemo koristiti.

Drum Makljen — Prozor ruši Livanjski bataljon, kao i drum Rumboci — Prozor. Uputiću ga dalje po završenom poslu.

XVI hrvatsku brigadu uputio sam oko ponoći. Ranije nisam mogao, jer sam je postavio na prihvatne položaje da bi mogao sa sigurnošću saobraćati kamionima i izvlačiti ranjenike.

Ranjenici iz rejona Šćita evakuisani danas do mraka. Iz Luga i Duge evakuisaćemo preko mosta u toku noći. U s. Luge ima 68 nosila i 25 sedeća, a u s. Duge ima oko 380. Vlado Dedijer je otišao u s. Šćipe i Uzdol da pregleda i evakuiše eventualne zaostatke. Naime, u s. Šćipe ima 180 konjanika, koji se nisu mogli kretati zbog avijacije.

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 30—1, k. 9.

² Odnosi se na 9 mart 1943 godine.

³ Odnosi se na Prvi bataljon ove brigade.

IX krajiška brigada ostala je na svom terenu. Telefonsku liniju popravljamo. Gojko je otišao u Jablanicu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

S drug. pozd.
Veljko

10/111-943 g.
030 čas.
Prozor

Ja ću ostati s Prvom divizijom dok ne poruši most na Rami.⁴

Naređeno je drugu Veljku da obrati pažnju na pravac: Šćit — dolina Doljanke Jablanica, kao i na pravac: Prozor — Blace — Uzdol — leva obala Rame — Rama.⁵

* Tekst koji dalje sledi dopisao je na poledini ovog izveštaja zamjenik načelnika Vrhovnog štaba, mastilom, latinicom.

⁵ Vidi dok. br. 168.

**NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 10 MARTA 1943 GOD. POMOĆNIKU NA-
ČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA ZA ZATVARANJE PRAVA-
CA KOJIM SE MOŽE IZMANEVROVATI TESNAC RAME¹**

Drugu Veljku,

Primili smo tvoj izveštaj,² poslat u 0.30 čas. po drugu Vlatku.

Sad treba obratiti pažnju na manevarske pravce neprijatelja u odnosu na tesnac Rame, tj. na pravac Šćit — dolina Doljanke — Jablanica (za nas vrlo osetljiv) i pravac Prozor — Blace — Uzdol — leva obala (strana) reke Rajne • — Rama. Nep.[rijatelj] neće ići tesnacem Rame od prostora Šćit — Prozor, već će težiti da ga izmanevruje navedenim pravcima. Zato treba rasporediti snage — grupisati ih. Obratiti naročitu pažnju na pravac: Šćit — dolina Doljanke — Jablanica i tamo daj čvršću jedinicu — • kao III krajišku brigadu, jer je VII krajiška slabija jedinica, kao što već znaš.

Jedna brigada, trebala bi biti (i to III krajiška) jugozapadno od ceste Prozor — Rama, a ostale dve — VII krajička i Sandžačka severoistočno od ove ceste. To je moje mišljenje. Ti bolje poznaješ situaciju i naredi što je najbolje. VII brigada neka uđe pod k-du I proleter, divizije. ,

Opet javi situaciju.

Požuri sa ranjenicima.

u 2⁵⁰ časa

Drug. pozdrav
Terzić

Odmah da se ruši cesta Prozor — Rama. Sve mostove spaliti i porušiti. Livanjski, bataljon³ povesti sa I divizijom.

Terzić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 54—1, k. 7. Iz sadržine se vidi da je naređenje pisano 10 marta 1943 godine.

² Vidi dok. br. 167.

³ Livanjski bataljon formiran je posle napuštanja Livna, od pozadinskih delova pri Komandi mesta Livno. Bataljon je krajem marta ušao u sastav Četvrte dalmatinske brigade Devete NOU divizije (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 11).

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 10 MARTA 1943 GOD. POMOĆNIKU NA-
ČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA DA SE DEJSTVO OPŠTE
ZAŠTITNICE GLAVNE OPERATIVNE GRUPE SAOBRAZI
POSTOJEĆOJ SITUACIJI¹**

Drugu Veljku!

Naređenje druga Terzića za raspored naših trupa kod Prozora² treba donekle korigirati.

1.) S obzirom na situaciju kod s. Rumboci i! Vilića Guvno, gde je moguće da neprijatelj još u toku današnjeg dana ovlada Šćitom, trebalo bi Kočino desno krilo povući više natrag, jer, u protivnom slučaju, njegove bi se jedinice na desnom krilu mogle naći otsečene od glavne komunikacije Prozor — Rama.

2.) Da bi se moglo efikasnije zaštititi pravac Šćit — Prozor, potrebno je da se zaposedne brdo Kolivret iznad Šćita. U slučaju otstupanja naših jedinica, Kočino desno krilo treba da odstupa kosama s obe strane drumu Prozor — Rama, dolinom! Rame treba da štiti pravac otstupanja najmanje jedan dobar bataljon sa svim potrebnim alatom za rušenje mostova.

3.) Bolesne i ranjene, ukoliko ne bi uspelo da ih se evakuše drumom, treba prebaciti preko Kostajnice prema Rami.

4.) Svu pušćanu i ostalu municiju evakuisati iz Prozora.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NABODU!

10/111/1943 u 3.25 sati

Vrhovni komandant
Tito

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4/3—2, k. 7.

² Vidi dok. br. 168.

**IZVEŠTAJ OPERATIVNOG OFICIRA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 10 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM STABU
O OTPOČINJANJU ZASTITNICKIH BORBI U REJONU
PROZORA¹**

Lah izveštava:

Izvestan broj neprij. tenkova primećuje se u pokretu od Ravna ka Prozoru.² Nemam podataka da li su isti stigli u Prozor. Borba u Prozoru čuje se ovoga časa. Na ostalim delovima fronta nema promene.

Lah

11«

— Druže Stari,
Ovo je izveštaj druga Laha.
On je izgleda pomakao telefon
dublje ka nama.
Šaljem Ti izveštaj II divi-
zije.⁴

¹ Original, pisan olovkom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 21—9, k. 13.

Rukopis nije Milana Laha, nego najverovatnije nekog iz Štaba Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba, koji je izveštaj primio preko telefona. Iz sadržine se vidi da je izveštaj pisan 10 marta 1943 godine.

² Na ovom pravcu su tada dejstvovali delovi 369 nemačke peša-diske divizije i Treće ustaške bojne (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 212, 215 i 216).

... ³ Tekst koji sledi dopisao je Sreten Zujović na poledini izveštaja, mastiiom, ćirilicom.

« Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 57.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 11 MARTA 1943 GOD. STABU DRUGE
PROLETERSKE DIVIZIJE DA ENERGIČNO NADIRE U
PRAVCU GLAVATICEVA¹**

STABU II PROL. DIVIZIJE

Produžite energično nadiranje. Prva proleterska² mora još ostati na dosadašnjem zadatku prema Konjicu. Ukazaćemo pomoć Sedmoj hrvatskoj brigadi u toku sutrašnjeg dana.³

Tito

Primljeno
11-111-43 1200
Dešifrovano 1300

Pavle

¹ Redakcija nije pronašla otpremnu depešu Vrhovnog štaba, već objavljuje prijemnu iz Knjige depeša Štaba Druge proleterske divizije zavedene u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—9, k. 731. Depeša je pisana mastilom, latinicom.

² Odnosi se na Prvu proletersku brigadu. Ona se tada nalazila na levoj obali Neretve — na prostoru: s. Dobrigošće, Javorik, Bunari (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 47). Nju je na ovim položajima smenila Peta crnogorska brigada Treće NOU divizije (vidi dok. br. 172).

³ Sedma hrvatska (Prva banijska) NOU brigada vodila je tada borbe na levoj obali Neretve — na pravcu s. Jasenjani — Donja Jablanica, protiv italijansko-četničke kolone »A« (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 56, 60 i 214).

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11 MARTA 1943 GOD. STABU PRVE PROLETERSKE BRIGADE DA PREDA POLOŽAJE KOD KONJICA PETOJ CRNOGORSKOJ BRIGADI, ODMARSUJE ZA DRUGOM PROLETERSKOM DIVIZIJOM I PRIVREMENO SE STAVI POD NJENU KOMANDU¹

VRHOVNI ŠTAB
N.O.V. i P.O.J.
11-III- u 23.

STABU I PROLETERSKE BRIGADE

Primili smo vaš izveštaj od danas. Danas su pošla vaša dva bataljona² od D. Jablanice u sastav vaše brigade. Naređeno je Stabu III Divizije da hitno uputi V Crnogorsku brigadu da vas smeni sa dosadašnjeg zadatka.³ Čim stigne V Crnogor. brigada i zauzme položaje vaše — prema Konjicu, vi ćete *odmah* krenuti sa brigadom pravcem za II Divizijom, gde ćete od Štaba II Divizije dobiti zadatak za dalje prodiranje ka istoku sa njihovim brigadama. Dakle, zadatke dobivaćete neposredno od Štaba II Divizije i biti njemu, za sada, neposredno potčinjeni.

Čim dođe V Crnogorska, odmah krenite preko [s.] Idbara za II Divizijom.

S. F. — S. N!

(M.P.)

Za V. Š.
Terzić

¹ » Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—2, k. 7.

² Odnosi se na Četvrti (Kraljevački) i Šesti (Beogradski) bataljon.

³ Redakcija nije uspjela pronaći ovo naređenje. Peta crnogorska brigada se tada nalazila na desnoj obali Neretve, orijentisana prema B. Ostrožcu.

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 MARTA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA DA ISPITA SITUACIJU KOD SEDME NOU DIVIZIJE I UBRZA PREBACIVANJE RANJENIKA NA LEVU OBALU NERETVE¹

Drugu Veljku,

1) Odmah uputi druga Broza² za nama, te da što pre uđe u naš sastav i produži pokret sa nama.

2) Drug Marko je naredio da drug Krsto Popivoda — čim svrši poslove na mostu, t.j. čim se prebace ranjenici — da i on odmah krene za nama i javi se drugu Marku.

3) Naredi Sanitetu — kao i pomoću seljaka iz sela Krstača — da se što pre sahrane oni mrtvaci na stazi Jablanica — Krstac, kao i mrtvi konji, kao što si već video.³ Ovo je lično naredio drug Stari.

4) Vidi kakva je situacija kod VII divizije i hitno javi.⁴ Pošalji mi durbin — dogled. Mi krećemo večeras za Memeja Selo. Treba požuriti sa transportom ranjenika, pošto izgleda da ove bande od Ostrošca nameravaju da nam ugroze levi bok. Danas je bila borba i oni su izvršili ispad iz Konjica i, izgleda, ponovno došli do brda iznad Lisičića.

Budi sa nama stalno u vezi — kuririma. Takođe, stalno održavaj vezu sa divizijama. Sa dalmat.[inskim] ranjenicima

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 33—I, k. 9.

² Velimir Broz. Dvadeset sedmog marta 1943 god. postavljen je za načelnika Štaba Šesnaeste hrvatske (Treće banijske) NOU brigade (vidi dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod. reg. br. 34—la, k. 10).

³ Misao nije dorečena. Verovatno se još htelo reći: to ostavlja mučan utisak na jedinice koje tim putem prolaze.

⁴ Sedmoj NOU diviziji bilo je naređeno da dejstvuje kao desna pobočnica Glavne operativne grupe, s ciljem da između planina Prenja i Veleža izbije u severozapadni deo Nevesinjskog Polja (vidi dok. br. 157 ove knjige i tom IV, knj. 11, dok. br. 62). Prema naređenju, Divizija je (bez Osme brigade, koja je određena u zaštitu i za prenos ranjenika Centralne bolnice) pokušala 11 marta 1943 god. da obuhvatnim manevrom razbije četničke snage na Prenju, nastupajući u dve kolone. Pošto u tome nije uspjela, ona je zadržana na severnim padinama Prenja, odakle je s juga obezbeđivala desni bok Glavne operativne grupe (vidi dok. br. 174 i 175).

treba požuriti. Posle dalmatin. bolesnika, prebaciće se i Dalmatinska divizija⁵ preko Jablanice i krenuti istim pravcem — za ranjenicima. To saopšti Stabu Dalmatinske divizije, a i mi ćemo [joj to] preko radia saopštiti, ali i ti to učini da bi se pripremili. Jednom brigadom oni bi morali štititi prelaz, s tim da ta brigada bude na desnoj obali, zapadno od Jablanice — Rame, na visovima.

12/111 u 22 č

Drug. pozdrav
Terzić

BR. 174

OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12 MARTA 1943 GOD. PAVLU ILICU O ZADATKU ŠEFA EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA I NAREĐENJE DA SE UBRZA POKRET RANJENIKA U PRAVCU MEMEJA SELO¹

Drugu Veljku,

Drug Marko je odredio druga Miloša Radovića da organizuje i rukovodi intendanturom bolnica. Međutim, ti si, pored Radovića, odredio i Mitra Vujovića — šefa Ekon. otseka V.Š. Mi se ne slažemo sa tim da Mitar Vujović bude pri bolnicama, niti na jednoj [takvoj] dužnosti. On — Vujović ima biti i dalje šef Ek. otseka — da objedini rad svih int. organa po divizijama. Ovo primi na znanje i druga Vujovića *odmah* uputi na svoju raniju — staru dužnost, a neka ostane tamo, pri bolnicama, Miloš Radović.

Drug. pozdrav
Terzić

12/111 u 22 č

⁵ Odnosi se na Devetu NOU diviziju.

¹ Original, pisan -mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 26—1, k. 10.

2) Saopšti Dr Gojku da nemamo konja, niti možemo dobiti ni jednog konja iz divizija. To treba da znate, i na tome treba da zasnivate svoje planove.

Požurite sa transportom ranjenika prema selu *Memeji*.²

Terzić

P.S. 1) Ispitaj zašto je artilerija naša danas slabo gađala.

2) VII divizija dobila je zadatak da, posle neuspešnog napada,³ zadrži se južno od *Glogošniee*— kao stalna desna pobočnica.⁴

T.

BR. 175

NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13 MARTA 1943 GOD. PAVLU ILICU DA SE PRIDRŽAVA UPUTSTVA VRHOVNOG KOMANDANTA U POGLEDU BRŽEG PRENOŠENJA TEŠKIH RANJENIKA PREKO NERETVE I PLANINE PRENJA I OBAVEŠTENJE O ZADACIMA OBEZBEĐUJUĆIH DELOVA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE¹

Drugu Veljku,

Primio sam tvoj izveštaj — valjda od 13. III. (pošto nije bilo datuma).²

Dobro je što si sa ranjenicima požurio. Treba ubrzati pokret ranjenika do najveće *moгуće mere*, da ih *što pre*, prebacimo na prostor: Borci — Boračko Jezero. To mi je danas nekoliko puta napomenuo drug Stari. On preporučuje najveću moguću brzinu — da ih što pre prebacimo na označeni prostor.

* Na geografskoj karti: Memeja Selo.

³ Vidi primedbu br. 4 uz dok. br. 173.

⁴ Redakcija nije uspela pronaći ovo naređenje upućeno Sedmoj NOU diviziji.

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6—2, k. 7.

² Redakcija nije uspela pronaći ovaj izveštaj.

U cilju ubrzanja pokreta, drug Stari naredio je:

1) Da se za prenos teških ranjenika upotrebi *cela Dalmat. divizija*, VIII hrvat, brigada, svi zarobljeni Talijani i Livanjski bataljon. Sa brojem ovih jedinica možeš odjedanput dići oko 650—700 teških i nositi ih sa manjim odmorima — predancima — na *prvi cilj*: Borci — Boračko Jezero, gde već sada blagovremeno uputiti neke sanit. organe.

2) Pravac marševanja ranjenika: Javorik — Breza — Memeja Selo — Ljubinska pl.³ — Vis — Šiljevica — Majdani — G. Bijela — Borci — Boračko Jezero. Pešaci i konjanici mogu ići odmah dalje, preko Glavatičeva, za Bjelemlje, dok bi se teški morali najkraće vreme zadržati na prostoru: Borci — Boračko Jezero, dok se svi ne prebace.

3) Pokret ranjenika ima biti organizovan i svaki ešelon mora imati svoje starešine, koje snose punu odgovornost za svakog svog ranjenika.

4) Iz Dalmat. divizije prethodno odvojiti njihovu komoru i po zasebnim ešelonima uputiti je za Borce — Boračko Jezero, gde će posle ući u sastav svoje divizije.

5) Naređeno je danas da se I prolet. sa tri brigade (računajući tu i VII kraj. br.) hitno prebaci na levu obalu Neretve i da pbsedne obalu od Luga do Ostrošca. Takođe je naređeno i I dalm. brigadi (III diviz.) da se i ona hitno prebaci ovamo i da zajedno sa V crnogor. obrazuje stalnu pobočnicu na sektoru: Ostrožac — Konjic — za zaštitu našeg levog boka i komunikacije Javorik — Idbar — G. Bijela — Medasković. Tu sada imamo 10 bataljona i to: 8 iz III diviz. i 2 iz I prol. brigade.

Peko gura ka Glavatičevu.

6) VII divizija sa 2 brigade (VII i XVI) još ostaje kao stalna pobočnica za obezbeđenje desnog boka od Jasenjane. Raspitaj se za njenu situaciju.

7) I proleter, divizija pomoći će prebacivanje dalmat. ranjenika i njihove divizije, da se prebace kod Jablanice na obostranu obalu. Posle rokiranja ranjenika i prebacivanja Dalmat. divizije, I divizija obrazovaće opštu *zaštitnicu* i kretaće se pozadi ranjenika. Pre toga, VII divizija (2 brigade) krenuće odmah napred (za Pekom).

Ništa ne znamo o zarobljenim oficirima gde su.

13/111
u 23 č.

Drug. te pozdravlja
Terzić

³ Na geografskoj karti piše: Ljubina Planina.

BB. 176

IZVEŠTAJ ČLANA EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 14 MARTA 1943 GOD. ŠEFU EKONOMSKOG OTSEKA O POTEŠKOĆAMA U VEZI S USPOSTAVLJANJEM ETAPNIH STANICA NA PRAVCU KRETANJA CENTRALNE BOLNICE¹

(M.P.)²

Druže Mitre,

Da bi se poslovi dobro odvijali, potrebno je da se uputi jedna bolnička ekipa koja će prihvatati magacine na etapnim stanicama. Ova ekipa treba da se poveže sa drugom Ljubom Mikićem, kojega sam ja zadržao ovdje na poslu.

Ja se nalazim u Boračkom Jezeru. Prvu etapnu stanicu smo organizovali u selu Gornja Bijela i tamo se nalazi drug Ljubo.

Poslovi idu dosta teško, jer avijacija ometa — pošto seljaci bježe sa stokom u šumu i nema nikoga kod kuće.

Meni se ponovo povratila temperatura, te tako ni ja nijesam dovoljno pokretljiv.

S drugarskim pozdravom

14/111/43 g.³
P.

Mijat⁴

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 3—i, k. 13.

² Umesto četvrtastog štambilja utisnut je okrugli pečat Ekonomskog otseka Vrhovnog štaba NOV i POJ.

³ U datumu je omaškom napisano II (februar) umesto: III (mart). To se može zaključiti na osnovu događaja o kojima se govori u dokumentu.

⁴ Mijat Vuletić

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15 MARTA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE O UPUĆENIM POJAČANJIMA DIVIZIJI RADI BRŽEG PRODIRANJA GORNJIM TOKOM NERETVE¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Jutros je pošla za vama Hercegovačka brigada, koja će od [s.] Borci skrenuti preko [s.] G. Zimlje za Nevesinjsko Polje, kao i tri bataljona² Prve proleTERSke — na vašem raspoloženju za dalje prodiranje.

Hitno javite situaciju.

Primljeno (u Razićima)
15-111-43

(V.Š.)

¹ Redakcija nije pronašla otpremnu depešu Vrhovnog štaba, već objavljuje prijemnu iz Knjige depeša Štaba Druge proleTERSke divizije zavedene u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—9, k. 731. Depeša je pisana mastilom, latinicom.

² Treba da piše: dva bataljona (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 89), jer je Prva proleTERSka brigada (bez Četvrtog i Šestog bataljona) ranije stavljena pod komandu Štaba Druge proleTERSke divizije. (Vidi dok. br. 172 ove knjige i tom IV, knj. 11, dok. br. 47, 57, 65, 67, 69, 70, 72 i 80). Ova dva bataljona su upućena u sastav svoje brigade tek 18 marta 1943 god., kada su ih smenili delovi Treće sandžačke brigade (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 96).

DIREKTIVA DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15 MARTA 1943 GOD. ŠTABOVIMA OPERATIVNIH ZONA I SAMOSTALNIH ODREDA MAKEDONIJE ZA ORGANIZOVANJE VOJNO-POZADINSKIH SLUŽBI U JEDINICAMA¹

**SVIMA ŠTABOVIMA OPERATIVNIH ZONA
I SAMOSTALNIH ODREDA
MAKEDONIJE**

Svi štabovi operativnih zona i samostalnih odreda moraju odmah pristupiti pripremama za organizovanje pomoćne službe i to kako sledi:

I.

Svaka zona i samostalni odred moraju se postarati da pronađu bar jednog lekara, ili lice sa stručnim znanjem, koje će kao sanitetski referent pri Štabu organizovati službu po svim jedinicama.

Svaka jedinica mora imati bar jednog bolničara, koji će vršiti prvu pomoć ranjenicima, starati se o higijeni u jedinicama itd.

II.

Svaka zona i samostalni odred moraju odrediti iednog sposobnog druga koji će kao intendant pri Štabu zone ili pri Štabu samostalnog odreda imati zadatak da organizuje intendanture po ovim jedinicama.

Pri tome voditi računa da intendanture ne smeju biti glomazne. Svaka jedinica ishraniivaće se na terenu od naroda putem: dobrovoljnih priloga, kupovine, zaplene od okupatorskih vlasti i zaplene imovine narodnih neprijatelja i izdajnika Narodno-oslobodilačke borbe, koji budu proglašeni kao takvi od naših voinih sudova. Prema tome, svaka jedinica mora prekinuti sa dosadašnjom praksom ishrane preko jataka. Ta praksa nije svojstvena našim partizanskim odredima koji su ponikli iz naroda i koji se ne smeju odvajati od naroda. Naprotiv, nikakva sila ne može i ne sme nas oterati iz sela u šume. Jedino,

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 1—5, k. 231.

u izuzetno teškim slučajevima, može se skloniti u šume jedan* naš partizanski odred, ali svega na nekoliko dana. Za takve slučajeve intendanti su dužni da pripreme skrivene magacine hrane.

III.

Svaka zona i samostalni odred dužni su da dobro organizuju obaveštajnu službu na svom području. Ovaj zadatak organizovanja obaveštajne službe poveriti jednom dobrom i iskusnom drugu, koji će biti obaveštajni oficir pri Štabu.

Pri organizovanju obaveštajne službe voditi računa da mreža obaveštajnih punktova i obaveštača zahvati svako selo i grad. Voditi, dalje, računa o tome da obaveštajna služba mora biti najstrože zakonsoirisana.

Obaveštajna služba treba da otkrije ne samo faktično stanje kod neprijatelja nego i njihove namere u bližoj ili daljoj budućnosti. Osim toga, ona treba da otkrije i one skrivene neprijatelje Narodno-oslobodilačke borbe koji potajno rade po našim selima, u pozadini, a često se i prokrijumčare i u naše odrede. Samo pri tome mora se voditi računa da organi obaveštajne službe ne smeju vršiti hapšenja, već samo pribavljati konkretni optužni materijal, koji dostavljati Štabu.

IV.

Svaka zona i samostalni odred dužni su da obrazuju vojni sud koji će suditi svim neprijateljima Narodno-oslobodilačke borbe.

Pri tome, strogo voditi računa da niko ne sme biti streljan bez prethodne osude vojnog suda na osnovu konkretnog optužnog materijala.

V.

Svaka zona i samostalni ošred moraju odrediti jednog sposobnog druga koji će organizovati službu veze u svojstvu oficira za vezu.

Za V. Š. N. O. V. i P. O. J.
Tempo

15 mart 1943 god.
Položaj

BR. 179

IZVEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15 MARTA 1943 GOD. ZAMENIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA O TEŠKOĆAMA PRI PREBAČIVANJU RANJENIKA I BOLESNIKA¹

15 mart 1943
18.00

Terziću,

Uz teške napore uspeli smo da u toku noći između 14 i 15 marta izbacimo i poslednjeg ranjenika na prostoriji s. Krstac, s. Dobrigošće, prevoj Štrbina. Poslednja dva dana stalno nas je tukla neprijateljska artiljerija, naročito most, tunel, kao i put prema Krstaču. Neprijateljska avijacija je neobično žestoka. Mi svako jutro moramo da iznosimo ranjenike u šumu. Ali, uprkos svih mera, sinoć su »štuke« žestoko tukle Krstac i tom prilikom je poginulo 13 teških ranjenika, a ponovo ranjeno 10.

U toku noći 14—15 marta prebacila se IX Divizija na levu obalu Neretve, pod zaštitom III Krajiške brigade. Dan je koristila za odmor, a predveče prima teške ranjenike za evakuaciju. Računamo da ćemo u toku noći 15—16, a najdalje do podne 16 marta, prebaciti sve teške ranjenike na prostoriju **Idbar — Memeja**. U toku 16—17 prebacivaćemo tifusne na prostoriju Javorik — Breza. Da bismo ubrzali i olakšali prelaz od Idbara do G. Bjele,² uputili smo jedno pismo Štabu II Divizije da nam uputi u s. Idbar 200 mobilisanih konja, kako bismo olakšali prebacivanje konjanika³ preko ovog planinskog masiva, kojih ima najmanje 1.200. Za olakšanje prenošenja teških ranjenika od s. Bjela do s. Borci uputili smo druga Voju Niketića sa 10 drugova da mobilise volovska i konjska kola za prenos oko 300 ranjenika na nosilima. Italijane kori-

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 36—1, k. 9.

² Na geografskim kartama selo Gornja Bijela označeno je kao: G. Bijela (najčešće), G. Bela i G. Bjela. Otuda se ono različito spominje i u dokumentima.

³ Reč je o onim ranjenicima koji su se pri prebacivanju mogli držati na konju.

stimo samo za prenos i vođenje pegavaca, čiji broj iznosi oko 1.000. Evakuaciju pegavaca poverili smo Vili Hrvatskoj brigadi, pod čiju su komandu stavljeni drugovi Livnjaci,⁴ kao i 450 Italijana.

Mi ćemo uložiti sve napore da do 20 marta prebacimo sve naše ranjenike i tifusne bolesnike na prostoriju sela Borci i sela Glavatičeva. Bilo bi potrebno da i vi uputite naređenje Štabu II Divizije da mobiliše što više tovarnih konja za prenos konjičke grupe, koja nam najviše teškoća zadaje.

Štabu I Divizije stavili smo u zadatak da prihvati druga Đida i Vlatka.⁵

Mi se nalazimo u s. Krstac, a krenućemo se kad svi ranjenici krenu, potom ću ja s Vladom izbiti na čelo da ubrzamo mobilizaciju prevoznih i prenosnih sredstava. U toku dana organizovali smo ponovo ranjenike u vojne formacije i nastojaćemo da se ta formacija učvrsti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Veljko

⁴ Odnosi se na Livanjski bataljon.

⁵ Vladimir Velebit-Vlatko, šef Vojno-sudskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ

BR. 180

**NAREĐENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
OD 16 MARTA 1943 GOD. ŠTABOVIMA OPERATIVNIH
ZONA I SAMOSTALNIH NOP ODREDA MAKEDONIJE ZA
ENERGIČNO UKLANJANJE POGREŠNIH ORGANIZACIO-
NIH, POLITIČKIH I TAKTIČKIH PRINCIPA NARODNO-
OSLOBODILAČKOG POKRETA MAKEDONIJE¹**

**SVIMA OPERATIVNIM ZONAMA I SAMOSTALNIM
ODREDIMA MAKEDONIJE**

Kako bi se izbeglo ponavljanje grešaka i slabosti iz dosadašnjeg partizanskog ratovanja u Makedoniji, potrebno je da svaka zona i samostalni odred izrade detaljni plan delovanja za ove jedinice koje stoje pod njihovom komandom. Pri tome rukovoditi se sledećim uputstvima:

1) Dosadašnja praksa što manjih odreda, jer tobože nema uslova za veće odrede, skroz je pogrešna i sektaška. Naprotiv, što su veći odredi, to su bolji uslovi za njihov opstanak. Prema tome, svaka zona i samostalni odred mora preduzeti sve mere da u svoje odrede privuče *što veći* broj novih boraca, bez obzira da li za njih ima oružja. Nove borce koji pridolaze u odred mešati sa starim borcima i postepeno stvarati čete u sastavu tog odreda. Čete u početku mogu biti manje, ali one se moraju povećavati i postepeno se pretvarati u bataljone. Rukovodeći vojnički i politički kadar po četama, a kasnije po bataljonima, uzimati iz redova starih partizana i podizati ga uz stalnu pomoć i kontrolu. U povoljnim prilikama organizovati kratkotrajne kurseve za njihovo podizanje i osposobljavanje.

2) Dosadašnja praksa Slabe pokretljivosti odreda je takođe skroz pogrešna. Pojedini odredi do sada su se kretali u uskom krugu oko gradova i po onim selima gde su imali uticaja. Ovakva praksa pokazala se kao skroz štetna, jer mi nismo prodirali u druge krajeve i neprijatelj je mogao da koncentriše

¹ Ovo naređenje je prevedeno i na makedonski jezik, a umnožavali su ga ne samo vojni štabovi nego i organizacije KPJ u Makedoniji. U arhivama CK SK Makedonije i CK SKJ sačuvano je po nekoliko takvih primeraka.

Redakcija ovde objavljuje kopiju originala, otkucanu na pisačkoj mašini, ćirilicom, koja se nalazi u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 2—5, k. 231. U istom Arhivu, pod br. 7—2, k. 7, nalazi se i jedan primerak ovog dokumenta na makedonskom jeziku.

veće snage na tom uskom krugu i da nas uništi. Naprotiv, naši Odredi moraju uzeti što širi krug svoga delovanja, stalno prodirući u nove krajeve i stvarajući sve nove i nove baze. Osim toga, oni moraju biti što više pokretljivi, jer se na taj način neprijatelju onemogućava da otkrije naše boravište.

3) Dosadašnja praksa slabe aktivnosti pojedinih odreda, da se ne bi tobože izazvala reakcija, takođe je skroz pogrešna i oportunistička. Naši odredi moraju znati da ukoliko budu aktivniji utoliko će imati veću podršku od naroda i veći priliv novih boraca. Naši odredi isto tako moraju znati da ukoliko budu smeliji u izvođenju akcija utoliko će neprijatelj gubiti moral i postajati neaktivan u organizovanju poterà. Ali pri izvođenju akcija naši odredi moraju voditi računa da njihovi napadi budu siloviti i iznenadni i da svaki napad bude uspešan. Samim tim podići će se borbeni moral i kod partizana i kod naroda, a kod neprijatelja moraće opasti. Priliv novih boraca biće svakodnevan, samo je zadatak da se u novim akcijama zapleni što više oružja kojim će se naoružavati novi borci.

4) Dosadašnja praksa raspuštanja odreda u malo težim slučajevima i silaženja u gradove je, takođe, skroz pogrešna i panikerska. Ovakvom praksom srozava se borbeni moral i kod boraca i kod naroda, a kod neprijatelja raste. Naši odredi moraju znati da nema, niti može imati, situacije da se jedan odred mora raspustiti. Uvek se može manevrirati na širokom terenu a da nam neprijatelj ne može ništa naškoditi.

5) Dosadašnja praksa nediscipline i nepokoravanja izdatim naređenjima je takođe skroz štetna. Ona je u našim odredima unosila rastrojstvo i anarhiju i na taj način onesposobljavala ih da budu dobre borbene jedinice. Naši odredi moraju znati da se mora prekinuti sa tom dosadašnjom praksom. Po svim jedinicama mora se zavesti gvozdeni vojnički red i disciplina. Zavesti strogu odgovornost za neizvršavanje naređenja i u težim slučajevima krivce izvoditi pred vojni sud.

Zavesti, dalje, strogu odgovornost nižih štabova za neizvršavanje naređenja viših štabova i u težim slučajevima izvoditi pred vojni sud. Samo tako moći ćemo stvoriti vojsku sposobnu za izvršavanje krupnih zadataka koji se pred nju postavljaju u današnjoj situaciji.

6) Dosadašnja praksa *snabdevanja preko jataka* je skroz pogrešna i ona proizilazi iz onog *sektaškog stava da nema uslova za veće odrede* nego samo za male komitske družine. Ta praksa ne odgovara našim partizanskim odredima i sa njom

treba prekinuti (vidi naredbu od 15 marta o organizaciji pomoćne službe).²

7) Dosadašnja praksa rukovodena borbom od strane viših štabova koji su se nalazili po gradovima je skroz nepodesna. Svaki štab, počev od Glavnog štaba pa do štabova odreda i bataljona, mora se nalaziti na terenu i odatle rukovoditi borbom.

8) Dosadašnja praksa slabog slanja ma kakvih izveštaja, jer nije bilo tobože veza, takođe je skroz štetna. Naši odredi moraju znati da ne postoji situacija u kojoj se ne bi mogla probiti naša patrola da odnese izveštaj višem štabu. Svaki odred, odnosno svaka zona, mora hitno po patroli izveštavati viši štab o ovim važnim događajima koji se budu desili. Ali, osim toga, svaki štab mora slati redovne izveštaje višem štabu najmanje jedanput u 15 dana. Komandant mora slati redovni izveštaj o svom vojnom radu, a politički komesar o svom političkom radu. Izveštaji se šalju po patroli sa najboljim drugovima. Pri izradi plana i pri njegovom sprovođenju u život strogo paziti da se dosadašnja štetna praksa ne ponavlja.

16 mart 1943 god.
Položaj

Za VŠ NOV i POJ
Tempo

BR. 181

IZVEŠTAJ ŠEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16 MARTA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA O POTEŠKOĆAMA PRI PREBACIVANJU RANJENIKA PREKO PLANINE PRENJA¹

Druže Veljko i Vlado,

Stigao sam do pojata ispod Visa.² Situacija na ovom delu puta je ovakva:

1) Put je dosta mek, bez kamenja, ali veoma strm i dugačak. Oko puta redaju se jedna za drugom mnogobrojne pojate, vrlo pogodne za prihvatanje ranjenika.

² Vidi dok. br. 179.

¹ Original, pisan olovkom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 11—7, k. 13.

² Vis (k. 1152)

2) Duž čitavog puta odasipaju se ranjenici — većinom konjanici kojima su konji pali, a zatim i »pešaci« koji su iznemogli i ne mogu dalje. Neki su u pomenutim pojatama, neki vani. Evo jednog strašnog primera. Jednom ranjeniku srušio se konj, konjovodac strugnuo, ranjenik ostao osamljen na goloj prtini. Ovog časa uputio sam jednu patrolu od III sandžačke brigade da ga spase.

Mnoge ranjenike sam svraćao u pojate, jer oni i ne znaju da te pojate postoje.

3) Svi ranjenici su gladni. Po 3 dana. Prosto mi je neshvatljivo kako je moguće da je od Miloševog plana i zadatka ostalo samo na obećanjima. Ove pojate na vrhu strmine, ispod Visa¹ imaju sve uslove da budu jedna dobra prihvatna kujna. Ovo je prilično lako organizovati.

Izdajte još jednom, *odmah*, naređenje Intendanturi.

4) Dalje, bilo bi veoma korisno da se na strminu uputi jedna desetina sa zadatkom da neprekidno patrolira duž strmine i da sve ranjenike koji su zaista iznemogli privodi u kuće (kolibe) gde je toplo. Ta »sabirališta« ujedno bi nam olakšala, kontrolu koliko ima zaostalih i gde je potrebno uputiti snage za prenos.

5) Jedan od uzroka ovog rasipanja ranjenika je i parola: »idi, kogod može i dokle može«. Na taj način ranjenici se razbijaju. Tu više nema organizacije. To prestaje biti evakuacija, i postaje upropaštavanje ranjenika.- Neophodno je potrebno evakuaciju izvoditi malo bliže i u grupama.

S. F. — S. N!

Kolibe ispod Visa
16. III. 21*

Dr Gojko

BR. 153

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 17 MARTA 1943 GOD. EKONOMSKOM
OTSEKU VRHOVNOG ŠTABA ZA ENERGIČNO SUZBIJA-
NJE POJAVE NEPRAVILNOG PRIBAVLJANJA HRANE NA
TERENU¹**

**VRHOVNI STAB
NOV i POJ
17-111-43**

EKONOMSKOM OTSEKU VRHOVNOG ŠTABA

Poslednjih dana primećeno je kod izvesnih jedinica da pojedini drugovi, tražeći hranu po selima, zalaze po kućama, otimaju i pljačkaju bez obzira na imovno stanje i politički stav tih sela prema našoj borbi. To se događa kako u selima u kojima postoje NOO tako i u onim gde još nije uspostavljena narodna vlast. NOO-e, kao predstavnike narodne vlasti u oslobođenim selima, ne pita niko od ovih drugova bar za obaveštenja o prilikama u odnosnim selima. U ovome naročito prednjače intendanti raznih jedinica, komora, bolnica, kao i pojedinci, koji se bez znanja i odobrenja svojih starešina odvajaju od svojih jedinica u cilju pribiranja hrane za sebe lično. Takvi postupci nisu svojstveni našoj vojsci, koja je uvek istupala pred narodom kao pravi oslobodilac i zaštitnik. Ovakvi postupci predstavljaju zločine najveće vrste. Po do sada prijavljenim slučajevima, povedena je istraga i krivci će biti primerno kažnjeni.

Da se ubuduće ne bi ponovili ovakvi i slični istupi, koji hude ugledu naše vojske i očevidno, štete interesima naše borbe,

NAREĐUJEM:

1) Pribiranje živežnih namirnica na terenu, kako za ljudstvo tako i za stoku, ima se vršiti putem dobrovoljnih priloga, rekvizicijom i konfiskacijom od narodnih neprijatelja, i to uvek

¹ Prepis originala, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 5—4, k. 13.

Naređenje je dostavljeno svim divizijama Glavne operative grupe Vrhovnog štaba, a ove su ga, uz potrebna uputstva, dostavile svojim jedinicama (vidi dokumenta zavedena u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 19—1, k. 731 i 6—5, k. 815).

komisijskim putem, preko NOO-a, ako oni već postoje u odnosnim selima. Ove komisije određuju se zapovešću štabova divizija, brigada (eventualno detašovanih bataljona—baterija) i upućuju se blagovremeno na terenu u određene rejone. Komisije snose punu odgovornost za savesnost i pravilnost u radu. One treba da imaju pismeno ovlašćenje pretpostavljenog štaba. Dakle, nikakva nabavka hrane ne može se izvršiti drugim putem osim komisijskim i [od] za to naročito određenih komisija dotičnih jedinica.

2) Najstrože se zabranjuje da pojedinci prikupljaju namirnice, bilo za sebe bilo, navodno, za svoje jedinice. Ne sme se zalaziti po kućama i tražiti hrana i druge potrebe bez znanja i pismenog ovlašćenja svojih pretpostavljenih.

Nadležne starešine staviće do znanja svojim jedinicama da se borci ne smeju udaljavati iz svojih jedinica bez znanja i pismenog odobrenja svojih pretpostavljenih. Svagda, i u svim prilikama, svaki starešina mora znati gde su mu borci — na kakvoj dužnosti i zadatku. Na taj način pojačaće se kontrola i nadzor nad ljudstvom i pojedinci neće moći lutati po selima i vršiti ovakve ispađe.

3) Svi oni koji se uhvate, odnosno za koje se dokaže da su pljačkali, krali, otimali i nasilno prikupljali hranu iz pojedinih kuća, biće streljani pred strojem za primer drugima.

Jednom za svagda treba shvatiti, i tako postupiti, da se hrana ima prikupiti komisijskim putem i da se pribavljena hrana, raspoređuje i deli jedinicama, odnosno borcima, jednovremeno, u njihovim osnovnim jedinicama. Zato postoje intendantski organi pojedinih jedinica, i tako ima biti sprovedena organizacija ishrane na terenu iz mesnih sredstava.

Prednju naredbu saopštiti svim borcima, komandirima, komandantima i politkomesarima i po istoj ubuduće postupiti. Prijem naredbe potvrdite.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT
TITO, s. r.
(M. P.),

Da je prepis veran originalu
tvrdi
za Vrhovni štab
Terzić
<M. P.)

BR. 154

**OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 2 MARTA 1943 GOD. PAVLU ILIĆU
O OPŠTOJ SITUACIJI KOD JEDINICA GLAVNE OPERA-
TIVNE GRUPE I NAREĐENJE ZA ŠTO HITNIJU EVAKUA-
CIJU RANJENIKA DO GORNJEG TOKA NERETVE¹**

Drugu Veljkii,

Primili smo tvoj izveštaj od 15-III- tek. god.² Takođe, primili smo pismo adresovano za Štab II divizije i sproveli dalje.³

Situacija ovamo je sledeća:

1) Na sektoru Glavatičevo — naši su zauzeli Glavatičevo, razbili četničke bande na tom pravcu i nadiru dšesnom obalom Neretve,⁴ ka Bjelečićima.⁵ Tamo je sada privremeno II dalmat. brigada.

2) Na pravcu od Nevesinjskog Polja, sektor Tjeme — Lipeta, koncentrisane su glavne četničke snage: 4 vasiojevičke brigade, sa nevesinjskim četnicima.⁶ Te četničke snage, iako delom razbijene na Lipeti pre 2 dana — gde im je probijen front⁷ grupisale su sve *što su imale*, sa ciljem da izvrše prodor ka Glavatičevu i da nam uhvate ovu za nas vrlo važnu tačku. Mi smo onda naredili Peku⁸ da sa tri brigade i Hercegovačkom — svega (4) četiri — uništi ove četničke bande i otkloni opasnost za naš desni bok i pravac nadiranja uopšte. Sigurno je da će ih Peko potući, a čim to svrši, on skreće opet na svoj pravac: dolina Neretve — ka istoku,⁹ dok će za Nevesinjsko Polje ići odmah cela III divizija.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 8—2, k. 7.

² Vidi dok. br. 179.

³ Redakcija nije uspela pronaći ovo pismo. Njim se od Druge proleterske divizije, verovatno, tražilo što više konja radi bržeg transportovanja ranjenika i bolesnika:

* Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 80 i 89.

⁵ Selo Odžaci se na geografskim kartama naziva još i Bjelemići, Bjelimići, Bjelemić ili Bjelimić. Zato se ponekad i u istom dokumentu mogu naći različiti nazivi.

« Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 81, 236, 237, 239, 240 i 244.

i Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 81, 82 i 87.

⁸ Redakcija nije uspela pronaći ovo naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ, koje je upućeno Štabu Druge proleterske divizije 15 marta 1943 (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 81).

» Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 89.

Jedan bataljon X herceg, izbio je na Crno Polje, razbio četnike i prinudio ih na bekstvo u pravcu Bijelog Polja, te na taj način osiguran desni bok naših ranjenika — od Prenja, preko Crnog Polja, — koji su ove bande pokušale ugroziti prekjuche.¹⁰

Mi imamo jedan most kod Glavatičeva, a podići ćemo još jedan — nizvodno 4—5 km, zato smo poslali danas tamo Vođu.¹¹

Koča sa I diviz. — kao stalna pobočnica — drži položaje prema Konjicu.¹²

Ti sada treba da radiš sledeće:

1) Hitno upititi ovamo obe brigade VII divizije (VII i XVI brigadu); trebaju nam za desnu obalu Neretve — za čišćenje prostora [r.] Rakitnica — Bjelečić, gde ćemo smestiti ranjenike. Zato je drug Stari naredio da se obe brigade VII divizije *najhitnije* krenu za Borci i dalje ka Glavatičevu, a Stab divizije da svrati kod nas gde će dobiti *jasan zadatak*. To uređi najhitnije, iako smo mi već jednom *naredili*! Oni moraju proći ispred ranjenika i pripremiti taj teren za smeštaj svih naših bolnica. To da znaš.

2) Sada požuriti sa evakuacijom ranjenika što se *brže može*. To neminovno zahteva situacija ovamo. To mi Stari kaže da ti opet *istaknem*. Ti znaš da je vreme za nas dragoceno. Svaki je minut skup. Puno smo već i tako zakasnili. Moramo što pre osloboditi naše jedinice te stege oko ranjenika, da bi se mogle razmahati i slobodno manevrovati.

Prostorija gde ćemo smestiti ranjenike jeste: desna obala Neretve, i to od Rakitnice, preko Bjelečića, pa sve do Obija. Tu ima 16 mus. sela — prilično su imućna; toplo je i ima mogućnosti za smeštaj i ishranu. Dovoljno su zaklonjeni od nekog brzog ugrožavanja. Zato, kao *marševski cilj za ranjenike uzmi ovu prostoriju*, koju sam ti napred označio.

Etapne stanice biće u: Borcima, Glavatičevu i Bjelečiću (Odžaci).

3) Sa transportom vidimo da ide vrlo teško i sporo. Trebaš i Dalmatinsku diviziju uposliti na nošenju ranjenika. Ti imaš za nošenje: Dalmatin. diviziju, VIII brigadu, Livanjski bataljon i Talijane. Mislimo da možeš odjednom dići *650 teških*. Stvarno, da se ima konja duplo brže bi *išlo*, ali znaj da ovamo nigde konja *ne možeš naći*. To je pravo čudo. To su sve odveli

i® Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 87.

¹¹ Vladimir Smirnov

« Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 88.

¹³ Redakcija nije uspela pronaći ovo naređenje.

četnici. Mi smo ponovo naredili Peku da se *zauzme* — te da ti uputi što pre nešto konja.¹⁴

4) Dakle, ranjenici će na prostoru Borci — Boračko Jezero samo predahnuti i *zatim odmah nastaviti za Glavatičevu* i dalje, na desnu obalu Neretve. To dà imaš u vidu prilikom određivanja marševskih ciljeva.

5) Treba neko da dođe od vas tamo, da izvidi ova] teren na desnoj obali Neretve — oko Bjelečića — za raspored i smeštaj ranjenika. Tu treba odmah neko da dođe, — naibolje Dr Gojko. Sve što može da ide, ili ima konja, neka gura direktno za Glavatičevu — na onu stranu Neretve.

Trebalo bi najdalje do *20.111.* da je začelje ranjenika *kod Boračkog Jezera*. To da znaš. Učini sve da se pokret ubrza.

Put od s. Borci i dalje je *vrlo dobar*, — to možeš reci ranjenicima, radi znanja.

Možeš i danju pomalo *prebacivati* — manje grupe teških — samo da se ubrza.

Javi nam opet situaciju.

Drug. te pozdravlja
Terzić

17/111/ u 12»° čas.

i« Ni ovo naređenje Redakcija nije pronašla.

**NAREĐENJE' VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 18 MARTA 1943 GOD. STABU PRVE PRO-
LETERSKE DIVIZIJE DA NAJHITNIJE UPUTI DVA BATA-
LJONA PRVE PROLETERSKE BRIGADE U SASTAV SVOJE
BRIGADE¹**

STABU I DIVIZIJE

Najhitnije uputite dva bataljona I proleterske brigade za Glavatičevo.²

18/111/

Tito, s. r.³

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 20—2, k. 14.

² Još 11 marta 1943 god. bilo je naređeno da se Četvrti (Kraljevački) i Šesti (Beogradski) bataljon upute u sastav svoje brigade (vidi dok. br. 172). Međutim, njih su sa položaja smenili delovi Treće sandžačke proleterske brigade tek nedelju dana kasnije (18 marta) — vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 96.

³ U toku Četvrte i Pete neprijateljske ofanzive Velimir Terzić, koji je tada vršio dužnost načelnika Vrhovnog štaba, često nije bio u istom mestu ili na istom operaciskom pravcu gde i Vrhovni komandant. U takvim slučajevima, ako su operativni razlozi nalogali hitnost delovanja, Terzić je, na osnovu operativnih zamisli Vrhovnog komandanta, izdavao naređenja ili uputstva jedinicama ne samo u ime Vrhovnog štaba, tj. lično, nego i u ime Vrhovnog komandanta, potpisujući ga na takvim naređenjima. Iako je ovo činio po odobrenju Vrhovnog komandanta, Terzić ga je ipak o naređenjima ovakve vrste obaveštavao najbržim raspoloživim sredstvom veze. Vrhovni komandant bi ponekad, ukoliko bi našao za potrebno, dopunjavao ili korigovao ovakvo naređenje. Redakcija daje ovu napomenu da bi se imalo u vidu da oni dokumenti iz gore navedenog perioda s potpisom: »Tito, s.r.« ne označavaju nikakav prepis (kako bi neupućeni čitalac mogao zaključiti), već su to originali i kao takve ih treba tretirati.

**NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 18 MARTA 1943 GOD. STABU TREĆE NOU
DIVIZIJE DA OFANZIVNO DEJSTVUJE GLAVNINOM
SNAGA U PRAVCU NEVESINJSKOG POLJA, A POMOĆ-
NIM SNAGAMA U PRAVCU DABARSKOG I POPOVOG
POLJA¹**

18/111.1943.

STABU III DIVIZIJE

1) IV Crnogorsku, I Dalmatinsku i X Hercegovačku — bez dva bataljona — uputiti pod vašom komandom u Gatačko Polje,² sa zadatkom: razbijanje četnika i likvidacija tamošnjih nepr. garnizona.

2) Dva bataljona Hercegovačke brigade uputite u pravcu Dabarskog i Popovog Polja, sa zadatkom: čišćenje terena od četnika.³ Ova grupa da uzme u sastav tamošnje terenske jedinice.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 21—2, k. 14. Rukopis je Velimira Terzića.

(^Očigledno omaška. Treba da piše: Nevesinjsko Polje. Naime, posle razbijanja četničkih snaga na sektoru Glavatičeva, trebalo je ovladati Nevesinjskim Poljem i neprijateljskim garnizonom u Nevesinju, a zatim dejstvovati u pravcu Gatačkog Polja i Gacka.

³ Tamo su bili upućeni Drugi i Peti bataljon, a od Štaba brigade politički komesar i načelnik štaba. Oni su razbili četnike u Dabarskom Polju i povezali se s terenskim bataljonom, koji je, kasnije, uključen u sastav Desete hercegovačke NOU brigade, kao njen Šesti bataljon.

**NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABU NOV I POJ OD 18 MARTA 1943 GOD. ŠTABU
ŠESNAESTE BRIGADE SEDME NOU DIVIZIJE DA NAPU-
STI ZAŠTITNICKE POLOŽAJE U OKUCI NERETVE I OD-
MARŠUJE U GORNJU BIJELU NOSEĆI SOBOM ZAOSTALE
RANJENIKE¹**

VRHOVNI ŠTAB
NOV i PO JUGOSLAVIJE
18. III. 1943 god.
12.30 časova
s. Idbar

ŠTABU 16 BRIGADE 7 DIVIZIJE

Začelie ranjenika Centralne bolnice nalazi se uglavnom u dolini rijeke Idbar! Zbog toga je prestala potreba da vaša brigada ostane i dalje na zaštitničkim položajima. Stoga naređujem:

Da, po prijemu ovog naređenja, odmah uputite jedan bataljon iz rezerve pravcem: Štrbine — Javorik — Bunari — Breza — Memeja Selo — Božić — s. Vuhići — s. Idbar — Vis — Siljevica — G. Bela, sa zadatkom da prikupi sve ranjenike i bolesnike koje na tome pravcu nađe i da ih prenese do sela Gornja Bela, gdje će ih predati Centralnoj bolnici. Ovaj bataljon treba da zauzme širi raspored pri kretanju, tako da mu se krilne patrola kreću 500 metara lijevo i desno od puta, jer se dešavalo da su pojedini nesvjesni drugovi, nosioci ranjenika, ostavljali ranjenike uz put, a često puta su ih odnosili nekoliko stotina metara lijevo i desno od puta i tamo sakrivali, da bi se spasili od daljeg nošenja.

S ovim bataljonom treba neizostavno da pođe politički komesar Brigade i pod ličnom odgovornošću da prekontroliše teren i prikupi sve zaostale ranjenike.

Štab brigade, sa ostala dva bataljona, krenuće sa dosadanih zaštitničkih položaja 18 marta u 24 časa. Zadatak i ovih bataljona jeste da koliko je god moguće obrati pažnju

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 9—2, k. 9.

na zaostale ranjenike, da ih prikupi, ponese sobom i preda Centralnoj bolnici u selo G. Bela. Ranjenike ne smijete nigdje, uz put ostaviti.

Vašu brigadu očekujemo u selu G. Bela 20 marta u 6 časova ujutro, gdje će od Štaba svoje divizije dobiti naređenje za dalji rad.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA VRHOVNI ŠTAB
pomoćnik načelnika

BR. 187

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 19 MARTA 1943 GOD. ŠTABU GRUPE
BATALJONA PRVE PROLETERSKE BRIGADE DA UDE U
SASTAV DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE I KAO NJENA
DESNA NASTUPNA KOLONA OSLOBODI ULOG¹**

VRHOVNI ŠTAB
N.O.V. i P.O.J.
19. III. 1943
u 8 č.

**ŠTABU I PROLET. BRIGADE
(druhu Plavom i Miloju)²**

Sa vaša dva bataljona obrazujte jednu nastupnu kolonu koja ima da nadire pravcem: Međe — Krupac — Lađanica — Janjina — Vranješina — Zivanj — Vilišta — Uzriječe — Ja-

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 10—2, k. 7.

² Mijalko Todorović, politički komesar i Miloje Milojević, zamenik komandanta Prve proleterske brigade. Oni su komandovali grupom bataljona (Četvrtim i Šestim Prve proleterske brigade) koja je dejstvovala u levoj obali Neretve u sklopu opšte zaštitnice Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba, dok je glavnina Brigade istovremeno dejstvovala, s Drugom dalmatinskom NOU brigadom, u levoj nastupnoj koloni Druge proleterske divizije, na pravcu: s. Glavatičevo — s. Odžaci — Kalinovik (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 97 i 100).

vorak — Jezero — Ulog, sa zadatkom: da očistite taj pravac od četničkih bandi, da izbijete na cestu Ulog — Nevesinje, da zauzmete Ulog i držite ovu važnu tačku u svojim rukama. Pri zauzeću Uloga, obuhvatite ga sa južne strane, izbijajući prethodno na Panduricu. Po izbijanju na Ulog, ovladajte obema obalama Neretve, uhvatite vezu sa srednjom kolonom, koja nadire desnom obalom Neretve prema Obiju. Sa ovom kolonom možete preko Neretve održavati stalnu vezu.

Imajte u vidu da prema Nevesinjskom Polju nadiru 4 brigade kao zasebna udarna grupa,³ tj. desno od vas, te je prema tome vaš desni bok iz tog pravca obezbeđen.

Vaša kolona biće pod *neposugdnom komandom Štaba II* divizije, sa kojim odmah uhvatite vezu i saopštite mu ovo naše naređenje.

S. F. — S. N!

Vrhovni komandant
Tito

(M. P.)

³ Odnosi se na Treću NOU diviziju, ojačanu Četvrtom (crnogorskom) proleterskom brigadom Druge proleterske divizije.

BR. 188

IZVEŠTAJ POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O VEŠTAČKIM TEŠKOĆAMA PRI EVAKUACIJI RANJENIKA I GUBICIMA KOJE IM NANOSI NEPRIJATELJSKA ARTILERIJA I AVIJACIJA¹

Gornja Bjela
19 mart 1943
15.00

VRHOVNOM ŠTABU

U toku noći 18—19 marta začelje ranjeničke kolone krenulo je iz sela Idbar. Teški ranjenici na nosilima i veći deo konjanika u toku iste noći stigli su u s. Gornja Bjela. Na njihovom začelju kretali su se tifusni, koji su takođe stigli u G. Bjelu. U toku noći 19—20 marta teški ranjenici na nosilima produžavaju preko s. Borci u s. Kula i s. Grabovica, gde će se smestiti na odmor od jedan do dva dana. Konjanike ćemo u toku ove i sledeće noći prikupiti u s. Čičevo, a tifusne u s. Dolovi i s. Krstac. S pešacima nemamo veze. Krajnji cilj im je dat — s. Borci i verovatno da ih je dr. Gojko, koji je izašao ispred nas da pripremi smeštaj za sve ranjenike uputio dalje.

18 marta u 8.30 izjutra četničke bande u jačini 40 do 50 ljudi izbile su na stenjake zapadno od Memeja Sela i tukle našu komunikaciju između s. Breze i Memeja Sela. U to vreme u s. Vuhići nalazio se drug Ljubiša,² koji je s obližnjim jedinicama bio organizovao prikupljanje zaostalih ranjenika. On je odmah organizovao napad i proterivanje četničkih bandi, ali, prema njegovom izveštaju od 18 marta u 17.45, on se žali da Štab III Dalmatinske brigade i štabovi bataljona nisu uložili dovoljno energije da proteraju četnike i oslobode ovu komunikaciju od četničkog ugrožavanja.³ On je pomoću jednog bataljona VIII Baniske brigade preko litica uspeo da priđe zaostalim ranjenicima u Brezi i da ih snese u s. Idbar. Nismo potpuno sigurni, ali ima izgleda da je nekoliko zaostalih ranjenika palo četnicima u ruke. Štabovima XVI Baniske i VII

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 43^1, k. 9. U istoj arhivi (pod reg. br. 12—7, k. 13) nalazi se i kopija originala.

² Ljubiša Urošević

³ Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 93.

Krajiške stavljen je u zadatak da po svaku cenu očiste čet-nike i oslobode komunikaciju,

18 marta uzoru, između 5 i 6 časova, kada je prolazila jedna kolona III Dalmatinske brigade s nosilima između Visa i Siljevice, neprijatelj je otvorio artiljerisku vatru i tukao prostoriju između kota 1148 i 1314, gde nam je naneo teške gubitke. Izgubili smo jednog komandanta bataljona III Brigade,⁴ pet boraca i dva teška ranjenika. Ovaj deo puta nalazi se na jednoj uzbrdici pokrivenoj snegom, koja je dobro osma-trana i tučena iz Konjica. Za teške ranjenike i komoru nemamo drugog puta i morali smo ga prelaziti skokovima, kao na bojnem polju, dok smo za pešake preporučili stazu Vis — s. Medasković. U toku jučerašnjeg dana na ovom sektoru se istakao svojim junaštvom i samopregorom vodnik Marinović, iz II Bataljona III Dalmatinske brigade. On je preneo na svojim leđima tri teška ranjenika s nosila preko brisanog prostora. Dobro bi bilo istaći preko »Slobodne Jugoslavije« junačko delo Marinovića, koji je pod kišom granata tri puta prelazio tučeni prostor. Istog dana neprijateljska avijacija je otkrila ranjenike na toj ko-munikaciji i u dva maha ih bombardovala i mitraljirala. Prema nepotpunim podacima, imali smo dva mrtva i nekoliko lakše ranjenih od avijacije.

Evakuacija se vrši pod vrlo teškim uslovima, naročite teškoće čini nedostatak konja za teške ranjenike koji mogu da jašu; pa čak i to ne bi bila tako velika teškoća, jer bismo mi i s onih 100 do 120 konja koje smo imali izvršili postavljeni zadatak, da je bilo mogućnosti i sredstava da se konji hrane. Ovako radeći i dan i noć, sa slabom, skoro nikakvom ishranom, pod teškim teretom i vrlo slabim putem izgubljeno je više od polovine konja. Dobar deo gubitaka nanela nam je avija-cija i artiljerija. Od s. Bjele, pa dalje, računali smo da će ekipa pod komandom druga Voje Niketića "moći da mobiliše nešto volovskih kola i konja, ali moramo nastaviti istim sredstvima, pošto ovde nema ni konja ni kola.

IX Divizija i VIII Baniska brigada, a naročito III i V Dalmatinska brigada, pokazale su primer izdržljivosti i lju-bavi prema ranjenim drugovima, sem pojedinih žalosnih slu-čajeva. Sami borci su strahovito iscrpljeni slabom ishranom i naporima, ali ipak nose ranjene drugove. Borci često padaju u nesvest i ne mogu da nose dalje, ali se ipak pridižu i na-stavljaju put. Borci nose ranjenike bez zamene, to jest, četiri borca nose stalno jedna nosila. U VIII Baniskoj brigadi ima više

smrtnih slučajeva od iznemoglosti. Legne borac kraj nosila i izdahne. Ali, s druge strane, bilo je izvesnih žalosnih pojava. Pojedini nesavesni partizani ne samo da su ostavljali ranjenike kraj puta, već su ih Skrivali, kako ih ne bi pronašli bataljoni koje smo mi slali u kontrolu puta. Mi zato po nekoliko puta vraćamo bataljone s komandantom Brigade ili politkomom Bri-gade da pregleda pažljivo put. Pored toga, Stabu XVI Brigade stavljen je u zadatak da prekontroliše teren duž komunikacije i prikupi sve zaostale ranjenike. Ova brigada predanila je u toku 19 marta u s. Idbar i noćas nastavlja svoj put za s. Gornja Bjela, gde će predaniti 20 marta, a odatle ćemo je uputiti u pravcu VII Divizije. Po završenoj evakuaciji ranjenika iz s. Gornja Bjela u rejon s. Borci, povući ćemo i VII Krajišku brigadu.

... S obzirom da ova (VII) divizija odlazi na teritoriju sela Bjelimići, gde želimo da odmorimo naše ranjenike i gde želimo, da sačuvamo dobar glas koji su stekle u ovom kraju naše jedi-nice ranije, to bi bilo potrebno da se rukovodstvu VII Divizije oštro skrene pažnja na pitanje pljačke. Ovde je bilo slučajeva pljačkanja samih ranjenika i ranjeničkih komora!

Sto se tiče Saniteta, to jest njegovog aparata, on se u ovoj evakuaciji potpuno izgubio. On ne samo da se ne oseća, već i koči evakuaciju, koja je spala na pleća vojske. Intendan-ture Saniteta zaslužuju najstrožiju kaznu.

Pošto nam je ovde u toku od 11 marta do danas bio glavni zadatak da prebacimo ranjenike što pre, to smo sve svoje napore uložili na evakuaciju. O nekoj reorganizaciji po-kretne bolnice, koja se neminovno nameće, i pored uložених napora da to sprovedemo nismo uspeli u potpunosti, već samo delimično — kod teških ranjenika i pegavaca — jer smo morali da budemo stalno u začelju i da izvlačimo ranjenike iz nepri-jateljske vatre, tako da nismo mogli da imamo kontrolu nad čelnim ranjeničkim grupama — pešacima. Zadržavanje bolnice^ na prostoriji s. Borci — s. Glavatićevo iskoristićemo da bol-nicu temeljito reorganizujemo i očistimo od usputnih elemenata koji su u njoj našli samo sklonište i mogućnosti prehrane. Celu organizaciju postavimo na čisto vojničku osnovu, na bazi lične odgovornosti.

Po završenom radu podnećemo vam opširan referat o toku evakuacije, o merama koje smo preduzeli i eventualnim predlozima kako bi naš Sanitet ozdravio.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Veljko
Vlada Dedijer

⁴ Odnosi se na Dušana Dumičića, komandanta Trećeg bataljona (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 4).

P.S.⁵

Gornji izveštaj je napisan na osnovu izveštaja druga Ljubiše, koji prilažemo. Šaljemo vam i izveštaj druga Vase, iz kojega se vidi da XVI Brigada nije izvršila postavljeni zadatak — propustila je četnike i nije ponela zaostale ranjenike.⁸ Preduzećemo odgovarajuće mere.

Veljko

BR. 189

NAREĐENJE SEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19 MARTA 1943 GOD. DA SE LAKSI RANJENICI I REKONVALESCENTI UPUTE U SASTAV SVOJIH DIVIZIJA, A TEŽI RANJENICI PREBACE NA PROSTORIJE SELA ODZACI¹

SANITETSKI OTSEK
VRHOVNOG ŠTABA
19-111-1943
u 18 časova

KOMANDAMA SVIH GRUPA
GLAVNOJ INTENDANTURI

Dalji pokret vaših ranjenika i bolesnika izvršićete ovim redom:

Grupe pešaka izdvojiće sve dobro pokretljive ranjenike prema njihovoj diviziskoj pripadnosti i uputiti ih sledećim pravcima: a) *ranjenike iz Prve divizije* uputiti pravcem Glavatičevo—Zabrđani — Bjelimići — Mokro — Obalj u sastav saniteta Prve proleterske brigade. U sprovodnom aktu, upućenom Stabu, navesti

⁵ Tekst u postskriptumu je Pavle Ilić dopisao mastilom, ćirilicom.
« Vidi tom IV, knj. 11, dok. for. 96.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—7, k. 13.

da se ranjenici upućuju po naređenju Vrhovnog štaba. Ovo isto navesti i za sve ostale divizije, b) *Ranjenike Druge divizije* uputiti istim ovim pravcem, na Stab divizije u Obalj. c) *Ranjenike Treće divizije* uputiti Stabu divizije, koji se nalazi negde na pravcu Kula — Grabovica — Banjdo — Česir — Zaborani — Luka. d) *Ranjenike iz Sedme divizije*, kao i sve one koji su iz Like, Banije i Korduna, uputiti u selo Srednje Njive (preko Glavatičeva).

Svi ranjenici koji se upućuju za divizije moraju biti neposredno pred pokret besprekorno previjeni. Da bi se onemogućila pljačka po selima, naročito u selu Bjelimići, gde će se smestiti teški ranjenici, neophodno je potrebno da se ešalonu ranjenika postavi čvrsto rukovodstvo i da se svi ranjenici upozore kakve političke i materijalne posledice prouzrokuju pljačkaški postupci, kakvi su se odigrali poslednjih dana. Ranjenike koji su nesposobni za pokret predati konjičkoj grupi sačekavši je na njenom prolazu.

Grupa konjanika izvršiće pokret pravcem Glavatičevo — Bje-
; limići. Etapu postaviti u selu Poča pred Glavatičevom. Usput prikupiće sve one ranjenike iz pešačkih grupa koji su nesposobni za pokret.

Grupa teških izvršiće pokret, odmah po završenom prikupljanju i konsolidovanju svojih ešalona u Borcima, pravcem: I etapa Borci — Poča (15 kilometara, put dobar); II etapa Poča — prelaz preko Neretve u Glavatičevu — desnom obalom Neretve, kroz selo Lađenicu, do Zabrđana (12 kilometara, poslednja partija puta strma); III etapa Zabrđani — Bjelimići (6 km., put brdovit). U slučaju ako ljudstvo za nošenje bude odmorno, može se etapa u Zabrđanima ukloniti i produžiti direktno u Bjelimiće.

Grupa zaraznih po dolasku u selo Borci izvršiće potpunu depedikulaciju svih bolesnika i osoblja, iskorišćavajući prostorije u sadanjoj Komandi

mesta za vruće (komore. Po završenoj depedikulaciji, uputiće sve sposobne rekonvalescente u njihove jedinice, kao borce. Zarazne bolesnike i rekonvalescente nesposobne za pokret smestiće u sela Ribari i Kašici (pravac Glavatičevo). Pokret se može izvršiti u jednom maršu.

[• • -F

BR. 190

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ DRUGA TITA OD 21 MARTA 1943 GOD. JEDINICAMA GLAVNE OPERATIVNE GRUPE ZA ŠTEDNJU MUNICIJE I KORISĆENJE VATRE PESADISKOG NAORUŽANJA NA MALIM OTSTOJANJIMA¹

[VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE]

»Zapaženo je da u poslednje vreme mnoge naše jedinice troše, nesrazmerno svrsi i težini zadataka, velike količine municije.

Svima borcima i starešinama poznato je dobro, šta znači ostati bez municije. To naročito dobro znaju oni drugovi koji su vodili prošle godine borbe u Sandžaku, kada smo plaćali jedan puščani metak 14 lira.

² Redakcija nije Dronašla sledeći list originala, gde se nalazio završetak dokumenta.

¹ Naređenje je upućeno 21 marta 1943 god. svim divizijama Glavne operative grupe Vrhovnog štaba. One su ga umnožile i prosledile brigadama, a ove — svojim bataljonima. Međutim, od svih tih originala, kopija i prepisa, Redakcija je uspela pronaći samo jedan primerak. To je kopija prepisa dostavljenog od Štaba Prve proleterske brigade 23 marta 1943 god. svojim bataljonima. Ova kopija je otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, a nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 4—1 a, k. 709.

Dalje, treba imati na umu da sadašnjim i sledećim operacijama protiv četničkih bandi nećemo uskoro doći do nekih većih količina municije i oružja, zato što su četnici u tome vrlo siromašni.

Zato za izvestan duži vremenski period sledećih ratnih operacija treba računati samo sa onom količinom municije koju sada imamo u našim jedinicama.

Iz navedenih razloga treba sprovesti najveću štednju municije u svima jedinicama.

Da bi se ova štednja sprovela

NAREĐUJEM

1. — U borbi vatru ne otvarati, sem kad se mora. Najbolje bi bilo vatru uopšte ne otvarati do dolaska na jurišno otstojanje, kada je potrebno upasti samo bombama u neprijateljski položaj.

Najveći se rezultati u današnjim borbama postižu manevrima — obuhvatima i obilascima, ugrožavajući neprijateljsku pozadinu i komunikacije, prinuđavajući ga da se odrekne dalje borbe i da se povuče. Zato se brzim i iznenadnim manevrisanjem zamenjuju dugi vatreni napadi, koji traže veliki utrošak municije, bez vidnih rezultata.

Dakle, brzim i iznenadnim manevrima — pokretima na neprijateljske bokove i pozadinu zameničete duge vatrene napade i uštediti municiju.

U noćnim napadima, prepadima i zasedama troši se srazmerno mnogo manje municije — zato redovno primenjivati ove načine dejstva.

2. — Kad se već mora otvoriti vatra na neprijatelja, onda je otvoriti što docnije, iz sledećih razloga:

— postiže se iznenađivanje neprijatelja i moralno deluje na njega, izaziva strah i neizvesnost,

— tačnije se gađa i prema tome veći se gubici nanose «neprijatelju,

— postiže se tajnost svojih namera i svog borbenog rasporeda, šteti se municiji.

Zato vatru ne otvarati preko granica sledećih otstojanja, i to:

- puškom do 300 (tri stotine) metara,
- strojnicom — automatskom puškom do 200 met.,
- puškomitraljezom do 500 met.,
- mitraljezom do 1000 met.,

- lakim bacačem do 200 met.,
- teškim bacačem do 2000 met.,
- protivtenkovskim topom 37 mm do 300 met.,
- pešadijskim topom 37 mm do 500 met.,
- protivkolskim [topom] 47 mm do 500 met.,
- brdskim topovima 65 mm i 75 mm do 3000 met.

Ovo samo onda kad se cilj dobro vidi, osmatranje gađanja dobro i pogađanje sigurno.

Pored ostalog, prema težini i vrsti zadatka treba približno proračunati (naročito kod topova) koliko zrna treba utrošiti u projektovanoj akciji.

3. — Municiju čuvati u bojnim komorama, uvek dovoljno obezbeđenim, kako od eventualnog neprijateljskog dejstva, tako i od vlage i od atmosferskih nepogoda uopšte.

Odmah po prijemu ovog naređenja, dostavite nam pregled stanja municije u vašoj diviziji po brigadama. — Prijem naredbe potvrditi.«

[Vrhovni komandant
Tito]

BR. 162

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 22 MARTA 1943 GOD. ŠTABU PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE DA UPUTI SEDMU KRAJIŠKU
NOU BRIGADU ZA POJAČANJE DRUGE PROLETERSKE
DIVIZIJE, A ŠESNAESTU HRVATSKU NOU BRIGADU ZA
SMENU DELOVA PRVE PROLETERSKE BRIGADE KOD
ULOGA¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

Hitno uputite VII krajišku brigadu pravcem: Glavatičevo — Zabrdani — Doljani — Polja, gde će primiti zadatak od II divizije.²

Saopštite XVI brigadi³ da se najhitnije krene levom obalom Neretve za Ulog za smenu proletera.

Tito, s. r.

22/111 jutro

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 24—2, k. 14.

² Sedma krajiška brigada Pete NOU divizije je neposredno pre naređenja bila angažovana na prenošenju teških ranjenika iz s. Gornja Bijela za s. Borci (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 106).

³ Šesnaesta hrvatska (Treća banijska) brigada Sedme NOU divizije bila je od 16—19 marta 1943 god. pod komandom Prve proleTERSKE divizije, a tada je ponovo ušla u sastav svoje divizije i, radi odmora, razmeštena na prostoriji s. Dolovi, s. Jezero, s. Kula (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 85 i 104). Odatle je odmaršovala za Ulog da smeni Četvrti (Kraljevački) i Šesti (Beogradski) bataljon Prve proleTERSKE brigade. Ova dva bataljona su razbila Stolačku i Bilečku četničku brigadu, kao i IV Mostarski četnički bataljon, oslobodili Ulog 22 marta 1943 god. i poseli položaje: s. Obrnja — Ulog — Strane (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 114).

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 22 MARTA 1943 GOD. STARU DRUGE
PROLETERSKE DIVIZIJE DA ODMORI JEDINICE I NA-
STAVI NAPAD NA ČETNIČKE POLOŽAJE KOD KALINO-
VIKA PO PRISTIZANJU UPUĆENIH POJAČANJA¹

hitno

STABU II DIVIZIJE

Šaljemo vam VII krajišku i dva bataljona I proletherske
upomoć.² Vi odmorite vaše jedinice i sačekajte dolazak ovih
pojačanja, kada ćete poduzeti opšti napad.³

Tito, s. r.

22/HI

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog
istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 23—2, k. 14. U istoj arhivi — pod
reg. br. 2—9, k. 731 — nalazi se Knjiga prijemnih depeša Štaba Druge
proletherske divizije, iz koje se vidi da je ovo naređenje primljeno 22
marta u 08.20 časova.

² Glavnina Druge proletherske divizije (Prva proletherska brigada
— bez dva bataljona i Druga dalmatinska NOU brigada) nije uspela, i
pored žestokih borbi, da 20 i 21 marta 1943 god. razbije jaku četničku
odbranu, kod Kalinovika.

Kako nisu bile pristigle Šesta istočnobosanska NOU brigada i
Grupa majevičkih udarnih bataljona, iako su pravovremeno orijentisane
ka Kalinoviku, Vrhovni komandant je na pravcu Kalinovika uputio Dru-
goj proletherskoj diviziji pojačanja iz sastava Glavne operativne grupe.

³ Pre pristizanja ovih pojačanja, Prva proletherska i Druga dalma-
tinska NOU brigada obnovile su 22 marta napad, ali, ni uz maksimalno
zalaganje, nisu uspele da razbije četničku odbranu. Međutim, Druga
proletherska brigada, saznajući za situaciju kod leve kolone, samoinici-
jativno je izvršila iznenadni napad u pravcu Kalinovika i 21 marta
razbila četnike kod s. Jelašca i ugrozila Kalinovik iz pozadine. Plašeći
se okruženja, a i zbog pretrpenih gubitaka, četnici su oступili noću
22/23 marta, u pravcu Foče, a Druga proletherska brigada ušla je u Kali-
novik. (Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 115 — ovaj dokumenat je pisan
23 marta ujutru — 118, 273 i 337.)

O B A V E S TM ^ T O H O ^ K O ^ ^ A N O V ^ P O J
^D P ^R ^ A _E S s \ ^ D . V . z TM Ĩ u Z I M A N a U N E V E S 1 N J A '

STABU II PROL. DIVIZIJE

Zauzeli smo Nevesinje² Razbijene četnike gonimo. Veliki
plen u Nevesinju.

T i t Q

Primljeno
23-111-43 0840
Pavle

i~Redakcija nije uspela pronaći ^ ^ ^ ^ Š e ^ J o T e t o s k f S f -

tom IV, knj. 11, do ,

br. 116, 119, 270, 272 i 327.

**UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV 1 POJ
DRUGA TITA OD 23 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE
NOU DIVIZIJE DA NA OSLOBOĐENOM PODRUČJU HER-
CEGOVINE UČVRSTI NARODNU VLAST, ODMORI I PO-
PUNI SVOJE JEDINICE, IZVRŠI EVAKUACIJU RATNOG
PLENA IZ NEVESINJA I PRIKUPI PODATKE O JAČINI I
STANJU NEPRIJATELJA U HERCEGOVAČKIM GARNIZO-
NIMA¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

dana 23. III. 1943 god.
časova

ŠTABU III UDARNE DIVIZIJE

Primili smo vaš izvještaj o zauzeću Nevesinja.²

Sada vi treba da preduzmieste slijedeće:

1). Obezbijediti se od pravca Mostara jačom jedinicom i spriječiti svaki pokušaj prodora od Mostara ka Nevesinju. Taj pravac, s obzirom na jake prirodne položaje, lako je zatvoriti i braniti. Za nas je osjetljiviji pravac Bijelo Polje — Zimlje i to; kako onaj preko Rujišta za G. Zimlje, tako i onaj preko Prijevorca za D. Zimlje. Morate obratiti pažnju na oba ova pravca — prelaza iz Bijelog Polja u Zimlje, pošto sa tog pravca mogu četničke bande najlakše i najbrže upasti u sjeverni dio Nevesinjskog Polja, tj. u pozadinu vaše divizije. Mi ćemo vjerovatno za zatvaranje ovih pravaca upotrijebiti brigade Dalmatinske divizije, čim se odmore i reorganizuju njihove jedinice.

Vi nastavite sa gonjenjem i razbijanjem četničkih bandi, koje su se vjerovatno još u manjim grupama zadržale ili prikrile. Ovo vršite sa manjim jedinicama, dok vaše glavne snage odmorite, dobro nahranite i pripremite za nove zadatke.

2). Odmah preduzmite mobilizaciju najširih razmjera, na dobrovoljnoj bazi. Mobilisati što više ljudstva, prvenstveno

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 11—2, k. 7.

² Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 119.

omladine. Sve mobilisane odmah uvoditi u brigade gdje će se najbrže sroditi i prekaliti. Mobilisano ljudstvo dati prvenstveno Hercegovačkoj brigadi, koja može imati do 2000 boraca. Ako izvješan dio ljudstva prečiće, onda ga dodijeliti V Crnogorskoj brigadi. Ne formirati potpuno nove jedinice sa potpuno novim ljudstvom. Ako se odlučite na formiranje novih jedinica, onda im za njihovo jezgro dati jednu staru jedinicu iz pojedinih brigada, prvenstveno Hercegovačke. Sve ljudstvo koje je pripadalo bivšim četničkim jedinicama takođe mobilisati i uvrstiti u naše jedinice na dobrovoljnoj bazi. One koji neće da uđu u naše redove pustiti kućama, voditi nad njima naročiti nadzor i kontrolu, zabraniti im ma kakvo udaljevanje iz njihovih sela i staviti im do znanja da će, ako se ma šta primijeti kod njih u radu protiv Narodno-oslobodilačke vojske, biti odmah strijeljani.

3). Organizovati narodnu vlast na cijeloj oslobođenoj teritoriji. Obrazovati narodno-oslobodilačke odbore. Postaviti komande mjesta u Nevesinju i Kifinom Selu, a ako je potrebno i u drugim većim mjestima. Na ovim dužnostima postaviti sigurne i pouzdane ljude, koji će biti u stanju da uspostave i učvrste narodnu vlast, kao i da suzbiju svaki uticaj četničkih bandi.

4). Evakuisati iz Nevesinja sav ratni materijal, hranu i ostalo. Pošto je Ulog u našim rukama, smatramo da jedan dio evakuacije možete upraviti ka Ulogu, ukoliko je očišćen onaj dio puta od Pandurice do Plužina. Drugi dio evakuacije, naročito hranu i stoku, upraviti prema Glavatičevu, i to naročito sve ono što je namijenjeno za bolnice, I i VII Diviziju.

Jedan dio oružja (pušaka, autom, oružja i municije) dajte Dalmatinskoj diviziji, koja ima nekoliko stotina ljudi bez oružja. Takođe, treba joj dodijeliti nešto odijela i obuće — ako je nađeno u Nevesinju. Ovo trebate svakako dodijeliti Dalmatinskoj diviziji, da bi istu što prije osposobili za nove zadatke. Podnesite nam detaljan izvještaj o zadobijenom plijenu, i to kako o onom u borbama do Nevesinja [tako i posle te borbe], a posebno o onome što je nađeno u Nevesinju.

5). Odmah organizujte obavještajnu službu na cjelokupnoj oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji Hercegovine. Naročito nastojte da što prije prikupite podatke o stanju i jačini neprijatelja u Gackom, Bileću, Trebinju i Stolcu, kao i Mostaru, i o njihovim daljim namjerama. Ove podatke o pomenutim garnizonima dostavite nam najhitnije.

Takođe izvjestite nas kakav su imali odjek kod narodnih masa razbijanje četnika i zauzeće Nevesinja i Nevesinjskog

Polja, kao i na kakav ste prijem naišli kod Srba, Hrvata i Muslimana. O svemu ovome detaljno nas izvijestite.

Situacija na pravcu II Divizije je slijedeća:

Kod Uloga su dva bataljona I Proleterske brigade razbili dvije četničke brigade, i to Stolačku i Bilečku, nanijeli im velike gubitke i nagnali ih u bjekstvo. Sada se Ulog nalazi u našim rukama.

Prema Kalinoviku jedinice II Divizije izbile su kod Obija. Kod Kalinovika četnici su koncentrisali jače snage, upravo sve ono što još imaju i što su doveli iz Crne Gore. Tu se nalazi i Pavle Durišić sa vašojevičkim brigadama. Ove četničke bande uporno brane pristupe ka Kalinoviku. Mi smo pojačali II Diviziju sa VII Krajiškom brigadom, kao i sa ona dva bataljona I Proleterske koji su bili kod Uloga, a koje će smijeniti XVI Hrvatska brigada.³ Na taj način mi ćemo imati prema Kalinoviku jače snage, kada ćemo preduzeti opšti napad u cilju razbijanja i uništenja kalinovačke četničke grupe.⁴

Sto se tiče ranjenika, svi su evakuisani i nalaze se van opasnosti. Sada se u zaštitnici prema Konjicu nalaze dve brigade I Divizije.⁵ VII Divizija sa dve brigade nalazi se na prostoru Čičevo — Glavatičevo — s. Blace — s. Grušča.⁶ Naredili smo Dalmatinskoj diviziji da se rokira u Nevesinjsko Polje a na prostoru Pridvorci — Nevesinje.⁷

O svemu nas redovno i najhitnije obavještavajte.

Direktivu za vaš dalji rad u operativnom pogledu daćemo vam naknadno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant,

» Vidi dok. br. 191 i 192.

* Vidi primedbe br. 2 i 3 uz dok. br. 192.

s To su bile Treća (sandžačka) proleterska i Treća krajiška NOU brigada.

« Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 123.

⁷ Redakcija nije uspjela pronaći ovo naređenje.

BR. 219

IZVEŠTAJ GOJKA NIKOLIŠA I PAVLA ILICA OD 23 MARTA 1943 GOD. ZAMENIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O SMESTAJU CENTRALNE BOLNICE U ŠIREM REJONU GLAVATICEVA I POTREBI STO BOLJEG SNABDEVANJA RANJENIKA¹

Glavatičevo
23 mart 1943

10.00

Drugu Te rziću

Na dan 23 marta 1943 ranjenici Su bili raspoređeni na sledećim prostorijama: teški — s. Kula, konjanici — s. Poča, tifusni — s. Ribari, interni — s. Sitnik, pešaci za I i II Diviziju i VII Krajišku brigadu nalaze se u s. Bjelimići.

U s. Ribari vrši se depedikulacija rekonvalescenata tifusnih i za dva tri dana, kad se drugovi oporave, biće upućena prva partija od 450 drugova u svoje boračke jedinice.

Od količine hrane zavisi brzina oporavljanja i vraćanja drugova u borbene jedinice. Mesa imamo dovoljno za tri dana, a bilo bi dobro da se naredi Stabu III Divizije da uputi što više zaplenjenog brašna; makarona, pirinča bolnici.

Izvešteni smo od bolničara koji su doneli ranjenike da su jedinice III Divizije zauzele Nevesinje i zarobile 200 Italijana, kao i veću količinu ostalog plena. Od tih Italijana ovamo je stiglo oko 38, koji su doneli teške ranjenike. Ako je tačno da je zarobljen toliki broj Italijana, bilo bi potrebno da se naredi Stabu III Divizije da Italijane sprovede u s. Kulu, odatle da uzmu odgovarajući broj ranjenika na nosilima i prenesu ih u s. Glavatičevo.

Mi ćemo ovde zadržati ranjenike nekoliko dana da se odmore i prehrane, a tako isto da se odmore Italijani.

U s. Bjelimići, bar zasada, nije ništa mobilisano ljudi za prenos ranjenika, niti konja, te će prema tome sav teret za prenos teških ranjenika pasti na Italijane i zato bi ih trebalo

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 14—7, k. 13.

prikupiti ovde i iskoristiti za prenos. Bilo bi dobro tražiti hranu za zarobljene Italijane od italijanskih vlasti, jer od konjetine se slabo oporavljaju. Trebalo bi tražiti da se ta hrana šalje pravo iz Konjica.

Drug Mitar Vujović tražio je da mu se uputi jedan bataljon iz divizije koja se nalazi u rezervi, da bi mogao prikupiti namirnice i stoku iz Nevesinjskog Polja. Ako ima uslova za to, možete narediti Štabu IX Divizije da stavi Ekonomskom otseku na raspoloženje jedan od svojih najboljih bataljona.

Drug Pavie Pekić sa zarobljenim oficirima nalazi se u s. Glavatičevo. S njime smo u vezi.

Molim te, pošalji nam hitno pojedinosti o borbama na nevesinjskom i kalinovičkom frontu za »Ranjenog druga«,² a tako isto i jedan primerak radio-vesti, kako bismo izvestili ranjenike o događajima kod nas i u svetu. To bi im mnogo diglo moral.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Veljko, Dr. Gojko

* List koji su uređivali i izdavali ranjenici Centralne bolnice Vrhovnog štaba NOV i POJ.

IZVEŠTAJ ŠEFA EKONOMSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 23 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O POTREBI EVAKUACIJE RATNOG PLENA IZ NEVESINJA U PRAVCU ULOGA I O POTEŠKOĆAMA U VEZI S PRIKUPLJANJEM NAMIRNICA ZA JEDINICE¹

**VRHOVNI ŠTAB
NOV I POJ
EKONOMSKI OTSJEK
II SEKCIJA
Br. sl.
23. III 1943 g.**

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

1.) U Nevesinju zaplijenjeno je 3 vag. brašna i 3 vag. drugih namirnica. Potrebno je da odredimo pravac evakuacije (Ulog ili Glavatičevo).

Ja smatram da treba sve evakuisati u pravcu Uloga, obzirom na pomjeranje bolnice, i da se bolnica i zaštitnica sada snabdijevaju iz Nevesinjskog Polja.

2.) Ja sada odlazim u selo Miljevac, radi dogovora sa pòi. komom III div.² o rekviziciji i konfiskaciji, pa ću javiti o daljem radu.

3.) Poslato je bolnici i jedinicama:

268 goveđi
1079 ovaca i
30 konj. tovara hrane.

Ovdje ima još oko 1500 kg. brašna (bijelog i makarona), samo nema konja i džakova. Tražio sam da bolnica nešto iz svojih komora odvoji, jer se ovdje konji ne mogu naći, jer su ih četnici odveli, ali nijesam ništa dobio.

4.) Treba poslati ljudstvo za prikupljanje hrane. Operativne jedinice ne mogu da odvoje ni jednog vojnika. Svaki rad bez ljudstva nemoguć je. Ja danas kod mene nemam nikog, zato se u toku dana ništa ne radi. *Ovdje nema ni jednog jedinog lica iz b'olnice.* Int. I div. otišao je da uhvati vezu sa

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6—i, k. 13.

² Politički komesar Treće NOU divizije bio je Radomir Babić.

divizijom. Int. VII kr. div. ne postiže nikakve rezultate. Int. III. divizije *bolestan*.

5.) *Javite mi o daljem radu Otsjeka,*⁸
Sa drugar, pozdravom

S. F. SL. NAR.!

(M.P.)

23. III. u
14 čas.
Bare

Za E.O.V.Š.
Vujić

BR. 197

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 24 MARTA 1943 GOD. ŠTABU PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE DA TREĆU KRAJIŠKU NOU
BRIGADU OSTAVI U OPŠTOJ ZAŠTITNICI, A TREĆU
(SANDŽACKU) PROLETERSKU BRIGADU UPUTI ZA KA-
LINOVIK¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

Zauzeli Kalinovik. Gonimo razbijene četnike.² Sandžačku bri-
gadu uputite za Kalinovik. III Krajiška, sa jednim članom
vašeg Štaba, ostaje u Borcima — kao zaštitnica prema Konjicu.

24/111

Tito, s. r.

⁸ Misli se na dalji zadatak Ekonomskog otsjeka Vrhovnog štaba.

¹ Original, pisan olovkom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 36—2, k. 14.

² Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 115, 118, 273 i 337. Obaveštenje o Oslobođenju Kalinovika uputio je Vrhovni štab NOV i POJ i Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske i Prvom bosanskom NOU korpusu. (Vidi reg. br. 31/2, k. 14 u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA.)

BR. 198

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 24 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE
NOU DIVIZIJE DA UPUTI ZAPLENJENU HARTIJU I LE-
KOVE ZA KALINOVIK, A ZAROBLJENE ITALIJANE U
GLAVATIČEVO¹**

ŠTABU III DIVIZIJE

Zauzeli Kalinovik. Gonimo razbijene četnike. Pošaljite zaple-
rijenu hartiju i lekove preko Uloga za Kalinovik. Zarobljene
Italijane uputite za Glavatičevo, za nošenje ranjenika.

24/111

. Tito, s. r.

BR. 199

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 24 MARTA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE
PROLETERSKE DIVIZIJE DA U REJONU KALINOVICA
OBEZBEDI ISHRANU PRATEĆEG BATALJONA VRHOV-
NOG ŠTABA¹**

ŠTABU II DIVIZIJE

»
Rezerviшите hranu i stoku za naš Prateći bataljon —
za tri dana za 300 ljudi.

24/111

Tito, s. r.

¹ Original, pisan olovkom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod. reg. br. 37—2, k. 14.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 27—2, k. 14.

BR. 200

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 24 MĀRTA 1943 GOD. ŠTABU DEVETE
NOU DIVIZIJE DA SEFU EKONOMSKOG OTSEKA VRHOV-
NOG ŠTABA STAVI NA RASPOLOŽENJE JEDAN BATA-
LJON RADI PRIKUPLJANJA HRANE U NEVESINJSKOM
POLJU I ZADRŽI U SVOM SASTAVU LIVANJSKI BA-
TALJON¹**

ŠTABU IV OPERAT. ZONE

Zauzeli Kalinovik. Gonimo razbijene četnike. Stavite na raspo-
loženje drugu Mitru Vujoviću, šefu Ekon. otseka V.Š., jedan
bataljon za prikupljanje hrane u Nevesinjskom Polju, Livanj-
ski bataljon ostaje kod Vas.

Tito, s.r.

BR. 201

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 24 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE
NOU DIVIZIJE DA UPUTI LJUDSTVO HAUBIČKOG DIVI-
ZIONA VRHOVNOG ŠTABA ZA KALINOVIK¹**

ŠTABU III DIVIZIJE

Peko zaplenio dve haubice, bez udarnih igli. Obradović sa po-
slugom da pođe za Kalinovik — preko Uloga. Prethodno da
uputi nekog da zakopane zatvarače uzme i prenese za Kali-
novik, Odgovorite o postupku.

24/111.

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 30—2, k. 14.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 29—2, k. 14.

**OBAVEŠTENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 24 MARTA 1943 GOD. ZAMENIKU
NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA O NEDOSTATKU LJUD-
STVA ZA PRENOŠENJE TEŠKIH RANJENIKA¹**

24 mart 1943

11.30

Drugu Terziću,

"Molim te javi preko veze da svaka divizija uputi u Glavatičevo po jednu desetinu za prijem prezdravelih ranjenika i bolesnika. Za svaku diviziju biće približno po 150—200 ljudi. Ako bismo ih uputili same, izloženi su lutanju i gladovanju, tako da bi do divizije došli u rđavom fizičkom stanju, a nije isključeno da bi ljudi u takvom stanju uz put uzimali hranu na svoju ruku, to jest pljačkom.

Štabu VIII Hrvatske brigade predato je 450 Italijana. Međutim, oni sada imaju svega 210 Italijana, a od tih je sposobno za nošenje ranjenika samo 100, iako smo im naredili da Italijane hrane kao svoje borce. Prema naređenju komandanta VII Divizije, VIII Brigada mora odmah predati ove Italijane Komandi mesta u Glavatičevu i rešiti se svih obaveza prema bolnici i ranjenicima. U tom pogledu za njih važe samo naređenja Vrhovnog komandanta i komandanta divizije, kako se Jakšić izjasnio. Međutim, ti si mi rekao da ova brigada treba da ostane i dalje pod komandom Sanitetskog oteka, zbog Italijana koji se u njenom sastavu nalaze, sve do definitivnog smeštanja teških ranjenika u rejonu Bjelimići. Molim da se ovo reguliše, da ne bi Stab VIII Brigade bio dovođen u vrlo nezgodnu i nezdravu situaciju. Regulirajte pitanje Italijana, to jest staranja i čuvanja o njima. Pri tom treba imati u vidu da Italijani ne raspolažu nikakvim kazanima. To je pitanje bilo nekako rešerio za vreme njihovog boravka s VIII Brigadom, na taj način što im je Brigada davala svoje kazane.

Komanda mesta Bjelimić uputila je 22 marta 6 ljudi za prenos teških ranjenika u Bjelimić, a 24 marta opet 6 ljudi. Na ovakav način teški ranjenici ne mogu biti preneseni.

¹ Original, otkucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 15—7, k. 13.

Molim te pošalji nam ukratko, ukoliko ti posao dozvo-
ljava, vesti s domaćih frontova, kako bismo mogli ranjenike da
obavestimo, jer nam svaki dan traže vesti.
S drugarskim pozdravom

S. F. — S. N.!

Veljko

P.S.

Sutra naveče ja ću doći natrag u štab, pošto smatram da
je moja misija završena.

BR. 203

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 25 MARTA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PRO-
LETERSKE DIVIZIJE DA PRIHVATI SVOJE PREZDRA-
VELE RANJENIKE IZ CENTRALNE BOLNICE I DA ORI-
JENTIŠE TREĆU (SANDŽAČKU) PROLETERSKU BRIGADU
PREKO BJELEMIĆA ZA KAUNOVIK¹**

ŠTABU I DIVIZIJE

Sandžačkom brigadom skrenite od Zabrdana preko Bje-
lemića za Kalinovik, jer je bolji put. Primite svoje prezdravele
u Glavatičevu.²

25/111

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog
istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 38-2, k. 14.

² « Naređenje za prihvati prezdravelih ranjenika i bolesnika upu-
ćeno je i ostalim divizijama (vidi dok. br. 204 i 205, kao i dok. zaveden
u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 39—2 k. 14)

BR. 204

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 25 MARTA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE
PROLETERSKE DIVIZIJE DA MOBILIŠE POTREBNO
LJUDSTVO I KONJE ZA DALJE PRENOŠENJE RANJE-
NIKA¹**

II. PROL. DIVIZIJA

Mobilišite najmanje dvesta konja sa vlasnicima i spro-
vodnim odeljenjem. Uputite ih u Glavatičevo za prenos ranje-
nika. Uputite vod za svoje prezdravele u Glavatičevo, sa re-
zervnom hranom za njih.

Tito

Primljeno: dešifrovano:
25 — III — 43 — 11,45 25 — III — 43 — 13,45
Pavle

BR. 205

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 25 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE
NOU DIVIZIJE DA UPUTI ZAROBLJENIKE ZA PRENO-
ŠENJE TEŠKIH RANJENIKA¹**

ŠTABU III DIVIZIJE

Sve zarobljenike četnike i Talijane odmah uputite u Kulu
za prenos ranjenika. Uputite jedan vod u Glavatičevo za svoje
prezdravele, sa rezervnom hranom za njih.

25/111

Tito, s. r.

¹ i Redakcija nije pronašla otpremnu depešu Vrhovnog štaba, već
objavljuje prijemnu iz Knjige depeša Štaba Druge proleTERSKE divizije
zavedene u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 6—9,
k. 731. Depeša je pisana mastilom, latinicom.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog
istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 40—2, k. 14.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 26 MARTA 1943 GOD. ŠTABU DEVETE
DALMATINSKE NOU DIVIZIJE DA DOSTAVI IZVEŠTAJ
O BORBENOJ GOTOVOSTI DIVIZIJE¹**

ŠTABU IV OPERAT. ZONE

Hitno javite da li ste spremni sa brigadama za nove zadatke.²

26/111

Tito, s. r.

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 28 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE
NOU DIVIZIJE DA IZ CENTRALNOG MAGACINA UZME
POTREBNU KOLIČINU HRANE ZA SVOJE BOLNICE¹**

Odgovor:

ŠTABU III DIVIZIJE

Uzmite potrebne količine hrane iz Centralnog magacina za bolnice. Izvestite o situaciji.²

28/111

-

Tito, s. r.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 42—2, k. 14. Rukopis je zamenika načelnika Vrhovnog štaba; on je potpisao i Vrhovnog komandanta.

² !/Deveta NOU divizija nalazila se tada u rejonu Glavatičeva, kao rezerva Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 43—2, k. 14. Rukopis je zamenika načelnika Vrhovnog štaba; on je potpisao i Vrhovnog komandanta.

² Jače četničke snage, uz podršku italijanske artiljerije, povratile su Nevesinje 26 marta 1943 godine. Međutim, Treća NOU divizija ponovo ga je oslobodila noću 28/29 marta 1943 godine. (Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 131, 135, 149, 291, 298, 299 i 306.)

**OBAVEŠTENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I POJ OD 28 MARTA 1943 GOD. SANITET-
SKOM OTSEKU VRHOVNOG ŠTABA O PREDUZETIM
MERAMA ZA DALJU EVAKUACIJU RANJENIKA I NARE-
ĐENJE O NJIHOVOM RAZMEŠTAJU¹**

dana 28 - III - 1943 god.
u 9 čas.

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

SANITETSKOM OTSEKU VRHOVNOG ŠTABA

Odmah, po sastanku sa drugovima u Vrhovnom štabu, upoznao sam ih sa situacijom kod bolnice i na osnovu toga preduzete su sledeće mere:

1) Naređeno je radioputem štabovima. I, II, III i IX Divizije da upute po jedan vod sa potrebnom količinom rezervne hrane za prijem prezdravelih bolesnika njihove divizije.² Tamo se nalazi Štab III Krajiške brigade, koji će primiti prezdravele bolesnike prema našem naređenju za I i II Diviziju i povesti ih sa sobom. Zato stupite odmah u vezu sa Štabom III Krajiške brigade i predajte im sve prezdravele za označenu diviziju.

2) Štabu II Proleterske divizije naređeno je da mobilize 200 konja za prenos ranjenika iz konjičke grupe preko Bjelelića u selo Jelašca.³ II proleterska divizija pristupila je izvršenju ovoga zadatka i već je jedna grupa od nekoliko desetina konja upućena k vama. Prema meri mobilizacije konja, upućivaće se neprekidno do završenog prenosa konjanika.

3) Štabu III Divizije naređeno je da vam uputi sa jednim vodom svg zarobljene Talijane i četnike, a po mogućstvu i mobilisane seljake za prenos teških ranjenika iz Kule u selo Bje-

¹ Kopija originala, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 16—7, k. 13.

² Vidi dok. br. 203, 204 i 205 ove knjige i dok. zaveden u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 39—2, k. 14.

³ Vidi dok. br. 204.

limiće.⁴ Isto tako, Štabu VII Divizije narediće se da bataljon koji komanduje zarobljenim Talijanima primi sve zarobljenike pod svoju komandu i otpočne sa prenosom teških ranjenika za Bjelimiće.

4) Komandi područja Bjelimić — drugu Feridu⁶ — naređeno je da ozbiljno shvati evakuaciju ranjenika i da pristupi mobilizaciji većeg broja ljudi za prenos teških ranjenika iz sela Kula u selo Bjelimić.⁷ Skrenuta mu je pažnja da se pomoću 5—6 ljudi, koji se šalju svaka 4—5 dana, ne možo izvršiti prenos ranjenika, a u isto vreme dat mu je rok do koga mora pod ličnom odgovornošću izvršiti postavljeni zadatak.

Raspored ranjenika, do daljeg naređenja, biće: teški ranjenici na nosilima u selo Bjelimić; konjanici pravcem: selo Glavatičevo — selo Bjelimić — Kalinovik, prebaciti u selo Jelašca. U selu Bjelimiću i u selu koje se nalazi između Kalinovika i Bjelimića, odakle počinje kolski put do Kalinovika, treba organizovati odmor konjanika. Put Bjelimić — Kalinovik, ne možemo ti tačno obeležiti po karti, zato što ga sami ne znamo, ali poznato nam je da postoji delom dobra konjska staza, a dobar deo toga puta može se i kolima savladati. U selu Bjelimiću ti možeš doći do tačnih podataka ispitivanjem seljaka. Preko Komande mesta u Kalinoviku naredićeš mobilizaciju kola volovskih za prevoz ranjenika putem do sela Jelašca.

Težiti da se konjanici prebace po bataljonima, ne cepajući ih.

Glavno je, smestiti i opskrbiti teške ranjenike u selo Bjelimić, a konjanike organizovati tako da krenu bataljoni i premeste se u selo Bjelimić, pa kad ovi budu tamo smešteni, onda će drug Gojko doći u Kalinovik, gde ćemo se telefonom dogovoriti o daljoj evakuaciji konjanika i izdati potrebna naređenja Komandi mesta.

Tifusne snabdeti dobrom hranom, pa neka se po mogućstvu što duže zadrže u selu Razići, tako da se tu očiste, nahrane i postepeno kako koja grupa ozdravi upućivati preko Bjelimića i Kalinovika u svoje jedinice.

Pre dva dana izvešteni smo da se u visokoj temperaturi od pegavog tifusa ubio drug Milinko Kušić, politkom IV Divizije. Skrenite pažnju potčinjenim organima da nijedan ra-

* Vidi dok. br. 205.

« Vidi dok. br. 209.

⁶ Ferid Čengić

? Redakcija nije uspela pronaći ovo naređenje.

njenik ni bolesnik ne sme imati oružja za vreme bolesti i zadržavanja u bolnici.

Dostavite nam spiskove po pregledu ranjenika i osoblja.

Ranije nisam mogao uputiti ovaj izveštaj zato što nismo raspolagali sa kuririma za taj pravac.

U prilogu šaljem podatke o našim akcijama.⁸

Pitanje druga Vlade biće rešeno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

• Za Vrhovni štab,
zamenik načelnika Štaba,

BR. 209

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 28 MARTA 1943 GOD. ŠTABU SEDME
NOU DIVIZIJE DA SMENI TREĆU KRAJIŠKU NOU BRI-
GADU I PREUZME ULOGU OPŠTE ZAŠTITNICE GLAVNE
OPERATIVNE GRUPE VRHOVNOG ŠTABA¹**

dana 28 - III- 1943. god.
u 10 čas.

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

ŠTABU VII HRVATSKE DIVIZIJE "

Položaj

Odmah smenite III Krajišku brigadu na pravcu Konjic — Borci sa vašom VIII Brigadom.² Bataljon ove brigade, koji je čuvao talijanske zarobljenike za nošenje ranjenika, neka

⁸ Redakcija nije uspela pronaći ovaj prilog.

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 12—2, k. 7.

² Osmu hrvatsku NOU brigadu zahvatila je jača epidemija pegavog tifusa, te nije bila u stanju da smeni Treću krajišku NOU brigadu. Nju je, sa znatnim zakašnjenjem, smenila Sedma hrvatska NOU brigada, koja je takođe bila obuhvaćena epidemijom pegavog tifusa. (Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 139 i knj. 12, dok. br. 9 i 34.)

ostane i dalje kao straža kod istih do evakuacije teških ranjenika u Ejelimiće, kada će se povratiti u sastav svoje brigade.

Vaša divizija (sa VII i VIII. brigadom), ostaje i dalje na zadatku zatvaranja pravca: Konjic — Glavatičevo, budno pazeći na obe strane Neretve. Ako bude bilo potrebno, vi ćete blagovremeno pojačati VIII vašu brigadu na pravcu Konjic — Borci bataljonima vaše VII Brigade, obzirom na važnost ovoga pravca i na jačinu same VII Brigade.

Morate obratiti naročitu pažnju na organizaciju obaveštajne i izviđačke službe. TJ tom cilju neophodno je potrebno da preduzmete sledeće:

^ a) Preko svojih poverenika redovno se obaveštavati o stanju u Konjicu i neprijateljskim položajima oko Konjica.

b) Svakodnevno vršiti izviđanje pravcima: Grušča — Dubočani — Čuhonići, Borci — Špiljani — Vrdolje — Džepi i pravcem: Borci — Boračka Draga — Crno Polje. Ovim pravcima upućivati jače izviđačke delove (vodove i čete), koji će biti u stanju i da likvidiraju manje četničke grupe na svom pravcu izviđanja.

Ostale snage držite prikupljeno, pogodno razmeštene u cilju odmora i oporavka, uvek spremne da se angažuju na pravcu kako to bude nalogala situacija.

Vezu sa našim jedinicama u Nevesinjskom Polju trebate neprekidno održavati manjim odeljenjima za vezu.

Naštojte da se na toj prostoriji što bolje učvrsti narodna vlast i izvrši mobilizacija ljudstva. Vašim pravilnim stavom prema mesnom stanovništvu, koje je pretežno muslimansko, vi ćete u ovome smislu mnogo doprineti.

Što se tiče ishrane vaše divizije na tome prostoru, mi smo vam blagovremeno izdali potrebno naređenje.³ Verovatno je da ste već dobili nešto namirnica iz Nevesinja i Nevesinjskog Polja. Vi ćete i ubuduće upućivati vaše intendantske organe u Nevesinjsko Polje, koji će uz pripomoć tamošnjih naših jedinica pribavljati hranu za vas. Takođe, potrebno je da u cilju nabavke hrane upućujete vaše intendantske organe u pravcu sela koja se nalaze na desnoj obali reke Rakitnice, pošto tamo ima dosta stoke i žita, a sela su pretežno četnička, te možete primeniti i konfiskaciju.

Vaša XVI Brigada ostaje i dalje u rejonu Uloga,⁴ pod našom neposrednom komandom, iz razloga što je nama bliža i sa istom imamo i telefonsku vezu.

³ Verovatno se odnosi na naređenje — dok. br. 182, koje je bilo upućeno svima divizijama Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba.

« Vidi tom IV, khj. 11, dok. br. 138.

Odmah nam dostavite izveštaj o stanju kod neprijatelja na vašem sektoru, stanju vaših jedinica posle izvršene reorganizacije i odmora, kao i situaciju kod naših ranjenika.

Vezu sa nama održavajte kuririma preko Bjelimića na Kalinovik.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant,

(M.P.)

BR. 210

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 28 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE
KRAJIŠKE NOU BRIGADE PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE
DA PRED A ZAŠTITNICKE POLOŽAJE OSMOJ HRVATSKOJ
NOU BRIGADI I PO IZVRŠENOJ SMENI ODMARŠUJE U SASTAV SVOJE DIVIZIJE¹**

dana 28-III-1943
u 10 čas.

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

ŠTABU III KRAJIŠKE BRIGADE I PROLETERSKE
DIVIZIJE

Položaj

Danas smo naredili Štabu VII Hrvatske divizije da smeni vašu brigadu na pravcu: Konjic — Borci sa svojom VIII Brigadom.²

Odmah, po izvršenoj smeni, krenite sa vašom brigadom pravcem: Borci — Glavatičevo — Zabrdani — Odžaci (Bjelimić) — Kalinovik — s. Jelašca, gde ćete se zadržati do daljeg

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 13—2, k. 7.

² Vidi dok. br. 209.

naređenja. Ukoliko ne bude dovoljno mesta za smeštaj vaše brigade u s. Jelašcu, možete jedan deo smestiti u selo Borijske, koje je neposredno severno od Jelašca. Po dolasku na označenu prostoriju, odmah stupite u vezu sa Štabom vaše divizije, od kojeg ćete dobiti dalji zadatak.

Pri prolazu kroz Kalinovik javite se telefonom ovome Štabu, na br. 11.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT,
(M.P.)

BR. 211

IZVEŠTAJ SEFA SANITETSKOG OTSEKA VRHOVNOG ŠTABU NOV I POJ OD 29 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O TEŠKOĆAMA SANITETSKOJ SLUŽBI PRI EVAKUACIJI RANJENIKA I ŠIRENJU EPIDEMIJE PEGAVOG TIFUSA¹

**SANITETSKI - OTSEK
VRHOVNOG ŠTABU**

29 mart 1943
7.00

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

1 — STANJE EVAKUACIJE

a) Grupu teških ranjenika otpočeli smo dne 27 marta prebacivati iz s. Kula — s. Grabovica u pravcu Bjelimića. Etapnu stanicu postavili smo u s. Lađenica. U toku jučerašnjeg dana svi su prebačeni iz s. Kule. Prenos vrši svega 140 Italijana. Od VIII Brigade primili smo 214 Italijana; međutim, od toga broja tri su umrli, a ostali su u vrlo rđavom stanju, tako da je sposobno za nošenje svega 140 ljudi. Italijane hra-

¹ Original, otkucan na pisaćoj mašini^ ćirilicom nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 17—7, k. u.

nimo što bolje možemo. Komande mesta u Glavatičevu i Bjelimiću uputile su nam 59 seljaka za prenos ranjenika. Funkcionisanje ovih komanda mesta sasvim je podbacilo. Komandu mesta u Glavatičevu hrani bolnička intendantura, a s tim zahtevom niam se obraća i Komanda mesta u Bjelimiću. S obzirom na strminu etape Lađenica — Bjelimić, predviđamo da će se radna sposobnost Italijana još više smanjiti i transport ranjenika veoma odužiti. Ako je ikako moguće, ukažite nam po ovom pitanju pomoć.

b) Grupa konjanika u brojnom stanju 700 počela je prebacivanje iz s. Poča u Zabrdane. Juče je prebačeno u svemu 240 ranjenika, najvećim delom »pešaka«. Od Komande mesta Kalinovik stiglo nam je 46 konja s goničima i sprovodnicima, tako da s ovim koji su pokupljeni na ovoj strani i s kojima je grupa od ranije raspolagala stoji nam na raspoloženju svega 51 konj. Konje VII Divizije morali smo povratiti.

v) Grupa zaraznih nalazi se još uvek u stadijumu sređivanja. Poteškoće koje odužavaju taj posao jesu: stalni priliv novih bolesnika, rđavi uslovi smeštaja i nedisciplinovanost rekonvalescenata, nervino poremećenih, koja je karakteristična za ovo oboljenje. Od celokupnog broja 1200 bolesnika i rekonvalescenata, koliko se zateklo pri dolasku u s. Ribare, upućeno je do danas u divizije 350 drugova rekonvalescenata. Ima ih još 300 koji čekaju na depedikulaciju pa da budu upućeni u divizije, odnosno diviziske bolnice. Juče smo uspeli staviti u pogon jednu vruću komoru, tako da će depedikulacija ići nešto brže. Iako smo poslednjih pet dana imali znatno pojačanje ishrane, ipak ono nije bilo u stanju da popravi u većoj meri kondiciju rekonvalescenata. Ovi su zaista tako iznureni da se mora računati da će veliki broj morati da se oporavlja još mesec dana da se osposobe za borbu. Molimo da nam se odmah ukaže na pravac eventualne evakuacije zaraznih bolesnika. Odakle ćemo dobiti ljudstvo i konje za prenošenje?²

2 — PEGAVAC, NJEGOVO KRETANJE I BORBA PROTIV NJEGA

Pegavac je zasada u neprekidnom porastu. Veći priliv potiče iz VII Divizije, kao i iz ostalih divizija. Još uvek se radi o slučajevima koji su se inficirali negde na prostoriji Prozor — Jablanica. S obzirom na to da ulazimo u kraj zaražen pegavcem (Jugoistočna Bosfla), s obzirom na znatnu iznurenost naših trupa, kao i s obzirom na sezonu — mesec april—maj, moramo očekivati i daljni porast pegavca. Imamo u planu da pošaljemo

² Ova rečenica je dopisana mastilom.

dve jače ekipe u pravcu dveju diviziskih kolona koje bi vršile depedikulaciju ljudstva. Međutim, za ovaj plan potrebno bi nam bilo vaše mišljenje. Depedikulacija bi se vršila u vrućim komorama. Istu je nemoguće sprovesti ako su trupe u stalnom pokretu. Potrebno nam je znati gde i na kom mestu bi se ovakve stanice mogle postaviti, gde bi se trupe, bar izvesno vreme, mogle zadržati. U celini, problem pegavca smatramo veoma ozbiljnim i predviđamo da bi nam mogao naneti teške udarce i poremetiti udarnu moć naših jedinica.

3 — ZDRAVSTVENO STANJE U VII DIVIZIJI

Prema izveštajima lekara, stanje u VII Diviziji se iz dana u dan pogoršava. Sem daljnjeg razvitka oboljenja pegavca, što ne pretstavlja samo po sebi nerešljiv problem, borcima te divizije zavladała je opšta iznurenost usled nedovoljne i jednolične ishrane. Lekari izveštavaju da ima svakodnevnih slučajeva umiranja od iznurenosti, odnosno gladi. Na taj način problem zdravlja u osnovi je problem ishrane. Depedikulacija, šišanje i pranje ljudstva vrši se.

4 — PITANJE NABAVLJANJA LEKOVA

Sve rezerve onih najpotrebnijih lekova istrošene su. Potrebe zarazne bolnice zadovoljavaju se jedva 10%. Hitno je potrebno da se preko veze u Sarajevu dobave medikamenti priloženi na spisku.³

5 — PITANJE VEZE

Ako je ikako moguće, stavite nam na raspoloženje jednu radio-stanicu radi održanja veze. Kurirska veza na ovolikim rastojanjima koja imamo s vama, kao i s divizijama, toliko je duga da usled toga dolazi do većih komplikacija u transportovanju ranjenika.

6 — PITANJE SEKCIJA

Neophodno nam je potrebna jedna sekcija Kalinovik — Foča.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sef sanitetskog oteka V.Š.
Dr. Gojko

³ Spisak nije pronađen. Verovatno je ilegalnim putem upućen za Sarajevo, radi pribavljanja traženih medikamenata.

BR. 212

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 29 MARTA 1943 GOD. ŠTABU DEVETE
NOU DIVIZIJE DA S TREĆOM NOU DIVIZIJOM UČE-
STVUJE U RAZBIJANJU ČETNIČKIH FORMACIJA NA
PRAVCU NEVESINJE — MOSTAR¹**

ŠTABU IV OPERAT. ZONE

Vaš zadatak [je] da u sadejstvu sa III divizijom razbijete četničke bande na pravcu Nevesinje — Mostar. Ovim operacijama rukovodi Štab III divizije, koji će vam dati zadatak.

29/111

Tito, s.r.

BR. 213

**NAREĐENJE ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 29 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE NOU
DIVIZIJE DA NA OSLOBOĐENOM DELU HERCEGOVINE
USPOSTAVI POZADINSKE VOJNE USTANOVE¹**

ŠTABU III DIVIZIJE

Za Srez nevesinjski i gatački stvoriti komandu Nevesinjskog područja u Nevesinju. Komandant područja da bude Mujo Kovačević. Iz brigada dati mu neborce; koji su radili po pozadinskim komandama, za Komandu područja i komande mesta u Nevesinju, Ulogu, Plužine i Gackom. Vezu da drži sa Čiča Jankom.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta ITNA, pod reg. br. 44—2, k. 14.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 2—3, k. 14.

Pored Novice,² poslati u Kalinovik još nekoliko neboraca — Bosanaca,³ sposobnih za komandante mesta za Fočansko područje. U Kalinoviku da se jave Pavlu Pekiću.

29/111

Terzić

BR. 214

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 29 MARTA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE NOU
DIVIZIJE DA HITNO POŠALJE IZVEŠTAJ O ZDRAVSTVENOM
STANJU PETRA CETKOVIĆA¹**

ŠTABU III DIVIZIJE

Hitno izvestite o stanju zdravlja druga Pere.²

29/111

Tito, s.r.

² Novica Sekerić

³ Naknadnom depešom Vrhovnog štaba traženo je da se iz Pete (crnogorske) NOU brigade, pored Novice Škerića, upute još i Sveta Gagović, Sima Petrović i Bora Tošović (vidi u Vojnom istoriskom institutu JNA dok. zaveden pod reg. br. 1—3, k. 14).

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 45—2, k. 14.

² Petar Četković-Pero, komandant Treće NOU divizije, narodni heroj. Ranjen je 2. marta 1943 god. pri mitraljiranju neprijateljske avijacije puta Nevesinje — Kifino Selo. Od zadobivenih rana umro je posle dva dana (30 marta).

BR. 215

**UPUTSTVO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 29 MARTA
1943 GOD. SEKRETARU POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ
ZA BOSNU I HERCEGOVINU DA SE ŠESTA ISTOCNOBO-
SANSKA NOU BRIGADA ORIJENTIŠE KA SANDŽAKU
RADI SADEJSTVA LEVOM KRILU GLAVNE OPERATIVNE
GRUPE VRHOVNOG ŠTABA¹**

Dragi Iso,²

Malo će te začuditi način na koji ti dostavljamo ovo pismo. Ali, neka [te] to ne dovodi u sumnju. Kad se jednom sastanemo, objasnićemo vam sve. Evo o čemu se [sada] radi.

Sa VI Brigadom, pojačanom sa delovima Majevičkog odreda³ ili Fruškogorskog, hitno se prebacite između Goražda i Međeđe na sandžačku stranu i čistite teren od četnika u pravcu Zaborka i Čajniča. Ovde ćete uhvatiti vezu sa levim krilom naše I Divizije i dobiti dalje direktive.

Na svome putu, tj. prilikom prebacivanja, ne sukobljavajte se sa Nemcima, ne preduzimajte ma kakve akcije na pruži, jer je to u interesu sadašnjih naših operacija. Još pre, vašega prelaza, pošaljite kurire u pravcu Ustikoline, gde će uhvatiti vezu sa našim jedinicama.

Najvažniji naš zadatak sada jeste uništiti četnike Draže Mihailovića i razbiti njegov upravni aparat, koji predstavlja najveću opasnost za daljnji tok Narodno-oslobodilačke borbe.

Sve ostalo saznaćete kad se sastanemo.

U istočnoj Bosni ostavite manje odrede, čiji će zadatak za sad biti borba protiv četnika i mobilizacija novog ljudstva. Pojačavanje VI Brigade sa delovima Majevičkog odreda ne sme ići na račun brzine pokreta u gore predviđenom pravcu.

29-III-1943 g.

S drugarskim pozdravom

**Stari
Marko
Crni**

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 4285/III, 7—2 (43).

² Iso Jovanović, tada sekretar PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu

³ Šesta istočnobosanska NOU brigada sa Grupom majevačkih udarnih bataljona nalazila se tada u rejonu Vlasenice (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 162).

Javi Majevičanima da će se najskorije prebaciti na njihov teren neki jači delovi Slavonaca. Kurira i ovo pismo primite bez rezerve.⁴

BR. 216

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 30 MARTA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA O ISHODU BITKE NA NE-
RETVI I NAREĐENJE DA SE TEŽIŠTE BORBI PRIVRE-
MENO USMERI NA RAZBIJANJE ČETNIČKIH FORMA-
CIJA¹**

ŠTABU BOS. KORPUSA

U vezi sa time što je Draža Mihailović mobilisao sve snage Crne Gore, Hercegovine, Sandžaka, Istočne Bosne itd. i još u decembru mjesecu načinio sporazum sa Talijanima, Nijemcima i ustašama za zajedničku veliku ofanzivu protiv nas, koja je počela u januaru mjesecu ove godine — to smo mi riješili uperiti sve naše snage na razbijanje i uništenje te izdajničke bande, koja pretstavlja najveću opasnost ne samo za Narodno-oslobodilačku borbu no i ubuduće. U borbi na sektoru Mostar — Konjic te su nam bajide zadavale najviše muke. One su brojale oko 12.000 i zaposjele su sve visove sa lijeve strane Neretve, tako da smo bili sa sviju strana opkoljeni u dolini rijeke, i samo blagodareći neviđenom, u historiji ratova, herojstvu naših boraca mi smo strahovito razbili Nijemce kod Vakufa, Talijane, Nijemce, ustaše i četnike kod Konjica i spasili 4000 naših ranjenika. Ova borba je trajala 6 nedjelja i naši su gubici vrlo veliki.

* Poslednje dve rečenice dopisane su mastilom, latinicom. Rukopis je Aleksandra Rankovića.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 14—2, k. 7.

Iskoristivši kontakt za razmjenu zarobljenika sa Nijemcima,² mi smo uspjeli neutralizirati Nijemce od četnika i Talijana. O tome morate voditi i vi računa i svu vašu borbu upotrijebiti protiv četnika u centralnoj Bosni³ i Krajini, a odbranbenu borbu voditi protiv ustaša, ako vas napadnu ili pomažu četnike. To je privremeno — do dalje naredbe.

Pošto su četničke snage ovdje vrlo jake, to ćete morati i vi prebaciti jednu diviziju u Istočnu Bosnu za razbijanje tih bandi. Ove vaše snage morale bi krenuti preko Centralne Bosne i Ozrena, a na putu neće praviti nikakvih akcija. Mi ćemo poslati u [tu] svrhu vodiče.

30.III.1943.

Tito

² Krajem marta 1943 god. izvršena je kod Konjica razmena zarobljenih nemačkih oficira za odgovarajući broj pripadnika Narodno-oslobodilačkog pokreta iz Jasenovačkog logora. Tom prilikom su bili razmenjeni Ivan Frol, Nikola Nikolić, lekar, Vuk Vernić, profesor (poginuo juna 1943 god.) i drugi.

³ U vezi s ovim naređenjem, Štab Prvog bosanskog NOU korpusa, koji se tada s glavninom snaga nalazio u Bosanskoj Krajini, uputio je u srednju Bosnu — gde su se već nalazili Prva krajiška NOU brigada i Četvrti krajiški NOP odred — Drugu i Četvrtu krajišku brigadu (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 40 i 103, knj. 13, dok. br. 49 i dokumenta iz arhive Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 25—1, k. 407 A; 7—2, k. 407 i 2—1, k. 2015).

**IZVEŠTAJ ZAMENIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA
NOV I POJ OD 30 MARTA 1943 GOD. VRHOVNOM KOMAN-
DANTU DRUGU TITU O RAZBIJANJU ČETNIKA NA
PRAVCU NEVESINJE — MOSTAR¹**

VRHOVNOM KOMANDANTU

Druže Stari,

- 1) Šaljem depešu — direktivu za III diviziju da je pregledate, eventualno dopunite i potpišete.²

Ja Mislim da je dobra. Ukoliko se u toku marša ispolji potreba za našom intervencijom, prema razvoju situacije, mi imamo radiovezu i to možemo uvek učiniti.

- 2) Drug Ljubiša³ javlja da su sinoć razbili one bande na Bišini — Veležu i odbacili ih ka Blagaju. Dalje kaže da su im naneli teške gubitke. Četnici su begali.

Do sada sa drugih pravaca ništa novo.
u 8⁴⁰ čas.

S drug. pozdravom
Terzić

¹ Original, pisan olovkom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 37—2, k. 9—A. Na dokumentu nema datuma, ali se po njegovoj sadržini može utvrditi da je pisan 30 marta 1943 godine.

² Redakcija nije uspjela pronaći čitavu depešu (direktivu), o kojoj je ovde reč, već samo njen drugi deo. Međutim, ni taj deo se ne objavljuje, jer se u potpunosti sadrži u opširnijoj direktivi koju je 30 marta Vrhovni komandant uputio Štabu Treće NOU divizije. (Vidi dok. br. 218 i dokumenat u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA zaveden pod reg. br. 5—3, k. 14.)

³ Ljubiša Urošević, zamenik načelnika Štaba Devete NOU divizije

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 30 MARTA 1943 GOD. ŠTABOVIMA
TREĆE I DEVETE NOU DIVIZIJE" DA TREĆA DIVIZIJA
SAVLADA NEPRIJATELJSKA UPORIŠTA U GATAČKOM
I POPOVOM POLJU, A DEVETA DIVIZIJA ZATVORI
PRAVCE KOJI IZ REJONA MOSTARA IZVODE K NEVE-
SINJSKOM POLJU¹**

VRHOVNI STAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE

30 - IH - 1943 g.

u 11 časova

Š T A B U _

Položaj

Vaš izveštaj, koji ste juče poslali radiogramom, primljen je u ovome štabu.²

Direktiva za vaš dalji rad je sledeća:

- 1) IV Crnogorska, I Dalmatinska i X Hercegovačka brigada (bez dva bataljona) obrazuju zasebnu grupu, pod komandom Štaba III Divizije.

Sa napred označenim jedinicama odmah preduzeti nastupni pokret u Gatačko Polje, sa zadatkom: razbijanje četničkih snaga i likvidacija tamošnjih neprijateljskih garnizona, izvršenje mobilizacije najširih razmera, uspostavljanje narodne vlasti. Pri izvršenju ovoga zadatka treba naročito imati u vidu da prvenstveno treba likvidirati Gacko i Avtovac, obuhvatajući ih sa severa, pa tek onda ostala neprijateljska uporišta u Gatačkom Polju. Posle ovoga, očistiti i Fazlagiću Kulu od neprijateljskih snaga — ako to, s obzirom na naš stav prema muslimanima, ne bi imalo nekakvih političkih posledica. Sa njima treba prvenstveno pokušati pregovore.

Posle likvidacije neprijateljskih uporišta u Gatačkom Polju i razbijanja četničkih snaga, vaša će grupa dobiti blagovremeno novi zadatak.³

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 15—2, k. 7.

² Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 149.

³ O dejstvima Treće NOU divizije u Gatačkom Polju vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 3, 17, 23, 44 i 51.

Sa nama održavati stalnu radiovezu, kao i kurirsku preko Plužina i Uloga na Kalinovik.

2) Dva bataljona iz X Hercegovačke brigade,⁴ koja su već ranije bila upućena prema Dabarskom Polju, obrazuju zasebnu grupu, sa zajedničkom komandom i sledećim zadatkom:

Odmah predüzeti nastupni pokret pravcem Dabarsko Polje — Popovo Polje, sa zadatkom da čisti teren južne Hercegovine od četničkih bandi, da izvrši mobilizaciju najširih razmera, kao i da uspostavi i učvrsti narodnu vlast na dotičnoj oslobođenoj teritoriji. Ova grupa ima da uzme u svoj sastav sve naše terenske jedinice koje sada dejstvuju na prostoru Dabarsko Polje — Popovo Polje. Stab III Divizije će za ovu grupu imenovati zajednički operativni štab, s tim što će sa ovim bataljonima poći i jedan član Štaba X Hercegovačke brigade⁵

Ova grupa održavaće vezu sa nama kuririma preko Plužina, odakle će njene izveštaje prihvatiti Štab Dalmatinske divizije i hitne dostavljati nam radio-putem, a ostale preko svojih kurira ovome štabu, preko Kalinovika.

3) IX Dalmatinska divizija ima sledeći zadatak:

Zatvoriti pravce, i to:

- a) Mostar —, Nevesinje — Kifino Selo — Plužine;
- b) Prijevorac — D. Zimlje — gornje Nevesinjsko Polje;
- c) Rujište — Gor. Zimlje — Lokva — Cechoje, odnosno Lokva — Kula.

U cilju izvršenja prednjeg zadatka, Dalmatinska divizija će preuzeti sledeći raspored: dve brigade rasporediti na prostoru selo Bratač — Kifino Selo — Bijenja, a jednu brigadu na prostoru selo Presjeka — s. Kruševljani — Cechoje, držeći lake izviđačke delove na istočnim padinama i bedemima Veleža i Crne Gore, naročito na prevojima.

Sada će Dalmatinska divizija odmah smeniti jedinice koje polaze na zadatke u Gatačko i Dalbarsko Polje; napred označeni raspored zauzeće postepeno, a [povući će se] *t<?k onda kad na to bude prinuđena nadmoćnijim neprijateljskim snagama.*⁶

Vezu sa nama održavati radioputem, kao i kuririma preko Uloga na Kalinovik.

⁴ Odnosi se na Drugi i Peti bataljon.

⁵ Sa ova dva bataljona, kao njihov operativni štab, su pošli Rade Hamović i Cedo Kapor — načelnik štaba i politički komesar Desete (hercegovačke) NOU brigade. O dejstvima ova dva bataljona, kao samostalne grupe, vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 76.

⁶ « O angažovanju Devete NOU divizije na zatvaranju pravca koji iz rejona Mostara izvodi ka Nevesinjskom Polju vidi tom IV knj 12, dok. br. 10, 11, 26, 28, 37, 46 i 53.

4) V Crnogorska brigada biće u rezervi i na odmoru oko Plužina. Pošto je ova brigada u poslednje vreme imala teške borbe i velike gubitke, ona će za sada ostati na označenom mestu u cilju odmora i oporavka, — eventualno kao rezerva, bilo prema Nevesinjskom bilo prema Gatačkom Polju.

5) Podaci o neprijatelju u Gatačkom Polju: Prema prikupljenim podacima izviđačkih četa XVI Hrvatske brigade sada se u Gackom nalazi oko 500 četnika, dok se u Fazlagića Kuli nalazi, navodno, 500 — 600 domaćih ustaša (verovatno milicionara).

6) Na pravcu Konjic — Glavatičevo nalazi se VII i VIII brigada VII Hrvatske divizije, sa kojima treba desnokrilna brigada Dalmatinske divizije da održava neprekidnu vezu, preko Grabovice i Kule, na selo Borci, odnosno na Glavatičevo. Kod Uloga nalazi se jedan bataljon⁷ XVI Hrvatske brigade, sa zadatkom: obezbeđenje ove važne tačke.

7) Situacija na pravcu Kalinovik — Foča: Jedinice I i II Divizije izbile su na Drinu — na prostoru Ustikolina — Bastasi. Prelaz reke je u toku i verovatno u najkraće vreme biće naše glavne snage prebačene na onu stranu obale Drine, razbijajući prethodno četničke bande, a zatim će se pristupiti likvidaciji fočanskog garnizona.⁸

8) Službi izviđanja i obaveštavanja posvetite naročitu pažnju. Poučite se negativnim primerom u ovom smislu koje ste iskusili poslednjih dana, kada su vas četnici iznenadili u sred bela dana, zauzevši na prepad Nevesinje, kojom ste prilikom imali teške i uzaludne gubitke.⁹

9) U toku izvršenja postavljenih zadataka pred narodom nastupajte kao pravi narodni oslobodioci i zaštitnici. Morate najenergičnije suzbiti svaku pljačku ili nasilno otimanje hrane. Pribavljanje hrane vršiti putem i načinom kako je to predviđeno dosadašnjim našim naređenjima.

0 svemu nas redovno i najhitnije obaveštavajte.

Prijem naređenja potvrdite.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT,

Dostavljeno:

Stabu III Divizije i
Stabu IX Dalmatinske
divizije.

¹ Treći bataljon (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 13).

⁸ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 2, 7, 12, 14, 22, 24, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 42, 47, 48, 50, 54 i 56.

» Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 135 i 299.

BR. 219

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 30 MARTA 1943 GOD. ŠTABU SEDME
NOU DIVIZIJE DA POVUČE OSMU (DRUGU BANIJSKU)
NOU BRIGADU SA ZAŠTITNIČKIH POLOŽAJA U KA-
RANTIN RADI SPREČAVANJA DALJEG ŠIRENJA EPIDE-
MIJE PEGAVOG TIFUSA¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
30 - III - 1943 g.
u 11 časova**

ŠTABU VII HRVATSKE DIVIZIJE

Položaj

1) Pošto vaša VIII Brigada ima veliki broj obolelih od tifusa i postoji bojazan daljeg širenja zaraze u ovoj jedinici, to ćete odmah, smeniti ovu brigadu sa dosadašnjih položaja sa vašom VII Brigadom. Po izvršenoj smeni, VIII Brigadu povući na odmor u karantin a na prostor Razići — Ribari — Srednje Njive, gde će se izvršiti parenje odelja, kupanje i čišćenje ljudstva ove brigade.

2) Vaša XVI Brigada, sa dva bataljona,² nalazi se na prostoru Krbljine — Dobro Polje, zatvarajući pravac od Trnova ka Kalinoviku, a jedan bataljon³ ove brigade ostao je i dalje kod Uloga.

3) Na prostoru Presjeka — Kruševljani — Čehoje nalaziće se jedna dalmatinska brigada⁴ iz Dalmatinske divizije, sa prednjim izviđačkim delovima u s. Zimlje, zatvarajući pravce koji iz Bijelog Polja preko Prijedorca i Rujišta vode ka D. Zimlju. Sa ovom brigadom trebate održavati stalnu i neprekidnu vezu jačim odeljenjima.

4) Uputite jedan vod u Bjelimić, koji će pri Komandi mesta vršiti službu obezbeđenja.

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 16—2, k. 7.

² Prvi i Drugi bataljon (vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 13).

³ Treći bataljon

⁴ Tamo je upućena Peta dalmatinska NOU brigada, ojačana jednim bataljonom iz Četvrtke dalmatinske NOU brigade.

5) Odmah uzmite dinamo iz Dalmatinske divizije i osposobite vašu radio-stanicu za rad sa nama.

Prema ranije dostavljenoj direktivi,⁵ vi ostajete i dalje na dosadašnjem zadatku.

Sa nama održavajte vezu preko Kalinovika.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT,

BR. 220

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ
DRUGA TITA OD 30 MARTA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE
PROLETERSKE DIVIZIJE DA FORSIRA DRINU, OBEZBEDI
SVOJE ZALEĐE I DESNI BOK I S PRVOM PROLETERSKOM
DIVIZIJOM PREDUZME NAPAD NA NEPRIJATELJSKO
UPORIŠTE FOČU¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NOV I PO JUGOSLAVIJE
30 - III - 1943 g. •
u 11,30 čas.**

ŠTABU II PROLETERSKE DIVIZIJE

Položaj

1) Ne poznajemo situaciju kod vas. Već drugi dan nemamo od vas nikakvih izveštaja. Zato nas najhitnije investite u sledećem:

a) Da li su vaše jedinice prešle Drinu, i na koju su liniju do sada izbile? Kada, gde i koje su jedinice do sada prebačene na onostranu obalu, a koje se još nalaze na ovoj obali Drine?²

⁵ Vidi dok. br. 209.

¹ Kopija originala, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnog istoriskog instituta JNA, pod reg. br. 17—2, k. 7.

² Cim je Druga proleterska divizija izbila na r. Drinu, pokušala je noću 29/30 marta da je iz pokreta forsira kod Broda, ali u tome nije uspela (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 154 i 311).

b) Da li je ostalo četničkih snaga na ovostranoj obali Drine — na pravcu Foče, i gde se one sada nalaze? Sta ste preduzeli za likvidaciju tih snaga i njihovo odbacivanje na desnu obalu reke?

2) Obratiti naročitu pažnju na zaštitu i obezbeđenje vašeg prelaza kod Broda, pošto će ove četničke bande, ako su ostale na levoj obali Bistrice, tj. na položajima Gradačka Stijena — Gradac, pokušati da ugroze vaš prelaz kod Broda. U tom cilju vi treba da ostavite bar jedan bataljon na prostoru Đeđevo — Gradačka Stijena.

3) Vi, sa tri vaše brigade, obrazujete južnu grupu, koja će, po razbijanju četnika na onostranoj obali Drine i izbijanju na liniju Ljutnica — Trovrh — s. Falovići, preduzeti sa svim glavnim snagama, jednovremeno sa severnom grupom — I Proleterskom divizijom (I Proleterska i III Krajiška brigada), likvidaciju Fočanskog garnizona. Po izbijanju na označenu liniju na desnoj obali Drine vi ćete se Sandžačkom brigadom obezbediti od pravca Vikoč — Celebić, da biste mogli nesmetano sa ostalim snagama preduzeti napad na Foču.

Napominjemo da severna grupa ima zadatak da izbije na liniju rečica Slatina — Hunka (kota 1229) — desna obala Banovca potoka, obezbeđujući se prema Ifsaru, Čajniču i Gorazdu jačim izviđačkim delovima, dok će glavne snage, jednovremeno sa vama, angažovati se za napad na Foču.

Vezu sa severnom grupom uspostaviti na ušću reke Slatine u Čeotinu, i zapadno od ovoga ušća.

4) Prema izveštaju Štaba I Divizije, I Proleterska brigada nije uspela da se do 30 ov. meseca, do u 1 čas, prebaci preko Drine. U toku današnjeg dana ova brigada će nanovo pokušati da pređe Drinu, pošto je uspela da se dočepa skele na kojoj je oštećeno uže usled udara zrna, a koje je potrebno prethodno opraviti. Napominje se da je ova brigada u toku jučerašnjeg dana nanela neprijatelju na onostranoj obali Drine osetne gubitke, odbacila ga od onostrane obale reke i ilitaj način uspela da dođe do skele.³

5) Na prostoru Jeleč — Miljevina nalaze se dva bataljona⁴ VII Krajiške brigade, radi zatvaranja pravca Foča — Jeleč. Jedan bataljon⁵ ove brigade upućen je na Previlu, za zaštitu levog boka I Proleterske brigade od pravca Bogovića.

³ Vidi tom IV. knj. 11. dok. br. 143, 144, 146, 147, 148, 151, 152, 155, 156 i 158 i knj. 12. dok. br. 2.

⁴ Prvi i Četvrti bataljon (vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 155).

⁵ Treći bataljon

Naređeno je III Krajiškoj brigadi da hitno dođe u sastav svoje divizije, i ona će verovatno stići u toku 1-og ili 2-IV.⁶ Ova brigada biće upotrebljena na pravcu dejstva I Proleterske brigade.

6) Dostavljamo vam karakteristiku za radiovezu sa I Proleterskom divizijom. Ovu vezu je neophodno da što pre uspostavite radi objedinjavanja dejstva vaših divizija i jednovremenosti akcije, kako prema četnicima, a tako i kasnije, pri napadu na Foču.

O svemu nas redovno i najhitnije obaveštavajte.

Radiovezu sa nama održavajte četiri puta dnevno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT,

« Vidi primedbu br. 2 uz dok. br. 209.

R E G I S T A R

Abdul Alija-Aca — 132
 Amulić Ivan-Bajer — 58, 59
 Antunović Rista-Baja — 131
 Avtovac — 363

Babić Ljubo — 263
 Babić Radomir — 35, 339
 Babušnica (varošica) — 129
 Baće Maks-Milić — 58, 77
 Bagat Vlado — 58—59
 Bakić Mitar — 226
 Banina Ante — 58

Bataljoni:

- bihaćki NOU — 74—75, 87, 102
- »Georgi Dimitrov« (bugarski) — 131
- livanjski — 290—300, 306, 316, 342
- prateći Vrhovnog štaba NOV i POJ — 79, 106, 341
- »Vasil Levski« (bugarski) — 131

Bela Krajina — 65, 67
 Belovuković Milan-čika Deva — 42
 Benakovac (s.) — 10, 23
 Bihać (grad) — 7—9, 11, 15, 18, 20, 51, 67, 74, 77, 87
 Biokovo (pl.) — 198, 202
 Bišina — 362
 Blace (s.) — 269, 290
 Blagaj (s.) — 251
 Bojčević Pavle — 81
 Boračko Jezero — 299—300, 317
 Borci (s.) — 299—300, 316—317, 323, 328, 340, 351—353, 367
 Boričevac (s.) — 86
 Boriša (s.) — 354

Bos. Grahovo — 8, 10, 21, 29, 31, 47, 51—52, 76, 85, 125, 17<K-171, 196—197, 212

Bos. Krupa (s.) — 8, 23—24, 29, 77, 152

Bos. Petrovac — 7, 10—11, 18—19, 30, 32, 41, 74, 77, 87, 125, 170—171

Božanić Andrija-Stevo — 58—59

Bradina (ž.st.) — 111, 116, 121, 134

Bravsko — 30, 49, 74

Brđani (ž.st.) — 121, 134

Breka Miloš — 100

Breza (s.) — 256

Brigade:

- , »Ivan Cankar« — 66
- »Matija Gubec« — 66
- »Tone Tomšič« — 66
- prva dalmatinska Treće NOU divizije. — 18, 105—106, 137, 144—145, 149, 152—154, 165, 188, 189, 193—194, 204, 206—208, 215, 225, 229, 232, 235, 300, 319,' 363
- prva krajiška Pete (krajiške) NOU divizije — 49, 90, 126, 170, 361
- prva hrvatska (Prva lička) Seste NOU divizije — 40, 86;
- prva proleterska Prve proleterske divizije — 69, 115, 134, 204, 246, 267, 295—296, 302, 318, 331, 332, 370—371
- prva sofiska (bugarska) — 131
- druga dalmatinska Druge proleterske divizije — 188, 204, 207, 218—219, 229—231, 267, 315, 332
- druga krajiška četvrte (krajiške) NOU divizije — 48, 92, 170, 361

druga proleterska Druge proleterske divizije — 69, 193, 194, 204, 206, 217, 220, 225, 226
 druga sofiska (bugarska) — 131
 treća dalmatinska Devete NOU divizije — 42, 57, 85, 323, 324
 treća krajiška Prve proleterske divizije — 103, 106, 122, 126, 137, 141–145, 149, 152, 154, 155, 167, 109, 172, 185, 187–188, 193–194, 203–204, 206–208, 219, 225–226, 258, 284, 288, 290, 305, 336, 340, 349, 351, 353, 370–371
 treća proleterska (sandžačka) Prve proleterske divizije — 69, 78–79, 103, 105, 288, 290, 302, 318, 336, 340
 četvrta dalmatinska Devete NOU divizije — 42, 57, 85, 87
 četvrta krajiška Pete (krajiške) NOU divizije — 212–213, 361
 četvrta proleterska (crnogorska) Druge proleterske divizije — 167, 187–188, 193–194, 203–204, 208, 247, 248, 267, 319, 363
 četvrta hrvatska (Prva kordunaška) Osme NOU divizije — 40, 67
 peta dalmatinska Devete NOU divizije — 9, 10, 42, 58, 217, 324, 368
 peta hrvatska (Druga kordunaška) Osme NOU divizije — 86
 peta krajiška Četvrte (krajiške) NOU divizije — 92, 170
 peta (crnogorska) Treće NOU divizije — 32, 105, 115, 167, 189, 229–231, 268, 296, 300, 367
 šesta (istočnobosanska) NOU — 89, 332, 359
 šesta krajiška Četvrte (krajiške) NOU divizije — 87, 92
 sedma hrvatska (Prva banijska) Sedme NOU divizije — 73, 78, 86, 121–122, 126, 142, 149, 152, 154, 185, 193–194,

207–2081, 219–220, 226, 276, 286, 295, 300, 316, 352, 367–368
 — sedma krajiška Pete (krajiške) NOU divizije — 30, 159, 212, 213, 248, 253–254, 258, 261–260, 268, 274, 278, 281–283, 285, 288, 290, 300, 323, 325, 331–332, 370
 — osma hrvatska (Druga banijska) Sedme NOU divizije — 48, 73, 76, 79, 86, 103, 106, 121, 126, 137, 142, 144, 149, 152, 169, 184, 188, 203–204, 208, 220, 268, 277, 286, 300, 306, 316, 323–324, 345, 351–354, 367–368
 — osma krajiška Četvrte (krajiške) NOU divizije — 213
 — deveta hrvatska (Treća lička) Šeste NOU divizije — 40
 — deveta krajiška »Simo Šolaja« Desete NOU divizije — 23, 76, 96, 126–127, 170, 248–249, 251, 253, 258, 262, 278, 281, 289
 — deseta (hercegovačka) Treće NOU divizije — 98, 101, 105, 123, 229–231, 276, 280, 302, 319, 363–364
 — deseta krajiška (drvarska) Prvog Bosanskog NOU korpusa — 9–10, 20–21, 47, 52, 75, 85, 125, 127
 — jedanaesta krajiška Desete NOU divizije — 87, 127
 — dvanaesta krajiška — 87
 — trinaesta proleterska »Rade Končar« — 67
 — petnaesta hrvatska (Treća kordunaška) Osme NOU divizije — 86
 — šesnaesta hrvatska (Treća banijska) Sedme NOU divizije — 48, 51, 73–74, 86, 96, 99, 126, 185, 188, 203, 208, 217, 220, 225, 249, 253–254, 258, 261–262, 264, 274, 276, 278, 281–282, 288, 300, 316, 320, 323, 326–326, 331, 352, 368
 Brod (s. kod Foče) — 370
 Broz Velimir — 100, 297
 Bugojno (grad) — 32, 34, 50, 69–70, 105–105, 121–122, 126, 137, 141–

142, 144–145, 205, 211, 219, 229, 250, 253, 256, 259, 261
 Burdžević Rifat-Tršo — 83
 Burić Mirko — 57
 Butorac Jozo — 167

C

Caričić Voja — 110
 Čekić dr Jovan — 131
 Crna Trava (s.) — 128–129
 Crni Vrh (k. 1206) — 215, 225
 Crno Polje — 316
 Crvić Gvido — 61
 Cvetković Vera-Majer — 100

C

Cetković Petar (Pero) — 35, 106, 358

C

Čadavica (s.) — 126, 159
 Čengić Ferid — 360
 Četa tenkovska Vrhovnog štaba NOV i POJ — 123, 173, 213–214
 Čkatrov Dimitar — 177
 Čvrstica (s.) — 186

D

Dabarsko Polje — 319, 364
 Dalmacija (pokrajina) — 76, 126
 Dapčević Peko — 35, 151, 174, 207, 215, 228, 267, 300, 315
 Debeljak Stjepan-Bil — 100
 Dedijer Vladimir (Vlada) — 325
 Deverđić Dušan-Žika — 132
 Dikić Dobrivoje — 132
 Dinara (pl.) — 201–202
 Divizije:
 — prva proleterska — 11, 12, 19, 26, 34, 40, 50, 69, 76–77, 89–90, 115, 120, 122, 188, 190, 193, 205–206, 228, 232, 246, 256, 279, 300, 331, 335, 340, 346, 359, 367, 369, 371
 — druga proleterska — 11–12, 19, 40, 51, 62, 69, 76–77, 80–81, 87–88, 91, 101, 105, 116, 123, 188, 193, 207, 219, 250, 256, 267, 270, 294–296, 305, 321, 331–333, 336, 341, 347, 349, 367, 369

— treća NOU — 9, 11–12, 18–19, 40, 71, 77, 79, 80–81, 98, 101–102, 105, 116, 121, 215, 217–218, 229, 235, 246, 267, 269, 280, 315, 319, 322, 334, 337, 341–342, 347–349, 357–358, 362–364
 — četvrta NOU (krajiška) — 40, 92, 170
 — peta NOU (krajiška) — 25
 — šesta NOU (prva hrvatska) — 40, 75, 85, 125
 — sedma NOU (druga hrvatska) — 8–9, 12, 15–17, 19–20, 23–25, 29–30, 32, 40, 47–48, 73, 86, 99, 102, 121, 141, 144, 152, 154, 165, 168, 172, 197, 215, 274, 277, 297, 299, 325, 335–336, 350–351, 353, 355–356, 367–368
 — osma NOU (Treća hrvatska) — 40
 — deveta NOU (dalmatinska) — 12, 40–42, 57, 75, 77, 87, 102, 186, 202, 224, 245, 255, 268, 277, 298, 300, 305, 316, 324, 338, 342, 348, 357, 363, 364
 — deseta NOU — 23, 87, 251
 Divizion haubički Vrhovnog štaba NOV i POJ — 62, 70–71, 76, 119, 172–173, 185, 270
 Dobrošin (s.) — 188
 Dolenjska (predeo) — 66–67
 Doljanka (r.) — 231, 289, 290
 Donja Vast (s.) — 241
 Donji Lapac — 17, 74–75, 77, 85, 95
 Donji Vakuf — 159
 Dragičević Veljko — 101, 226, 236
 Draševica (s.) — 185, 187–188
 Drežnica (s.) — 69, 71, 80, 111–112, 136, 162
 Drina (r.) — 367, 369–370
 Drinić (s.) — 74, 86
 Drljević Savo — 57
 Drvar (grad) — 7, 29, 33, 39–11, 52, 170–171, 197, 244
 Dubovsko (s.) — 23
 Duda Branko — 57
 Duge (s.) — 281
 Dugo Polje — 245
 Dumičić Dušan — 324
 Duvanjsko Polje — 88, 97, 172
 Duvno (varošica) — 26, 34–35, 75, 77–78, 96–97, 161, 201–202, 212, 217, 223–224, 250, 257–250, 261
 271

D

Đerković V. — 273
 Đokić Vojislav — 61, 152, 154, 165—166
 Đorđević Dragoslav-Goša — 100
 Đorđević Zivadin-Ziva — 78, 258, 260
 Đukić Mileta — 61
 Đurić Ljubodrag — 217
 Đurišić Pavle — 336
 Đurović Maksim — 128

G

Gacko (grad) — 363, 367
 Gagović Sveta — 358
 Garibović (Lalović) Kaja — 100
 Gatačko Polje — 363—364, 367,
 Gavrilčenko Aleksej — 195, 211, 272
 Gizdić Drago — 59
 Glamoč — 25, 41, 51, 125, 170, 197, 212, 223
 Glamočko Polje — 12, 53, 62, 64, 76, 80, 92, 95—97
 Glavatičevo (s.) — 295, 315—318, 335, 337, 341, 345—348, 350, 352, 355, 367
 Glavna operativna grupa divizija Vrhovnog štaba NOV i POJ — 31, 47, 85i 111, 163, 170, 204, 229, 235, 245, 257, 269, 274, 288, 293, 299, 332, 351
 Glavni štab NOV i PO:
 — Hrvatske — 11, 17, 29, 33, 40, 51, 72, 77, 111, 224, 244
 — Slovenije — 66
 Glogošnica (s.) — 277
 Gmiči (s.) — 104, 219
 Golubić (s.) — 20, 41, 89
 Gornja Bijela (s.) — 301, 305, 320—321, 323
 Gornje Dobrišće (s.) — 305
 Gornji Lapac — 39, 125
 Gornji Vakuf (varošica) — 9, 26, 32, 34, 50, 70, 76, 78, 103—105, 121—122, 126, 137, 141—142, 144—145, 149, 152, 154, im, 160—161, 165, 168, 171, 173—174, 184, 187—189, 193—194, 198, 202—205, 211, 213—217, 219—220, 223, 225—227, 229, 244, 250, 253, 256, 261, 360
 Gostovo (s.) — 264
 Grabovica (s.) — 112, 275, 277
 Gračac (s.) — 23, 281

Gračanica (s.) — 32, 220, 281
 Gradina (k. 1057) — 284
 Grahovo — vidi Bos. Grahovo
 Grmeč (pl.) — 19, 30, 31, 41, 92, 102
 Grujić Periša — 123
 Grupa majevičkih udarnih bataljona — 332, 359

F

Fazlagića Kula — 363, 367
 Foča — 369—370
 Frol Ivan — 361

H

Hebrang Andrija — 99
 Hitter Adolf — 43
 Hošteter Vojko — 262
 Hrgar (s.) — 20
 Humo Avdo-Kulturni — 135

I

Idbar (s.) — 305, 320, 323
 Ilić Pavle-Veljko — 98, 143, 145—147, 150—151, 153, 161, 165, 166, 169, 187, 219, 248, 252, 272, 284, 289, 290—290, 306, 325—326, 338, 346
 Ivan Planina — 69, 90, 116
 Ivan Sedlo — 105, 115, 120—122, 154
 Ivanović Miladin — 165—166
 Ivanuša Franc — 61

J

Jablanica (G. i D.) — 69, 71, 80, 101, 116, 134, 141, 164, 168, 214—215, 223, 231—232, 235—236, 245, 256, 269—270, 277, 286, 289—290, 298
 Jajce (grad) — 126, 136, 159, 163, 254
 Jakić Velimir — 76
 Jaklić (s.) — 107, 263, 278—279
 Jakšić Pavle — 11, 23, 40, 143, 145, 184, 194—198, 208, 220
 Janj (predeo) — 251
 Jasenjani (s.) — 136,
 Jasikovac — 53
 Javorak (s.) — 266
 Javorik (s.) — 267
 Jelače (s.) — 152
 Jelašca (s.) — 332, 349—350, 353—354

Jezero (s.) — 92, 95—96, 136
 Jončić Nikola — 167
 Jovanović Iso — 359

K

Kalinovik — 89, 332, 336, 340—342, 346, 350
 Karamustafića Most — 255
 Karanović Nikola — 20®—204
 Kardelj Edvard-Bevc — 65
 Karaula (s.) — 275i, 277
 Karlovac (s.) — 67
 Kavadarci — 177
 Kitinčev Spiro i— 177
 Kljajić Filip-Fića — 26, 34, 60
 Ključ (varošica) — 7, 18—20, 22, 26, 51, 77, 92, 125, 136
 Knežević Vladimir-Voloda — 83
 Knin — 41
 Kobila (M. i V.) — 169, 184—185, 187—188, 193—194, 203—204, 220
 Kočbek Eduard — 65
 Kokić Ratimir — 59
 Kolunić (s.) — 74
 Konjic (varošica) — 69, 105, 115, 120, 134, 154, 164, 167, 171, 188, 198, 235, 281, 290—297, 316, 340, 351—353, 360, 367
 Kopčić (s.) — 18
 Kordun (predeo) — 67
 Korenica — 18—19, 23, 26
 Korpusni NOU:
 — prvi bosanski — 16, 19—20, 22—24, 30, 31, 47, 52, 71, 73—74, -80, 82, 85, 92, 112, 170—172, , 197, 212, 223—224, 360
 — prvi hrvatski — 19, 22, 74, 171
 Kosanica — 130
 Kostić Dušan — 100
 Koštan Desa — 58
 Kovačević Borisa — 135
 Kovačević Mujo — 217, 357
 Kovačević Stojan-Stole — 84
 Kovačevo Polje — 241, 283
 Kozara (pl.) — 31
 Kozjak (pl.) — 132
 Krajger Boris-Janez — 65
 Kriva Palanka — 129
 Krstae — 305—306
 Krstulović Vicko — 42, 58, 91
 Kukoč Ivica-Jordan — 42, 58—59
 Kula (s.) — 350
 Kulen Vakuf — 17, 29, 39
 Klimanovo — 176

Kumbat (k. 856) — 284
 Kupres (varošica) — 76, 96, 126, 170, 185, 220, 223, 247, 248, 251, 253, 257, 259, 261, 281
 Kušić Milinko — 350
 Kutli (s.) — 149, 152

L

Lah Milan — 61, 215, 219, 228, 247, 252, 254, 260, 263—264, 278—279, 283, 285, 294
 Lalović Pero — 58
 Lapačka kotlina — 75
 Lekić Danilo — 120
 Lika (predeo) — 196—197, 212
 Lipa (s.) — 10, 15, 17, 20, 23—24
 Lipeta — 315
 Lisičići (s.) — 297
 Livanjsko Polje — 88, 96
 Livno (grad) — 7, 25, 31, 41, 53, 60, 62, 73, 75, 96, 134, 146, 201—202, 212, 217, 223
 Lovinac fs.) — 23
 Lug (s.) — 270, 281
 Lugari — 15
 Lužnica (predeo) — 129

LJ

Ljubunci (s.) — 190
 Ljubuša Planina — 224
 Ljubuški — 77, 127, 186

M

Maček Iván-Angelo — 65
 Mačkovac (s.) — 188, 226
 Mahin Fjodor — 236'
 Majkić Japra (s.) — 7—8, 20, 22—24
 Makljen (pl.) — 9, 26, 73, 76, 137, 143, 185, 194—196, 205, 214, 219, 223, 270, 288
 Maksimović Milić — 57
 Malovan (G. i D.) — 253—254, 259
 Marasović Ante-Mirko — 59
 Marinković Ive-Slavko — 60
 Marjanac Rade — 262
 Marković Milorad — 124
 Marović (Stefanović) Neda-Ranka — 58—60
 Martin Brod (s.) — SI, 86, 170—171
 Matulić Benko-Antun — 59
 Mazin (s.) — 23, 39, 86, 125
 Medasković (s.) — 115

Mejnik (s.) — 76
 Memeja Selo — 297—299, 323
 Mihailović Dragoljub-Draž — 129, 360
 Mihajlov Ivan-Vančo — 177
 Mihajlovski Kiril-Grujica — 133
 Mikić Ljubo — 301
 Milenović Sinadin — 131
 Milišić Gojko — 248
 Milojević Miloje — 321
 Milošević Jovan-Milovan — 132
 Milovanović Marko — 41
 Milutinović Ivan-Milutin — 63, 138
 Mitrović Stefan — 100
 Mladenović Tanasije-Tasa — 57
 Mliništa (ž. st.) — 10, 41, 48, 53, 86, 92, 95—97, 163, 212
 Mokronoge (s.) — 259 -
 Momin Kamen — 128
 Most (s.) — 77
 Mostar — 111, 163, 186, 357, 360, 362—363
 Mračaj (s.) — 149, 152, 188
 Mrkonjić Grad (varoš) — 41, 92, 96, 126, 159, 163
 Muć (s.) — 4f

N

Nađ Košta — 48, 172
 Neretva (r.) — 85, 112, 186, 188, 198, 232, 245, 250, 255—256, 267, 269—270, 281, 286, 295, 297, 299—300, 302, 305, 316, 321, 360
 Neretvica (r.) — 235, 267, 269
 Nevesinje — 274, 333—335, 337, 339, 348, 357, 362, 367
 Nevesinjsko Polje — 274, 276, 319, 334—335, 342, 363—364
 Niketić Vojo — 305, 324
 Nikolić Dragomir-Aca — 132
 Nikolić Nikola — 361
 Nikolić Zivojin-Brka — 132
 Nikoliš dr Gojko — 25, 56, 60, 64, 107, 110, 135—136, 146, 150, 172, 196, 269, 313, 323, 337—338, 350, 356
 Niš — 129
 Notranjska (predeo) — 66
 Novaković Dušan — 227
 Novaković Dura — 61

O

Obalj (s.) — 89
 Obradović Branko — 62, 273

Očijevo (s.) — 74
 Odić Slavko — 82, 84
 Odredi NOP:
 — banijski — 17, 22
 — crnotravski — 128—130
 — »Damjan Grujev« — 129
 — »Dimitar Vlahov« — 129
 — »Đorđe Petrov« — 129
 — Gnjilanski — 129—130
 — »Jane Sandanski« — 129
 — četvrti krajiški — 361
 — kumanovski — 129—130
 — "kosovskomitrovački — 130, 133
 — lički — 20, 41, 85, 125
 — nišavski — 129
 — »Pitu Guli« — 129
 — prištinski — 130
 — prvi južnomoravski — 128, 130, 133
 — rasinski — 130, 133
 — trnski (bugarski) — 131
 — vranjski — vidi crnotravski
 Odžaci (Bjelemići, Bjelimići, Bjele-
 mić, Bjelimić) — 315—317, 326, 346, 349—350, 352, 354—355
 Oglavak — 169, 203—204, 220, 258, 288

Ostrožac (na Uni) — 7
 Ostrožac (kod Konjica) — 88, 105, 111, 231, 235, 245, 246, 267, 269, 272, 280—281
 Oštrelj (s.) — 24, 29, 30, 49, 74, 86, 90, 95, 171
 Otrić (s.) — 20, 95

P

Paloč (s.) — 149
 Paljike (s.) — 284
 Pantić Panta — 79, 146
 Paunović Branko-Novica — 133
 Pavlović Branko-Stevo — 132
 Pavlović Ratko-ćicko — 131
 Pekić Pavle — 16, 338, 358
 Peko Bogdan — 57, 150
 Perović Bogdan — 100
 Petranović Branko — 57
 Petričević Branko-Kađa — 57
 Petrovac — vidi Bos. Petrovac
 Petrović Sima — 358
 Petrović Slavoljub-Đera — 132
 Pidriš (s.) — 35, 76, 104, 126, 141—142, 145, 158, 168, 193, 220, 225, 283

Pijade Moša (čiča Janko) — 84, 124, 150, 357
 Pilipović Doka — 61
 Pirot — 129
 Planinica (s.) — 169, 258
 Plavno (s.) — 20, 41
 Plitvička Jezera — 19
 Ploča (s.) — 284
 Plužine (s.) — 364, 367
 Flješivica — 63
 Podbor (s.) — 284
 Podhum (s.) — 212, 235
 Podgrađe — 250
 Podgrmeč (predeo) — 18, 24, 29, 170
 Podovi (s.) — 149
 Poleksić Momčilo — 134, 150
 Popivoda Krsto — 286—287, 297
 Popović Koča — 26, 34, 134, 206, 220, 225, 293, 316
 Popović Vojin - Petar Božović — 41, 100
 Popovo Polje — 319, 363—364
 Popovski Jelisiće-Marko — 133
 Posušje — 51
 Prav. Jasenica (s.) — 22, 26
 Prekaja (s.) — 53
 Prenj Pl. — 232, 235, 299, 311
 Preševo — 129
 Pribeljci (s.) — 251
 Prijeboj — 23
 Proslap (s.) — 241
 Prozor — 9, 34—35, 65, 69—71, 79—81, 88, 91, 98, 100, 102—103, 105, 107, 111, 116, 119, 121, 134, 136—137, 143—144, 146, 150, 156, 160—161, 166, 184, 188, 188—189, 198, 205, 213, 218—219, 228—229, 232, 235, 240, 244, 246, 249, 251, 254, 256, 258, 261, 264, 269, 272, 278—280, 282—284, 288—290, 293—294

R

Radović Miloš — 109' 134, 298
 Raduša Planina — 184, 187
 Rajičević Dane — 61
 Rakić Milić-Mirko — 133
 Rakitnica (r.) — 316, 352
 Rakitno (s.) — 186
 Rama (s.) — 91, 98, 101, 119, 121, 123, 134, 141, 205, 231, 246, 267, 269, 290, 293, 298
 Rama (r.) — 9, 105—106, 112, 164, 279, 283—284, 280
 Ramići (s.) — 7, 20

Ranković Aleksandar-Marko — 7, 24, 30, 42, 49, 57, 61—63, 99, 100, 102, 134, 145, 359
 Raos Ante — 60
 Raštelica (s.) — 111, 116, 120—121, 134
 Ravno (s.) — 77—79, 97, 247, 249—254, 256—259, 261, 264, 278—279, 282, 285
 Resanovci (s.) — 196—197
 Ribar dr Ivan — 39
 Ribar Ivo-Lola — 65, 68
 Ribari (s.) — 337
 Ribnik — 25
 Ripač (s.) — 8—9, 15, 18, 20, 23—24, 26
 Ripački klanac — 16—17, 19—20
 Ripci (s.) — 107, 150, 173, 282
 Risovac — 23
 Ristić Duško — 57
 Rodić Gojko — 248
 Roganović Dura — 61
 Roje Ante — 57
 Rore (s.) — 31
 Rumboci (s.) — 18, 107, 173, 219, 278—279, 281—284, 288, 293
 Rus Jože (Josip) — 65
 Rževo (s.) — 220

S

Saldo Augustin — 167
 Sanica (r.) — 26
 Sanski Most — 7, 19—20, 23—24, 41
 Sarajevo — 69, 111, 120, 122, 163
 Savić Branka — 236
 Savić Pavle — 30
 Seoce (s.) — 227
 Sinj (grad) — 75
 Sitnica (s.) — 125, 159
 Slunj (s.) — 67
 Smajeвиć Vasilije — 132
 Smirnov Vladimir-Volođa — 90, 106, 123, 236, 316
 Sofijanić Ratko — 41
 Solakova Kula — 26, 69, 202, 235, 267, 269
 Sotirović Mirko — 132
 Srb (s.) — 20, 29, 39, 75, 86—86, 95i 125, 196—197
 Smetica (pl.) — 25, 30, 31
 Stanišić Milija — 58
 Stefanović Svetislav-Ćećo — 8
 Stojanović Nada — 131
 Stojilović Zaga — 57
 Stopar Viktor — 65

Stošić Čeda-Plavi — 132
Strmica (s.) — 20—21, 85, 149, 152
Suva Planina — 129, 132

S

Šahović Šerif — 59
Šaranović Milovan — 65
Šator (pl.) — 213, 223, 248
Šatorov Metodije-Šarlo — 176
Ščit (s.) — 35s 62, 64, 70, 77—78,
119, 150—151, 224, 241—242, 279,
282—285, 289—290
Šekerić Novica — 358
Šiljegović Miloš — 23
Šipovo (s.) — 92
Šiprage — 12, 48
Široki Brijeg — 126, 162, 186
Škorpik Josip — 42
Špiljani (s.) — 115
Štajerska (pokrajina) — 66
Štrbina (s.) — 305
Šujica (s.) — 73, 75, 217, 248, 250—
254, 257, 259, 261

T

Tarkovac — 10, 23
Teočak (s.) — 10, 24
Terzić Velimir — 7—8, 10, 15, 21,
23—25, 30, 42, 47, 49, 77, 90, 92, 97,
99, 107, 127, 134, 146, 155—156, 160,
173, 185, 187, 189, 193, 195, 216—217,
219—220, 225, 250, 268—269, 272—
273, 280—281, 290, 296, 298—300,
317—318, 358, 362
Tičevo (s.) — 226
Tihomišlje — 149, 203, 225, 227
Tihötina (s.) — 8
Tito (Stari)-Broz Josip — 7, 9, 11—
12, 15, 17—20, 22, 26, 29, 32—35,
39—40, 47—48, 50—52, 57, 62—65,
69—74, 78—81, 85, 89—91, 95, 98—
9», 101—102, 105, 111—112, 115—
116, 120, 125, 162—164, 170—171,
174, 186, 190, 197—198, 202, 204—
205, 212, 214, 223, 224, 229—232,
235—236, 244—246, 255—257, 269—
270, 274, 277, 29G, 296, 313—314, 318,
321—322, 328, 330—334, 340—342,
346—348, 351, 357—361, 363, 368
Todorović Mijalko — 321
Tomić Mirko-Seljak — 99
Tošović Bora — 358

Travnik — 170
Trbić Vojčo — 177
Trnovo (s.) — 82
Trnski Slavko — 131
Trubar (s.) — 39, 196
Turbe (varošica) — 170
Tušnica (rudnik) — i

V

Udbina (s.) — 23
Ugar (r.) — 12
Ujević Mate — 57, 59
Ulog (s.) — 89, 269, 321—322, 331,
335—336, 339, 352, 367
Una (r.) — 8
Urošević Ljubiša — 26, 58, 75, 323,
367
Ustirama (s.) — 98
Uzdol — 26, 289, 290

V

Vaganac — 149
Vaganj — 75. 85, 159
Vardenik — 129
Velebit Vladimir-Vlatko — 135, 306
Velež — 362
Veliki Radić (s.) — 8
Vernić Vuk — 361
Vidić Dobrivoje-Baja — 57
Vilića Guvno — 188, 194, 218—219,
283, 293
Višić Miro — 57
Vitorog (pl.) — 31
Vlasotinac — 129, 132
Vlatković Nemanja — 23
Voljevac (s.) — 193, 215
Vranje — 128, 129
Vrbas (r.) — 76, 103, 190, 205
Vrbljani (G. i D.) — 25, 86, 92, 95
Vrdi (s.) — 136
Vrgorac — 77
Vrhovni štab NOV i POJ — 11, 36,
41, 53, 107, 136, 167, 228, 244, 274,
302
Vrhopolje (s.) — 20, 22
Vrlika (varošica) — 159
Vrtoče (s.) — 17, 24, 29, 39
Vučinić Marko — 110
Vučković Ljubo — 168, 215
Vujović Mitar — 239, 298, 338, 340,
342
Vujović Vlada — 128, 131
Vukčević Savo — 100

Vukmanović Svetozar-Tempo-Alek-
sandar - 99, 128, 131, 133, 183-
184, 304, 311
Vuković Pero — 217, 250
Vuković Rade — 61
Vukovsko (G. i D.) — 153, 185, 2U,
248, 251, 253—254, 258, 278
Vuletić Mijat — 301
Vušović Ljubo — 50

Zone operativne:

— druga Hrvatske — 67
— četvrta Hrvatske — 7, 15, 21,
85, 162, 172, 217, 224, 240
Zvirnjača (s.) - 18, 240-242, 260

Zdrimci (s.) — 34, 69
Žižić Tomaš — 83
Zljev — 136
Zujović Sreten-Crni — 41, 78, 135,
145 150-151, 167-168, 174, 201-
203, 213-218, 220, 22^ -228. 236,
294, 359
Zumberak (predeo) — 65
Zuvić Marjan-Karlo — 59

Z a h S (SO - 254, 263, 278, 285

I a S n 7 (s T - 253-254, 258
Zastinje (s.) — 193
Zimlje (G. i D.) - 274

SADRŽAJ

DOKUMENATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE

(februar — mart 1943 godine)

	Strana
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na glavnim pravcima neprijateljskog nastupanja — — — — —	7
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 2 februara 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da se zadrži na prostoru Gornji Vakuf — Makljen i ne privlači pažnju neprijatelja dejstvima na Prozor i dolinu Rame — — —	9
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 2 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o formiranju Desete krajiške i Pete dalmatinske NOU brigade — — — • — — — — —	10
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 3 februara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO za Hrvatsku da će Vrhovni Štab glavninom operativne grupe divizija otpočeti ofanzivna dejstva u pravcu Crne Gore i Hercegovine	11
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 3 februara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije da prebaci ranjenike u sastav centralne bolnice Vrhovnog štaba — —	12
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 3 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na glavnom pravcu neprijateljskog nastupanja — —	15
Obaveštenje Pavia Pekića od 3 februara 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa o iadatom naređenju Sedmoj NOU diviziji za protivnapad na neprijateljske snage koje su prodrle preko Ripačkog Klanca — — — — — ➤ — —	16
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 4 februara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske za obezbeđenje pravca Vrtoče — Kulen Valkuf — Donji Lapac	17
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 4 februara 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da jednu brigadu orijentiše prozorskom kotlinom i obaveštenje o opštoj situaciji na glavnim pravcima neprijateljskog nastupanja	18
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 4 februara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije o situaciji na odbranbenom frontu Prvog hrvatskog korpusa i Prvog bosanskog NOU korpusa — — — — — — — — —	

	Strana
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na odbranbenom frontu ¹ . Prvog bosanskog NOU korpusa — — — — — i.	20
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 4 februara 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa za vraćanje Banijskog NOP odreda u pozadinu neprijatelja	22
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o borbama na frontu Prvog bosanskog i Prvog hrvatskog NOU korpusa — • —> — — — — —	22
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji i preduzetim merama na frontu Prvog bosanskog NOU korpusa — — — — —	24
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 5 februara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije za prikupljanje jedinica na prostoriji Makljen — Gornji Vakuf i prisustvovanje komandanta i političkog komesara divizije savetovanju u Duvnu — — — — —	20
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 5 februara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da se zatvori pravac Kulen Vakuf — Vrtoče — — — — —	29
Zajednički izveštaj Aleksandra Rankovića, Velimira Terzića i Dura Pueara od 5 februara 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o pogrešnoj orijentaciji Štaba Prvog bosanskog NOU korpusa u pogledu odbrane Grmeča — — — — —	30
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 6 februara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije da obezbedi pravac Bugojno — Gornji Vakuf — — — — —	32
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 7 februara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da dostavi operativni izveštaj i spreči neprijatelju okruženje glavnine snaga Glavnog štaba na uskom prostoru — — — — —	33
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 7 februara 1943 god. Štabu Prve, proleterske divizije za prisustvovanje komandanta i političkog komesara divizije savetovanju u Duvnu i za razmeštaj brigada na prostoriji Gornji Vakuf — Zdrfenci — — — — —	34
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 7 februara 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da komadant i politički komesar divizije prisustvuju savetovanju u Duvnu i da se dbezbedi tajnost priprema napada na Prozor — — — — —	36
Izjava Vrhovnog štaba NOV i POJ i antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije o karakteru nairdnooslobodilačkog pokreta u Jugoslaviji — — — — —	34
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 8 februara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske za obezbeđenje slobode manevra glavnini svojih snaga zatvaranjem pravaca Vrtoče — Kulen Vakuf — Gornji Lapac i Donji Srb — Trubar — Drvar — — — — —	39
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od februara 1943 god. Vrhovnom štabu o formiranju Devete NOU divizije i teškoćama pri evakuaciji ranjenika — — — — —	41

	Strana
Poziv Izvršnog odbora antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije na sveopštu borbu protiv okupatora i njegovih slugu — — — — —	42
Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 9 februara 1943 god. zameniku načelnika Vrhovnog štaba o zadacima koje treba postaviti Prvom bosanskom NOU korpusu i Sedmoj NOU diviziji radi olakšanja dejstava Glavne operativne grupe — — — — —	47
Naređenje Velimira Terzića od 9 februara 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ da traži saglasnost vrhovnog komandanta druga Tita za hitno prebacivanje jedne brigade Četvrte NOU divizije na sektor Bosansko Grahovo — • — — — — • — — — — —	49
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 10 februara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije za hvatanje neprijateljskih izviđačkih delova na pravcu Gornji Vakuf — Bukojno — — — — —	50
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 10 februara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske za izvršenje smene i posadanje položaja Šesnaeste brigade Sedme v banijske NOU divizije kod Martin Broda — — — — —	51
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 10 februara 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa da kao korpusnu rezervu prikupi jednu brigadu u rejonu Drvara — — — — —	52
Izveštaj šefa sanitetskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11 februara 1943 god. Vrhovnom štabu o teškoćama nastalim pri evakuaciji ranjenika — — — — —	53
Izveštaj Aleksandra Rankovića od 11 februara 1943 god. Vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o formiranju Devete NOU divizije — — — — —	57
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 12 februara 1943 god. Štabu Druge proleterske divizije da pretpočini glavninu haubičkog diviziona Vrhovnog štaba Trećoj NOU diviziji — — — — —	62
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 12 februara 1943 god. Aleksandru Rankoviću o saglasnosti s raspodelom plena iz Imotskog i uputstvo za razmeštaj ranjenika i način pribavljanja sanitetskog materijala — — — — —	63
Izveštaj Iva Ribara-Lole od 12 februara 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o vojnopolitičkoj situaciji u Sloveniji — — — — —	65
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 14 februara 1940 god. Štabu Prve proleterske divizije za hitno presecanje komunikacije Sarajevo — Konjic — — — — —	69
Obaveštenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o dolasku komandanta Treće NOU divizije u s. Ščit i privlačenju haubičkog diviziona Vrhovnog štaba radi art. podrške napadana Prozor — — — — —	70
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 15 februara 1948 god. Štabu Druge proleterske divizije za što hitnije prebacivanje komunikacije Mostar — selo Rama — — — — —	71

	Strana
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 15 februara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o količini pešadijske municije koju može izuzeti za svoje potrebe	72
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 15 februara 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa za redovno dostavljanje operativnih izveštaja i za prenošenje naređenja komandantu Sedme NOU divizije o smeni i pravcu kretanja njegovih brigada — — — — — • — —	73
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na frontu Prvog hrvatskog i Prvog bosanskog NOU koip«sa — — — — — — — — — — — — — —	74
Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 15 februara 1943 god. Sretenu Zujoviću o načinu kretanja do sela Šćita i obaveštenje o naređenjima izdatim za osposobljavanje komunikacije Duvno — Šćit i hitno prebacivanje Treće (sandžačke) proleterske brigade u rejon Gornjeg Vakufa — —	78
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 februara 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa o situaciji na pravcima dejstva Druge proleterske i Treće NOU divizije — — — — — — — — — — — — — —	80
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 16 februara 1943 god. Štabu Druge proleterske divizije da sadejstvuje snagama Treće NOU divizije u ponovnom napadu na Prozor — — — — — • — — — — — — — — — —	81
Uputstvo šefa oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 16 februara 1943 god. štabu Prvog bosanskog NOU korpusa o osnovnim zadacima i načinu rada vojno-pozadinskih komandi i njihovih organa — — — — — — — —	82
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na sektorima Prvog bosanskog NOU korpusa i Četvrtе operativne zone NOV i PO Hrvatske i predlog da pravac kretanja Glavne operativne grupe bude istočno od Neretve — • — — — — — — — — — — — — — —	85
Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od februara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije o načinu zaprečavanja tunela na Ivan Planini — — — — — — — — — — • — —	90
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 18 februara 1943 god. štabu Druge proleterske divizije o oslobodenju Prozora — — — — — — — — — — — — — —	91
Naređenje zamenike načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18 februara 1943 god. štabu Prvog bosanskog NOU korpusa za prebacivanje Četvrtе NOU divizije sa Grmeča na pravce Vrbiljani — Mliništa i Mrkonjić Grad — Mliništa — — —	92
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji u zoni dejstva Prvog bosanskog NOU korpusa —	95
Izveštaj pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o evakuaciji zaplenjene municije i gonjenju razbijenih neprijateljskih delova iz Prozora — — — — — — — — — — — — — —	98

	Strana
Obaveštenje Aleksandra Rankovića od 19 februara 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o postavljenju kadra u polit-odelima brigada Sedme NOU divizije — —	99
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 19 februara 1943 god. Štabu Druge proleterske divizije za napad na Jablanicu radi sadejstva snagama Treće NOU divizije u oslobodenju Rame — — — — — — — — — — — — — —	101
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 19 februara 1943 god. Aleksandru Rankoviću o oslobodenju Prozora i uputstvo za evakuaciju i zbrinjavanje ranjenika — —	102
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19 februara 1943 god. Štabu Osme brigade Sedme NOU divizije za upornu odbranu pravca Bugojno — Gornji Vakuf i mobilizaciju transportnih sredstava radi evakuacije plena iz Prozora — — — — — — — — — — — — — — — — — —	103
Izveštaj pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o dejstvima Treće NOU divizije posle oslobodenja Prozora i o razmeštaju evakuisanog plena — — — — — — — — — — — — — —	105
Izveštaj šefa sanitetskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19 februara 1943 god. Vrhovnom štabu o rtedostacima pri transportovanju ranjenika i planu evakuacije ranjenika u pravcu Prozora — — — — — — — — — — — — — — — — — —	107
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 20 februara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o uspešnom afanzivhem dejstvu Glavne operativne grupe — —	111
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 20 februara 1943 god. Šta/bu Prvog bosanskog NOU korpusa o savlađivanju italijanskih uporišta u dolinama Rame i Neretve i o stavljanju na raspoloženje Štabu korpusa potrebne količine munidje — — — — — • — — — — — — — — — —	112
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 20 februara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije da sadejstvuje Petoj brigadi Treće NOU divizije pri savlađivanju neprijateljskog uporišta u Konjicu — — — — — — — — — —	115
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 20 februara 1943 god. Štabu Druge proleterske divizije da brzo i odlučno dejstvuje na Jablanicu — — — — — — — — — — — — — —	116
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20 februara 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da osposobi haubičku bateriju zaplenjenu u Prozoru za pokret i dejstvo i da uputi zaplenjena motorna vozila za prevoz ranjenika — —	116
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 21 februara 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije da glavninom snaga zatvori pravac Sarajevo — Ivan Sedlo i ne dozvoli neprijatelju prodor na ovom pravcu — — — — — — — — — —	120
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 februara 1943 god. Štabu Sedme NOU divizije za upornu odbranu pravca Bugojno — Gornji Vakuf — Prozor — — — —	12d
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 februara 1943 god. Štabu Prve proleterske NOU divizije da jačim snagama zatvori pravac Sarajevo — Ivan Sedlo — —	122

Uputstvo šefa oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ za vojne vlasti u pozadini od 21 februara 1943 god. oteku za vojne vlasti u pozadini Prvog bosanskog NOU korpusa o načinu održavanja veze i dostavljanja redovnih izveštaja — — — —	124
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na važnijim sektorima — — — —	125
Obaveštenje Svetozara Vufcmanovića-Tempa od 21 februara 1943 god. Pokrajinskom komitetu KIPJ za Srbiju o vojno-političkoj situaciji u južnoj Srbiji i zadacima koje je postavio NOP odredima — — — —	128
Obaveštenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 februara 1943 god. Aleksandru Rankoviću o uspesima Glavne operativne grupe i potrebi pomeranja dela Vrhovnog štaba iz Livna u Prozor — — — —	134
Obaveštenje šefa sanitetskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 februara 1943 god. Vrhovnom štabu o dolasku u Prozor i o sadržini uhvaćenog neprijateljskog radiograma —	136
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 21 februara 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba da ispita situaciju na pravcu Bugojno — Gornji Vakuf i hitno dostavi o tome izveštaj — — — —	137
Izveštaj Ivana Milutinovića od 21 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu, Titu o izvršenim pripremama za upis narodnog zajma — — — —	138
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 februara 1943 god. Štabu Treće krajiške brigade Prve proleterske divizije da ostane na svojim položajima do daljeg naređenja — — — —	141
Operativni izveštaj pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na pravcu Bugojno — Gornji Vakuf — —	142
Obaveštenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21 februara 1943 god. Štabu Sedme NOU divizije o preduzetim merama za ojačanje pravca Bugojno — Gornji Vakuf — Prozor — — — —	144
Obaveštenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22 februara 1943 god. Sretenu Zujoviću o prodoru neprijatelja na pravcu Bugojno — Gornji Vakuf i merama koje treba preduzeti u vezi s tim — — — —	145
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22 februara 1943 god. Pavlu Iliću za hitno upućivanje kamiona radi transportovanja ranjenika iz Livna u rejon Prozora —	146
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20 februara 1943 god. Štabu Treće krajiške NOU brigade za učešće u protivnapadu na nemačku borbenu grupu »Fogel« u rejonu Gornjeg Vakufa — — — —	149
Obaveštenje Sretena Zujovića od 23 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o premeštanju delova prištabskih jedinica, Vrhovnog štaba, bombardovanju Šćita i okolnih sela i traženje uputstva za dalji rad — • — > — — —	150
Izveštaj pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na sektoru Gornjeg Vakufa — — — —	152

Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24 februara 1948 god. Štabu Sedme NOU divizije da po svaku cenu održi svoje položaje u rejonu Gornjeg Vakufa i stvori povoljne uslove za eventualni protivnapad — —	154
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24 februara 1943 god. Štabu Treće krajiške brigade Prve proleterske divizije za Otsudnu odbranu svojih položaja na pravcu Gornji Vakuf — Prozor — — — —	156
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o prikupljanju neprijateljskih snaga na pravcu Mrkonjić Grad — Jajce — Donji Vakuf — — — —	159
Izveštaj pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24 februara 1940 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o aktivnosti neprijateljske avijacije na pravcu Gornji Vakuf — Prozor — — — —	161
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 25 februara 1943 god. Štabu Četvrte operativne zone NOV i PO Hrvatske za popunu jedinica oružjem i municijom i jači pritisak na Široki Brijeg — — — —	162
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 26 februara 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa da sudejstvuje Glavnoj operativnoj grupi upornim držanjem pravca Mrkonjić Grad — Mliništa i ofanzivnim dejstvom na Jajce — — — —	163
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 25 februara 1943 god. Sretenu Zujoviću da se izvuče ratni materijal iz Jablanice i spreči gomilanje neboravičnog ljudstva u dolini Rame — — — —	164
Izveštaj pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o pripremama za protivnapad na neprijateljske snage u rejonu Gornjeg Vakufa — — — —	165
Obaveštenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25 februara 1943 god. Sretenu Zujoviću o neuspelom pokušaju neprijateljskog prodora u pravcu Prozora — —	166
Izveštaj Sretena Zujovića od 27 februara 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu — — — —	167
Izveštaj Sretena Zujovića od februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o situaciji na sektorima Gornjeg Vakufa i Jablanice — — — —	168
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27 februara 1943 god. Štabu Treće krajiške brigade Prve proleterske divizije za smenjivanje Osme brigade Sedme NOU divizije na položajima Kobilica — Oglavak — — —	169
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 februara 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa za upornu odbranu Drvara i sadejstvo Glavnoj operativnoj grupi s Prvom i Devetom krajiškom NOU brigadom — —	170
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 februara 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske za sadejstvo Prvom bosanskom NOU korpusu u odbrani Drvara	171

	Strana
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o izvršenju dostavljenih naređenja — — — — —	172
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 februara 1943 god. komandantu Druge proleterske divizije da hitno pođe u Vrhovni štab — — — — —	174
Pismo delegata Centralnog komiteta KPJ od 28 februara 1943 god. partiskim organizacijama i članovima KPJ u Makedoniji o slabostima partiskog rada u Makedoniji, načinu otklanjanja tih slabosti i stvaranja punog jedinstva makedonskog naroda u borbi za nacionalno oslobođenje — — — — —	175
Poziv delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića-Tempa od 28 februara 1943 god. makedonskim partizanskim odredima za formiranje narodnooslobodilačke vojske u Makedoniji, njeno vojno-političko, uzdizanje i pojačanje akcija protiv okupatora — — — — —	184
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28 februara 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu 0 težnji neprijatelja da izbiје na prostor Raduše Planine i preduzetim protivmerama — — — — —	184
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 1 marta 1943 god. Stabu Devete NOU divizije da se u slučaju jačeg neprijateljskog pritiska povuče u pravcu s. Rakitno — Cvrstica — Prozor — — — — —	186
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 marta 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o pokušaju neprijatelja da ovlada grebenom Raduše Planine na sektoru Gornji Vakuf — — — — —	187
Operativni izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 marta 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o opštoj situaciji na pravcu Gornji Vakuf — Prozor — — — — —	188
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 1 marta 1943 god. Štabu Prve proleterske brigade Prve proleterske divizije da usiljenam maršem izbiје u rejonu sela Ljubunci i delom snaga pređe na desnu obalu Vrbasa — — — — —	190
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 marta 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o pojačanom neprijateljskom pritisku i potrebi hitnog angažovanja Prve i Druge proleterske divizije na sektoru Gornjeg Vakufa — — — — —	193
izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1 marta 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o pretstojećem napadu na neprijateljske kolone koje nadiru u pravcu Vilića Guvna i Makljena — — — — —	194
Predlog šefa sanitetskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od marta 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu da se u vezi s ispitivanjem mogućnosti prebacivanja ranjenika u Liku traži od Štaba Prvog bosanskog NOU korpusa obaveštenje o stanju puta Bosansko Grahovo — Resanovci i obezbeđenje tog pravca — — — — —	196
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 2 marta 1943 god. Štabu Prvog bosanskog NOU korpusa da se ispituju mogućnosti prebacivanja teških radnjnika u Liku — — — — —	197

	Strana
Obaveštenje* vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 2 marta 1943 god. Stabu Četvrte operative zone NOV i PO Hrvatske o situaciji na sektoru Gornjeg Vakufa i u dolini Neretve — — — — —	198
Obaveštenje Sretana Zujovića od 2 marta 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o predlogu zamenika načelnika Vrhovnog štaba da se teški ranjenici i bolesnici iz okoline Livna i Duvna prebace na Dinaru — — — — —	201
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 2 marta 1943 god. Sretenu Zujoviću da se obustavi prebacivanje ranjenika i bolesnika u Solakovu Kulu dok se ne reši vojnička situacija na sektoru Gornjeg Vakufa — — — — —	202
Izveštaj Sretana Zujovića od 2 marta 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o formiranju udarnih grupa na pravcu Oglavak i Kobila u skladu sa opštim planom za protivudar — — — — —	208
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 2 marta 1943 god. zameniku načelnika Vrhovnog štaba za pregrupisavanje snaga Glavne, operative grupe radi protivudara i uništenja neprijateljske grupacije jugoistočno od Gornjeg Vakufa — — — — —	204
Zapovest vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 3 marta 1943 god. za protivudar na neprijateljsku grupaciju kod Gornjeg Vakufa — — — — —	205
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 3 marta 1943 god. Stabu Prvog bosanskog NOU korpusa za upornu odbranu pravca Glamoč — Livno — — — — —	212
Obaveštenje Sretana Zujovića od 3 marta 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o zahtevu zamenika načelnika Vrhovnog štaba da se tenkovska četa iz Prozora uputi ka Gornjem Vakufu za podršku pešadije i protivudaru	213
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 3 marta 1943 god. Sretenu Zujoviću za upućivanje tenkovske čete na položaj kod Gornjeg Vakufa — — — — —	214
Izveštaj Sretana Zujovića od 3 marta 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o situaciji na sektoru Gornjeg Vakufa — — — — —	215
Izveštaj Sretana Zujovića od 3 marta 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o povoljnom razvoju borbenih dejstava kod Gornjeg Vakufa — — — — —	216
Obaveštenje Sretana Zujovića od 3 marta 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o postupku po ranije dobivenim naređenjima — — — — —	218
Izveštaj operativnog oficira Vrhovnog štaba NOV i POJ od 3 marta 1943 god. o toku borbe i doturu artiljerijske municije haubičkim baterijama na sektoru Gornjeg Vakufa — — — — —	219
Izveštaj Sretana Zujovića od 3 marta 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o uspešnom, razvijanju protivudara kod Gornjeg Vakufa — — — — —	220
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 4 marta 1943 god. Stabu Prvog bosanskog NOU korpusa da celokupnim svojim snagama dejstvuje pravcem Kupres — Vukovsko — Gornji Vakuf — — — — —	223

	Strana
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 4 marta 1943 god. Štabu Četvrte operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske da hitno evakuše ranjenike iz Duvna i divizija izvrši pokret u pravcu Prozorske Kotline	224.
Izveštaj Sretena Zujovića od 4 marta 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o upornim borbama kod Pidrisha i potiskivanju neprijateljskih snaga kod Gornjeg Vakufa	225
Obaveštenje Sretena Zujovića od marta 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o razbijanju neprijateljskih snaga kod Gornjeg Vakufa — — — — —	226
Izveštaj operativnog oficira Vrhovnog štaba NOV i POJ od marta 1943 god. Vrhovnom štabu o bombardovanju Prozora — —	228
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 4 marta 1943 god. Štabu Treće NOU divizije za obezbeđenje desnog boka i pozadine glavnine Operativne grupe Vrhovnog štaba za vreme izvođenja protivudara na pravcu Prozor — Gornji Vahuf — Bugojno — — — — —	229
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 4 marta 1943 god. Štabu Desete hercegovačke NOU brigade da pojača desno krilo Pete crnogorske NOU brigade — —	230
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 4 marta 1943 god. Štabu Druge dalmatinske NOU brigade da delom snaga posedne otek Rama — Ostrožac — — —	231
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 5 marta 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije da obrazuje opštu zaštitnicu Glavne operativne grupe pri forsiranju Neretve i prodoru u Hercegovinu — — — — —	232
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 5 marta 1943 god. Štabu Treće NOU divizije o zadatku divizije i opštem pravcu dejstva Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba — — — — —	235
Obaveštenje Sretena Zujovića od 5 marta 1943 god. vrhovnom komandantu NOV i POJ drugu Titu o odlasku pionirske čete pratećeg bataljona Vrhovnog štaba radi uspostavljanja prelaza na Neretvi kod Jablanice — — — — —	236
• Uputstvo šefa ekonomskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5 marta 1943 god. o načinu pribavljanja hrane i merama za smanjivanje komore operativnih jedinica i pozadinskih vojnih ustanova — — — — —	237
Izveštaj šefa sanitetskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5 marta 1943 god. Vrhovnom štabu o razmeštaju, stanju i problemu transportovanja ranjenika i bolesnika centralne bolnice — — — — —	240
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 6 marta 1943 god. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o žestokim borbama protiv neprijateljske grupacije kod Gornjeg Vakufa — — — — —	244
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 6 marta 1943 god. Štabu Devete NOU divizije da se iz rejona Dugog Polja hitno prebaci na desnu obalu Neretve — —	245

	Strana
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 6 marta 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da po svaku cenu obezbedi levi bok Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba i Štabu Prve proleterske divizije da hitno uputi Prvu proletersku brigadu ka Ostrošcu — — — — —	246
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6 marta 1943 god. Štabu Četvrte (crnogorske) proleterske brigade da usiljenim maršem krene pravcem Prozor — Rama	247
Obaveštenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6 marta 1943 god. štabovima Sedme i Devete krajiške NOU brigade da se stavljaju pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba i naređenje da zatvore pravce Kupres — Vukovsko — Ravno i Šujica — Ravno — — — — —	248
Naređenje pomoćnika, načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6 marta 1943 god. Štabu Šesnaeste brigade Sedme NOU divizije da po izvršenoj smeni odmaršuje pravcem Ravno — Prozor — Rama — — — — —	249
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6 marta 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o neprijateljskom povlačenju u pravcu Bugojna i o pripremanju Druge proleterske divizije za uspostavljanje prelaza preko Neretve — — — — —	250
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6 marta 1943 god. Štabu Devete krajiške brigade Desete NOU divizije za zatvaranje pravca Kupres — Vukovsko — • Ravno	251
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6 marta 1943 god. Štabu Sedme krajiške brigade Pete NOU divizije za obezbeđenje pravca Šujica — Ravno — — —	252
Izveštaj operativnog oficira Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7 marta 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba o rasporedu jedinica za zatvaranje pravaca koji od Kupresa, Šujice i Duvna vode ka Ravnom — — — — —	253
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 7 marta 1943 god. Štabu Devete NOU divizije da razbije četnike na svom pravcu i što pre izbije na Neretvu — —	255
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 7 marta 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije o uspešnom forsiranju Neretve i stvaranju mostobrana na njoj —	256
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 7 marta 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da najhitnije obezbedi levi bok Glavne operativne grupe — — — —	257
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7 marta 1943 god. operativnom oficiru Vrhovnog štaba o saglasnosti s izvršenim rasporedom snaga za zatvaranje pravaca koji od Kupresa, Šujice i Duvna vode ka Ravnom	257
Izveštaj operativnog oficira Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7 marta 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba o situaciji na sektoru Ravnog — — — — —	259
Zapovest operativnog oficira Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7 marta 1940 god. za odbranu pravaca koji od Kupresa, Šujice i Duvna vode preko sela Ravno za Prozor — — —	261

	Strana
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7 marta 1943 god. Staibu Šesnaeste brigade Sedme NOU divizije da usiljenim maršem krene sa svojih položaja i prikupi se u rejonu Prozora — — — — —	304
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8 marta 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o sadržini izveštaja dobivenih od Druge proleterske i Treće NOU divizije i o direktivama koje su im date za dalji rad — — — — —	267
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 8 marta 1943 god. Stabu Treće NOU divizije da hitno evakuše ranjenike sa svog saktora ka Jablanici i obezbeđuje levi bok Glavne operativne grupe do prelaska začelja ranjenika preko Neretve — — — — —	269
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 8 marta 1943 god. Stabu Druge proleterske divizije za obezbeđenje sredstava za prenos ranjenika sa leve obale Neretve — — — — —	270
Izveštaj štaba haubičkog diviziona Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8 marta 1943 god. Vrhovnom štabu o vatrenim položajima baterija i pripremama za reorganizovanje diviziona — — — — —	270
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 9 marta 1943 god. Štabu Sedme NOU divizije da ofanzivno dejstvuje kao desna nastupajuća kolona Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba — — — — —	274
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 9 marta 1943 god. Stabu Devete NOU divizije za uspostavljanje šireg mostobrana u rejonu Karaula — Jablanica na levoj obali Neretve — — — — —	277
Izveštaj operativnog oficira Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9 marta 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba o prodoru neprijatelja na pravcu Vukovsko — Zahum — — — — —	278
Izveštaj operativnog oficira Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9 marta 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba o nameri neprijatelja da bočnim dejstvom pravcem ščit — Dolina Rame izmaneuvre odbranu Prve proleterske divizije — — — — —	279
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9 marta 1943 god. Vrhovnom komandantu drugu Titu o uspešnim borbama Treće NOU divizije kod Ostrošca — — — — —	280
Uputstvo zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9 marta 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba za bržu evakuaciju ranjenika preko Neretve i postepeno povlačenje opšte zaštitnice — — — — — -r- — — — — —	281
Izveštaj operativnog oficira Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9 marta 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba o prodoru neprijatelja na pravcu Ravno — Prozor — — — — —	282
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9 marta 1943 god. štabu Sedme brigade Pete NOU divizije za zatvaranje pravaca koji od Ščita i sela Rumboci vode ka Prozoru — — — — —	283
Izveštaj operativnog oficira Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9 marta 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba o situaciji na pravcu Ravno — Ščit — — — — —	285

	Strana
Izveštaj Krsta Popivode od 9 marta 1943 god. Sretenu Zujoviću o neprijateljskom bombardovanju i teškim uslovima transportovanja ranjenika preko Neretve — — — — —	286
Izveštaj pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10 marta 1943 god. zameniku načelnika Vrhovnog štaba o žestokim napadima neprijatelja u pravcu Prozora i rasporedu opšte zaštitnice Glavne operativne grupe — — — — —	288
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10 marta 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba za zatvaranje pravaca kojim se može izmaneuvovati tesnac Rame — — — — —	290
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 10 marta 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba da se dejstvo opšte zaštitnice Glavne operativne grupe saobrazi " postojećoj situaciji, —> — — — — — —> — — — — —	283
Izveštaj operativnog oficira Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10 marta 1943 god. Vrhovnom štabu o otpočinjanju zaštitničkih borbi u rejonu Prozora — — — — — — — — — — —	294
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 11 marta 1943 god. Štabu Druge proleterske divizije da energično nadire u pravcu Glavatičeva — — — — —	295
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11 marta 1943 god. Štabu Prve proleterske brigade da preda položaje kod Konjica Petoj crnogorskoj brigadi, odmaršuje za Drugom proleterskom divizijom i privremeno se stavi pod njenu komandu — — — — — — — — — — —	296
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 marta 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba da ispita situaciju kod Sedme NOU divizije i ubrza prebacivanje ranjenika na levu obalu Neretve — — — — —	297
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12 marta 1943 god. Pavlu Iliću o zadatku šefa ekonomskog oteka Vrhovnog štaba i naređenje da se ubrza pokret ranjenika u pravcu Memeja Selo — — — — —	298
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13 marta 1943 god. Pavlu Iliću da se pridržava uputstva Vrhovnog komandanta u pogledu bržeg prenošenja teških ranjenika preko Neretve i planine Prenja i obaveštenje o zadacima obezbeđujućih delova Glavne operativne grupe — — — — —	299
Izveštaj člana ekonomskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14 marta 1943 god. šefu ekonomskog oteka o poteškoćama u vezi s uspostavljanjem etapnih stanica na pravcu kretanja centralne bolnice — — — — — — — — — — —	301
Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 marta 1943 god. Štabu Druge proleterske divizije o upućenim pojačanjima diviziji radi bržeg prodiranja gornjim tokom Neretve — — — — —	302
Direktiva delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16 marta 1943 god. štabovima operativnih zona i samostalnih odreda Makedonije za organizovanje vojno-pozadinsteh službi u jedinicama — — — — — — — — — — —	303

Izveštaj pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15 marta 1943 god. zameniku načelnika Vrhovnog štaba o teškoćama pri prebacivanju ranjenika i bolesnika — —	305
Naređenje delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16 marta 1943 god. štabovima operativnih zona i samostalnih NOP odreda Makedonije za energično uklanjanje pogrešnih organizacija, političkih i taktičkih principa narodnooslobodilačkog pokreta Makedonije — — — — • — — — —	307
Izveštaj šefa sanitetskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16 marta 1943 god. pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba o poteškoćama pri prebacivanju ranjenika preko planine Prenja — — — — — — — — — —	311
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 17 marta 1943 god. ekonomskom oteku Vrhovnog štaba za energično suzbijanje pojave nepravilnog pribavljanja hrane na terenu — — — — — — — — — —	313
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17 marta 1943 god. Favlu Iliću o opštoj situaciji kod jedinica Glavne operativne grupe i naređenje za što hitniju evakuaciju ranjenika do gornjeg toka Neretve — — — — —	315
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 18 marta 1943 god. Sta'bu Prve proleterske divizije da najhitnije uputi dva bataljona Prve proleterske brigade u sastav svoje brigade — — — — — — — — — —	318
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18 marta 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da ofanzivno dejstvuje glavninom snaga u pravcu Nevesinjskog Polja, a pomoćnim snagama u pravcu Dabarskog i Popovog Polja	319
Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18 marta 1943 god. Štabu Šesnaeste brigade Sedme NOU divizije da napusti zaštitničke položaje u okuci Neretve i odmaršuje u Gornju Bijelu noseći sobom zaostale ranjenike	320
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 19 marta 1943 god. Štabu Grupe bataljona Prve proleterske brigade da uđe u sastav Druge proleterske divizije i kao njena desna nastupna kolona oslobodi Ulog — — — — —	321
Izveštaj pomoćnika načelnika* Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19 marta 1943 god. Vrhovnom štabu o velikim teškoćama pri evakuaciji ranjenika i 'gubicima koje im nanosi neprijateljska artiljerija i avijacija — — — — — — — — — —	323
Naređenje šefa sanitetskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19 marta 1943 god. da se lakši ranjenici i rekonvalescenti upute u sastav svojih divizija, a teži ranjenici prebace na prostoriju sela Odžaci — • — — — — — — — — —	326
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 21 marta 1943 god. jedinicama Glavne operativne grupe za štednju municije i korišćenje vatre pešadiskog naoružanja na malim otstojanjima — — — — — — — — — —	328
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 22 marta 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije da uputi Sedmu krajišku NOU brigadu za pojačanje Druge proleterske divizije, a Šesnaestu hrvatsku NOU brigadu za smenu delova Prve proleterske brigade kod Uloga — — — — —	331

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 22 marta 1943 god. Štabu Druge proleterske divizije da odmori jedinice i nastavi napad na četničke položaje kod Kalinovika po pristizanju upućenih pojačanja — — —	332
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 23 marta 1943 god. Štabu Druge proleterske divizije o zauzimanju Nevesinja . — — — — — — — — — —	333
Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 23 marta 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da na oslobođenom području Hercegovine učvrsti narodnu vlast, odmori i popuni svoje jedinice, izvrši evakuaciju ratnog plena iz Nevesinja i prikupi podatke o jačini i stanju neprijatelja u hercegovačkim garnizonima — — — — —	334
Izveštaj Gojka Nikoliša i Pavla Ilića od 23 marta 1943 god. zameniku načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ 0 smeštaju centralne bolnice u širem rejonu Glavatičeva i potrebi što boljeg snabdevanja ranjenika — — — — — — — — — —	337
Izveštaj šefa ekonomskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23 marta 1943 god. Vrhovnom štabu o potrebi evakuacije ratnog plena iz Nevesinja u pravcu Uloga i o poteškoćama u vezi s prikupljenim namirnicama za jedinice — — — —	339
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 24 marta 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije da Treću krajišku NOU brigadu ostavi u opštoj zaštitnici, a Treću (sandžačku) proletersku brigadu uputi za Kalinovic — —	340
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 24 marta 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da uputi za plenjenu hartiju i lakove za Kalinovic, a zarobljene Italijane u Glavatičevo — — — — — — — — — —	341
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 24 marta 1943 god. Štabu Druge proleterske divizije da u rejonu Kalinovika obezbedi ishranu pratećeg bataljona Vrhovnog štaba — — — — — — — — — — •	341
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 24 marta 1943 god. Štabu Devete NOU divizije da šefu ekonomskog oteka Vrhovnog štaba stavi na raspoloženje jedan bataljon radi prikupljanja hrane u Nevesinjskom Polju i zadrži u svom sastavu Livanjski bataljon — — — — —	342
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 24 marta 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da uputi ljudstvo hautoičkog divizionu Vrhovnog štaba za Kalinovic —	342
Obaveštenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24 marta 1943 god. zameniku načelnika Vrhovnog štaba o nedostatku ljudstva za prenošenje teških ranjenika . — —	345
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 25 marta 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije da prihvati svoje prezdrave ranjenike iz centralne bolnice i da orijentiše Treću (sandžačku) proletersku brigadu preko Bjelemeća za tKalinovic — — — — — — — — — —	346
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 25 marta 1943 god. Štabu Druge proleterske divizije da mobilise potrebno ljudstvo i konje za dalje prenošenje ranjenika — — — — — — — — — — — — — — —	347

	Strana
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 25 marta 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da uputi zarobljenike za prenošenje teških ranjenika — — — — —	347
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 26 marta 1943 god. Štabu Devete dalmatinske NOU divizije da dostavi izveštaj o borbenoj gotovosti divizije — — •	348
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 marta 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da iz centralnog magacina uzme potrebnu količinu hrane za svoje bolnice — — — — —	348
Obaveštenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28 marta 1943 god. sanitetskom oteku Vrhovnog štaba o preduzetim merama za dalju evakuaciju ranjenika i naređenja o njihovom razmeštaju — — — — —	349
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 marta 1943 god. Štabu IŠedme NOU divizije da smeni Treću krajišku NOU brigadu i preuzme ulogu opšte zaštitnice Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba — — — — —	351
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 28 marta 1943 god. Štabu Treće krajiške NOU brigade Prve proleterske divizije da preda zaštitničke položaje Osmoj hrvatskoj NOU brigadi i po izvršenoj smeni odmaršuje u sastav svoje divizije — — — — —	363
Izveštaj šefa sanitetskog oteka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29 marta 1943 god. Vrhovnom štabu o teškoćama sanitetske službe pri evakuaciji ranjenika i širenju epidemije pegavog tifusa — — — — —	354
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 29 marta 1943 god. Štabu Devete NOU divizije da s Trećom NOU divizijom učestvuje u razbijanju četničkih formacija na pravcu Nevesinje — Mostar — — — — —	357
Naređenje zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29 marta 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da na oslobođenom delu Hercegovine uspostavi, [pozadinske vojne ustanove — — — — —	357
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 29 marta 1943 god. Štabu Treće NOU divizije da hitno pošalje izveštaj o zdravstvenom istanju Petra Cetkovića —	368
Uputstvo Centralnog komiteta KPJ od 29 marta 1943 god. sekretaru Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu da se Sesta istočnobosanska NOU brigada orijentire ka Sandžaku radi sadejstva levom krilu Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba — — — — —	369
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 30 marta 1943 god. štabu Prvog bosanskog NOU korpusa o ishodu bitke na Neretvi i naređenje da se težište borbi privremeno usmeri na razbijanje četničkih formacija — —	360
Izveštaj zamenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30 marta 1943 god. vrhovnom komandantu drugu Titu o razbijanju četnika na pravcu Nevesinje — Mostar — —	362

fa Tri Sjfsavlada neprijateljska uporišta u Cateto fp ^ vom Sfu, a Deveta divizija zatvori pravce kon iz S M ^ i z v o d e . o l i	363
Naređenje vrhovnog NOU divizije da povuče 30 marta 1943 god. Stabularne ^{za št} itničkih polo- ^ . " s s i r s f t s s a r & s	368
pegavog tifusa — — •	369
uporište Foču — — —	

Tehnički urednik
Dragoslav Džinić, potpukovnik

Korektori :
Siniša Sotirović
Vera Laćimić
Jelena Marić

Rukopis predat u štampu novembra 1958 god.

. Štampanje završeno juna 1959 god.

Tiraž 5.000 primeraka

I S P R A V K E

<i>Strana</i>	<i>Red</i>	<i>Stoji</i>	<i>Treba</i>
132	16 odozdo	Precrtati čitavi red	kao suvišan
217	19 odozgo	uputili	uputiti
377 .	23 odozdo	Korpusni NOU:	Korpusi NOU:
383	3 odozgo	ŠTATA	ŠTABA
385	17 odozgo	Bukojno	Bugojno
392	17 odozgo	Gornji Vah	Gornji Vakuf

Zbornik, tom II, knj. 8

Štampa: Vojno štamparsko preduzeće — Beograd